

**MINISTERUL AFACERILOR INTERNE AL REPUBLICII MOLDOVA
ACADEMIA „ȘTEFAN CEL MARE”**

**Cu titlu de manuscris
CZU: 343.98 (043.3)**

RUSNAC CONSTANTIN

**INVESTIGAREA CRIMINALISTICĂ A FAPTELOR
SĂVÂRȘITE ÎN LEGITIMĂ APĂRARE**

**SPECIALITATEA 554.04 – CRIMINALISTICĂ, EXPERTIZĂ JUDICIARĂ,
INVESTIGAȚII OPERATIVE**

TEZĂ DE DOCTOR ÎN DREPT

Conducător științific:

ODAGIU Iurie,
conferențiar universitar,
doctor în drept

Autorul:

RUSNAC Constantin

Chișinău, 2015

© RUSNAC CONSTANTIN, 2015

CUPRINS

FOAIA PRIVIND DREPTUL DE AUTOR.....	2
ADNOTARE (română, rusă, engleză).....	4
LISTA ABREVIERILOR.....	7
INTRODUCERE.....	8
1. ANALIZA SITUAȚIEI ÎN DOMENIUL INVESTIGĂRII FAPTELOR SĂVÂRȘITE ÎN LEGITIMĂ APĂRARE.	
1.1.Reflectările doctrinei asupra metodicii de investigație a faptelor săvârșite în legitimă apărare.....	16
1.2.Scopul și obiectivele tezei prin prisma cercetărilor științifice.....	36
1.3.Concluzii la capitolul 1.....	41
2. CONCEPTUL DE LEGITIMĂ APĂRARE, ISTORICUL DEZVOLTĂRII	
2.1.Istoricul evoluției instituției legitimei apărări.....	43
2.2.Noțiunea legitimei apărări și trăsăturile ei esențiale.....	56
2.3.Depășirea limitelor legitimei apărări.....	69
2.4.Concluzii la capitolul 2.....	73
3. ESENȚA ȘI ALGORITMUL INVESTIGĂRII FAPTEI SĂVÂRȘITE ÎN LEGITIMĂ APĂRARE	
3.1.Caracteristica criminalistică a faptelor săvârșite în legitimă apărare, situațiile tipice.....	75
3.2.Particularitățile stabilirii semnelor legitimei apărări la etapa de începere a urmăririi penale.....	84
3.3.Particularitățile efectuării acțiunilor de urmărire penală inițiale la investigarea faptei săvârșite în legitimă apărare.....	93
3.4.Particularitățile efectuării acțiunilor de urmărire penală ulterioare la investigarea faptei săvârșite în legitimă apărare.....	107
3.5.Concluzii la capitolul 3.....	116
4. PROBLEMATICA STABILIRII SEMNELOR LEGITIMEI APĂRĂRI ÎN ACȚIUNILE DIFERITOR CATEGORII DE PERSOANE	
4.1.Particularitățile dovedirii existenței semnelor legitimei apărări în acțiunile angajaților de poliție.....	119
4.2.Particularitățile dovedirii existenței semnelor legitimei apărări în acțiunile persoanelor deținute în penitenciar.....	132
4.3.Particularitățile dovedirii existenței semnelor legitimei apărări împotriva atacului săvârșit de o persoană iresponsabilă	144
4.4.Concluzii la capitolul 4.....	150
CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI.....	152
BIBLIOGRAFIE.....	155
ANEXE	
Anexa 1. Figuri privind caracteristica criminalistică a faptelor săvârșite în legitimă apărare.....	170
Anexa 2. Figuri realizate de persoane iresponsabile.....	172
Anexa 3. Anchete sociologice în privința determinării complexității problemei legitimei apărări.....	173
DECLARAȚIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII.....	177
CV-UL AUTORULUI.....	178

ADNOTARE

Constantin Rusnac „Investigarea criminalistică a faptelor săvârșite în legitimă apărare”, teză de doctor în drept la **specialitatea 554.04 – Criminalistică, expertiză judiciară, investigații operative,** Chișinău, 2015.

Teza cuprinde: introducere, patru capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografia din 261 de titluri, 155 de pagini text de bază. Rezultatele obținute sunt publicate în 8 lucrări științifice.

Cuvinte-cheie: investigare criminalistică, legitimă apărare, situații tipice, versiune, probă, acțiuni inițiale și ulterioare de urmărire penală.

Domeniul de studiu: studiul științific a fost axat pe domeniul criminalisticii, atenția fiind acordată particularităților de investigare criminalistică a faptelor săvârșite în legitimă apărare.

Scopul și obiectivele lucrării. Studiarea esenței și conținutului cauzei de legitimă apărare în vederea evidențierii particularităților de investigare judiciară, prin punerea în evidență a algoritmului tactic ce urmează a fi aplicat de către organele de urmărire penală la cercetarea faptei săvârșite în legitimă apărare. Obiectivul principal constă în evidențierea particularităților tactice de efectuare a unor acțiuni de urmărire penală în vederea probării existenței cauzei de legitimă apărare. Printre alte obiective enumerăm și particularitățile de probare a existenței semnelor legitimei apărări în acțiunile angajaților de poliție, condamnatului și împotriva atacului săvârșit de o persoană iresponsabilă.

Noutatea și originalitatea științifică. Teza prezintă una dintre primele cercetări complexe în Republica Moldova consacrată metodicii de investigare a faptei săvârșite în legitimă apărare. Rezultatele inovaționale, obținute în ipoteza studiului științific efectuat, constituie finalitatea unei cercetări interdisciplinare, care reprezintă prin sine o noutate pentru Republica Moldova.

Semnificația teoretică. Sub aspect teoretic, lucrarea constituie o abordare a opiniilor și propunerilor controversate expuse în literatura de specialitate din Republica Moldova și din străinătate, cu referire specială la cauza de legitimă apărare. Prin prisma laturii teoretice se dozează posibilitatea elaborării strategiei adecvate de investigare a faptei săvârșite în legitimă apărare.

Valoarea aplicativă a lucrării. Importanța aplicativă rezidă în redarea unor concepții, soluții, propuneri vizavi de aspectul penal, procesual-penal și criminalistic al problematicii supuse studiului.

Implementarea rezultatelor științifice. Rezultatele obținute pot fi utilizate de profesori în procesul instructiv-didactic în cadrul instituțiilor de învățământ cu profil juridic, precum și de specialiștii practicieni implicați în combaterea și descoperirea infracțiunilor.

АННОТАЦИЯ

Константин Руснак «Криминалистическое расследование деяний, совершенных в состоянии необходимой обороны», диссертация на соискание научной степени доктор права по специальности **554.04** – Криминалистика, судебная экспертиза, оперативно-розыскная деятельность, Кишинёв, 2015.

Диссертация содержит: введение, четыре главы, общие выводы и рекомендации, библиографию из 261 пунктов, 155 страниц основного текста.. Результаты исследования опубликованы в 8 научных работах.

Ключевые слова: криминалистическое расследование, необходимая оборона, типичные ситуации, версия, улика, начальные и последующие процессуальные действия.

Область исследований: научное исследование было сосредоточено на криминалистике, уделяя большое внимание криминалистическим особенностям расследование деяний, совершенных в состоянии необходимой обороны.

Цель и задачи работы. Изучение сущности и содержания необходимой обороны, чтобы выделить особенности правового расследования и тактический алгоритм, который будет применяться органами уголовного преследования при расследование деяний, совершенных в состоянии необходимой обороны. Основная цель заключается в освещении тактических особенностей выполнения уголовного - процессуальных действий при доказывания существования необходимой обороны. Среди других целей, перечисляем и особенности доказываний существования признаков необходимой обороны в действиях сотрудника органов внутренних дел, осужденного и при защите от нападения, совершенным безответственным лицом.

Новизна и научная оригинальность. Диссертация представляет собой одно из первых комплексных исследований в Республике Молдове, посвящена криминалистической методике расследования деяний, совершенных в состоянии необходимой обороны.

Теоретическое значение состоит в проведении анализа противоречивых мнений и рекомендаций, высказанных в научной литературе относительно необходимой обороны.

Прикладное значение работы. Важность работы обозначено новыми решениями, концепциями, предложениями в сфере криминалистике и уголовно - процессуальном праве при рассмотрении данной задачи.

Внедрение научных результатов. Полученные выводы могут быть использованы в учебно-воспитательном процессе образовательных учреждениях в юридических учебных заведениях, а также специалистами, участвующих в борьбе и раскрытии преступлений.

ANNOTATION

Constantin Rusnac „Forensic investigation of acts committed in self-defense”, doctoral dissertation in law for the **specialty 554.04-** Forensics, judicial expertise, operative investigations, Chişinău, 2015.

The dissertation includes: introduction, four chapters, general conclusions and recommendations, bibliography of 261 appointments, 155 pages of basic text,. The results are published in 8 scientific papers.

Keywords: Forensic investigation, legitimate defense, typical situations, version, proof, initial and final actions of criminal prosecution.

Field of study: Scientific study has been focused on the forensic, the attention has been paid to the particularities of forensic investigation of crimes committed in self-defense.

Goals and objectives: Studying the essence and the content of legitimate defense case in order to emphasize specific features of judicial investigation, by highlighting the tactical algorithm to be applied by the prosecution authorities to research the crime committed in self-defense. The main objective is to highlight the particularities of making tactical actions in order to prove the existence of the criminal investigation of the case of legitimate defense. Among other objectives we may also list the particularities of existence of self-defense signs of police employees' actions, convict and against the committed attack by an irresponsible person.

Scientific novelty and originality. The dissertation represents one of the first complex researches in Moldova dedicated to methodology of investigation of committed crime in self-defense. Innovational results obtained in hypothesis of scientific study made, are the purpose of an interdisciplinary research that, by itself, is a novelty for Moldova.

Theoretical value. The theoretical work is an approach to controversial opinions and proposals presented in the Moldavian and foreign literature, with special reference to the case of legitimate defense. Through the theoretical side, it is dosed the possibility of elaboration of appropriate strategy for the investigation of crime committed in self-defense.

Applied value of the paper. Applicative importance is signified by rendering some concepts, solutions, proposals opposite the criminal aspect, and the crime of criminal procedural issues under the study.

The implementation of scientific results. The achieved results can be used in educational process, in educational institutions specialized in Law, as well as specialists and practitioners involved in combating and detecting crime.

LISTA ABREVIERILOR

CC – Codul civil
CE – Codul de executare
CNA – Centrul Național Anticorupție
CP al CSJ – Colegiu penal al Curții Supreme de Justiție
CP – Codul penal
CPP Codul de procedură penală
CSJ – Curtea Supremă de Justiție
CSI – Comunitatea Statelor Socialiste
FR – Federația Rusă
HG – Hotărâre de Guvern
IGP – Inspectoratul General al Poliției
MAI – Ministerul Afacerilor Interne
MJ – Ministerul Justiției
MO – Monitorul Oficial
RM – Republica Moldova
RSSU – Republica Sovietică Socialistă Ucraineană
RSSM – Republica Sovietică Socialistă Moldovenească
SUA – Statele Unite ale Americii
URSS – Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste
art. – articol
alin. – alineat
ex. – exemplu
î.e.n. – înaintea erei noastre
e.n. – era noastră
lit. – literă
nr. – număr
p. – pagină
pct. – punct

INTRODUCERE

Actualitatea și importanța problemei abordate.

Perioada contemporană de formare și dezvoltare a statalității Republicii Moldova, din păcate, nu este scutită de factori criminogeni ce se manifestă printr-o creștere a nivelului criminalității violente precum jafuri, tâlhării, omoruri, vătămări corporale etc.

Majoritatea cetățenilor se conformează legilor statutului, iar drepturile acestora sunt respectate în măsura dezvoltării sistemului organelor de ocrotire a normelor de drept. În același timp sistemul de norme juridice riscă să fie afectat de fenomenul corupției și imperfecțiunii.

În vederea combaterii criminalității statul întreprinde pași concreți, elaborând un cadru normativ aspru împotriva persoanelor ce săvârșesc astfel de infracțiuni, dar randamentul acestora deocamdată lasă de dorit. De regulă, infracțiunile violente se declanșează spontan pentru victimă și în majoritatea cazurilor aceasta nu reușește să apeleze poliția, uneori viteza de reacție a organelor competente nu este cea așteptată.

Actualitatea acestei teme este determinată, în primul rând, de funcțiile pe care le are cauza de legitimă apărare în condițiile formării unei societăți sănătoase și a unui stat democrat. Legitima apărare reprezintă un important element al sistemului juridic care contribuie la curmarea infracțiunilor, la respectarea legii și la asigurarea stabilității și ordinii de drept în societate.

Instituția legitimei apărări este necesară pentru ca persoanele să se folosească pe deplin de dreptul la viață, integritate fizică și psihică, de dreptul la proprietate, precum și de alte garanții și drepturi prevăzute distinct în Constituția Republicii Moldova.

Persoanele ale căror drepturi și interese sunt puse în pericol, de regulă, încearcă să evite orice conflict, astfel nu opun rezistență atacatorului. Situația, deseori, este condiționată, în primul rând, de faptul că multe persoane nu cunosc dreptul lor la apărare, iar, în al doilea rând, din cauza atitudinii formale pe care o are organul de urmărire penală la investigarea unei fapte care are semnele legitimei apărări. Deseori persoana care s-a apărat legal este trasă la răspundere penală pentru infracțiunea săvârșită intenționat sau din imprudență. Din acest considerent, uneori persoanele preferă statutul de victimă păgubită, evitând riscul să fie trasă la răspundere pentru cauzarea de daune atacatorului.

Cele mai multe erori se comit la investigarea faptelor săvârșite în legitimă apărare din cauza faptului că organul de urmărire penală se poziționează în postura de acuzator. Astfel, de fiecare dată când o cauză penală este soluționată eronat, se cauzează un prejudiciu enorm societății și se subminează autoritatea organelor de drept. Existența unei astfel de practici

generează pasivitate socială în rândul cetățenilor, manifestată prin lipsa de dorință de a participa la menținerea ordinii de drept pentru a nu-și pune în pericol propriile interese.

Această problemă socială este generată de mai mulți factori, între care și factorul uman, aspectele social-morale, stereotipurile de justiție etc. Cel din urmă constă în faptul că, din cauza lipsei de timp, organele de urmărire penală la etapa preliminară de investigare nu acordă întotdeauna o atenție suficientă procesului de stabilire a circumstanțelor ce dovedesc existența unei cauze care înlătură caracterul penal al faptei, în special al legitimei apărări. În marea majoritatea de cazuri, urmărirea penală este pornită pentru săvârșirea unei infracțiuni cu intenție, ca rezultat, atacatorul căruia i s-au cauzat daune devine victimă, iar persoana ce a cauzat aceste daune – bănuț și mai târziu învinuit. Această situație îi oferă atacatorului posibilitatea de a fi în libertate, de a-și continua activitatea infracțională, de a distruge urmele infracțiunii, iar în unele cazuri să împiedice desfășurarea unei investigații rapide, obiective și complete.

În conformitate cu pct.1 alin.(1) art.96 CPP al RM, circumstanța care necesită a fi dovedită în procesul penal este existența unei cauze care înlătură caracterul penal al faptei, care include și starea de legitimă apărare. Demonstrarea faptului existenței sau lipsei acesteia sau a unei înscenări reprezintă o sarcină importantă pentru persoanele care efectuează urmărirea penală, deoarece acest element influențează crucial calificarea faptei.

Problema probării existenței cauzei de legitimă apărare nu-și pierde din actualitate la investigarea cauzelor penale privind vătămarea integrității corporale sau a sănătății, provocată de angajatul organelor de drept, persoane iresponsabile sau condamnați. Uneori, pentru angajatul poliției singura modalitate de a preveni violența și de a-și apăra drepturile și interesele personale este cauzarea de daune atacatorului, astfel provocând mari discuții în societate în privința limitelor și legalității acțiunilor sale.

Nu mai puțin relevantă este și situația condamnatului atacat, deoarece, pe de o parte, dacă va denunța atacatorul, riscă să-și piardă statutul și încrederea printre semenii săi, iar pe de altă parte, dacă va decide să opună rezistență, trebuie să fie pregătit să cauzeze vătămări grave sănătății și integrității corporale atacatorului, până la lipsirea de viață. Dacă este aleasă cea de a doua opțiune, condamnatul, pe de o parte, riscă să fie urmărit penal pentru fapta sa, iar pe de altă parte, poate fi obiectul unei răzbunări.

Fapta săvârșită în legitimă apărare de o persoană iresponsabilă, la fel, nu este lipsită de actualitate, deoarece în astfel de cazuri organul de urmărire penală, la constatarea stării de iresponsabilitate, nu depune efort în vederea constatării celor întâmplate recunoscând vinovată, iar adevăratul infractor se bucură de libertate.

Astfel, actualitatea temei cercetate este determinată nu numai de factorul practic, dar și de cel de ordin teoretic. Semnele cauzei de legitimă apărare, stabilite de teoria dreptului penal, reprezintă circumstanțe ce urmează a fi dovedite în procesul penal. O atare abordare contribuie la o analiză mai aprofundată a problemelor ce țin de calificare a legitimei apărări, stabilirea limitelor acesteia, constatarea esenței procesului penal de probare a cauzei care înlătură caracterul penal al faptei.

Scopul și obiectivele tezei.

Scopul principal al lucrării constă în realizarea unor cercetări științifice complexe și multilaterale ale legislației, elaborărilor teoretice și practice și ale practicii judiciare în domeniul legitimei apărări ca o cauză care înlătură caracterul penal al faptei, atât în republică, cât și în țările de peste hotare, în studierea esenței și conținutului acestei cauze, în vederea evidențierii particularităților de încadrare juridică și nuanțării procedeeleor de investigare judiciară a cauzei analizate, prin punerea în evidență a algoritmului tactic ce urmează a fi aplicat de către organele de urmărire penale la investigarea faptei săvârșite în legitimă apărare.

Obiectivele acestui studiu sunt determinate de relațiile sociale ce apar în legătură cu efectuarea de către organele de urmărire penală a investigațiilor, în vederea demonstrării existenței legitimei apărări ca o cauză care înlătură caracterul penal al faptei. Astfel, obiectul cercetării îl constituie particularitățile penale, procesual-penale și criminalistice de probațiune a existenței semnelor legitimei apărări.

Pentru atingerea scopurilor propuse au fost trasate și realizate următoarele sarcini:

- analiza procesului de geneză și evoluție a cauzei de legitimă apărare ca o cauză care înlătură caracterul penal al faptei în legislația autohtonă și a altor state;
- elucidarea și descrierea semnelor constitutive ale cauzei de legitimă apărare din perspective doctrinei dreptului penal;
- analiza conținutului caracteristicii criminalistice a cauzei de legitimă apărare și a elementelor care o compun;
- evidențierea particularităților tactice de efectuare a unor acțiuni de urmărire penală în vederea demonstrării existenței cauzei de legitimă apărare;
- studierea particularităților de verificare a versiunilor și metodicii de demascarea a participanților de rea-credință;
- stabilirea indicilor de probare a existenței semnelor legitimei apărări în acțiunile angajaților din structurile polițienești;

- stabilirea indicilor de probare a existenței semnelor legitimei apărări în acțiunile persoanelor deținute în penitenciar;
- stabilirea indicilor de probare a existenței semnelor legitimei apărări împotriva atacului săvârșit de o persoană iresponsabilă.

Ținând cont de specificul și caracterul complex al temei investigate, pentru realizarea scopurilor și obiectivelor trasate, în calitate de metode de cercetare au fost folosite metoda logică (analiză și sinteză), istorică, sistematică, dialectică etc. Cercetările întreprinse se bazează pe studierea doctrinei, legislației și practicii judiciare existente în domeniul dat.

La realizarea studiului, drept punct de reper a servit legislația penală, procesual-penală și alte acte relevante ale Republicii Moldova și ale altor state (România, Ucraina, Federația Rusă, Belarus, Germania, Franța, SUA etc.).

Baza teoretică a investigației o constituie lucrările celor mai recunoscuți autori consacrați în domeniu: Dongoroz V., Dobrinou V., Boroș A., Hotca M.A., Bulai C., Feligșteni G., Pobegailo E., Revin V., Tișkevici I., Pașe-Ozerskii N., Iablokov N., Tagananțev N., Kiricenko F., Eleonovskii V., Sokolov N., Ciupalenkov I., Piontkovskii A., Maximov S., Orehov V., Kozak V., Blinikov V., Tkacenko V., Vetrov N., Baulin I., Iakubovici M., Reingardt N., Berlin A., Șargarodskii M., Șavgulidze T., Miliukov S., Koni A., Perțev D., Oba-Apunu Jislen Patrusia, Popov K., Nevrev A., Mercuriev V., Tarakanov I., Sinelinikova E., Șramko S. etc. Dintre autorii autohtoni, lucrările cărora au stat la baza elaborării tezei pot fi menționați: Carp S., Lari Iu., Odagiu Iu., Borodac A., Gladchi Gh., Brânză S., Florea V., Grati V., Golubenco Gh., Ulianovschi X., Ulianovschi Gh. etc.

Baza empirică de investigație a fost formată de:

- rezultatele sondajului efectuat în rândurile angajaților de poliție în vederea constatării impactului cauzei de legitimă apărare asupra activității profesionale (92,3 % – ofițeri de investigație, 7,7% – ofițeri de urmărire penală);
- rezultatele studierii a 78 de dosare ce au tangență cu cauza de legitimă apărare examinate de Curtea Supremă de Justiție a RM, în perioada anilor 10.01.2008 - 27.06.2012.

Noutatea științifică a rezultatelor obținute

Problema științifică soluționată rezidă în elaborarea tacticii de investigare a legitimei apărări, fapt care a condus la clarificarea pentru teoreticienii și practicienii din domeniul criminalisticii a tacticii respective, în vederea aplicării ultimei la demonstrarea existenței semnelor legitimei apărări în acțiunile persoanei.

Anterior nu se acorda o atenție sporită metodicii de investigare a faptei săvârșite în legitimă apărare, fiind cercetat mai mult aspectul penal al acestei cauze.

Ca parte componentă a lucrării au fost cercetate particularitățile efectuării diferitor acțiuni de urmărire penală în vederea probării existenței semnelor legitimei apărări în acțiunile polițiștilor, condamnaților și împotriva unui atac săvârșit de o persoană iresponsabilă.

Dacă până în prezent problema probațiunii existenței legitimei apărări în activitatea polițiștilor a mai fost cercetată, atunci raportul dintre cauza de legitimă apărare și condamnat, persoană iresponsabilă sub aspect procesual-penal și criminalistic nu au fost cercetate în nici o monografie.

Rezultatele inovaționale obținute în ipoteza studiului științific realizat constau în următoarele:

1. principala trăsătură ce deosebește cauza de legitimă apărare de alte cauze care înlătură caracterul penal al faptei este reprezentată de faptul că ea înlătură caracterul ilegal al faptei;
2. cauza de legitimă apărare nu reprezintă permanent un drept subiectiv, de care se bucură orice persoană, ci în unele cazuri, la întrunirea anumitor circumstanțe, reprezintă o obligație a cărei neexecutare atrage răspunderea penală, conform regulilor generale;
3. în timpul investigării criminalistice a faptei săvârșite în legitimă apărare organul de urmărire penală trebuie să probeze atât existența faptei prejudiciabile, cât și posibilitatea, obligația celui ce s-a apărat de a percepe existența unui atac direct, imediat, material și real îndreptat împotriva sa, a altei persoane sau împotriva unui interes public și care pune în pericol grav persoana sau drepturile aceluia atacat ori interesul public;
4. pornind de la situațiile tipice de sesizare, opinăm că e plauzibil de înaintat versiunea că fapta s-a săvârșit în legitimă apărare în cazul în care cel atacat sesizează despre aceasta organele de poliție, rămânând la fața locului pentru paza locului faptei, a făptuitorului etc.;
5. principalele procedee probatorii ce stau la baza probațiunii existenței cauzei de legitimă apărare sunt: cercetarea la fața locului, audierea persoanelor implicate în conflict și a martorilor, expertiza judiciară, confruntarea, verificarea declarațiilor la fața locului și experimentul în procedura de urmărire penală.

Probarea nesincerității presupusului bănuit sau victimă se va efectua în baza mecanismului de comparare a declarațiilor acestora cu rezultatele altor procedee

probatorii. Susținem că este necesar de soluționat problema legalității apărării până la momentul pornirii urmăririi penale;

6. La probarea existenței semnelor legitimei apărări în acțiunile polițiștilor trebuie să se atragă atenție la: existența circumstanțelor care favorizează și care sunt nefavorabile procesului de investigație; acțiunile întreprinse de polițist la locul faptei (caracterul, timpul, localizarea, legalitatea acestora); existența legăturii cauzale între întreprinse de polițist și daunele cauzate; modalitatea de aplicare a armei de foc; raportul depus de polițist cu referire la cele întâmplate.
7. La probarea existenței semnelor legitimei apărări în acțiunile persoanelor deținute în penitenciar trebuie să se atragă atenție la: existența circumstanțelor care favorizează și care sunt nefavorabile procesului de investigație; statutul pe care îl are deținutul în ierarhia criminală; religia; locul săvârșirii faptei; caracteristica deținutului; folosirea surselor confidentiale; atitudinea deținutului față de procesul de investigație.
8. La probarea existenței semnelor legitimei apărări împotriva atacului săvârșit de o persoană iresponsabilă trebuie să se atragă atenție la: chestiunile prevăzute la alin.(2) art. 489 CPP al RM; existența instigatorilor; procesul de audiere a victimei, martorilor oculari, rudelor, altor cunoscuți; existența în domiciliu, la locul și în alte încăperi a picturilor executate într-o manieră neobișnuită sau versuri stranii; datele despre starea psihică a persoanei în perioadele: până la săvârșirea, în momentul săvârșirii și după săvârșirea faptei; simularea simptomalogiei unei afecțiuni psihice.

Problema științifică de importanță majoră soluționată rezidă în *elaborarea* tacticii de investigare a faptei săvârșite în legitimă apărare și *determinarea* semnelor apărării, fapt care a *condus* la clarificarea pentru practicieni și teoreticieni din domeniul urmăririi penale și criminalistice a circumstanțelor ce necesită a fi stabilite și dovedite, în *vederea direcționării* organului judiciar spre perfecționarea metodicii criminalistice, pentru a *asigura* eficiența urmăririi penale și realizarea reală a scopurilor acesteia.

Importanța teoretică și valoarea aplicativă a lucrării

Sub aspect teoretic, prezenta teza constituie o abordare a opiniilor și propunerilor controversate expuse în literatura de specialitate din Republica Moldova și din străinătate, cu referire, în general, la cauzele care înlătură caracterul penal al faptei și în special la cauza de legitimă apărare.

Prin prisma laturii teoretice se dozează posibilitatea elaborării strategiei adecvate de investigare a unei fapte săvârșite în legitimă apărare. În acest context, importanța teoretică constă în faptul că lucrarea reprezintă prin sine un studiu bine sistematizat și documentat prin soluții

practice. Teza poate fi luată în vedere în cadrul studiilor universitare și postuniversitare, la predarea disciplinelor Activitatea de urmărire penală și Criminalistica.

Valoarea teoretico-aplicativă se confirmă și prin multitudinea de abordări și soluții pe care le propune autorul, pentru stabilirea unui standard corect și unic de investigare criminalistică a faptei săvârșite în legitimă apărare.

Anumite teze, idei novatorii pot fi preluate în vederea unor eventuale modificări de legislație, asigurându-se, astfel, eficientizarea investigării faptelor de legitimă apărare.

Importanța aplicativă este constatată în redarea unor concepții, soluții, propuneri vizavi de aspectul procesual-penal și criminalistic al problematicii supuse studiului. Toate acestea, însoțite de o gamă amplă de spețe din practica judiciară a Republicii Moldova, pot fi luate în calcul de către ofițerii de urmărire penală, procurori în cadrul activității zilnice de combatere a criminalității.

Aprobarea rezultatelor

Ideile de bază ale lucrării de față au fost comunicate și discutate în cadrul seminarelor metodico-științifice din cadrul Catedrei științe penale a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI al Republicii Moldova.

Principalele idei și concluzii teoretice ale investigației de față sunt reflectate în mai multe publicații, inclusiv în cadrul Conferinței științifico-practice internaționale „Problemele actuale privind protecția și securitatea persoanelor implicate în procesul penal” (Chișinău, 21-22 martie 2013).

Veridicitatea concluziilor științifice elaborate în teză este asigurată prin compararea lor cu rezultatele cercetărilor altor autori, fiind colaborată cu trimiteri la prevederile legislației în vigoare și la savanții cu renume din țară și de peste hotare.

Sumarul compartimentelor tezei

Lucrarea este structurată în patru capitole formate din șaptesprezece paragrafe, introducere, concluzii și recomandări, bibliografie, anexe, adnotare și lista abrevierilor.

În capitolul 1 este efectuată o trecere în revistă a lucrărilor publicate în literatura de specialitate referitoare la problemele de cercetare propuse și metodele de soluționare, în scopul conturării nivelului de studiere a tematicii tezei, pe plan științific atât național, cât și internațional. Este operată o analiză comparativă a situației existente în domeniul investigării criminalistice a faptei săvârșite în legitimă apărare cu formularea problemei de cercetare. De asemenea, sunt descrise scopul și obiectivele tezei.

Sistemul cauzelor care înlătură caracterul penal al faptei, noțiunea de legitimă apărare, condițiile cu privire la atac și apărare sunt analizate în cadrul capitolului 2 al lucrării. Suportul

empiric amplu, bazat pe materialele cauzelor penale, a oferit posibilitatea stabilirii celor mai nuanțate probleme de ordin practico-aplicativ și de interpretare a cauzei de legitimă apărare.

Capitolul 3 are un caracter de bază în cadrul tezei de doctorat unde au fost stabilite caracteristica criminalistică a faptei săvârșite în legitimă apărare, precum și specificul descoperii semnelor acesteia la etapa de verificare a materialelor cauzei. O atenție sporită s-a acordat particularităților tactice de efectuare a procedurilor probatorii, de care trebuie să se țină cont la etapa inițială și ulterioară de investigare a faptei săvârșite în legitimă apărare.

În capitolul 4 al lucrării s-a analizat problematica stabilirii semnelor legitimei apărări în acțiunilor diferitor categorii de persoane, în scopul conturării tacticii de investigare a faptei săvârșite în legitimă apărare de către angajații poliției, condamnat sau împotriva unui atac săvârșit de o persoană iresponsabilă.

Drept urmare a cercetării științifice realizate au fost înaintate un șir de concluzii și recomandări, care ar putea fi luate în considerație în demersul dedicat perfecționării metodicii de investigare a faptei săvârșite în legitimă apărare.

1. ANALIZA SITUAȚIEI ÎN DOMENIUL INVESTIGĂRII FAPTELOR SĂVÂRȘITE ÎN LEGITIMĂ APĂRARE

1.1. Reflectările doctrinei asupra metodicii de investigație a faptelor săvârșite în legitimă apărare

Analizând problematica investigării faptelor săvârșite în legitimă apărare, nu putem trece cu vederea studiile științifice efectuate de unii autori din Republica Moldova, precum și din alte state vizavi de subiectul supus analizei. În acest sens, din perspectiva asimilării adecvate a materialului expus, considerăm necesar a prezenta în ordine cronologică lucrările științifice care în mod direct ori tangențial au avut ca obiect de studiu cauza de legitimă apărare, ca o cauză care înlătură caracterul penal al faptei.

Legitima apărare reprezintă o problemă care a fost cercetată în permanență. Printre autorii ce și-au dedicat unele monografii acestei instituții a fost și G.S. Feldștein „О необходимой обороне и ее отношении к так называемому правомерному самоуправству”[251]. În acest studiu autorul cercetează problematica istoriei instituției legitimei apărări, contrazicând opinia autorului Gheib din lucrarea „Lehrb. Des deutschen strafrechts”. Astfel, el susține că cauza de legitimă apărare are istorie, numai că volumul de funcționare a acesteia era determinat de condițiile pe care le impunea statul. În vederea susținerii opiniei sale aduce numeroase exemple de legi: legger Henrici, Carolina etc. [251, p. 5].

Analizând instituția legitimei apărări și opinia mai multor savanți, autorul formulează propria noțiune: legitima apărare reprezintă respingerea unui atac prin cauzarea de daune atacatorului. La fel, el formulează primele condiții de atac și apărare ce necesită să fie întrunite ca fapta să fie recunoscută ca săvârșită în legitimă apărare.

G. Feldștein a cercetat fapta săvârșită în legitimă apărare împotriva atacului declanșat nu numai de cetățenii simpli, dar și de persoanele cu funcție de răspundere, evidențiind și cercetând trei teorii. Conform primei teorii, persoana nu are dreptul să se apere împotriva faptelor săvârșite de persoane cu funcție de răspundere; teoria a doua presupune un compromis și permite apărarea numai în situații evidente și foarte importante; în final, teoria a treia permite de a riposta în legitimă apărare fața de atacurile săvârșite de o persoană cu funcție de răspundere din cadrul organelor de drept, pe care autorul o și susține [251, p. 21].

La finele lucrării, el formulează trăsăturile cauzei de legitimă apărare:

- reprezintă o violență legală săvârșită la momentul potrivit;
- se săvârșește numai asupra atacatorului, indiferent de starea acestuia (responsabil sau iresponsabil);
- înlătură caracterul ilegal al faptei;

- se poate recurge la cauza de legitimă apărare pentru a-și apăra atât drepturile și interesele proprii, cât și ale persoanelor terțe;
- atacul nu poate fi respins pe altă cale și nu se ține cont de posibilitatea de a fugi de la locul faptei.

Autorul menționează ca odată cu stabilirea condițiilor cu privire la atac și apărare, necesare existenței cauzei de legitimă apărare, trebuie să stabilim și limitele legale ale unei apărări, de asemenea, să facem deosebire între depășirea limitelor legitimei apărări și apărarea fictivă [251, p.44].

În perioada postbelică, unii autori sovietici au acordat o atenție deosebită problemelor de teorie și practică ce au tangență cu cauza de legitimă apărare. Explicația unei asemenea atenții reiese din directivele și principiile Comitetului Executiv Central de Partid, de care era dirijat mediul cultural, inclusiv cel științific. Ediții sau publicații apărute nemijlocit în RSSM nu s-au constatat, deși nu regretăm lipsa acestora, ele putând fi obținute din alte foste republici unionale.

Cu toate că statul sovietic pune accent pe ideea construirii socialismului, mizând, pe de o parte, pe o subordonare și disciplină a maselor populare, iar pe de altă parte, pe autoritatea incontestabilă a partidului comunist și a organelor de stat, ceea ce oferea cetățeanului posibilitatea de a participa la stabilirea și ocrotirea ordinii de drept din societate, prin intermediul instituției legitimei apărări, înțelegând că statul nu poate să asigure permanent respectarea drepturilor și intereselor propriilor cetățeni.

Autorii manualelor, monografiilor, articolelor științifice abordau problematica cauzelor care înlătură caracterul penal al faptei, în special a cauzei de legitimă apărare, prin prisma analizei atât a legislației URSS, cât și a legislațiilor statelor care făceau parte din acel sistem. O astfel de abordare se explică prin impunerea bazelor legislative sovietice tuturor subiecților uniunii.

Dintre cercetările autorilor perioadei sovietice postbelice se evidențiază în special: Якубович М.И., *«Вопросы теории и практики необходимой обороны»*, Юридическая литература, Москва, 1961 [259]; Паше-Озерский Н.Н. *«Необходимая оборона и крайняя необходимость по советскому уголовноу праву»*, Юридическая литература, Москва, 1962 [213]; Тишкевичи И.С. *«Условия и пределы необходимой обороны»*, Юридическая литература, Москва, 1969 [235]; Соколов Н., Чупаленков И. *«Необходимая оборона»*, Московский рабочий, 1972 [228]; Елеонский В.А. *«Поощрительные нормы уголовного права и их значение в деятельности органов внутренних дел»*, учебное пособие, Хабаровск, 1984 [182]; Побегайло Э.Ф., Ревин В.П. *«Необходимая оборона и задержание»*

преступника в деятельности органов внутренних дел», Академия МВД СССР, Москва, 1987 [220] etc.

Autorul Iakubovici M.I. a acordat o atenție sporită cauzei de legitimă apărare, considerând că organele poliției, procuraturii și instanța de judecată trebuie să cunoască la perfecție esența acestei cauze, datorită faptului că ea reprezintă un mijloc eficient de combatere a criminalității. La fel, ca și autorul G. Feldștein a analizat evoluția instituției legitimei apărări, punând accentul pe situația acesteia în perioada statelor sclavagiste, feudale, în Rusia țaristă până la revoluție. Nu a trecut cu vederea și legislația penală în domeniul dat a statelor burgheze, criticând instituția, ținându-se cont de starea morală în societatea bolșevică la acea vreme, fără a aduce argumente plauzibile.

Autorul vorbește despre rolul activ pe care îl au gărzile populare în combaterea criminalității, menționându-se că angajații poliției trebuie, îndeosebi, „să apere interesele, viața și sănătatea membrului gărzii populare”.

De asemenea, autorul menționează și criteriile după care trebuie să se facă diferența între legitimă apărare și extremă necesitate:

- extrema necesitate există atunci când săvârșirea faptei prevăzute de legea penală a fost unicul mijloc, unica situație de înlăturare a pericolului.
- în cadrul extremei necesități persoana nu trebuie să cauzeze urmări vădit mai grave decât cele care s-ar fi putut produce dacă pericolul nu ar fi fost înlăturat;
- dauna în cazul stării de extremă necesitate se cauzează nu persoanei care a creat pericolul, ci unei terțe persoane;
- sursele pericolului, în cadrul extremei necesități, care periclitează valorile apărute de legea penală pot fi fenomenele naturii, izvoarele de pericol sporit, agresiunea animalelor, anumite stări ale organismului uman, activitatea omului etc. [259, p. 58].

Analizând criteriile date, suntem de acord cu ele, deoarece ele fac parte până în prezent din criteriile ce deosebesc cauza de legitimă apărare de extremă necesitate.

Iakubovici M.I., analizând condițiile cu privire la atac, ce necesită a fi întrunite pentru existența legitimei apărări, menționează că nu există nici un temei de a diferenția atacul săvârșit de o persoană responsabilă și una iresponsabilă, deoarece atacul care vine de la o persoană iresponsabilă este unul social periculos și reprezintă un pericol pentru întreaga societate. Un studiu aprofundat este realizat în privința problemei cauzei de legitimă apărare în activitatea organelor de drept, în special, a legalității aplicării de către acestea a armelor de foc. Sunt menționate circumstanțele în care un angajat al poliției nu are dreptul să aplice arma de foc.

Ca particularități de probare a existenței semnelor legitimei apărări în acțiunile angajaților structurilor de interne, stabilește unele măsuri obligatorii pe care aceștia trebuie să le îndeplinească:

- să acorde asistență medicală urgentă celui rănit;
- să asigure paza locului faptei și integritatea urmelor;
- în cazul în care că a aplicat arma de foc să raporteze imediat despre aceasta persoanei responsabile pe inspectorat. [251, p. 183].

La finele lucrării se menționează că înțelegerea esenței instituției legitimei apărări și aplicarea corectă a acesteia în practică are o mare importanță în lupta cu criminalitatea violentă (jafuri tâlhării, atacuri banditești etc.).

Autorul Pașe-Ozerskii N.N. subliniază că instituția legitimei apărări este utilă, deoarece are un rol important de prevenire și stăpânire a membrilor societății care atentează la drepturile, interesele și libertățile persoanei. Nu este de acord cu cuvintele „atac”, „atacator” considerându-le greșite. El menționează că folosirea cuvântului „atac” presupune violență (de exemplu, ca la infracțiunea de tâlhărie), însă nu este obligatoriu ca acțiunea declanșată împotriva unui interes străin să fie însoțită de violență, astfel, este mai corectă utilizarea cuvântului „atentat”, deoarece acesta cuprinde nu numai activitățile violente, în toate formele sale, ci și cele nonviolente care atentează la drepturile și interesele persoanei sau ale societății [213, p. 32-35].

Autorul insistă asupra faptului că legitima apărare reprezintă o stare existentă în momentul efectuării acțiunilor de apărare și care nu cuprinde nici un semn al infracțiunii, astfel lipsind caracterul social periculos al faptei săvârșite. În opinia noastră, considerăm eronată această afirmație, fiindcă fapta săvârșită în legitimă apărare cuprinde toate semnele unei infracțiuni, plus cauza de legitimă apărare. Dacă lipsesc semnele infracțiunii, atunci fapta de apărare nu este recunoscută ca penală și nu necesită de apelat la acțiuni de apărare pentru a recunoaște legalitatea acțiunii întreprinse.

Pașe-Ozerskii N.N. atinge și problema mecanismelor și utilajului destinat, în primul rând, prevenirii faptelor social periculoase, dar nu de respingere a atacului. El consideră că aceste mecanisme și utilaje îndeplinesc anume funcția legitimei apărări, deoarece intervin atunci când se săvârșește atentatul (de exemplu, pe timp de noapte hoțul încearcă să sară gardul de piatră, pe suprafața căruia sunt puse cioburi de sticlă, rănindu-se și sfâșiindu-și hainele) [213, p. 84-87].

El analizează și situațiile în care survine răspunderea juridică pentru depășirea limitelor legitimei apărări, acordând o atenție sporită laturii subiective a faptei săvârșite. La fel, studiază fenomenul participăției la depășirea limitelor legitimei apărări, menționând că este posibilă o instigație către o depășire a limitelor legitimei apărări numai atunci când se întreprind acțiuni de

apărare împotriva atacului declanșat. Iar instigația va cuprinde determinarea celui ce se apără de a săvârși acțiuni ce depășesc limitele unei apărări legale. Iese în evidență faptul că autorul a lăsat fără atenție problema legitimei apărări împotriva unui atac săvârșit de o persoană iresponsabilă și nu a propus recomandări tactice care necesită a fi respectate la investigarea faptelor săvârșite în legitimă apărare [213, p. 87-119].

Autorul Tișkevici I.S. subliniază că fapta nu poate fi săvârșită în legitimă apărare dacă atacul se manifestă prin inacțiune, interpretând exemplul acarului care nu a schimbat macazul cu scopul de a produce deraierea unei garnituri de tren. Cercetând problematica apărării fictive și aplicării cauzei de legitimă apărare care s-a soldat cu vătămarea integrității și sănătății sau cu decesul atacatorului, autorul menționează situațiile tipice care pot exista, de asemenea, evidențiază unele circumstanțe care necesită a fi stabilite și dovedite în procesul penal în vederea aflării adevărului. Studiind condițiile și limitele legitimei apărări, diferențiază o depășire a legitimei apărări de o faptă de război, punând accent pe momentul apariției intenției de cauzare a vătămărilor corporale sau de a omorî persoana. Dacă intenția nu apare spontan, în momentul atacului, dar a existat până la atac, atunci persoana necesită a fi trasă la răspundere penală pentru infracțiuni săvârșite cu premeditare [235, p. 20-37].

Spre finele lucrării autorul Tișkevici I.S. supune analizei fapta de depășire a legitimei apărări, atrăgând o mare atenție asupra genurilor de depășire a legitimei apărări, apărării inoportune și excesive [235, p. 78-86].

Autorii Sokolov N. și Ciupalenkov I., care au studiat cauza de legitimă apărare, afirmă că asupra prejudiciabilității faptei poate influența și personalitatea infractorului. Analizând condițiile necesare existenței cauzei de legitimă apărare, autorii menționează că dreptul la legitimă apărare apare atunci când fapta social periculoasă poate fi respinsă prin cauzarea de daune atacatorului [228, p. 13-20].

Referitor la problema legitimei apărări împotriva unei fapte săvârșite de o persoană iresponsabilă sau minoră, autorii citații doar menționează despre o posibilă existență a acestei cauze care înlătură caracterul penal al faptei, însă nu fac nici o concretizare asupra faptului dacă cel ce s-a apărat știa sau nu despre iresponsabilitatea sau vârsta persoanei.

Au acordat o atenție sporită constatării intervalului de timp în care există cauza de legitimă apărare, precizând că ea există din momentul tentativei de infracțiune până la consumarea infracțiunii. Specificând că odată cu încetarea atacului nu mai există temei de a acționa în limitele legitimei apărări, cu toate că ea poate să aibă loc, atunci când apărarea a urmat nemijlocit după atac, care este încheiat, iar victima reieșind din circumstanțele existente nu a înțeles că atacul s-a finalizat.

O altă problemă pe care au discutat-o autorii citați este posibilitatea de aplicare a armei de foc împotriva atacatorului neînarmat. Aceștia sunt de părerea că nu ar fi corect să limităm acțiunile celui ce se apără, impunându-l astfel să se apere cu aceleași mijloace cu care se săvârșește atacul. Ei menționează că este posibilă și apărarea prin intermediul armei de foc împotriva atacatorului înarmat cu o armă albă, băț etc. sau chiar neînarmat. Argumentând situația prin faptul că pentru existența cauzei de legitimă apărare nu este necesară o proporționalitate mecanică între mijloacele de apărare și atac, ci trebuie luate în considerație valorile ce se apără și intensitatea atacului.

La fel, autorii au pus în discuție mijloacele și instrumentele folosite la apărarea bunurilor, considerând că ele nu respectă condițiile cu privire la apărare și atac necesare existenței cauzei de legitimă apărare. Ei menționează că aceste mijloace și instrumente sunt destinate cauzării de daune în viitor, indiferent de voința celui ce le-a instalat, pot să, facă să sufere orice persoană care intră în contact cu ele. [228, p. 40-60].

Este apreciabil faptul că autorii au încercat să evidențieze subiecții care au obligația de a apăra de un pericol grav persoana sau drepturile celui atacat ori interesul public, totodată menționând cum trebuie să reacționeze polițistul în cazul în care anumite persoane încearcă să împiedice efectuarea acțiunilor de apărare.

În acest context este interesant studiul autorului Eleonski V.A. care specifică că toți cei care datorită funcției ce o dețin au drept sarcină apărarea vieții, sănătății, onoarei, demnității, drepturilor, libertăților, intereselor și averii cetățenilor de atentate criminale și de alte atacuri nelegitime sunt clasificați în felul următor:

- persoane cu funcție de răspundere ce au obligația să apere ordinea de drept (angajații structurilor Ministerului Afacerilor Interne, pazei de stat, unele categorii de militari etc.);
- persoane ce au obligații speciale (persoana căreia i s-a încredințat paza proprietății statului, persoane ce sunt obligate să aibă grijă de alte persoane a căror viață și sănătate sunt puse în pericol și care nu au posibilitatea să se apere etc.).

Autorul citat menționează ferm că angajații poliției se bucură de dreptul la legitimă apărare ca și toți cetățenii, numai în cazul în care acțiunile infractorului atentează la viața și sănătatea proprie [182, p. 33-34]

Autorii Pobegailo E.F. și Revin V.P. au studiat problema faptei săvârșite în legitimă apărare de către angajații structurilor polițienești, acordând o atenție sporită comportamentului pe care trebuie să-l aibă polițistul în timpul exercitării sarcinii de apărare a drepturilor, libertăților unei persoane și a intereselor statului [220].

Analizând situațiile de aplicare a armei de foc de către angajații structurilor polițienești asupra persoanelor minore, ei fac o propunere revoluționară, pentru acele timpuri, de a introduce în cadrul normativ cuvântul „evident” sau „cunoscut.” Deoarece tânărul de 15 ani, se aseamănă după semnalmentele fizice, cu tânărul de 20 de ani, menționând că e foarte greu de stabilit care tânăr are 15 ani și care are 18 - 20 de ani. Astfel, cerând revizuirea interdicției de aplicare a armei de foc față de minori, prevăzută în legea cu privire la poliție, trebuie luate în considerație accelerarea, în prezent, a dezvoltării fizice a generațiilor noi [220, p. 9-25].

Este apreciabil faptul ca autorii citați în studiul lor au folosit multiple exemple din practica judiciară pentru a explica procesul de probare a vinovăției sau nevinovăției persoanelor implicate în conflict, încercând să menționeze primele acțiuni de urmărire penală care trebuie să fie întreprinse de către organul de urmărire penală.

La finele lucrării autorii menționează unele măsuri care trebuie luate de angajații structurilor polițienești pentru a asigura o mai bună investigație a faptei săvârșite în legitimă apărare:

- organizarea unor traininguri și seminare metodice pe domeniul dat;
- asigurarea ca toți subalternii să cunoască condițiile legitimei apărări și să facă diferență între depășirea limitelor legitimei apărări și apărare fictivă, elaborând materiale didactice în acest domeniu;
- studierea practicii judiciare.

La fel, ei stabilesc și cele mai tipice greșeli care sunt comise la investigarea acestor fapte:

- investigarea prealabilă se efectuează superficial și cel mai des într-o singură direcție;
- nu se studiază comportamentul persoanei ce s-a apărat în momentul și după cauzarea de daune atacatorului;
- nu este apreciat și analizat motivul acțiunilor de apărare etc [220, p. 51-54].

Ridicarea nivelului de cunoaștere a societății a existenței cauzei de legitimă apărare demonstrează rolul major pe care îl au angajații structurilor de forță statatate.

După desființarea URSS și declararea independenței statelor membre, grație unui cumul de probleme de ordin economic, social și politic, are loc o creștere considerabilă a infracțiunilor contra persoanei. În acest sens, apare necesitatea studierii materialelor științifice din acest spațiu geografic din cauza aplicării în continuare a legislației unionale cu eventualele așa-numite „tradiții” de aplicare a legii penale autohtone.

Păstrând în mare parte același conținut normativ al cauzei care înlătură caracterul penal al faptei în marea majoritate a țărilor din spațiul CSI, interpretările puteau avea un caracter aplicativ.

În spațiul CSI, după adoptarea noii legislații penale până în momentul de față au fost publicate mai multe monografii dedicate aspectului penal al cauzei de legitimă apărare, în special: Баулин Ю.В. «Обстоятельства исключающие преступности деяния», Харьков, Издательство «ОСНОВА» при Харьковском Государственном Университете, 1991 [165]; Зуев В.Л., «Необходимая оборона и крайняя необходимость. Вопросы квалификации и судебной практики», КРОСНА-ЛЕКС, Москва, 1996 [185]; Орехов В.В. «Необходимая оборона и иные обстоятельства, исключающие преступность деяния», Издательство Юридический центр Пресс, Санкт-Петербург, 2003 [210].

Autorul Baulin I.V. a specificat câteva cerințe ce necesită a fi înaintate noțiunii cauzelor care înlătură caracterul penal al faptei, și anume:

1. să aibă trăsături specifice, ce caracterizează fapta la exterior, permițând evidențierea acestora din toată pluralitatea de fapte social-legale;
2. să evidențieze toate trăsăturile ce determină esența social politică a cauzelor ce înlătură caracterul penal al faptei;
3. luând în considerație că aceste trăsături fac parte din sfera dreptului, atunci este obligatoriu ca aceste trăsături să aibă o formă juridică;
4. să țină de sfera dreptului penal.

A studiat problema: *temeiului legitimei apărări*, indicând existența a două temeiuri:

- se săvârșește o faptă social periculoasă (*temei de jure*);
- necesitatea cauzării imediate de daune atacatorului în vederea preîntâmpinării și curmării faptei social periculoase (*temei de facto*), ori preîntâmpinării consecințelor grave.

De asemenea, menționează că „depășirea limitelor legitimei apărări din imprudență nu atrage răspundere penală” [165, p. 269].

Referitor la aspectul criminalistic de investigare a faptei săvârșite în legitimă apărare, autorul a evidențiat, în special, importanța semnelor laturii subiective a faptei săvârșite.

La finele lucrării stabilește și arată caracteristicile cauzei de legitimă apărare, și anume:

- subiectul – persoană fizică;
- scopul – preîntâmpinarea și curmarea unei faptei social periculoase în vederea apărării drepturilor și intereselor persoanei și societății;
- obiectul – drepturile și interesele atacate;

- controlul subiectiv – înțelegerea de către subiect a semnelor obiective ale apărării și dorința de a cauza daune atacatorului.

Zuev V.L., ca și mulți alți autori, a studiat problema legitimei apărări sub aspect penal, însă în conținutul lucrării întâlnim și unele propuneri ce țin de metodica de investigare criminalistică a faptei săvârșite în legitimă apărare. Astfel, el a evidențiat cinci situații tipice specifice investigării acestor fapte:

- s-a săvârșit o faptă în legitimă apărare (sunt întrunite toate condițiile cu privire la atac și apărare);
- s-a săvârșit o faptă ce întrunește condițiile unei apărări fictive (dar este lipsa vinovăției);
- s-a săvârșit o faptă în legitimă apărare cu depășirea limitelor legitimei apărări;
- s-a săvârșit o faptă ce întrunește condițiile unei apărări fictive (fapta fiind săvârșită din imprudență);
- s-a săvârșit o infracțiune intenționată și nu există semne ale legitimei apărări (apărare vădit neproportională atacului, apărarea înainte de atac sau după atac, apărarea împotriva unui pericol inexistent, cauzarea unui prejudiciu intenționat persoanei terțe) [185, p. 19].

Autorul citat menționează că este foarte important în timpul investigării faptei săvârșite în legitimă apărare să se examineze: locul săvârșirii faptei, timpul, modalitatea de respingere a atacului, precum și multe alte circumstanțe. Pentru a înțelege cele întâmplate la locul faptei și a aprecia corect acțiunile atacatorului și victimei, organul de urmărire penală trebuie să cerceteze împrejurările în care s-a săvârșit fapta, acțiunile întreprinse de persoanele implicate în conflict, momentul când a fost declanșat și consumat atacul, toate circumstanțele ce au putut influența percepția și acțiunile de apărare ale victimei. O atenție sporită trebuie acordat poziției cadavrului, mijloacelor folosite pentru apărare, altor urme. Toate acestea trebuie poziționate în spațiu, măsurate și descrise amănunțit în procesul-verbal de cercetare la fața locului, la care în mod obligatoriu să se anexeze desenul-schiță, planul-schiță, planșa fotografică sau înregistrările video [185, p. 18-19].

Autorul subliniază că toate întrebările ce vor fi adresate în timpul investigației persoanelor implicate în conflict trebuie clasificate în două grupe: întrebări ce se referă la acuzare și la apărare (cu exemplificare concretă) [185, p. 19].

Orehov V.V. efectuează un studiu amplu al cauzelor care înlătură caracterul penal al faptei, concluzionând că ele au următoarele trăsături generale:

1. reprezintă un comportament conștient și volitiv, care cade sub incidența trăsăturilor exterioare ale infracțiunii;
2. conform esenței lor social-politice, sunt social utile și acceptate de societate;
3. sunt prevăzute de normele diferitor ramuri ale dreptului;
4. înlătură caracterul ilegal al faptei;
5. trebuie să existe în momentul săvârșirii infracțiunii și au efecte numai asupra persoanei care se află într-o astfel de stare, situație sau împrejurare [210, p. 44-51].

Este interesant paragraful intitulat: „Problematica perfecționării instituției legitimei apărări”, unde se pun în discuție următoarele probleme:

- a. excluderea instituției depășirii limitelor legitimei apărări, iar daunele cauzate în timpul apărării să fie considerate legale, indiferent de gradul și caracterul acestora;
- b. concurența dintre cauzele care înlătură caracterul penal al faptei;
- c. influența circumstanțelor de la locul faptei asupra problemei de legalitate a acțiunilor întreprinse pentru apărarea drepturilor și intereselor;
- d. oportunitatea tragerii la răspundere penală a persoanei care s-a apărat legal cu o armă de foc, fabricată, păstrată sau procurată ilegal [210, p. 102-112].

Din cadrul publicațiilor autohtone evidențiem lucrările autorilor Manole N. *Înlăturarea caracterului penal al faptei și cauzele justificative* [140] și Morega D-E *Legitima apărare și starea de necesitate* [144].

Autorul Manole N. studiază natura juridică a legitimei apărări, condițiile cu privire la atac și apărare, precum și temeiurile pentru care o faptă săvârșită în stare de legitimă apărare nu constituie infracțiune.

Referitor la esența legitimei apărări, autorul menționează că: împrejurarea că societatea nu poate interveni în timp util pentru a-l apăra pe cel atacat nu poate conferi acestuia un drept propriu de a săvârși fapte pe care altfel le considera infracțiuni. Pe de altă parte, nu se poate spune că cel atacat înlocuiește societatea în reprimarea agresiunii și în prevenirea comiterii altor infracțiuni, că el este mandatarul societății, fiindcă atunci ar însemna că în orice agresiune, oricât de neînsemnată, din moment ce autoritatea de stat nu a intervenit de urgență, cel atacat să poată face dreptate singur și cu mijloace de care nu ar uza nici chiar organele de stat [140, p. 54].

Autorul consideră că cauza de legitimă apărare, constituie o cauză ce înlătură vinovăția, deoarece făptuitorul a fost în imposibilitatea de a-și dirija în mod liber voința, fiind constrâns să apere valorile sociale grav periclitate. De asemenea, el caracterizează situațiile când atacul este realizat de o persoană iresponsabilă, concluzionând că cel ce se apără poate fi recunoscut în legitimă apărare [140, p. 60].

Studiul efectuat de Morgea D.-E. Pune în lumină faptul că referitor la cauza de legitimă apărare pot exista situații când apărarea să se manifeste prin inacțiune. Spre exemplu, persoana nu îi spune unui făptuitor care a pătruns în domiciliul său că sticla destinată apei potabile conține o substanță toxică, pusă acolo în scopuri casnice, din care făptuitorul gustă. Este inovațională propunerea de a modifica dispoziția art.36 CP al RM prin înlocuirea termenului actual „atac” cu cel de „atentat”, întrucât atentatul se poate exprima și prin atac, dar și prin alte categorii de acțiuni, nelegate de atac, cum ar fi: evadarea din detenție, distrugerea bunurilor, trecerea ilegală a frontierei de stat etc. [140, p. 84].

În cadrul studiului autorul, în opinia noastră, face o precizare importantă – aceea că nu trebuie să confundăm noțiunile de „atac consumat” și de „infracțiune consumată”. Or, în cadrul unei infracțiuni încă neconsumate, se poate constata existența unui atac consumat. Astfel, dacă persoana va invoca că a recurs la apărare atunci când infracțiunea încă nu era consumată, deși atacul propriu-zis se consumase deja, nu se va putea reține starea de legitimă apărare. În acest caz acțiunile de „apărare” ar putea fi examinate doar în raport cu o altă cauză care înlătură caracterul penal al faptei, și anume, reținerea infractorului [144, p. 97].

La fel, nu putem omite studiul efectuat de Gladchi Gh. *Victimologia criminologică: Probleme teoretice, metodologice și aplicative* unde se menționează că circumstanțele și condițiile în care se săvârșesc infracțiunile apar frecvent într-o anumită legătură cu personalitatea și comportamentul victimei, precizând criteriile de bază ale clasificării și tipologia situațiilor victimogene.

Autorul precizează că relațiile dintre făptuitor și victimă trebuie studiate atât în etapele preinfracționale și de săvârșire a infracțiunii, cât și în etapa postinfracțională. Este examinată problema inversării rolurilor, caracteristică pentru depășirea limitelor legitimei apărări [11, p.19].

Luând în considerație că lucrarea este intitulată „Investigarea criminalistică a faptei săvârșite în legitimă apărare”, în continuare o să facem apel la analiza publicațiilor ce se referă la aspectul criminalistic de investigare a faptei săvârșite în legitimă apărare. În acest context, evidențiem două teze de doctor care au fost susținute în Federația Rusă: Тараканов И.А. «*Особенности доказывания состояния необходимой обороны в стадии предварительного расследования*», Владимир, 2006 [233] și Синельникова Е.В., «*Особенности доказывания по делам о превышении пределов необходимой обороны*», Сургут, 2005 [226].

Autorul Tarakanov I.A. menționează că înainte de a se efectua cercetarea locului infracțiunii, e recomandabilă o cercetare generală a locului faptei. Organul de urmărire penală împreună cu specialistul criminalist vor pătrunde în câmpul infracțional pentru a descoperi obiecte și urme ce au legătură cu fapta săvârșită în legitimă apărare, pentru a înțelege caracterul

acțiunilor săvârșite. Această cercetare nu are atât scopul primordial de a descoperi obiectele și urmele, cât are scopul de a înțelege care este legătura dintre infracțiune și locul unde s-a săvârșit ea.

În timpul efectuării cercetării la fața locului conducătorul grupei operative va numi câțiva membri care vor inspecta teritoriul adiacent. Țelul acestei inspecții este de a identifica noi martorii, de a acumula informației de interes operativ, de a descoperi noi urme ale faptei săvârșite în legitimă apărare. Dacă vor fi identificați martori, ei vor fi audiați, dacă se vor descoperi urme noi în anumite sectoare, ce probează existența sau inexistența faptei săvârșite în legitimă apărare. În acest caz, este rațional de efectuat o cercetare separată a locului faptei.

În opinia lui Tarakanov I.A., microobiectele nu au o importanță majoră în cazul investigării unei fapte săvârșite în legitimă apărare, cu excepția cazului de săvârșire a unei fapte în legitimă apărare, împotriva unei pătrunderi în spațiu de locuit prin fereastră sau ușă, însoțită de violență periculoasă pentru viața sau sănătatea persoanei, unde rămân microparticule pe suprafața acestor obiecte [233, p. 103].

Considerăm eronată opinia savantului rus Taraknov I.A. care afirmă că organul de urmărire penală, în baza materialelor acumulate, poate să excludă urmărirea penală, fiindcă fapta săvârșită în legitimă apărare nu întrunește elementele infracțiunii. Susținem că o faptă va fi considerată că s-a săvârșit în legitimă apărare dacă vor coincide toate elementele ei cu cele ale unei infracțiuni. Numai în cazul coincidenței totale a acestor semne, însoțită de starea de legitimă apărare, putem constata că o persoană a săvârșit o faptă în legitimă apărare.

În opinia autorului Tarakanov I.T., cea mai amplă informație despre o persoană e posibil de obținut de la patru categorii de martori [233, p. 69]:

1. membrii familiei și rudele;
2. foștii și prezenții vecini;
3. colegii de lucru sau de studii;
4. prietenii cu care își petrece timpul liber.

Autorul citat susține că în cazul investigării unei fapte săvârșite în legitimă apărare există minimum 3 variante de a induce intenționat în eroare reprezentanții organului de urmărire penală de către audiat [233, p. 73]:

1. folosindu-se de faptul că i s-au cauzat leziuni corporale, atacatorul insistă în vinovăția celui ce s-a apărat, negând existența atacului din partea sa;
2. cel ce s-a apărat conștient a depășit limitele legitimei apărări, dar fiindu-i frică de răspunderea penală, susține că atacul a avut un caracter social mult mai periculos decât cel constatat de către organul de urmărire penală;

3. a avut loc cauzarea unui prejudiciu intenționat sau, din imprudență, sănătății sau vieții, iar persoana vinovată pretinde că a fost în legitimă apărare.

La fel, autorul citat menționează că persoana care se ocupă de investigarea faptei urmează să facă un lucru analitic. Acesta va consta în sistematizarea informației obținute, căutarea informației lipsă, alegerea informației necesare și înlăturarea celei care este în plus. Acest proces analitic are drept scop descoperirea circumstanțelor negative care va pune la îndoială sinceritatea persoanei. Autorul menționează că se va efectua o verificare obiectivă a versiunilor atunci când se vor compara declarațiile participanților ce descriu în mod amănunțit consecutivitatea acțiunilor întreprinse cu rezultatele expertizelor judiciare (în primul rând, expertiza medico-legală și traseologică) [233, p. 92-94].

Toate probele acumulate urmează a fi apreciate și verificate la fel, prioritate având elementele de fapt constatate prin intermediul corpurilor delictive. Rezultatele procedurilor probatorii pot să intre în contradicție nu numai cu declarațiile presupusului atacator sau victimă, dar și cu ele înseși. Aceasta poate să se întâmple din cauza aprecierii greșite efectuate de ofițerul de urmărire penală sau dacă participanții la conflict modifică intenționat circumstanțele ce au existat în timpul conflictului.

Autorul Sinelnikova E.V. în teza sa de doctor „Particularitățile probării depășirii limitelor legitimei apărări” se axează mai mult pe problemele cu care se confruntă organul de urmărire penală la investigarea cazurilor de depășire a limitelor legitimei apărări. Ea accentuează că o mare valoare la investigarea faptelor săvârșite în legitimă apărare o au expertizele judiciare, în primul rând medico-legale și traseologice, deoarece acestea soluționează problemele de tipul: cine a atacat, din care parte s-a efectuat atacul, cine s-a apărat, cu ce fel de armă și în care mână o ținea, puterea cu care s-a lovit. Expertiza traseologică va ajuta organul de urmărire penală și instanța de judecată să aprecieze corect urmele create pe obiectul purtător de urme de către obiecte dure contodente, tăietoare, înțepătoare și zdrobitoare [226].

Autorul citat subliniază că există două tipuri de expertize specifice cazurilor de investigare a faptelor săvârșite în legitimă apărare, și anume expertiza psihologică și „expertiza acțiunilor de apărare”.

Este revoluționară propunerea autorilor Berlin E.M. [169], Zaripova C.I. [183] și Sinelnikova E.V. de a introduce oficial în rândul expertizelor judiciare „expertiza acțiunilor de apărare” care va fi dispusă numai în cazurile de investigare a faptelor săvârșite în legitimă apărare. Autorii citați consideră că anume în cadrul acestei expertize se va soluționa problema lipsei sau existenței legitimei apărări.

În opinia lui Sinelkova E., în cadrul „expertizei acțiunilor de apărare” expertul va soluționa următoarele întrebări [226, p. 177]:

1. a existat un pericol real pentru viața celui ce s-a apărut, dacă nu, care au fost temeiurile ce i-au dat de înțeles că un astfel de pericol a existat?
2. a existat un pericol real pentru sănătatea și patrimoniul celui ce s-a apărut, dacă nu, care au fost temeiurile ce i-au dat de înțeles că un astfel de pericol a existat?
3. a avut posibilitate cel ce s-a apărut, reieșind din pregătirea sa fizică, starea sănătății etc. să folosească alte mijloace care ar fi stopat atacul?
4. a știut cel ce s-a apărut că a avut posibilitatea să folosească mijloace pasive (mai blânde) de apărare și că folosirea lor ar fi stopat imediat atacul?

Autorul subliniază că concluziile rapoartelor de expertiză au drept scop compararea veridicității datelor obținute în timpul audierilor cu datele faptice reale descoperite la locul faptei. De aceea în cazul investigării unor fapte săvârșite în legitimă apărare prioritate trebuie să se acorde expertizelor și nu declarațiilor. Declarațiile pot fi parțial sau total eronate, iar concluziile expertului, cu toate că reprezintă o opinie subiectivă a unei persoane, sunt argumentate științific și permit confirmarea sau infirmarea declarațiilor.

Referitor la subiectul, *Particularitățile probării existenței semnelor legitimei apărări în acțiunile persoanelor deținute în penitenciar*, autorul menționează că la investigarea unor astfel de cazuri este necesar de acordat atenție locului și timpului săvârșirii infracțiunii. Deoarece un angajat al Ministerului Justiției de rea-credință nu va atenta la viața și sănătatea condamnatului în zonele unde pot exista martori. El va alege un loc unde apariția altor persoane este minimală. În astfel de situații necesită a se stabili cum au ajuns ei în același loc și timp.

Existența divergențelor în declarațiile depuse sau lipsa unui răspuns cert ilustrează faptul că una dintre persoanele implicate în conflict este nesinceră și necesită a fi verificate versiunile ce țin de existența semnelor legitimei apărări în acțiunile condamnatului.

Tezele de doctor enunțate mai sus sunt singurele lucrări care analizează problematica investigării criminalistice a faptei săvârșite în legitimă apărare. Bineînțeles, o importanță majoră pentru studiul juridico-penal și de investigare criminalistică o prezintă și alte teze de doctor, care, deși au ca obiect de analiză alte probleme ce privesc aplicarea normelor de drept penal, conțin unele referințe și la aplicarea celei ce prevede cauza de legitimă apărare: Шрамко С., «Уголовная ответственность за причинение вреда здоровью при превышении пределов необходимой обороны либо при превышении мер, необходимых для задержания лица, совершившего преступление» [257]; Косарев А., «Актуальные проблемы института необходимой обороны» [193]; Мацокина Г. «Уголовно-правовая характеристика

института необходимой обороны» [200]; Попов К., «Ответственность за превышение пределов необходимой обороны и некоторые институты общей части уголовного права» [219]; Перцев Д., «Уголовно-правовые и криминологические проблемы необходимой обороны», диссертация кандидата юридических наук [217] etc.

Pentru a evita repetările inutile în cazul analizei manualelor de drept penal (partea generală) și criminalistică, ne-am propus realizarea unei caracteristici generale a acestora, cu evidențierea diferențelor în cazul în care se tratează unele probleme referitoare la cauza de legitimă apărare. Studiului nostru au fost supuse manualele următorilor autori: Borodac A. [10], Bontaru S. [14], Dobrinou V. [41], Boroș A. [13], Tănăsescu I. [157] Dongoroz V. [42], Hotca M. [121], Bulai C. [18], Zolyneak M. [161], Ungureanu Aug. [159], Stănoiu Rodica-Mihaela [152], Feldșteni G. [251], Vetrov N.I. [174], Gabdrahmanov R.L. [175], Macari I. [141], Soloponov I.O. [229], Golubenco Gh. [112], Doroș S. [43], Iablokov N. [258] etc.

Prin conținutul lucrărilor elaborate este acordat un spațiu comparativ redus cauzelor care înlătură caracterul penal al faptei, inclusiv al legitimei apărări.

Autorii citați, la analiza faptei săvârșite în legitimă apărare, fac o prezentare a elementelor componente cauzei de legitimă apărare. Astfel, fiecare autor prezintă în mod preponderent propria opinie, argumentând corectitudinea acesteia, fără a acorda un spațiu mai larg opiniei altor autori. Ideile diametral opuse sunt nominalizate, fără a se face o analiză detaliată a acestora (spre exemplu, problematica existenței cauzei de legitimă apărare împotriva unui atac săvârșit prin inacțiune, dacă angajații structurilor polițienești au dreptul la legitimă apărare, existența cauzei de legitimă apărare împotriva unei persoane iresponsabile etc.). În comparație cu publicațiile periodice ce au un obiect de studiu mai îngust (analizându-se doar unele trăsături ale cauzei de legitimă apărare), atrăgându-se o mai mare atenție controverselor, contradicțiilor ori inconsecvențelor la aplicarea normelor de drept penal, în manuale este alocat un spațiu mai vast. Pornind de la scopurile acestor lucrări, primele analizează unele probleme controversate din practica și doctrina dreptului penal, iar ultimele constituie un material didactic la instruirea studenților.

Oricum, nu putem neglija importanța manualelor la efectuarea unui studiu amplu al aspectului juridico-penal și criminalistic al cauzei de legitimă apărare, ele reprezentând o importantă sursă de informație, în vederea realizării unei lucrări științifice detaliate în materie teoretico-științifică și aplicativă.

Totuși urmează de menționat că unii autori, în manualele lor, oferă recomandări de care trebuie să se țină cont la investigarea faptelor săvârșite în legitimă apărare. Astfel, Lari Iu. menționează că în sistemul „personalitatea situației” victima urmează a fi cercetată ca un element

obligatoriu al situației, altfel spus ca un obiect al atentatului criminal. Atât acțiunile intenționate ale victimei, cât și cele din imprudență se referă la aspectul împrejurărilor care favorizează atingerea rezultatelor infracționale. Alături de alte elemente ale situației victima, interacționând cu infractorul, favorizează actul volitiv infracțional [123, p. 76].

Autorul Gh. Golubenco susține că examinarea preliminară a locului faptei, unde a avut loc acțiunile de legitimă apărare, este rațional de efectuat concomitent cu realizarea cercetării la fața locului. Aceasta permite a se evita, pe de o parte, diminuarea calității acțiunii de urmărire penală, iar pe de altă parte, de a reduce la minim pierderile de timp [112, p. 23].

Cu referire la o riposta împotriva acțiunilor angajaților structurilor de forță ale Ministerului Afacerilor Interne Brânză S. menționează că aplicarea mijloacelor speciale de către angajații poliției va fi ilegală, iar victima va putea recurge la legitimă apărare dacă acțiunile ei nu cad sub incidența art.354, 355, 357 sau 363 din Codul contravențional ori art. 287 sau 288 CP al RM sau condițiile stabilite la art.22 al legii privind întrunirile [16, p. 477].

La fel, urmează de menționat opinia autorului Carp S. că orice condamnat se bucură de dreptul la legitimă apărare care contribuie la dezvoltarea personalității condamnatului și ca rezultat la corectarea lui [19, p. 62-63].

În urma analizei efectuate asupra lucrărilor științifice și didactice publicate pe tema tezei, concluzionăm că acestea formează, în fapt, baza metodologică a tezei de doctor elaborate, prin conținutul căreia se propune o analiză sistematizată a aspectului criminalistic de investigare a faptei săvârșite în legitimă apărare.

În cadrul paragrafului respectiv urmează să supunem analizei publicațiile recente referitoare la aspectul criminalistic de investigare a faptei săvârșite în legitimă apărare, în special: Bontea O. „*Evoluția modelului represiv de reacție socială împotriva criminalității*” [9]; Ionuș R.-G. „*Aspecte tranzitorii privind cauzele care înlătură caracterul penal al faptei*” [122]; Пархоменко С. «*Почему необходимая оборона является необходимой?*» [214]; Alecu Gh. „*Legitima apărare: noțiune, condiții și efecte juridice*” [1]; Bernicova M. „*Definiția, temeiurile și condițiile legalității acțiunilor de reținere a infractorului*” [6]; Florea V. „*Principiile dreptului penal. Legitima apărare în legislația penală a diferitor țări (Studiu comparativ)*” [5]; Mitrache C. „*Reflecții privind prezumția de legitimă apărare*” [143]; Botnaru S. „*Cauzele care exclud caracterul penal al faptei în reglementările statutului Curții Criminale Internaționale*” [15]; Iancu Tănăsescu „*Circumstanțele atenuante*” [158]; Grati V. „*Aplicarea de către funcționarii de poliție a armei de foc în condițiile apărării cetățenilor contra unor agresiuni violente*” [115]; Зарипова Ч.И. «*Некоторые проблемные вопросы института необходимой обороны*»

[183]; Лосев В. «Необходимая оборона и причинение вреда преступнику при его задержании в условиях воинской службы» [197] etc.

Autorul Bontea O. abordează în studiul său dedicat reacției sociale împotriva criminalității, problema cauzelor care înlătură caracterul penal al faptei, în special cauza de legitimă apărare, menționând că ea a apărut odată cu originea societății, deoarece societatea nu este nici un produs mecanic, nici o entitate mistică, ci o formă de colaborare a indivizilor [9]. În acest context, autorul Ionuș R.-G. menționează că în evoluția istorică a dreptului penal nu se cunoaște vreo legislație penală care să nu conțină anumite dispoziții cu privire la cazurile în care aplicarea sancțiunilor penale apărea ca inadmisibilă din punct de vedere juridic și moral. De-a lungul timpului, deși aceste cazuri au purtat denumiri diferite, fiind supuse unor cadre legislative aflate în permanentă schimbare, în esență ele au vizat aceleași realități umane (nebunie, minoritate, forță majoră, caz fortuit, constrângere morală, eroare invincibilă etc.) [122, p. 74].

Autorul Pahromenko S. din Federația Rusă în studiul său încearcă să găsească soluții la întrebarea: de ce legitima apărare este legală? Cercetând problema dată, ajunge la concluzia că cauza dată este formulată incorect în legislația penală rusă și propune două soluții: 1) să se ia exemplu de la țările europene în privința denumirii acestei cauze; 2) la formularea existentă să se adauge fraza „aplicarea forței față de un atac social periculos este justificată în cazul în care persoana atacată consideră că aceasta este necesară pentru apărare...”. Autorul consideră că o formulare corectă a acestei cauze care înlătură caracterul penal al faptei are importanță la garantarea drepturilor și intereselor persoanei ce se apără înlăturând acțiunile de samavolnicie. În studiu se menționează că dreptul la legitima apărare se poate garanta prin următoarele modalități: îmbunătățirea cadrului normativ ce reglementează această instituție și ajustarea practicii de aplicare a acesteia [214].

Autorul Alecu Gh. subliniază că toate teoriile existente nu pun în lumină reală esența legitimei apărării și conțin idei care nu pot fi acceptate. El afirmă că odată ce societatea nu poate interveni în timp util pentru a-l apăra pe cel atacat nu poate, pe de o parte, conferi acestuia un drept propriu de a săvârși fapte pe care în alte circumstanțe le consideră infracțiuni. Pe de altă parte, nu se poate spune că cel atacat înlocuiește societatea în reprimarea agresiunii și în prevenirea comiterii altor infracțiuni, că el este mandatarul societății, fiindcă atunci ar însemna că în orice agresiune, oricât de neînsemnată, din moment ce autoritatea de stat nu a intervenit de urgență, cel atacat să poată face dreptate singur și cu mijloace de care nu ar uza nici chiar organele de stat [1].

Fundamentul real al înlăturării caracterului penal al faptei, în caz de legitimă apărare, este constrângerea psihică. Fapta săvârșită în legitimă apărare este lipsită de vinovăție, deoarece

făptuitorul a fost în imposibilitatea de a-și dirija în mod liber voința, fiind constrâns să apere valorile sociale grav periclitate.

Autorul s-a pronunțat în studiul său și asupra efectelor juridice ale legitimei apărări, concluzionând că legitima apărare, fiind o cauză legală de împiedicare a constituirii infracțiunii care se întemeiază pe lipsa vinovăției, va produce efecte personale (*in personam*), iar nu generale (*erga omnes*). Din acest punct de vedere, atunci când la înlăturarea atacului, alături de cel atacat au participat și alte persoane, vor beneficia de legitimă apărare numai aceia care au acționat sub imperiul constrângerii create de nevoia de apărare. Importanța unei asemenea analize rezidă în faptul că s-ar putea întâmpla ca o persoană, profitând de prilejul ivit, să intervină în conflict pentru a se răzbuna pe agresori.

Berinicova M. analizează în lucrarea sa raportul dintre două cauze care înlătură caracterul penal al faptei: reținerea infractorului și legitima apărare și ajunge la concluzia că nu poate fi acceptată părerea acelor autori care limitează măsurile reținerii cu condițiile referitoare la legitima apărare și care cer ca dauna cauzată infractorului să fie mai mică în comparație cu caracterul și pericolul infracțiunii comise. Cerința aceasta lezează dreptul la reținerea infractorului și de aceea dauna cauzată criminalului poate fi mai mare decât prejudiciul cauzat de către delincvent [6].

Autorul Florea V. consideră neclară și cu multe neajunsuri formularea circumstanțelor care înlătură caracterul penal al faptei prevăzute în legislația penală autohtonă [5].

Autorul critică fraza „însoțită de violență periculoasă pentru viața sau sănătatea persoanei ori de amenințarea cu aplicarea unei asemenea violențe” din conținutul alin.(3) art.36 CP al RM. Menționând că victima, spre exemplu, nu este capabilă să determine ce violență va fi aplicată față de ea, periculoasă sau nepericuloasă, atunci când făptuitorii încearcă să pătrundă în locuință. În atare situație victima trebuie să aștepte până când infractorii vor sparge ușa ca să se convingă că ei într-adevăr intenționează să-l omoare ori să-i cauzeze leziuni corporale grave? Dar atunci ar fi târziu ca victima să întreprindă oarecare măsuri de apărare.

În acest context, el consideră că victima este în drept să respingă orice atac, indiferent de faptul, dacă el este ori nu însoțit de violență periculoasă pentru viața sau sănătatea persoanei, că victima nu este obligată să determine ce fel de violență infractorul are de gând să aplice.

Tot acestei probleme este dedicat studiul efectuat de Mitrache C., unde autorul afirmă că dacă pătrunderea fără drept nu a reprezentat un atac contra vieții deținătorului imobilului, consideră că respingerea legitimă a atacului nu se poate face disproporționat printr-o faptă contra vieții agresorului. La finele lucrării el subliniază că este deosebit de important ca instanța de

judecată să stabilească cu exactitate situația de fapt a îndeplinirii condițiilor atacului și ale apărării, pentru a decide corect [143].

Autorul Botnaru S., analizând categoria cauzelor care exclud caracterul penal al faptelor potrivit statutului Curții Criminale Internaționale, menționează că legitima apărare există atunci când persoana acționează firesc, pentru a se apăra pe sine, o altă persoană sau o proprietate în cazul crimelor de război, când este esențial pentru supraviețuirea sa, a altei persoane ori a unei proprietăți, ori este important pentru îndeplinirea unei misiuni militare, împotriva folosirii ilicite și iminente a forței, în mod proporțional cu gradul de pericol pentru sine, altă persoană sau proprietate apărată. Faptul că persoana a fost implicată într-o operațiune de apărare, realizată prin forță, nu constituie prin el însuși temei de excludere a răspunderii penale [15].

Apărarea trebuie să se realizeze, înainte de toate, prin săvârșirea unei acțiuni în vederea înlăturării atacului. Acțiunile de apărare pot fi săvârșite nu numai de persoana împotriva căreia s-a îndreptat atacul, dar și de alte persoane care i-au venit ei în ajutor, de cei implicați în îndeplinirea unei misiuni militare sau în apărarea unei proprietăți.

O condiție absolut necesară pentru ca starea de legitimă apărare să constituie o circumstanță ce exclude caracterul penal al faptei este ca apărarea să fie proporțională cu gravitatea pericolului și cu împrejurările în care s-a produs atacul, în caz contrar, persoana nu este absolvită de răspundere penală.

Autorul Tănăsescu I. în studiul său subliniază că legitima apărare reprezintă toleranța acordată de lege oricărei victime și explică raportul dintre atac și apărare ca pe o lege a compensației individuale, în sensul că victima (persoana nevinovată) să poată reacționa pentru a înlătura, reduce sau anihila efectele atacului agresional, indiferent de consecințele apărării, beneficiind de o cauză de înlăturare a caracterului penal al faptei [158].

El pune în discuție limitele depășirii legitimei apărării constatând că motivul acestuia se întemeiază pe tensiunea psihică sau efortul fizic efectuat de infractor în momentul realizării apărării și înlăturării (prin respingere sau înfrângere) a atacului agresional, însă datorită tulburării și temerii apărarea avea ca rezultat producerea unei infracțiuni (în dauna fostului agresor).

Problematika condițiilor ce necesită a fi respectate de angajatul poliției pentru a fi în legitimă apărare atunci când aplică arma în scopul apărării drepturilor și intereselor persoanei este studiată de către V. Grati. Autorul menționează, în studiul său, că apărarea efectuată de către angajații poliției trebuie să aibă un caracter preventiv, însă o condiție trebuie să fie certă, aceea ca tentativa agresorului sau a grupului de agresori să se manifeste printr-o anumită formă: prin acțiuni active sau verbale. Deci funcționarii de poliție sînt în drept să nu aștepte, când agresorul va provoca victimei lovitura cu cuțitul sau va deschide foc. În asemenea situații, ținând cont de

aprecierea reală a împrejurărilor, funcționarii de poliție sunt în drept să deschidă primii foc (în cazuri extreme) sau la „focul depășit” [115].

La fel, autorul menționează că aprecierea realității unui pericol pentru viața și sănătatea persoanei care invocă acțiunile de apărare poate fi stabilită numai de la caz la caz, luând în considerație condițiile (obiective și subiective) în care se va afla partea care se va apăra, precum și noile împrejurări apărute.

Autorul Zaripov C. cercetează în lucrarea sa problema aplicării mijloacelor și instrumentelor pentru apărarea drepturilor și intereselor persoanei, menționând că folosirea acestora este legală. Specificând că chiar și atunci când se aduce un prejudiciu persoanelor terțe, persoana ce le-a instalat pe acestea nu poate fi trasă la răspundere, deoarece depășirea legitimei apărări nu putea fi din imprudență. În acest context, el propune ca art.37 CP al Federației Ruse să fie completat cu un nou alineat care să reglementeze aplicarea mijloacelor și instrumentelor pentru apărarea drepturilor și intereselor. [183]

Autorul subliniază că în prezent nu sunt clare criteriile după care se poate de stabilit că a fost nevoie de cauzarea unui prejudiciu atacatorului în situația creată sau nu, specificând că la momentul actual această problemă este soluționată de către organul de urmărire penală și instanța de judecată, care este reprezentată în mare parte de femei care au numai închipuiri teoretice despre lupta corp la corp, cu toate că de mult timp există diverse elaborări în domeniul tacticii și tehnicii de luptă corp la corp ce sunt cultivate de către organele de forță, organizațiile de pază și cluburile sportive. Astfel, soluționarea problemei de existență sau lipsă a legitimei apărări în numeroase cazuri nu poate fi rezolvată fără cunoștințe speciale ce trec peste limitele dreptului și erudiției.

Datorită acestui fapt autorul propune să fie dispusă un nou tip de expertiză la investigarea faptelor săvârșite în legitimă apărare – „expertiza acțiunilor de apărare” – care să se efectueze de experții din domeniul autoapărării.

Problema legitimei apărări și cauzării de daune infractorului în timpul reținerii în condițiile exercitării serviciului militar este cercetată de Losev V. Autorul subliniază că aplicarea corectă a normelor cauzei de legitimă apărare și de reținere a infractorului față de militar este posibilă numai după ce se stabilesc drepturile și obligațiile acestuia, ce sunt prevăzute de cadrul normativ militar [197].

Din prezentarea succintă a materialelor în care a fost cercetat subiectul investigării faptei săvârșite în legitimă apărare reiese cu certitudine că există „câmp liber” de interpretare juridică și investigare științifică posibil de valorificat, mai cu seamă că rezultatele cercetărilor pot influența

atât calitatea aplicării normelor juridico-penale respective, cât și procesul de investigare criminalistică.

Cu referire la aspectul criminalistic de investigare a faptei săvârșite în legitimă apărare, concluzia pe care o putem înainta este: lipsa unor indicații metodice pentru persoanele care efectuează urmărirea penală, ce ar stabili clar acțiunile de urmărire penală ce urmează a fi efectuate în funcție de situațiile tipice la începerea urmăririi penale, precum și regulile de desfășurare a acestora care determină multitudinea și complexitatea erorilor admise în acest cadru aplicativ.

În concluzie, considerăm ca publicațiile recente pe tema lucrării reprezintă niște cercetări valoroase, cu idei novatorii, a căror argumentare pro și contra va fi enunțată sistematizat în conținutul prezentei teze de doctorat.

1.2. Scopul și obiectivele tezei prin prisma cercetărilor științifice

Scopul principal al lucrării constă în realizarea unor cercetări științifice complexe și multilaterale ale legislației, elaborărilor teoretice și practice și ale practicii judiciare în domeniul legitimei apărări ca o cauză care înlătură caracterul penal al faptei, precum și în studierea esenței și conținutului acestei cauze în vederea evidențierii particularităților de încadrare juridică și nuanțarea procedeelelor de investigare judiciară a cauzei analizate, prin punerea în evidență a algoritmului tactic ce urmează a fi aplicat de către organele de urmărire penale la investigarea faptei săvârșite în legitimă apărare.

Pentru atingerea scopurilor propuse au fost trasate și realizate următoarele sarcini:

Analiza procesului de genază și evoluție a cauzei de legitimă apărare ca o cauză care înlătură caracterul penal al faptei în legislația autohtonă și a altor state. Încă din cele mai îndepărtate timpuri și până în epoca modernă, apărarea vieții în condițiile unei agresiuni injuste, chiar prin mijloace care duc la suprimarea vieții agresorului, nu a fost pedepsită, impunitate ce apare ca o constantă în dreptul sancționator. La diferite faze ale dezvoltării societății, cauzei de legitimă apărare i s-au dat diferite conotații uzuale, tocmai din acest motiv una dintre sarcinile propuse a devenit stabilirea esenței cauzei de legitimă apărare, ținându-se cont de etapa de dezvoltare la care se află societatea contemporană. În vederea realizării sarcinii în cauză a fost efectuat un studiu referitor la evoluția cauzelor care înlătură caracterul penal la faptei, precum și o analiză comparativă a conținutelor normative vizând această cauză în legislația altor state. De asemenea, drept efect al cercetărilor realizate s-a încercat stabilirea etapelor de evoluție a cauzei de legitimă apărare.

Elucidarea și descrierea semnelor constitutive ale cauzei de legitimă apărare din perspectiva doctrinei dreptului penal. Pentru atingerea scopului înaintat o importanță deosebită o reprezintă analiza tuturor condițiilor pe care trebuie să le întrunească o faptă ca să fie considerată săvârșită în legitimă apărare (condițiile cu privire la apărare și atac).

Problema condițiilor actului existente în timpul legitimei apărări este foarte importantă, atât din punct de vedere teoretic, cât și din punct de vedere practic. Pentru a desemna legitima apărare ca un act legitim, care exclude caracterul ilegal al faptei, trebuie determinat existența condițiilor atât a atacului, cât și a apărării. Omiterea acestor condiții va genera aprecieri pripite, erori și soluții greșite. Existența uneia sau a mai multor condiții nu totdeauna creează însăși situația de legitimă apărare. Pentru a determina starea de legitimă apărare, este necesar de analizat fiecare din condițiile expuse în parte.

O analiză necorespunzătoare a condițiilor de legitimă apărare, de regulă, generează situația în care angajații poliției și procuraturii nu i-au întotdeauna în vedere toate circumstanțele care justifică actul de legitimă apărare.

Bineînțeles, studiul dat ar fi incomplet dacă am neglija trăsăturile care caracterizează cauza de legitimă apărare și o diferențiază de alte cauze care înlătură caracterul penal al faptei (reprezintă un comportament conștient și volitiv, care cade sub incidența trăsăturilor exterioare ale infracțiunii; conform esenței sale social-politice, este social utilă și acceptată de societate; este prevăzută de normele dreptului penal; înlătură caracterul ilegal al faptei; trebuie să existe în momentul săvârșirii infracțiunii și are efecte numai asupra persoanei, care se află într-o astfel de stare, situație sau împrejurare).

În principiu, această cauză produce efecte din momentul în care au apărut, dar, pentru ca efectele să opereze, practic este necesar ca existența în fapt a stărilor, a situațiilor care constituie o astfel de cauză să fie oficial constatată de către organele competente.

Evidențierea problemelor ce apar în procesul investigării criminalistice a faptei săvârșite în legitimă apărare, căile de soluționare a acestora, precum și formularea unor propuneri de *lege ferenda* nu poate fi admisă fără efectuarea unui studiu amplu cu referire la condițiile și trăsăturile cauzei de legitimă apărare.

Analiza conținutului caracteristicii criminalistice a cauzei de legitimă apărare și a elementelor care o compun. Pentru o apărare eficientă a valorilor fundamentale ale omului este necesar ca statul să intervină și să includă în sfera repressiunii penale acele situații ce devin periculoase pentru ordinea de drept. Respectarea ordinii de drept este asigurată atât de activitatea organului de urmărire penală care are drept scop constatarea la timp și în mod complet a faptelor care constituie infracțiuni, astfel încât orice persoană care a săvârșit o infracțiune să fie pedepsită

potrivit vinovăției sale și nici o persoană nevinovată să nu fie trasă la răspundere penală, cât și prin vasta activitate desfășurată de alte organe specializate care folosesc în acest scop un complex de procedee, metode și mijloace de natură să înfăptuiască justiția penală.

Succesul investigării unei fapte infracționale depinde în mare parte de aptitudinile profesionale ale ofițerului de urmărire penală de a înțelege nu numai esența juridico-penală a faptei, dar și cea criminalistică, deoarece ea reprezintă o sistematizare a experienței organelor de drept în ceea ce privește descoperirea infracțiunilor. Anume ea stabilește particularitățile de investigație a faptei săvârșite în legitimă apărare, restrânge cercul persoanelor implicate sau care au fost martori la conflict, determină condițiile de care trebuie să se țină cont la înaintarea și verificarea versiunilor, identifică metodele și mijloacele care s-au folosit în apărare și atac etc.

Pentru realizarea acestei sarcini și evitarea unor concluzii ce ar fi lipsite de o fundamentare empirică s-a propus studierea unui număr mare de dosare penale în care a fost pronunțată o sentință de achitare pe motiv că există o cauză de înlăturare a caracterului penal al faptei – legitima apărare, dar și analiza dosarelor în care se invocă existența semnelor legitimei apărări.

Cunoașterea caracteristicii criminalistice a faptei săvârșite în legitimă apărare prezintă o importanță deosebită la faza începerii procesului penal, condiționând soluționarea rapidă și oportună a faptelor care întrunesc semnele cauzei de legitimă apărare.

Evidențierea particularităților tactice de efectuare a unor acțiuni de urmărire penală în vederea probării existenței cauzei de legitimă apărare. Organul de urmărire penală efectuează acțiuni de urmărire penală în strictă conformitate cu prevederile CPP al RM și numai după înregistrarea sesizării cu privire la infracțiune. Acțiunile de urmărire penală pentru efectuarea cărora este necesară autorizarea judecătorului de instrucție, precum și măsurile procesuale de constrângere sunt pasibile de realizare doar după pornirea urmăririi penale, dacă legea nu prevede altfel.

Ofițerul de urmărire penală care are în gestiune o faptă săvârșită în legitimă apărare trebuie să determine acțiunile inițiale și ulterioare de urmărire penală, ce se vor efectua pe cauza dată, reieșind din situațiile tipice existente și elementul probatoriu ce urmează a fi determinat în cadrul cercetării. Astfel, urmează de subliniat că una și aceeași acțiune de urmărire penală poate face parte atât din grupa acțiunilor inițiale, cât și ulterioare de investigare a faptei săvârșite în legitimă apărare.

La realizarea sarcinii enunțate trebuie să se țină cont de regulile generale ale tacticii criminalistice în ceea ce privește realizarea acțiunilor de urmărire penală și în strictă conformitate cu acestea să evidențiem anumite reguli tactico-criminalistice ce necesită a fi realizate doar în cazul investigării faptei săvârșite în legitimă apărare.

Studierea particularităților de verificare a versiunilor și metodicii de demascarea a participanților de rea-credință. Dacă se constată că o persoană a acționat în limitele legitimei apărări, ce reprezintă o cauză care înlătură caracterul penal al faptei, organul de urmărire penală este obligat să pornească urmărirea penală, conform art.274 CPP al RM, în vederea stabilirii și probării circumstanțelor care urmează a fi dovedite în procesul penal, conform pct.1 alin.(1) art.96 CPP a RM.

Activitatea de stabilire, într-o faptă, a semnelor legitimei apărări este una foarte dificilă și complexă, ceea ce generează în practică multe probleme. Chiar de la începutul investigării faptei săvârșite în legitimă apărare se creează o disproporționalitate între aprecierea prejudiciului existent și a celui înlăturat. Organul de urmărire penală atrage o atenție sporită prejudiciului real cauzat, iar prejudiciul preîntâmpinat trece pe planul doi, ca unul ce face parte dintr-o categorie abstractă.

Din punct de vedere procesual, este inacceptabil ca ofițerul de urmărire penală să accepte numai o singură versiune de lucru, ca rezultat, adunând numai probe în favoarea sau defavoarea bănuitului, învinuitului și inculpatului, deoarece aceasta contravine prevederilor art.100 CPP al RM.

E necesar de subliniat că în cadrul investigării infracțiunilor contra vieții și sănătății versiunea că fapta s-a săvârșit în legitimă apărare este o versiune tipică a apărării, iar pentru a demasca participanții de rea-credință ofițerul de urmărire penală trebuie să efectueze mai multe acțiuni de urmărire penală, a căror rezultate să fie comparate nu numai cu declarațiile presupusului atacator sau victimă, dar și cu sine însuși.

Cunoașterea regulilor la elaborarea și verificarea versiunilor și metodicii de demascare a participanților de rea-credință îl va ajuta pe ofițerul de urmărire penală să nu facă aprecieri pripite și să demaște participanții care modifică intenționat circumstanțele ce au existat în timpul conflictului.

Stabilirea indicilor de probare a existenței semnelor legitimei apărări în acțiunile angajaților poliției. Prima linie de apărare a ordinii publice și de luptă împotriva criminalității o constituie angajații structurilor IGP, CNA, Procuratură, ce-și exercită serviciul în teren, în contact direct cu strada, cu populația, având misiunea de a aplica și a veghea respectarea legii. Anume ei sunt supuși unui pericol de depășire a limitelor legii, atunci când au de aplicat forța fizică, mijloacele speciale sau arma de foc ca să apere de un atac ce pune în pericol grav persoana sau un interes public, ori însăși viața proprie.

Dacă angajații poliției nu înțeleg sau nu aplică corect normele legitimei apărări, atunci dreptul la legitimă apărare poate fi limitat. Iar cele mai nesemnificative restricții în privința

legitimei apărări încătușează activitatea cetățeanului de curmare a faptei nelegitime ce reprezintă un lucru benefic pentru infractori.

Bineînțeles, problema dată este de nesoluționat fără abordarea comportamentului pe care trebuie să-l aibă un polițist, implicat într-o faptă de legitimă apărare, indiferent de faptul că a apărut de un atac care pune în pericol grav, drepturile și interesele celui atacat ori interesul public, sau propria viață și sănătate.

La realizarea sarcinii în cauze trebuie să se țină cont de statutul polițistului în ceea ce privește efectuarea acțiunilor de urmărire penală și în strictă conformitate cu acestea să evidențiem anumite reguli tactice ce pot fi aplicate, doar în cazul investigării faptei săvârșite în legitimă apărare, de către un angajat al Ministerului Afacerilor Interne.

Stabilirea indicilor de probare a existenței semnelor legitimei apărări în acțiunile persoanelor deținute în penitenciar. Apărarea valorilor sociale împotriva infracțiunilor se efectuează, în primul rând, prin mijloace economice, sociale, prin ridicarea bunăstării populației, prin mijloace educative, culturale, prin ridicarea conștiinței juridice și etice a cetățenilor. În al doilea rând, această apărare se realizează prin mijloace juridice penale, prin învinovățirea faptelor care prezintă pericol social și prin pedepsirea persoanelor care comit asemenea fapte.

Folosirea acestor mijloace penale se face nu într-un scop de represiune sau răzbunare, ci într-un scop social și util, acela de apărare a valorilor sociale împotriva infracțiunilor. Prin executarea pedepsei de către condamnați se realizează atât o prevenire specială asupra persoanei care execută pedeapsa, cât și o prevenire generală asupra altor persoane care ar intenționa să comită infracțiuni.

La investigarea faptelor săvârșite în legitimă apărare de către condamnați organul de urmărire penală se confruntă cu numeroase probleme, ce nu sunt specifice infracțiunilor săvârșite în libertate, pentru a căror rezolvare sunt necesare cunoștințe despre viața și regulile din penitenciar.

Cunoașterea atât a circumstanțele nefavorabile, cât și a celor care facilitează procesul de investigație a faptei săvârșite în legitimă apărare și a procedurilor tactice de efectuare a anumitor acțiuni de urmărire penală contribuie la soluționarea rapidă și oportună a faptelor săvârșite în locurile de deținuție și care întrunesc semnele cauzei de legitimă apărare.

Stabilirea indicilor de probare a existenței semnelor legitimei apărări împotriva atacului săvârșit de o persoană iresponsabilă. Conform legislației penale, nu este pasibilă de răspundere penală persoana care, în timpul săvârșirii unei fapte prejudiciabile, se afla în stare de ireponsabilitate, adică nu putea să-și dea seama de acțiunile ori inacțiunile sale sau nu putea să le dirijeze din cauza unei boli psihice cronice, a unei tulburări psihice temporare sau a altei stări

patologice. În cazul în care se constată că inculpatul se afla în timpul săvârșirii faptei în stare de iresponsabilitate sau după săvârșirea infracțiunii s-a îmbolnăvit de o boală mintală care a devenit temei pentru a-l recunoaște iresponsabil, instanța adoptă o sentință în conformitate cu prevederile capitolului II din titlul III din Partea specială a CPP al RM.

Investigarea faptelor de legitimă apărare împotriva unui atac săvârșit de o persoană iresponsabilă pune o multitudine de bariere în fața organului de urmărire penală. Problemele constau în aceea că e necesar de a diferenția persoana iresponsabilă de persoana ce se află în stare de afect sau care, din cauza stării psihice, nu își dădea seama pe deplin de consecințele acțiunilor sau inacțiunilor sale și nu le putea dirija; îmbolnăvirea atât a atacatorului, cât și a celui ce s-a apărat legal după săvârșirea infracțiunii de o boală psihică, din care motive ele nu-și pot da seama de acțiunile lor sau nu le pot dirija; multe persoane bănuite de săvârșire de infracțiuni simulează simptomatologia unei afecțiuni psihice etc.

Accentuarea problemelor ce apar în procesul investigării criminalistice a faptei de legitimă apărare săvârșite împotriva unei persoane iresponsabile, căile de soluționare a acestora, precum și formularea unor reguli tactice de efectuare a unor acțiuni de urmărire penală nu pot fi admise fără efectuarea unui studiu amplu cu referire la statutul persoanei iresponsabile și formele de simulare a simptomatologiei unei afecțiuni psihice.

1.3. Concluzii la capitolul 1

În urma celor relatate în capitolul 1 considerăm necesară evidențierea următoarelor:

1. Problematika cauzelor care înlătură caracterul penal al faptei constituie o preocupare continuă pentru teoreticienii și practicienii din domeniul dreptului penal și criminalistice. Dezvoltarea continuă a relațiilor sociale necesită o atenție sporită în ceea ce privește stabilirea unei metodici eficiente de probare a existenței cauzei care înlătură caracterul penal al faptei, în vedere apărării drepturilor și intereselor persoanei sau ale societății.

2. Încă din cele mai îndepărtate timpuri și până în epoca modernă, apărarea vieții în condițiile unei agresiuni injuste, chiar prin mijloace care duc la suprimarea vieții agresorului, nu a fost pedepsită, impunitate ce apare ca o constantă în dreptul sancționator. Cauza de legitimă apărare a existat permanent, numai că la diferite faze ale dezvoltării societății i s-au dat diferite conotații uzuale.

3. Studiarea problematicii cauzelor care înlătură caracterul penal al faptei, în special al cauzei de legitimă apărare i-a preocupat special sau tangențial pe unii autori, precum: Dongoroz V., Dobrinoiu V., Boroi A., Hotca M.A., Feldșteni G., Pobegailo E., Revin V., Tișkevici I., Pașe-Ozerskii N., Kiricenکو F., Eleonovski V., Sokolov N., Ciupalenkov I., Orehov V., Kozak V.,

Tkacenko V., Baulin I., Iakubovici M., Berlin A., Șavgulidze T., Koni A., Perțev D., Tarakanov I., Sinelnikova E., Șramko S. etc. Dintre autorii autohtoni, lucrările cărora au stat la baza elaborării tezei pot fi menționați: Borodac A., Odagiu Iu., Carp S., Lari L., Gladchi Gh., Brânză S., Golubenco Gh., Florea V., Grati V., Ulianovschi X. etc.

4. Problematika investigării faptei săvârșite în legitimă apărare sub aspect penal a fost cercetată de un număr restrâns de autori autohtoni: Manole N. și Morega D.-E., iar sub aspect criminalistic, fapta săvârșită în legitimă apărare nu a fost cercetată de nici un savant autohton.

5. Scopul lucrării constă în realizarea unor cercetări științifice complexe și multilaterale ale legislației, elaborărilor teoretico-practice și a practicii judiciare în domeniul legitimei apărări ca o cauză care înlătură caracterul penal al faptei atât în republică, cât și în țările de peste hotare, studierea esenței și conținutului acestei cauze în vederea evidențierii particularităților de încadrare juridică și nuanțarea metodicii de investigare judiciară a cauzei analizate, prin punerea în evidență a algoritmului tactic ce urmează a fi aplicat de către organele de urmărire penale la cercetarea faptei săvârșite în legitimă apărare.

Pentru atingerea scopurilor propuse au fost trasate și realizate următoarele sarcini:

- analiza procesului de geneză și evoluție a cauzei de legitimă apărare ca o cauză care înlătură caracterul penal al faptei în legislația autohtonă și a altor state;
- elucidarea și descrierea semnelor constitutive ale cauzei de legitimă apărări din perspectiva doctrinei dreptului penal;
- analiza conținutului caracteristicii criminalistice a cauzei de legitimă apărare și a elementelor care o compun;
- evidențierea particularităților tactice de efectuare a unor acțiuni de urmărire penală în vederea probării existenței cauzei de legitimă apărare;
- studierea particularităților de verificare a versiunilor și metodicii de demascare a participanților de rea-credință;
- stabilirea indicilor de probare a existenței semnelor legitimei apărări în acțiunile angajaților poliției;
- stabilirea indicilor de probare a existenței semnelor legitimei apărări în acțiunile persoanelor deținute în penitenciar;
- stabilirea indicilor de probare a existenței semnelor legitimei apărări împotriva atacului săvârșit de o persoană iresponsabilă.

2. CONCEPTUL DE LEGITIMĂ APĂRARE, ISTORICUL DEZVOLTĂRII

2.1. Istoricul evoluției instituției legitimei apărări.

Încă din cele mai îndepărtate timpuri și până în epoca modernă, apărarea vieții în condițiile unei agresiuni injuste, chiar prin mijloace care duc la suprimarea vieții agresorului, nu a fost pedepsită, impunitate ce apare ca o constantă în dreptul sancționator.

Referindu-ne la istoricul dezvoltării legitimei apărări, în literatura de specialitate există mai multe opinii și anume:

- autorul Gheib și profesorul criminalist german List susțin că legitima apărare nu are o istorie a sa de dezvoltare [223, p. 38];
- autorii Feldștein G. și Reyngard N.V. menționează că: „legitima apărare are propria sa istorie, chiar foarte veche, plină de tragedie și interese, reflectând pe paginile sale istoria culturii popoarelor”[223, p. 38; 241];
- în opinia autorului Talabă A., istoria legitimei apărări pe parcursul dezvoltării sale este influențată de doctrine și nu poate fi vorba despre anumite etape în dezvoltarea sa [156, p. 47].

În opinia noastră, legitima apărare are propria sa istorie, deoarece își face apariția la primele trăsături ale societății, ea nu reprezintă un produs mecanic sau entitate mistică, ci o formă de colaborare a indivizilor.

Referindu-ne la istoricul legitimei apărări, este necesar de menționat ideile lui Hegel, care, reieșind din teoria pedepsei ca drept de infracțiune, vorbește despre dreptul la legitima apărare ca un „adevăr absolut mizer”[117].

Analizând literatura de specialitate în materie de drept penal și ținând cont de opiniile exprimate de Reyngard N.V., Feldștein G. și Talabă A., vom încerca să identificăm etapele de evoluție a legitimei apărări.

Prima etapă. Pentru prima dată despre legitima apărare se poate de vorbit odată cu apariția tribunalului, numai că aici nu este vorba despre o legitimă apărare penală în sensul juridic.

Cu toate acestea, chiar de la apariția tribunalului, atât în colectiv, cât și în afara lui se comiteau acte periculoase pentru societate, cu care societatea a luptat prin constrângere.

Orice litigii și neînțelegeri sunt rezolvate de acel colectiv al cărui membru era implicat în litigiu, doar ca ultim mijloc de rezolvare a conflictului era folosită răzbunarea pe sânge.

Printre primele acțiuni care erau periculoase pentru triburi din punct de vedere istoric, profesorul Șargorodski M.D. nominalizează: omorul, cauzarea vătămarilor corporale [255, p. 9]

Iată de ce în societatea primitivă relațiile s-au format astfel încât fiecare persoană se folosea nelimitat de dreptul la apărare, derestabilirea drepturilor și obligațiilor sale. Nu este deci o coincidență faptul că litigiul se rezolva cu ajutorul forței, cel care era mai puternic acela avea dreptate. Prin urmare, nu se poate discuta despre dreptul la legitimă apărare în sens juridic în societatea primitivă, cu siguranță că nu, pentru că atunci, în genere, nu exista nici o lege. Și ar fi fără rost să căutam în această perioadă urme ale instituției de legitimă apărare [168, p. 3].

Cu titlu de concluzie, putem nota că „legitima apărare” funcționa numai în cazul respingerii unui atac ce atenta la viața și integritatea corporală a persoanei.

A doua etapă. Această etapă este caracteristică pentru statele sclavagiste și se manifestă prin trecerea de la o apreciere obiectivă a faptelor criminale la o apreciere subiectivă. Datele istorice stau mărturie că o lungă perioadă forma cauzalității mecanice a corelației dintre autor și faptă a fost dominantă în gândirea juridică penală și în practica judiciară a antichității. Vinovăția nu era cercetată în această perioadă și nu avea nici o conotație penală. În vederea tragerii la răspundere, celor învestiți cu dreptul de a aplica legea le era suficient să constate că persoana a cauzat un prejudiciu [156, p. 47]. Aceasta este etapa în care apar primele răspunderi subiective, bazate pe vinovăție.

Conform legii egiptene (secolul III î.e.n.) de apărări, aceasta nu a fost numai un drept, ci și o obligație față de terți. Conform acestor legi, se pedepsea cu moartea cel care a văzut crima și nu a apărât victima, având această posibilitate. Dacă nu a putut ajuta victima, el a trebuit să aducă acest fapt la cunoștința puterii judecătorești, dacă nu făcea aceasta era expus pedepsei corporale și privării de hrană pe durata a trei zile.

În una din cele mai vechi legislații – dreptul vechi al indușilor – în legile lui Manu se atestă de acum conceptul de legitimă apărare. Această lege prevede că nu constituie crimă fapta comisă în legitimă apărare și făptuitorul nu poate fi pedepsit. Astfel, în ea se indica: „Oricine poate ucide fără nici o ezitare pe cel ce îl atacă (care are intenții criminale) fie el copil, bătrân sau învățătorul lui. Ucișând un om care s-a hotărât să omoare, el niciodată nu se face vinovat de crimă. Aceasta este o furie împotriva la altă furie” [261, p. 350-351].

Legile lui Manu (colecția de reguli care determină comportamentul oamenilor în viața de zi cu zi), redactate în perioada secolului 2 î.e.n. - secolul 2 e.n.) nu îl recunoșteau vinovat pe cel care omora un om în lupta pentru drepturile sfinte, pentru propria sa siguranță, pentru a proteja o femeie sau un brahman. Conform legii lui Manu, lipsirea de viață a unei persoane ca o consecință a legitimei apărări se permitea atât în cazul de autoapărare, cât și în cazul în care se apărau alte categorii de persoane, și anume: femei și brahmani. Și acest tip de ucidere era recunoscut nu numai ca un drept, ci și ca o obligație a celui ce apără, pe care trebuia să o execute

fără ezitare. Legile lui Manu permiteau apărarea numai pentru protejarea vieții, despre proprietate nu se spune nimic.

Interpretarea legitimei apărări ca o circumstanță ce exclude acțiunile contrar legii se află și în Biblie. În Exodul 22:1 intitulat „Pedepse pentru furturi și alte păcate” din cartea Vechiului Testament se spune: „Nu se va scurge nici o picătură de sânge din pricina hoțului intrat în casă”. Proprietarului casei îi era permis să-l omoare pe hoțul intrat în casă și pentru aceasta nu va fi tras la răspundere. Acest asasinat era justificat și legal, pentru că chiar și în cazul în care hoțul a vrut doar să obțină ceva, proprietarul casei va opune rezistență pierderii proprietății sale, iar acest lucru îl va determina pe hoț să amenințe viața proprietarului. Această regulă se referă la uciderea pe timp de noapte. După răsăritul soarelui, era interzis să omori hoțul, deoarece puteau veni în ajutor vecinii. În cazul în care proprietarul casei îl omoară pe hoț după răsărit, aceasta nu este considerată ca o apărare, ci ca omor din motiv de răzbunare [7].

Legislația Romei antice – în cele XII Table, întocmite în mijlocul secolului 5 î.e.n. menționează că se permite de a omorî nu numai pe hoțul de noapte, ci și pe cel care a săvârșit un furt și a opus rezistență înarmată în timpul capturării lui. Anume cu regulile înscrise în cele XII Table apar primele elemente din care reieșea că se are în vedere și elementul psihic (Gaius face aluzie la o regulă înscrisă în cele XII Table după care, în materie de incendiu, s-ar fi făcut deosebire între „scius” (cu știință) și „casu” (fortuit) [156, p. 47]. Legitima apărare este recunoscută ca un drept natural, specific omului. Ideea legitimei apărări este foarte bine redată de un proverb apărut în acele timpuri: „Este mai bine de prevenit un pericol, decât după aceasta jignitul să recurgă la ajutorul instanței de judecată”. Romanii spuneau că este îngăduit a respinge forța prin forță, și acest drept îl are omul de la natură.

O caracteristică foarte vie a conceptului de legitimă apărare a dat-o Cicero, remarcabilul orator și ideolog al Romei antice, în cazul de apărare a lui Milo. Există cazuri, spunea Cicero, iar aceste cazuri nu sunt rare, când o persoană are dreptul la viața asupra semenilor și acest drept este echitabil când apare necesitatea de a respinge o forță cu o altă forță.

Există o lege sacră, legea nescrisă, dar care s-a născut împreună cu omul; lege apărută înaintea tuturor legilor, tradiție apărută înaintea tuturor cărților, dar înscrisă de natură în codul ei nemuritor, pe ea noi am sesizat-o și am învățat-o de la natură; această lege nu atât am învățat-o, cât am simțit-o, nu atât am studiat-o, cât am intuit-o. Dacă este necesar și echitabil pentru apărare de a scoate sabia din teacă, atunci nu i se poate de incriminat omorul făcut din apărare.

Astfel și-a încheiat discursul său Cicero. Judecători, să nu pierdem din vedere acest principiu, care ar trebui să garanteze în ochii dumneavoastră triumful cauzei noastre, numai dacă nu uitați axioma care nu trebuie uitată, și anume: oricine încearcă să ne ia viața poate fi ucis fără

ezitare [168, p. 40]. Cicero mai spunea: „Atunci când viața noastră e primejduită de silnicia hoților sau de armele vrăjmașilor orice chip ce ne îngăduie scăparea este bun și cinstit”.

Avocații romani se ghidau în discursurile lor de principiile enunțate de Cicero și considerau că persoana este în legitimă apărare dacă sunt suplinite condițiile:

1. Atac nedrept (inechitabil);
2. Pericol iminent.

Pravila lui Caragea prevedea: „Cine va omorî apărându-și viața de primejdie nevinovat este...”

Legitima apărare a fost cunoscută și de statul-oraș Atena. În dreptul atenian legitima apărare era admisă, Demostene, justificând folosirea violenței pentru apărarea avutului în termeni care au rămas celebri: „Pe toți zeii, nu e oare ceva cumplit și nedrept și potrivit nu numai legilor scrise, dar și acelor legi îndeobște respectate de toți oamenii, să nu mi se îngăduie să mă folosesc de violență împotriva celui care, cu vrăjmășie, îmi răpește avutul?” [148, p. 151]

Datorită caracterului de clasă al dreptului sclavagist, beneficiul legitimei apărări nu era admis decât cetățenilor liberi, întrucât „dacă un sclav omoară o persoană liberă apărându-se contra ei, va fi pedepsit ca un ucigaș”.

Caracterul de clasă al dreptului penal al statului sclavagist se determina, în primul rând, de faptul ale cărui relații sociale erau ocrotite, ce se manifesta printr-o inegalitate formală și de facto a oamenilor în fața legii.

Pentru această etapă este caracteristică apărarea vieții, intereselor proprii și altor persoane apărarea proprietății, totodată apar primele condiții privitoare la atac.

A treia etapă. Este caracteristică statelor feudale, ce au creat propriul drept penal, al cărui scop este de a proteja sistemul feudal, interesele bisericii [228, p. 23], drepturile de proprietate și privilegiile pe care le aveau feudalii, precum și de a suprima rezistența țăranilor iobagi și a celor dependenți de feudali. Trăsături caracteristice ale feudalismului sunt samavolnicia și anarhia.

Noțiunea de „legitimă apărare” în dreptul medieval este substanțial diferită de viziunea pe care o aveau avocații romani cu referire la noțiunea respectivă. Inspirat de dreptul roman, dreptul feudal a operat o conciliere cu morala creștină sub influența căreia legitima apărare pierde caracterul de „drept” pentru a deveni o „necesitate” care este o scuză supusă penitențelor canonice și în care apărarea altuia este mai mult o datorie.

După cum indică Berlin A.A., „în evul mediu – epoca suprimării totale a personalității, stabilirii unui șir nesfârșit de limitări, care restrângea și neutraliza toate activitățile individuale – în zadar am fi căutat continuarea dezvoltării instituției legitimei apărări” [168, p. 5].

În dreptul medieval poate fi întâlnită o varietate de poziții referitoare la dreptul la legitimă apărare. Unele legislații permiteau omorul în apărarea onoarei și proprietății, altele pedepseau pentru omorul în apărarea vieții sale.

Inegalitatea în fața legii a diferitor clase, caracteristică dreptului penal feudal, s-a reflectat, de asemenea, și în legislația cu privire la legitima apărare din acea epocă.

Imaginea cea mai completă referitoare la legitima apărare în dreptul penal al statelor feudale poate fi obținută prin monumentele legislative ale Germaniei.

Până în zilele noastre au ajuns (începând cu secolul VI e.n.) numeroase colecții de legi ale triburilor germanice, așa – numitele „adevăruri barbare”. Cel mai mare interes trezește unul dintre cele mai vechi adevăruri barbare – „adevărul salic” o colecție de legi ale regatului francilor (Germania, Belgia, o parte a Franței actuale) care datează de la începutul secolului VI e.n.

În epoca „adevărului salic”, printre triburile barbare era larg răspândită vendeta, iar intervenția puterii între făptuitor și victimă era limitată. Adâncă înrădăcinare a vendetei în viața de zi cu zi a triburilor i-a determinat pe autorii „adevărului salic” să permită în unele cazuri aplicare vendetei ca o modalitate de pedeapsă.

Legislația germană nu identifica conceptul legitimei apărări cu conceptul de autoapărare cum o făceau avocații romani. Legitima apărare era definită ca o cauzare de leziuni corporale de către o persoană iresponsabilă (nebună). Acest punct de vedere este păstrat în toate monumentele legislative ale Germaniei, în care se spunea despre infracțiuni și pedeapsă, începând de la adevărurile barbare și terminând cu adoptarea de Carolina.

Problemele referitoare la legitima apărare erau prevăzute în capitolele referitoare la omor și cauzare a leziunilor corporale. Concepția medievală a dreptului la legitimă apărare a fost exprimată într-un mod foarte clar în adevărul barbar. Astfel, în unele dintre adevărurile barbare la capitolul omor se spunea că cel ce a omorât un om liber va fi pedepsit cu moartea prin decapitare.

Dar în următorul articol se face o restricție, constatând în faptul că dacă cineva va fi expus unui act de violență și îl va omorî pe atacator, el nu va fi pedepsit cu moartea, dar va trebui să achite jumătate din penalități după uciderea atacatorului. În continuare se stipulează că atacatorul poate fi rănit atunci când îți aperi proprietatea.

Este imposibil să nu observăm că în drepturile barbare legitima apărare este închisă într-un cadru legislativ și expusă unor restricții. O astfel de atitudine față de legitima apărare la începutul apariției statelor germane se datorează supremației anarhiei și vendetei, care a și condus la necesitatea de a identifica complet și cu exactitate noțiunea de legitimă apărare.

Dezvoltarea legitimei apărări în statele germane a căpătat o legiferare puternică pe timpul Împăratului Carol al IV-lea, prin Carolina. Spre deosebire de adevărurile barbare, Carolina permitea nelimitat aplicarea legitimei apărări pentru apărarea vieții, onoarei și proprietății, dar ca și în adevărurile barbare, era prevăzută în capitolul cu omorul.

În art.139 Carolina se declara: „Cine pentru apărarea corpului său și a vieții sale omoară atacatorul, acela nu răspunde în fața nimănu” [241, p. 43].

Carolina nu recunoștea ca vinovați pe femeia care omora pentru a-și apăra cinstea, pe bărbatul care își apăra soția și fiica și pe cei care ucideau pentru a apăra corpul, viața sau proprietatea altei persoane. Astfel, Carolina a lărgit cadrul legal de aplicare a legitimei apărări.

Vorbind despre domeniul larg de aplicare a legitimei apărări, permis de Carolina, trebuie avut în vedere interesele cui erau protejate prin lege.

Legitima apărare apare ca o acțiune nepedepsibilă și nu ca una neculpabilă. Această concepție a fost dominantă și în vechiul drept francez, cu atât mai mult cu cât sistemul oferea unele beneficii fiscale. Autorul unui omor în stare de legitimă apărare era supus aceleiași represii ca și în cazul în care acțiunea lui ar fi fost liberă, întrucât nu-i este permis să-și facă dreptate singur.

Având în vedere însă circumstanțele în care s-a săvârșit fapta, după pronunțarea condamnării, culpabilul putea în genunchi cere grațierea prin așa – numitele „lettres de rémissions”, așteptând în închisoare verdictul regelui. Autorul faptei nu se bucura de o absolvire „ope legis”, ci trebuia să obțină grațierea regelui (nu a judecătorului), după ce satisfăcea pretențiile bănești ale părții civile.

Este cert că legitima apărare a fost cunoscută și de rânduielile existente în dreptul obișnuielnic pe meleagurile țării noastre.

Printre primele înscrisuri despre impunitatea acțiunii de apărare se citează un fragment din tratatul încheiat de Sigismund I în anul 1519 cu Ștefan cel Tânăr, în care, printre dispozițiile referitoare la pedepsirea violului, se găsește și mențiunea că „dacă un astfel de violator va fi ucis în îndeplinirea faptei, pentru moartea sa nu va urma nici o pâră”.

În legiuirile lui Matei Basarab și Vasile Lupu legitima apărare cunoaște o reglementare precisă.

Astfel, Cartea Românească de învățătură (1646) are un capitol intitulat „Cauze care apără de pedeapsă”, în care legitima apărare figurează în următorii termeni: „cel care ucide pe omul ce vine spre el să-l ucidă nu se va certa nicicum; iară de va merge neștine să-l ucidă pre cineva și cel îl va tâmpina și-l va ucide pre dâns, atunce să nu se cheme că l-au ucis neștine, ci să se zică că s-au ucis singur” (glava 11).

Doctrinarii școlii „dreptului natural” considerau că impunitatea faptei comise din necesitate este o excepție subînțeleasă a legii sau dacă ar rezulta din „contractul social”.

Plecându-se de la ideea că legea pozitivă se suprapune peste dreptul natural fără a-l distruge, s-a arătat că legea naturală îl autorizează pe individ să se protejeze în caz de pericol, chiar sacrificând dreptul altuia, astfel încât acțiunea comisă de el se plasează în afara ordinii juridice.

Mai târziu, sub influența lui Hugo Grotius și Puffendorf, limitele legitimei apărări au fost restrânse. Ei considerau că legitima apărare este un drept preistoric natural al omului și care putea fi aplicat numai în cazul unui pericol eminent ce pune în pericol propria persoană.

Ulterior acest punct de vedere a fost reflectat în legislația statelor din Europa de Vest, care a cristalizat-o cu așa formalități încât, după cum opinează Koni A.F., ea devine nevalabilă [191, p. 256].

În legitima apărare au început să vadă resturi ale samavolniciei și uzurparea legislației supreme din stat.

A patra etapă. Este caracteristică epocii moderne, instituția legitimei apărări fiind prezentă în toate codurile penale într-o reglementare precisă, cu mici varietăți de amănunte de la țară la țară.

Dacă asupra nepedepsirii actelor comise în legitimă apărare și, în general, asupra condițiilor referitoare la atac și apărare, reglementările actuale sunt asemănătoare, fundamentarea teoretică, justificarea acestei cauze de excludere a caracterului penal al faptei, au dat naștere la controverse, la elaborarea de teorii de pe poziții deosebite.

Între anii 1812-1918, pe teritoriul statului nostru se aplică legislația Imperiului Rus. Din anul 1845 pe teritoriul Basarabiei drept lege penală se folosește al XV-lea volum „Codicele Imperiului Rus” (din anul 1832) [198, p. 90]. Acest act normativ recunoștea dreptul la legitima apărare pentru respingerea unui atac îndreptat împotriva propriei persoanei, de asemenea, pentru apărarea vieții și sănătății altei persoane și onoarea femeii. La fel se acționa în limitele legitimei apărări dacă se apăra proprietatea împotriva faptelor criminale. Apărarea fiind recunoscută ca legală dacă era proporțională și concomitentă cu atacul. Folosirea armelor de foc era acceptată pentru a respinge un atac armat sau atacatorul era mai puternic decât victima și când atacul se săvârșește în locuri singuratic, existând pericol pentru viața victimei [234]. Un alt act ce reglementează instituția legitimei apărări a apărut în anul 1845 „Pravila despre pedepsele penale și de corecție”. În el era prevăzută răspunderea pentru depășirea limitelor legitimei apărări, „cauzarea unui prejudiciu inutil atacatorului, după încetarea atacului” și în care era prevăzut că

ea se va considera ca legală dacă nu a existat posibilitatea de a se folosi de apărarea conducerii locale sau celei mai apropiate.

Între anii 1918-1940, pe teritoriul Republicii Moldova se aplică legislația României. O nouă treaptă în dezvoltarea instituției legitimei apărări este atinsă odată cu adoptarea la 18 martie 1936 a Codului penal intrat în vigoare la aceeași dată M. O. nr.65 din 18.05.1936 [33]. În art. 132 al acestui cod se specifică: „Nu se socotește infracțiune fapta aceluia care comite un act necesar pentru a apăra viața, integritatea corporală, sănătatea, libertatea, onoarea sau averea, fie ale sale, fie ale altora, în contra unui atac material, direct, imediat și injust” [39, p. 51].

Se remarcă, așadar, faptul că în Codul penal din 1936, legitima apărarea era admisă atât pentru salvarea vieții persoanei, cât și pentru apărarea libertății acesteia, a onoarei sau a averii sale. Acest cod a adus noi reglementări în privința cauzelor care înlătură răspunderea, circumstanțelor agravante și atenuante, concursului de infracțiuni, recidivei [8, p. 312]. etc.

După încheierea celui de Al Doilea Război Mondial, pe teritoriul actual al Republicii Moldova intră în vigoare o nouă legislația penală impusă de puterea sovietică și, anume Codul penal al Republicii Sovietice Socialiste Ucrainene (CP al RSSU) din anul 1927. Textul inițial înlătură răspunderea penală, fiind recunoscute drept legitimă apărare faptele ce atentează la puterea sovietică, la regulile revoluționare, la drepturile și leinteresele persoanei. Ulterior, din conținutul legii a fost exclusă existența legitimei apărări împotriva faptelor ce atentează la regulile revoluționare.

Referitor la acest cod Șargarodski M.D. menționează: „Legislația sovietică existentă nu precizează, nici nu definește conceptul de legitimă apărare și nici nu ne oferă trăsăturile de care trebuie să ne conducem pentru a stabili limitele legale ale aplicării legitimei apărări. Legea prevede că aceste întrebări urmează să fie soluționate de practica judiciară” [256, p. 86].

Începând cu data de 24.03.1961, pe teritoriul actual al Republicii Moldova intră în vigoare un nou cod penal, care în art.13 reglementa esența legitimei apărări și limitele sale [29]. Considerăm această reglementare ca pe una reușită, pentru acele timpuri, cu unele lacune.

Se observă destul de bine că instituția legitimei apărări a țării noastre are o istorie destul de bogată și bazele care au stat la apariția ei nu s-au schimbat, dar au evoluat și s-au transformat în ceva mult mai complex, și anume:

(1) Nu constituie infracțiune fapta, prevăzută de legea penală, săvârșită în stare de legitimă apărare.

(2) Este în stare de legitimă apărare persoana care săvârșește fapta pentru a respinge un atac direct, imediat, material și real, îndreptat împotriva sa, a altei persoane sau împotriva unui interes public și care pune în pericol grav persoana sau drepturile celui atacat ori interesul public.

(3) Este în legitimă apărare și persoana care săvârșește fapta, prevăzută la alin.(2), pentru a împiedica pătrunderea, însoțită de violență periculoasă pentru viața sau sănătatea persoanei ori de amenințarea cu aplicarea unei asemenea violențe, într-un spațiu de locuit sau într-o altă încăpere.

Cu toate că, am avut cu unele țări o istorie asemănătoare de dezvoltare a legislației penale, iar cu alte am avut o istorie diferită, ne propunem să trecem în revistă nivelul actual de evoluție a acestora în domeniul legitimei apărări.

De la început vom analiza instituția legitimei apărări în legislația penală a țărilor care au făcut parte din URSS

Analizând conținutul art.37 CP al Federației Ruse [246], ajungem la concluzia că după esență se aseamănă cu prevederile art.36 CP al RM. Numai că CP al Federației Ruse prevede și limitele legitimei apărări la alin.3 art.37, fapt ce lipsește în Codul penal autohton.

Cel mai mare interes trezește, după părerea noastră, legislația penală a Ucrainei. Și suntem de acord cu Naumov A.V. care a specificat: „la o examinare minuțioasă a Codului penal al Ucrainei iese în evidență faptul că el reflectă trăsăturile social-economice și politice actuale de dezvoltare a statalității” [217, p. 41].

Analizând art.36 (legitima apărare) CP al Ucrainei [34], concluzionăm că este definită destul de bine noțiunea, trăsăturile și limitele legitimei apărări, care sunt aproape după esență cu cele ale Republicii Moldova, cu unele excepții:

1. Conform legislației ucrainene, ce specifică expres că, în caz de depășire a limitelor legitimei apărări, răspunderea penală survine numai în cazurile special prevăzute de partea specială a Codului penal (art. 118, 124 CP al Ucrainei). Această circumstanță pune pe poziții mai bune pe cel ce se apără față de cel ce atacă, care va fi pe principii generale tras la răspundere penală.
2. Persoana ce se apără împotriva unei fapte social periculoase nu va fi trasă la răspundere penală, care din cauza stării de afect provocată de atacul social periculos nu a putut aprecia corespunderea prejudiciului cauzat de ea pericolului atacului sau împrejurărilor apărării.
O astfel de normă permite de a restrânge sfera de aplicare a legislației privitoare la legitima apărare, deoarece organului de urmărire penală îi va fi greu de demonstrat că persoana care s-a apărut de fapta periculoasă a apreciat corect caracterul și gradul de pericolozitate.
3. Este interesant faptul că se consideră legitimă apărare aplicarea armei de foc sau a mijloacelor ori obiectelor pentru apărarea împotriva unui atac din partea unei persoane înarmate sau a unui grup de persoane.

Sușinim pe autorul autohtoni Florea V. care menționează că în Codul penal al Ucrainei art.36, în reglementarea legitimei apărări, nu se face deosebire dintre pericolul grav pentru

persoană și altă modalitate de pericol. Conform aceluiași cod, orice pătrundere ori încercare de pătrundere ilegală în încăpere poate să fie respinsă, dar nu numai pătrunderea care este însoțită de violență periculoasă pentru viața sau sănătatea persoanei. Numai la o simplă comparare a textului art.36 al Codului penal al Ucrainei și al Codului penal al RM ne este clar cât de profund și minuțios este reglementată legitima apărare în Codul penal al Ucrainei și cât de superficial în Codul penal al RM [5, p. 24].

Pe lângă toate acele expuse mai sus, în Codul penal al Ucrainei mai este specificată și instituția apărării fictive [34]. Analizând limitele depășirii legitimei apărări, este interesantă opinia lui Perțev D.V. care menționa că răspunderea penală pentru depășirea limitelor legitimei apărări survine numai în două cazuri, prevăzute de legislația penală a Ucrainei [217, p. 44]:

- omorul intenționat în condițiile depășirii limitelor legitimei apărări (art.118 CP al Ucrainei) [34];
- cauzarea intenționată a leziunilor corporale grave în condițiile depășirii limitelor legitimei apărări art.124 CP al Ucrainei) [34].

Autorul Baulin I.V. este de acord cu această reglementare și precizează că „depășirea limitelor legitimei apărări din imprudență nu atrage răspundere penală” [165, p. 269].

Din aceste considerente nu trebuie de confundat tragerea la răspundere penală în cazul depășirii limitelor legitimei apărări și apărării fictive, pentru ultima legislația penală în alin.(4) art. 37 CP al Ucrainei stabilește că este posibilă tragerea la răspundere penală pentru o faptă săvârșită din imprudență.

O astfel de reglementare amănunțită a instituției legitimei apărări în legislația penală este îndreptățită pentru că numai autoritatea legii poate ridica la un nivel superior apărarea drepturilor și intereselor legitime ale persoanei, chiar și prin prisma instituției legitimei apărări.

Reglementarea legitimei apărări în legislația penală belarusă se aseamănă cu a Republicii Moldova, dar există și unele diferențe, în special este definită mai complet esența depășirii limitelor legitimei apărări. În alin.(3) art.34 C.P. al Belarusului este menționat că se consideră depășire a limitelor legitimei apărări nu simpla și evidentă necorespondență între apărare și atac, dar în urma unei astfel de apărări atacatorului fără necesitate și din intenție să i se cauzeze moartea sau leziuni corporale grave [245]. O astfel de redacție, după părerea noastră, restrânge noțiunea de depășire a limitelor legitimei apărări și evident că lărgeste limitele de aplicare a legitimei apărări.

Trezește interes sporit și o altă normă din CP al Belarusului prevăzută la art.37 eroarea existentă în cauzele care înlătură caracterul penal al faptei [245]. Această normă reglementează nu numai „apărarea fictivă”, ci și alte aspecte de cauzare de daune de către persoane nevinovate.

O astfel de abordare complexă prezintă interes nu numai pentru legislația autohtonă, dar și pentru specialiștii din domeniul penal, deoarece aceste probleme sunt actuale și discutabile pentru CP al RM și trezesc multe discuții aprige.

Codul penal al Letoniei în art. 29 definește, de asemenea, instituția legitimei apărări [244], la analiza căreia putem concluziona că are tangențe cu art.36 CP al RM, cu specificul întâlnit și în CP al Ucrainei – dacă au fost cauzate daune din imprudență în timpul respingerii atacului persoana ce s-a apărat nu va fi trasă la răspundere penală. Iar analizând apărarea fictivă, art.30 Codul penal al Letoniei [244], este interesant de subliniat faptul că ea se aseamănă cu instituția apărării fictive explicată de Plenul Superior al Judecătoriei URSS, în chestiunile consacrate legitimei apărări [217, p. 48].

Concluzionând pe marginea instituției legitimei apărări din statele CSI și Țările Baltice, trebuie subliniat că legislația ce reglementează dreptul persoanei la legitimă apărare are mai multe asemănări decât deosebiri. Acest fapt, după părerea noastră, se explică prin faptul că țările din CSI tind să intre în Uniunea Europeană și să se integreze în sistemul de drept european. De aceea pentru a accelera procesul de aderare la Uniunea Europeană, multe țări își schimbă și își armonizează legislația penală internă cu standardele internaționale, care sunt recunoscute și implementate de majoritatea țărilor europene dezvoltate.

Codul penal al României la art.19 reglementează instituția legitimei apărări al cărui conținut este asemănător cu cel prevăzut de legislația penală autohtonă [32].

Codul penal german reglementează atât instituția legitimei apărări, cât și depășirea limitelor legitimei apărări, articolele 32, 33 [248]. În doctrina penală germană instituția legitimei apărări reprezintă un temei pentru înlăturarea răspunderii penale, ce se bazează pe principiul „interesului predominant” [217, p. 51]. Ca interes predominant poate fi atât persoana, cât și interesele terțe persoane. Criteriile legalității legitimei apărări în mare parte sunt asemănătoare cu cele prevăzute de legislația autohtonă, numai că în doctrina penală germană întâlnim astfel de trăsături ale apărării precum util și necesar.

Se consideră apărare utilă apărarea care reprezintă un mijloc de stopare a atacului, iar apărarea se va considera necesară când va fi folosită drept cel mai cruțător mijloc de apărare împotriva atacului [217, p. 52].

Practica judiciară a Franței recunoaște dreptul la apărare împotriva faptelor ce atentează la proprietatea, viața, sănătatea propriei persoane sau a unei terțe persoane. [217, p.53].

Criteriile legalității legitimei apărări din legislația penală franceză prevăzute la articolele 122-5 și 122-6 [247], cu unele nuanțe ce se referă la apărarea proprietății sunt:

- apărarea trebuie să fie „strict necesară”, cu alte cuvinte, dacă cel ce s-a apărat a avut ca o alternativă reală adresarea la organele poliției, el trebuia să folosească această posibilitate;
- atentarea la proprietate trebuie să fie prevăzută ca infracțiune sau faptă, numai nu ca încălcare;
- apărarea este posibilă numai dacă a început să se săvârșească infracțiunea, dar nu și când există pericolul de săvârșire a unei infracțiuni;
- în timpul apărării proprietății se exclude omorârea atacatorului [217, p.53].

Cum specifică unii autori, problemele ce țin de „apărarea fictivă” se soluționează în legislația penală franceză luându-se în considerație circumstanțele concrete ale cauzei penale: „Dacă cel ce se apără, cu bună-credință, nu a înțeles corect intențiile altei persoane, iar toate circumstanțele mărturisesc despre faptul că se săvârșește o infracțiune sau există pericolul de săvârșire a unei infracțiuni, atunci conform doctrinei și practicii judiciare penale franceze cel ce s-a apărat urmează să fie achitat. Iar dacă din circumstanțele cauzei reiese că atacul nu a avut loc, el existând numai în închipuirea celui ce se apără, atunci el nu poate fi achitat” [209, p. 532-533].

Legitima apărare conform articolului 52 al legislației penale italiene este o cauză ce înlătură răspunderea penală [30]. Iar prin alin.(3) art.59 CP al Italiei este introdusă o garanție esențială pentru persoana ce se apără, deoarece această normă conține esența principiului prezumției nevinovăției și în caz de depășire a limitelor legitimei apărări persoana poate fi trasă la răspundere penală numai pentru infracțiunile săvârșite din imprudență.

D.V. Perțev, analizând legislația țărilor europene în materia legitimei apărări, a conchis că legislația penală a Spaniei [243] este una dintre cele mai complete, deoarece ea prevede expres condițiile privitoare la atac, apărare și provocare [217, p. 55].

Iar cel mai scurt și clar reglementează legitima apărare CP al Olandei, în stabilirea limitelor legitimei apărări care au fost depășite din cauza stării de afect, emoțiilor și confuziei [241, p. 510].

Doctrina penală japoneză studiază cauzele care înlătură caracterul penal al faptei într-o strânsă corelație cu noțiunea de caracter ilegal. Caracterul ilegal ca o trăsătură a infracțiunii are un alt înțeles decât în doctrina autohtonă și semnifică lipsa cauzelor ce exclud răspunderea penală.

În doctrina penală japoneză cauzele ce înlătură răspunderea penală sunt văzute ca niște cauze la existența cărora are loc formarea caracterului ilegal al faptei, cu toate că fapta întrunește toate trăsăturile infracțiunii [249].

Clasicii japonezi Sugieama și Vati, în dreptul penal, identifică trei semne ale legitimei apărări: 1) este o faptă necesară; 2) este o faptă pentru apărarea drepturilor personale sau a terțelor persoane; 3) este o faptă împotriva unui pericol direct ce poate să cauzeze daune [217, p. 58].

Dacă e să facem o concluzie pe baza codurilor sus – menționate, se observă că ele oferă o definiție ambiguă a limitelor legitimei apărări, care cel mai des este caracterizată prin diferența dintre forțele de atac și apărare. La fel, este necesar de evidențiat că în majoritatea codurilor analizate lipsește forma de vinovăție când a avut loc depășirea limitelor legitimei apărări. Destul de laconic sunt stabilite obiectele ce pot fi apărate prin legitima apărare, majoritatea dintre ele prevăd drept obiecte persoana, interesele ei și ale persoanelor terțe. Aceasta fiind legată, după părerea noastră, de faptul că aceste coduri au fost adoptate în perioada clasicismului, când prioritară erau drepturile și libertățile persoanei în fața statului.

În continuare ne propunem să analizăm instituția legitimei apărări în statele din sistemul de drept „commun law”.

La etapa actuală, izvoarele principale de dezvoltare a dreptului penal al Marii Britanii sunt așa – numitele statute (legi adoptate de parlament) și precedentul judiciar, ceea ce nu este caracteristic pentru dreptul penal autohton.

Legislația penală a Marii Britanii nu conține enumerarea cauzelor care înlătură caracterul penal al faptei, dar „commun law” recunoaște în anumite situații, în lipsa mens rea (a vinovăției), existența cauzelor care fac posibilă apărarea împotriva răspunderii penale.

Până la adoptarea legii penale din 1967 relațiile sociale ce țin de legitima apărare se reglementau de normele dreptului comun. Această lege prevedea folosirea de către persoană a unei forțe raționale în scopul apărării intereselor societății. În prezent, practica judiciară a Marii Britanii prevede câteva întrebări pentru a stabili dacă a fost aplicată rațional forța de apărare: 1) a fost necesitatea de a folosi o oarecare forță? 2) nu a fost folosită forța în exces? [217, p. 64].

Analizând articolele din Codul penal al SUA, referitoare la legitima apărare, putem conchide că doctrina anglo-americană în materie de drept penal atribuie un loc aparte apărării proprietății prin intermediul legitimei apărări [208, p. 64-72].

Rezumând cele expuse mai sus, ajungem la concluzia că Codul penal al R. Moldova se află într-o perioadă de trecere și este necesar, ținându-se cont de experiența internațională, de a fi completat și modificat.

Legitima apărare este un fenomen social legal ce este strâns legat de drepturile persoanei. Această dependență constă în faptul că legitima apărare reprezintă mecanismul fundamental care garantează și apără drepturile și libertățile persoanei și ale cetățeanului, iată de ce acele semne

comune ce au fost relevate la analiza instituției legitimei apărări a diferitor țări nu sunt o întâmplare, ci o legalitate, ce permite raportarea legitimei apărări la valorile întregii omeniri.

2.2. Noțiunea legitimei apărări și trăsăturile ei esențiale

Literatura de specialitate susține că legitima apărare este un drept subiectiv al persoanei care trebuie să hotărască – dacă se va folosi, se va eschiva de la folosirea acestui drept sau va cere ajutor de la terțe persoane, iar dacă persoana va refuza să se folosească de acest drept nu va fi trasă la nici la un fel de răspundere juridică [228, p. 60; 220, p. 6; 14, p. 299; 10, p. 269]. Afirmatia dată vine în contradicție cu conținutul art.163 CP a RM unde se stipulează că cel vinovat va fi tras la răspundere penală pentru lăsarea, cu bună-știință, fără ajutor a unei persoane care se află într-o stare periculoasă pentru viață și este lipsită de posibilitatea de a se salva din cauza vârstei fragede sau înaintate, a bolii sau a neputinței, dacă cel vinovat știa despre primejdie și a avut posibilitatea de a acorda ajutor părții vătămate. Analizând art. 36 și art.163 CP al RM, considerăm că legitima apărare este un drept în cazul în care persoana hotărăște să se apere pe ea și interesele sale sau un interes public și ca o obligație dacă există o stare periculoasă pentru viața unei persoane terțe ce este lipsită de posibilitatea de a se salva din cauza vârstei fragede sau înaintate, a bolii sau a neputinței, dacă cel vinovat știa despre primejdie și a avut posibilitatea de a acorda ajutor părții vătămate.

În aceeași ordine de idei am dori să menționăm că lăsarea în primejdie în redacția Codului penal din 1961 a fost mai reușită. Fiindcă persoana putea să acorde ajutorul necesar persoanei care se află într-o stare periculoasă pentru viață numai în cazul în care nu există un pericol pentru sine sau pentru alte persoane, iar conform art.163 CP a RM dacă a avut posibilitatea de a acorda ajutor părții vătămate. E complicat de stabilit situațiile în care se consideră că există o astfel de posibilitate, deoarece legitima apărare de la sine e o confruntare (o luptă), astfel în asemenea cazuri persoana își pune în pericol cel puțin sănătatea sa. Apare întrebarea dacă există posibilitatea ca persoana să acționeze în cazurile prevăzute de art.163 sau dacă pericolul vătămării proprii sănătăți exclude posibilitatea de a acorda ajutor.

În opinia autorilor Sluțki I.I. și Vetrov N.I., angajații structurilor polițienești sunt obligați să ia măsuri de preîntâmpinare a infracțiunii și de reținere a infractorului, dar nu sunt obligați juridic să apere împotriva unui atac [175, p. 368]. Cu această afirmație nu suntem de acord datorită faptului că poliția este un organ armat de drept chemat să apere, pe baza respectării stricte a legilor, viața, sănătatea și libertățile cetățenilor, interesele societății și ale statului de atentate criminale și de alte atacuri nelegitime [137]. Dar o altă situație este atunci când polițistul trebuie să se apere pe el însuși de atac, în acest caz, după părerea noastră, el nu este obligat, ci în

drept de a se folosi, de a se eschiva de la folosirea legitimei apărări sau de a chema în ajutor alte persoane.

În art. 36 CP al RM este reglementată instituția legitimei apărări, la rândul său literatura de specialitate oferă definiții:

- Hotca M.A. susțin că legitima apărare este o cauză de inexistență a infracțiunii, care constă în săvârșirea unei fapte prevăzute de legea penală pentru înlăturarea unui atac material, direct, imediat și injust ce pune în pericol grav făptuitorul, o altă persoană sau drepturile acestora, ori un interes general [121, p. 277-278];
- Autorii Macari Iv., Sokolov N., Ciupalekov I., Vetrov N. afirmă că legitima apărare înseamnă apărarea legală a valorilor sociale ocrotite de lege împotriva atentatelor socialmente periculoase prin cauzarea daunei atacantului [141, p. 231; 174, p. 249; 228, p. 10];
- Stoian R.M. subliniază că legitima apărare este starea în care se găsește o persoană care este nevoită să săvârșască o faptă prevăzută de legea penală pentru a înlătura un atac material, direct, imediat, injust, îndreptat împotriva sa, a altuia sau împotriva unui interes obștesc și care pune în pericol grav persoana și drepturile acelu atacat ori interesul public [152, p. 139; 18, p. 241];

Pentru recunoașterea stării de legitimă apărare este necesar existența anumitor condiții ce se referă la atac și la apărare. Vetrov N. subliniază că dacă cel ce se apără nu va ține cont de aceste condiții poate să se transforme din victimă în făptuitor [210, p. 50].

Alin. (2) al art.36 stabilește condițiile cu privire la atac, care trebuie să fie: direct, imediat, material și real.

Boroi A. definește atacul drept o acțiune sau inacțiune, socialmente periculoasă, dezlănțuită de agresor [13, p. 197], Borodac A. – drept o agresiune, o comportare violentă a persoanei îndreptate împotriva unei valori sociale ocrotite de legea penală, ce constituie o infracțiune intenționată, comise prin acțiuni active [10, p. 274], iar Botanru St., Șavga A. – drept o comportare violentă a persoanei, o atitudine ofensivă, ce se materializează, de regulă, într-o acțiune îndreptată împotriva valorilor sociale ocrotite de legea penală [14, p. 295]. Analizând aceste definiții, ajungem la concluzia că atacul, ce generează legitima apărare, se manifestă, de regulă, prin acțiune, dar și prin inacțiune.

În această ordine de idei, este interesantă părerea autorului rus Zdravomâslov B.V. care afirmă că dreptul de apărare poate fi numai atacul manifestat prin acțiune [177, p. 288]. El susține că inacțiunea, ce constă în neexecutarea unei obligații prevăzute de lege, nu cauzează prejudiciu, ci doar nu previne acest prejudiciu.

Susținem opinia acelor autori care neagă existența legitimei apărări în cazul în care atacul este produs prin inacțiune. Poți să te aperi numai împotriva unor acțiuni active întreprinse de făptuitor. Însăși legea stipulează că atacul trebuie să fie material, această condiție realizându-se dacă se folosesc forța fizică, arme, instrumente etc., care sunt în măsură să producă o modificare în substanța fizică a valorilor sociale protejate de lege. Ne este greu să ne închipuim că o persoană a atacat prin inacțiune folosind forța fizică, arme etc. cauzând un prejudiciu valorilor sociale ocrotite de lege.

În susținerea acestei idei, Tkacenko I. afirma că, dacă persoana va cunoaște intențiile atacatorului, care fiind persoană responsabilă, de schimbare a liniilor căii ferate, intenționat nu le schimbă pentru a produce un accident, atunci el, de regulă, cunoaște cum e posibil de prevenit infracțiunea și va acționa pentru prevenirea accidentului, iar dacă persoana responsabilă opune rezistență, atunci apare situația de legitimă apărare împotriva acestor acțiuni. Iar dacă persoana nu cunoaște cum se schimbă liniile și folosește violența asupra persoanei responsabile de schimbarea liniei căii ferate, considerăm că ea se află în situația de extremă necesitate.

Șargarovski M.D. subliniază că dacă vom considera că legitima apărare poate să existe în timpul atacului manifestat prin inacțiune, aceasta ar însemna recunoașterea multor cazuri de samavolnicie drept legale [210, p. 57].

În legătură cu această idee, este interesantă propunerea autorului Tkacenko V.I., care consideră că cauzarea de daune persoanei obligate conform legii să apere viața, interesele persoanei și interesul public, dar nu a acționat, trebuie să fie ca o circumstanță aparte ce exclude caracterul penal al faptei [237].

După părerea noastră, apărarea, în cadrul legitimei apărări, este generată cel mai des de un atac manifestat prin acțiune, iar referitor la inacțiune credem că existența ei e posibilă numai la nivel teoretic, practica nu cunoaște cazuri de legitimă apărare împotriva unui atac săvârșit prin inacțiune.

Suntem de acord cu autorii care susțin faptul că legitima apărare poate să existe numai în cazul unui atac intenționat și nu din imprudență. Argumentul autorilor ce susțin că atacul ce generează legitima apărare poate fi săvârșit și din imprudență se bazează pe faptul că atât atacul intenționat, cât și cel din imprudență, cauzează prejudiciu, de care persoana poate să se apere și nu există diferențe între aceste prejudicii. Dar ei nu iau în considerație faptul că atacul este definit drept o agresiune, o comportare violentă a omului îndreptată împotriva unei valori sociale ocrotite de lege, cu alte cuvinte, își dă seama de consecințele prejudiciabile, le dorește sau le admite. De aceea considerăm greșită decizia Curții Supreme de Justiție pe marginea dosarului nr.1 ra-598/08, în privința cet. Porubin Dumitru Iacob. Instanța de fond a constatat că la 07

noiembrie 1998, aproximativ pe la ora 06, deplasându-se cu automobilul său de model „Moskvici 2140” cu n/î CAC 371 pe traseul Bobruisk - Jitomir, Ucraina, neajungând la orașelul Cermahov, încălcând normele regulamentului circulației rutiere, a ieșit pe banda opusă, unde s-a tamponat cu automobilul „VAZ-21011”, condus de către cetățeanul Ucrainei Ivanuha Nicolae și în care se afla și pasagerul E. Maslenko. În urma tamponării, ultimii au decedat. Pe marginea acestui dosar colegiul penal lărgit a constatat că cet. Porubin D. a virat spre stânga cu scopul de a evita tamponarea, astfel aflându-se în starea de legitimă apărare pentru a evita urmările, iar acest lucru nu constituie infracțiune (art.36 CP).

În opinia noastră, acțiunile cet. Porubin D. nu constituie o infracțiune și nu e necesar de a apelat la o cauză care înlătură caracterul penal al faptei, pentru ca instanța să pronunțe o sentință de achitare. Deoarece, în primul rând, fapta săvârșită de cet. Porubin D. nu întrunește elementele unei infracțiuni și ca rezultat urmărirea penală nu poate fi pornită conform pct.3 art. 275 CPP al RM, iar în al doilea rând, pentru existența cauzei de legitimă apărare trebuie să se săvârșească un atac cu intenție și nu din imprudență.

De asemenea, după părerea noastră, nu poate să existe legitimă apărare împotriva unei infracțiuni săvârșite cu intenție care nu produce acum, nemijlocit un prejudiciu.

Codul penal prevede cerințele în care fapta prevăzută de norma incriminatoare este caracterizată ca fiind săvârșită în stare de legitimă apărare. Condițiile legitimei apărări au menirea de a împiedica subiectivismul, arbitrarul sau abuzul organelor judiciare ori al destinatarilor legii penale [121, p. 279].

Structura legitimei apărări se compune din două acțiuni distincte: prima acțiune, de atac, iar acțiunea a doua, de apărare.

Condițiile cu privire la atac, potrivit legii penale alin.(2) art.36 CP al RM, atacul trebuie să îndeplinească următoarele condiții:

- 1. să fie direct, imediat, material și real;**
- 2. să fie îndreptat împotriva propriei persoane, a altei persoane sau împotriva unui interes public;**
- 3. să pună în pericol grav persoana sau drepturile aceluia atac ori interesul public.**

1^a) **Atacul direct** – atacul este direct când prin el se creează un pericol ce amenință direct valorile ce pot fi apărate prin intermediul legitimei apărări, deci în acest caz trebuie să existe o legătură cauzală între atac și pericolul grav creat. Atacul este direct, în primul rând, când între acțiunea agresorului și victimă există un contact fizic nemijlocit, de exemplu, când agresorul se îndreaptă împotriva victimei cu un corp tăios pe care îl poate aplica direct asupra corpului acestuia [161, p. 263]. Toată literatura de specialitate recunoaște și drept atac direct cazurile în

care, sub aspect fizic, nu a existat un contact nemijlocit cu valoarea pusă în pericol, dar acțiunea agresivă vizează anume această valoare (de exemplu, atacantul a început să taie cablul care susține schela pe care lucrează un zidar, punând în pericol viața acestuia, ori un vânător se află pe un pod suspendat, moment în care alte persoane încearcă să taie odgoanele ce mențin podul suspendat, existând pericolul căderii vânătorului în prăpastie, distrugerea unei bărci în care se află o persoană ce nu știe a înota).

Susținem opinia lui Tănăsescu Ia., care afirmă că există atac direct și în cazul în care atacul își va produce efectele după o perioadă anumită de timp, ca de exemplu, otrăvirea băuturii sau mâncării care va fi consumată mai târziu de victimă [157, p. 552]. Nu apar întrebări la situația când persoana urmează să întrebuințeze această mâncare sau băutură acum, imediat, o altă situație este când această mâncare sau băutură urmează să fie livrată la domiciliu sau la locul de muncă, deci persoana care a fost martor la otrăvirea acestora trebuie să îndeplinească niște acțiuni de neutralizare sau de înlăturare a urmărilor periculoase, dar să nu atace făptuitorul provocându-i leziuni corporale.

Atacul nu va fi considerat direct, dacă între victimă și făptuitor se află un obstacol material, care împiedică victima să acționeze și să pericliteze viața inculpatului, drept obstacole materiale în literatura de specialitate sfiind menționate: gard, zid, ușă încuiată, poartă, o distanță mare [121, p. 281-282]. Susținem părerea autorilor care menționează că chiar dacă între victimă și făptuitor se află o distanță mare, o apă, atacul poate fi direct dacă sunt utilizate instrumente specifice, ca de exemplu arma de foc. Însă în această situație persoana care exercită acțiunea de apărare va trebui să respecte echivalența de metodă și mijloace adoptate de agresor, astfel încât la atacul imposibil de produs un rezultat prejudiciabil să nu se răspundă cu o apărare posibilă a determina un rezultat prejudiciabil (agresorul care amenință de la mare distanță cu un ciomag este întâmpinat de victimă cu un foc de armă) [157, p. 552].

1^b) Atacul imediat – caracterul imediat al atacului fixează desfășurarea în timp a acestuia, încadrându-se într-un anumit interval de timp, în care poate interveni o apărare legitimă [14, p. 301]. Prin atac imediat se înțelege atât atacul iminent, cât și atacul actual, fapt recunoscut de literatura de specialitate.

Atacul este iminent atunci când acțiunea lui a început sau este gata să se înceapă, ținând cont de împrejurările concrete ale cauzei, de pildă, în cazul în care îndreaptă mâna spre buzunar pentru a scoate arma. În intervalul acesta de timp apărarea poate interveni pentru a respinge atacul. Un indiciu al caracterului imediat al atacului este intervalul mic dintre momentul începerii atacului și momentul apariției pericolului. Dacă acest interval este mai mare, în așa fel încât să existe posibilitatea înlăturării lui prin alte mijloace decât săvârșirea faptei prevăzute de

legea penală, atacul nu poate fi considerat imediat și nu legitimează acțiunea de apărare [18, p. 236].

Atacul este actual, când se află în curs de desfășurare, în evoluția sa, până în momentul consumării. Deci atacul actual se încadrează din momentul începerii sale, înaintea căruia poate fi iminent și până în momentul consumării. În tot acest interval apărarea poate interveni pentru a respinge atacul. Dacă atacul s-a consumat, nu se mai poate invoca legitima apărare, întrucât nu sunt întrunite condițiile legii în ceea ce privește desfășurarea în timp a atacului, când valoarea este supusă pericolului de a fi lezată [161, p. 264]. Cauzarea de daune atacantului, după ce atacul a fost consumat, când nu mai era nevoie de a aplica mijloace de apărare, este calificată drept o faptă ilegală, răspunderea în asemenea caz survine conform regulilor generale [141, p. 233].

Atât în literatura juridică penală românească, cât și în cea rusească, se face o precizare importantă cu privire la momentul consumării infracțiunii contra patrimoniului: dreptul la legitima apărare se păstrează până în momentul în care victima are posibilitatea să-și recupereze lucrurile sustrate, sau cu alte cuvinte, până când se păstrează caracterul flagrant al infracțiunii. Deci acest fapt poate fi raportat la pct. 16 al Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție a RM nr.5 din 06.07.1992 „Cu privire la practica judiciară în procesele penale despre sustragerea averii proprietarului”, prin care se stabilește că furtul, jaful și escrocheria se consideră consumate dacă averea a fost sustrasă și făptuitorul are posibilitatea reală de a utiliza sau a dispune de ea la discreția sa.

Referitor la tangența dintre legitimă apărare și fapta de recuperare de către victimă a lucrurilor sustrate, în opinia noastră, există două situații.

Prima situație este caracteristică flagrantului delict, când victima urmărește făptuitorul care fuge cu lucrurile sustrate. Acțiunile ei cad concomitent sub incidența a două cauze care înlătură caracterul penal al faptei, și anume, legitima apărare, conform literaturii de specialitate, iar victima nu face altceva decât reținerea infractorului. Considerăm că persoana va putea acționa în limitele legitimei apărări când făptuitorul ia luat bunurile și a existat posibilitatea de reîntoarcere imediată a acestora, ulterior activitatea de urmărire și reținere este reglementată de norma cu privire la reținerea infractorului.

Dacă prima situație are tangențe cu momentul consumării infracțiunii, atunci cea de a doua are tangențe numai cu atacul ilegal săvârșit de făptuitor. Legiuitorul a stabilit momentul consumării unei fapte pentru a o încadra drept infracțiune, dar atacul poate să continue chiar și după ce infracțiunea este consumată. (Exemplu – proprietarul venind acasă, se întâlnește în scara blocului cu o persoană care are asupra sa un bun pe care proprietarul îl recunoaște ca fiind al lui, iar când se adresează la persoana dată, aceasta încearcă să fugă. Suntem puși în fața unei

infracțiuni consumate de furt, dar atacul asupra proprietății continuă). Referitor la această situație, autorul Pașe-Ozerskii N.N. susține că proprietarul se va afla în legitimă apărare, deoarece, în primul rând, legitima apărare are ca scop apărarea intereselor legitime, dar nu restabilirea intereselor încălcate. Iar în al doilea rând, el are posibilitatea reală să-și recupereze bunul sustras. Considerăm greșită această opinie, deoarece persoana nu poate să-și recupereze bunurile sustrate de una singură. Singura cale legală este sesizarea organelor de resort despre faptul sustragerii bunului. Fiindcă, conform alin.(1) art.305 CC al RM, posesorul este prezumat ca proprietar al bunului. Toate acțiunile întreprinse de persoana care a fost deposedată de bun, în afara legii nu vor constitui altceva decât fapte de samavolnicie.

De asemenea, atacul va fi imediat și în următoarele situații:

- când după orice întrerupere a atacului, din cauze dependente sau independente de voința făptuitorului, acesta reia atacul pentru realizarea unei constrângeri [157, p. 552];
- în cazul tentativei de infracțiune;
- în cazul infracțiunii continue [121, p. 286].

Caracterul imediat al atacului trebuie să existe în mod obiectiv, în sensul că trebuie să existe în mod obiectiv un atac în curs de executare, ori pe punctul de a se declanșa. Pentru a califica un atac ca imediat va trebui să se țină seama de toate datele concrete ale cazului și în special de natura și intensitatea atacului, gravitatea pericolului, de posibilitățile existente pentru paralizarea atacului. Simpla presupunere că atacul ar putea avea loc nu este suficientă pentru a considera apărarea ca legitimă.

1^c) Atacul material – atacul este material când se realizează prin fapte de natură să provoace modificări materiale și fizice asupra valorilor împotriva cărora se îndreaptă (de exemplu, ridicarea armei pentru a ucide). De regulă, atacul se produce prin folosirea forței fizice sau a acesteia asociată cu alte obiecte contondente, tăioase, substanțe inflamabile ori alte mijloace apte de a produce consecințele dorite de făptuitor. Atacul trebuie să conștina într-o manifestare concretă din partea agresorului [161, p. 263].

Practica și doctrina penală recunosc unanim că violențele verbale sau scrise (insultele, amenințările, calomniile) nu constituie temei pentru apărare, dacă nu provoacă un pericol fizic. Dacă persoana reacționează la atacurile nemateriale, săvârșind o faptă prevăzută de legea penală, în funcție de datele și împrejurările ripostei, ea va putea beneficia totuși de efectele circumstanțelor atenuante (de exemplu, pct.j al art.76 CP al RM).

De asemenea, împrejurarea că o persoană este înarmată nu poate fi considerată că ar constitui un act material care să justifice legitima apărare, atâta timp cât nu se încearcă să se facă uz de această armă [14, p. 303].

În opinia autorului Hotca M.A, în cazurile de atacuri reciproce, de regulă, nu există premisa legitimei apărări, decât dacă unul dintre cei aflați în conflict renunță la agresarea celuilalt combatant [121, p. 281].

Este de subliniat că atacul trebuie să provină întotdeauna de la persoana fizică. Dacă atacul provine de la un animal periculos, în special câine, conform opiniei autorului rus Domahin S.A., există trei situații pentru acest caz: 1) animalul este folosit de proprietar ca mijloc de cauzare a prejudiciului; 2) animalul este folosit ca mijloc de cauzare a prejudiciului de persoane străine; 3) animalul, care aparține unei persoane, atacă fără influența persoanei. Suntem de acord cu Domahin S.A. care menționează că în prima situație apărarea împotriva atacului animalului, însoțită de ucidere sau de cauzare a unui alt prejudiciu animalului, este legată de cauzarea de prejudiciu material proprietarului animalului. Această situație trebuie privită ca o apărare împotriva atacului efectuat de însăși proprietarul și apreciată conform regulilor legitimei apărări. În situația a doua și a treia apărarea trebuie privită prin prisma extremei necesități, deoarece însuși proprietarul la atac nu participă [180, p. 22-23], această idee este susținută și de Pașe-Ozerskii N.N. [213, p. 45], dar negată de Popov A.N. [228, p. 223], care susține că animalul respectiv este mijlocul de săvârșire a infracțiunii și uciderea lui nu constituie o legitimă apărare, deoarece cauza de legitimă apărare este generată numai de fapta omului, ceea ce în opinia noastră este greșit.

1^d) Atacul real – atacul este real atunci când există obiectiv și nu este presupus de persoană. El constă în actul de agresiune care este pe punctul de a se produce, care amenință cu realizarea lui, existând certitudinea împlinirii sale (de exemplu, atacantul după ce a amenințat victima cu moartea, își ia arma de pe umăr și o încarcă) [14, p. 303].

Dacă persoana cauzează daună, apărându-se împotriva unui atac presupus, care nu există în realitate, în asemenea caz are loc apărarea fictivă. Răspunderea pentru apărarea fictivă este determinată de prezența sau de lipsa vinovăției. Astfel, dacă, reieșind din împrejurările concrete ale cazului, persoana consideră greșit că se produce un atac real și, aplicând mijloacele de apărare, nu își dă seama și nu putea să-și dea seama de caracterul eronat al presupunerii sale, acțiunile ei trebuie calificate ca săvârșite în legitimă apărare [144, p. 223]. De exemplu, A., fiind în stare de ebrietate, noaptea târziu a nimerit în curtea lui B., închipuindu-și greșit că se află în curtea sa. A. a încercat să deschidă ușa, apoi a început să bată în ușă, când s-a convins că nu va putea deschide ușa, a început să spargă geamul. B., trezindu-se din somn, a crezut că în casă vrea să intre un tâlhar, a luat arma de vânătoare și a tras un foc în direcția geamului. Ca urmare, A. a fost omorât. În cazul de față, luând în considerație circumstanțele reale de la locul faptei, B. se afla în limitele legitimei apărări și nu poate fi tras la răspundere penală pentru omor.

O altă situație, când organele poliției urmează să facă o percheziție la domiciliu, iar proprietarul opune rezistență neștiind că infractorul, care este urmărit de poliție și bănuit de săvârșirea unui omor, se ascunde în casa sa. Conform atribuțiilor sale, poliția are obligația de a reține infractorul și dreptul de a pătrunde în domiciliu conform alin.(4) art.125 CPP al RM, iar proprietarul are dreptul la legitima apărare împotriva pătrunderii în locuință conform alin.(3) art.36 CP al RM. În această situație poliția va avea câștig de cauză, persoana nefiind în limitele legitimei apărări și dacă a cauzat daune fără a conștientiza caracterul fictiv al atacului, însă, reieșind din circumstanțele cauzei, trebuia și putea să-și dea seama de el, răspunderea survine pentru cauzarea de daune din imprudență. Dar aceasta nu înseamnă că persoana nu este în drept să se apere împotriva acțiunilor ilegale ale poliției.

În cazul atacului real, declanșarea (izbucnirea) acestuia trebuie să fie atât de aproape de realizare încât dacă persoana constrânsă să se apere nu ar fi acționat în acel moment, ea ar fi expusă cu certitudine pericolului [14, p. 303].

2) **Să fie îndreptat împotriva propriei persoane, a altei persoane sau împotriva unui interes public** – atacul trebuie să fie îndreptat împotriva valorilor prevăzute și apărate de legea penală. Apărarea o poate realiza atât persoana care este atacată, cât și o altă persoană prezentă la locul săvârșirii atacului, care efectuează acte de apărare în favoarea celui atacat. Obiect al atacului îl pot constitui și drepturile persoanei, altele decât cele referitoare la existența sa fizică și morală, adică acele drepturi recunoscute și apărate de lege (la dreptul de proprietate, dreptul la inviolabilitatea domiciliului etc.; este în legitimă apărare persoana care cauzează o suferință celui ce a încercat să sustragă un bun de valoare) [161, p. 265].

Dispoziția art.36 CP al RM prevede că se află în legitimă apărare persoana care apără un interes public. Codul penal al RM nu interpretează termenul „interes public”, spre deosebire de Codul penal român, care în art. 145 CP al României definește acest termen drept tot ce privește autoritățile publice, instituțiile publice sau alte persoane juridice de interes public, administrarea, folosirea sau exploatarea bunurilor proprietate publică, serviciile de interes public, precum și bunurile de orice fel care, potrivit legii, sunt de interes public. Remarcăm caracterul foarte larg și vag al definiției legale a acestui termen.

În opinia autorului Hotca M.A., dacă atacul agresorului vizează bunuri neimportante, nu se poate riposta în legitimă apărare prin comiterea unei fapte îndreptate împotriva agresorului. Această opinie e susținută și de St. Botnaru, care subliniază că nu poate fi vorba de interes public dacă fapta agresorului se realizează prin furtul unor bunuri publice obișnuite [121, p. 286]. Referitor la această opinie, apar astfel de întrebări: cum o persoană simplă poate să facă diferența dintre bunuri publice obișnuite și neobișnuite? Dacă în locul persoanei simple se va afla un

polițist, care conform atribuțiilor sale legale este obligat să intervină pentru a preveni un atac ce pune în pericol interesul public, cum trebuie să acționeze el?

De aceea considerăm că apărarea interesului public o poate face orice persoană, indiferent dacă are sau nu obligații de serviciu în legătură cu interesul pus în pericol.

3) **Să pună în pericol grav persoana sau drepturile celui atacat ori interesul public.** Potrivit concepției autohtone, orice drept subiectiv sau interes general poate fi agresat, dar nu orice atac pune într-un pericol grav, care să legitimeze riposta pe căi de fapt. Pentru motivarea acțiunii de apărare, legea impune condiția ca atacul să poată cauza un rău iremediabil sau greu de remediat unor valori sociale importante (persoanei umane, drepturilor sale sau unui interes obștesc) [13, p. 199]. De exemplu, se va considera că se pune în pericol grav viața unei persoane, dacă agresorul acționează asupra acesteia cu un cuțit, în scopul de a-i suprima viața.

Determinarea gravității pericolului trebuie să se facă în raport cu circumstanțele reale din momentul atacului, luându-se în considerație, mai ales, natura și intensitatea atacului, importanța reală a valorilor puse în pericol, persoana atacantului și, în general, toate datele concrete caracteristice fiecărei cauze în parte și nu circumstanțele „*ex post*”, după criterii abstracte, căci nu orice atac creează o stare de pericol grav [14, p. 304].

Nu este în legitimă apărare soțul sau soția care surprinde partenerul de viață cu altă persoană în pat (cu concubina sau cu concubinul), deoarece nici unul dintre soți nu are proprietatea asupra celuilalt. Putem spune că sunt întrunite condițiile unei provocării și în cazul în care unul dintre soți va fi atacat de celălalt, victima poate realiza conținutul unei apărări legitime.

Folosirea unor sisteme de apărare (sisteme video, de semnalizare, capcane chimice etc.) împotriva unor atentate criminale, de regulă, nu sunt interzise până în acel moment când ele nu sunt situate în afara legii.

Sistemele de apărare nu pot fi apreciate, ca fiind în limite legitimei apărări, deoarece ele produc consecințe pentru viitor și acționează independent de voința celui ce le-a instalat. Cu atât mai mult nu este permis instalarea unor astfel de sisteme, când este vorba despre apărarea unor bunuri de valoare mică, ca de exemplu, proprietarul unei livezi îngrădite cu un gard de sârmă conectează gardul la rețeaua de energie electrică. În acest caz, proprietarul va răspunde penal pentru vătămarea corporală sau omorul cu intenție, deoarece bransarea la sistemul de energie electrică se face în anumite condiții, care nu au fost respectate.

Nu este admisă utilizarea unor mijloace mortale pentru apărarea bunurilor, indiferent de valoarea acestora [121, p. 294].

Totuși, în opinia noastră, există situații când astfel de sisteme pot fi acceptate, și anume la paza obiectivelor de importanță națională, cu condiția ca aceste sisteme de protecție să nu poată produce prejudiciu unei persoane ocazionale.

Apărarea este întotdeauna reprezentată de acțiuni active, îndreptate împotriva faptelor prejudiciabile. Cetățenii au dreptul la acțiuni active de apărare împotriva faptelor prejudiciabile cauzându-i prejudiciu atacantului, indiferent de faptul dacă a avut posibilitatea de a fugi de la locul faptei sau a putut să se folosească de alte metode în vederea evitării atacului.

Apărarea în cazul legitimei apărări este o faptă prevăzută de legea penală prin care persoana înlătură un atac direct, imediat, material și real orientat împotriva drepturilor unei persoane sau interesului general.

În esența sa, legitima apărare este o activitate în urma căreia se aduce un prejudiciu fizic sau patrimonial. Prejudiciul fizic se poate manifesta prin lipsirea de viață, vătămarea intenționată a integrității corporale sau a sănătății etc., însă la aceasta este necesar de subliniat că lipsirea de viață pe atacator este posibilă numai în cazul în care atacul este însoțit de violență periculoasă ori de amenințarea cu aplicarea unei astfel de violențe.

Prejudiciul material constă în distrugerea sau deteriorarea proprietății. Prejudiciul cauzat în limitele legitimei apărări nu se recuperează, dar în reglementarea alin. (2) art.1401 CC al RM – prejudiciul urmează să fie reparat de atacator.

Pentru a fi legitimă, reacția la atac trebuie să respecte condițiile pe care le vom examina în continuare, în lipsa cărora apărarea își pierde caracterul legal.

Condițiile cu privire la apărare:

1. apărarea este admisă pentru a respinge un atac îndreptat împotriva unei persoane sau a unui interes public;
2. apărarea se realizează printr-o faptă prevăzută de legea penală;
3. apărarea să fie îndreptată împotriva atacatorului;
4. apărarea să fie concomitentă cu atacul;
5. apărarea să fie proporțională cu gravitatea atacului.

1. apărarea este admisă pentru a respinge un atac îndreptat împotriva unei persoane sau a unui interes public – apărarea va fi legitimă numai în cazul în care este îndreptată împotriva unui atac ce pune în pericol grav persoana sau drepturile celui atacat ori interesul public. Persoana fizică este apărată cu privire la toate atributele sale (viața, integritatea corporală, sănătatea etc.), indiferent dacă are capacitatea psihofizică sau nu, precum și proprietatea sa. De asemenea este, legitimă apărarea interesului public, care să se desfășoare din momentul în care atacul devine actual, inevitabil [14, p. 305].

2. apărarea se realizează printr-o faptă prevăzută de legea penală – legitima apărare produce efecte juridice numai în situația când fapta săvârșită de victimă pentru evitarea sau înlăturarea atacului să fie prezentată de o infracțiune. Verificarea condițiilor de aplicare a instituției legitimei apărări este utilă numai dacă organul competent constată că fapta cu care este investit poate încadra una din normele de incriminare. După ce practicianul a cercetat și a constatat că fapta este descrisă de legea penală, va verifica dacă ea realizează sau nu condițiile legitimei apărări [121, p. 303-304]. În consecință, legitima apărare nu poate fi invocată în cazul altor fapte, care nu sunt prevăzute de legea penală, cum ar fi faptele cu caracter administrativ, disciplinar, civil etc [13, p. 200].

3. apărarea să fie îndreptată împotriva atacatorului – această condiție reiese din textul însuși al art.36 CP al RM. Statul este interesat ca persoana care exercită dreptul la legitimă apărare să se afle în condiții de maximă profitabilitate pentru ea. Și aceasta se manifestă prin faptul că statul acceptă că cel ce se apără să cauzeze un prejudiciu mai mare decât ar putut fi cauzat atacatorul.

Cauzarea de prejudiciu nu atacatorului, ci unei terțe persoane, în timpul apărării, exclude în acțiunile victimei legitima apărare. În privința calificării acestor fapte există diferite opinii, unii autori, precum Santalov A.I., Tkacevski I.M. susțin că, în cazul în care se aduce prejudiciu terțelor persoane, fapta trebuie privită conform regulilor extremei necesități, iar autorul Kozak V.N. consideră că fapta necesită a fi calificată ca săvârșită din intenție sau imprudență. Noi susținem o altă apărare, în care răspunderea pentru cauzarea prejudiciului terței persoane depinde de unele trăsături obiective și subiective, existând trei variante:

- în cazul în care victima cauzează un prejudiciu persoanei, considerând eronat că este atacatorul, aceste acțiuni urmează a fi calificate după regulile unei apărări fictive, răspunderea penală survenind ca pentru o faptă săvârșită în legitimă apărare. Aceasta va fi corect în acele cazuri în care victima nu-și dădea seama și nici nu putea să-și dea seama că acțiunile sale sunt greșite, în caz contrar, răspunderea survine în funcție de vinovăția victimei.

- în cazul în care în timpul apărării s-au produs unele devieri, în urma cărora au suferit persoane terțe, tragerea la răspundere penală se face în baza condițiilor generale (de exemplu, victima, fugind de un grup de huligani, a aruncat cu o piatră în ei, dar a nimerit într-o persoană care nu are nimic cu atacul, pricinuindu-i vătămări corporale grave. În acest caz persoana urmează a fi trasă la răspundere penală conform art.157 CP).

- în cazul în care victima cauzează cu bună știință prejudiciu unei terțe persoane cu scopul de a respinge atacul, urmează a fi calificată conform regulilor extremei necesități (de exemplu, persoana care este urmărită de un tâlhar a distrus intenționat vitrina unui magazin,

astfel aducând un prejudiciu material proprietarului. În schimb a reacționat sistemul de alarmă și infractorul a fugit.) [236, p. 31].

4. apărarea să fie concomitentă cu atacul – din aceasta reiese că legitima apărare este posibilă numai în acea perioadă de timp în care se săvârșește și atacul. Începutul apărării, în cele mai multe cazuri când este vorba despre infracțiuni intenționate, îl prezintă tentativa de infracțiune, iar momentul final îl prezintă consumarea infracțiunii. Continuarea acțiunilor de apărare după încheierea atacului este considerată drept apărare întârziată, ce exclude legalitatea acestor acțiuni. Odată cu încetarea atacului nu mai există temei de a acționa în limitele legitimei apărări, cu toate că ea poate să aibă loc atunci când apărarea a urmat nemijlocit după atac, care este încheiat, iar victima reieșind din circumstanțele existente nu a înțeles că atacul s-a terminat. Însă acțiunile victimei nu pot fi considerate că s-au săvârșit în limitele legitimei apărări, dacă după încheierea atacului, în mod evident, nu a mai fost nevoie de folosirea mijloacelor de apărare și nu a existat pericolul ca atacul să fie reluat (dacă arma în momentul atacului trece de la atacator la victimă, aceasta nu înseamnă că atacul s-a terminat). În astfel de condiții persoana va fi trasă la răspundere penală conform regulilor generale.

Este necesar de a face distincție între încetarea atacului și întreruperea (suspendarea) atacului, ultima semnificând că atacatorul nu a încetat atacul, ci doar l-a suspendat pe o perioadă de timp. În aceste condiții, pericolul nu a dispărut și deci există posibilitatea de a acționa în limitele legitimei apărări.

5. apărarea să fie proporțională cu gravitatea atacului – este recunoscută ca proporțională apărarea care nu este în mod evident superioară atacului. Proporționalitatea în această situație nefiind de ordin matematic și nepresupunând o echivalență absolută a faptelor și mijloacelor, ci doar o proporționalitate relativă, aproximativă. Legea nu stabilește și nici nu este posibil a se stabili anumite criterii de apreciere a proporționalității, luând în considerație numai valorile împotriva cărora s-au îndreptat atacul și actele de apărare, ci și toate împrejurările în care s-a produs agresiunea (intensitatea mijloacelor aplicate, timpul, locul, forța și posibilitățile atacantului și apărătorului – vârstă, sex, starea sănătății etc.) [14, p. 306]. Totuși legea acceptă orice prejudiciu cauzat atacatorului, dacă atacul pune în pericol grav persoana sau drepturile celui atacat ori un interes public, sau dacă pătrunderea în locuință, ori altă încăpere este însoțită de o violență periculoasă, ori de amenințarea cu aplicarea unei asemenea violențe.

Apărarea este legitimă atunci când dauna cauzată în acțiunile de legitimă apărare este mai mică, egală sau mai mare în raport cu prejudiciul evitat.

Apărarea efectuată de victimă înainte de declanșarea atacului sau după înlăturarea acestuia nu este legitimă, activitatea victimei fiind considerată drept o răzbunare, întrucât nu mai

corespunde nevoii concrete de apărare față de agresivitatea gravă a atacului, față de urmările pe care le-ar fi produs atacul. Stabilirea proporționalității dintre gravitatea pericolului derivat din atacul injust și gravitatea urmărilor pentru agresor derivate din apărarea concretă a victimei reprezintă o stare de fapt care se soluționează de instanța de judecată, pentru cazul concret [157, p. 562].

Semnul care stă la baza depășirii limitelor legitimei apărări – este necorespunderea evidentă dintre forțele de atac și apărare. Depășirea acestei proporționalități trebuie să fie evidentă, în primul rând, pentru persoana care se apără.

Soluționarea problemelor referitoare la condițiile de atac și apărare, necesare pentru existența legitimei apărări, prezintă anumite dificultăți despre care ne vorbesc diferitele opinii ale savanților în legătură cu acest subiect, precum și numeroasele greșeli ce sunt întâlnite în practica judiciară.

2.3. Depășirea limitelor legitimei apărări

Instituția depășirii limitelor legitimei apărări a fost cunoscută de legislația penală a Republicii Moldova, odată cu adoptarea Codului penal din anul 1961, unde în alin.(2) art.13 era specificat: „Se consideră depășire a limitelor legitimei apărări necorespunderea vădită a apărării cu caracterul și pericolul atacului”. Această reglementare dădea posibilitate lucrătorilor practici să califice mai ușor o faptă drept legitimă apărare sau o depășire a acesteia, fiind stabilit în însăși legea criteriul de legalitate a apărării [29].

Alineatul dat a fost exclus la intrarea în vigoare a noului Cod penal al Republicii Moldova, în 2002. După părerea noastră, această excludere a fost o eroare, care nu este târziu de reparat, deoarece în prezent cei care lucrează cu fapte ce au tangențe cu legitima apărare nu au nici o reglementare juridică în privința criteriilor de stabilire a limitelor legitimei apărări și trebuie să se ghideze de cunoștințele proprii pe care le au în această materie.

În continuare, ne propunem să stabilim care sunt criteriile ce califică o faptă drept o depășire a legitimei apărări.

Pentru existența legitimei apărări este necesar ca victima să reacționeze la un atac care întrunește toate condițiile legale, deoarece depășirea înseamnă trecerea peste barierele legitimei apărări. Mai mult, depășirea limitelor legitimei apărări presupune, pe lângă condițiile atacului și realizarea cerințelor apărării, mai puțin cea referitoare la proporționalitatea forțelor de atac și apărare. Depășirea limitelor legitimei apărări, conform literaturii de specialitate românească, poate să fie de două tipuri:

- exces extensiv de apărare – în cazul în care depășirea privește momentul în care are loc apărarea (atac neînceput sau consumat);
- exces intensiv de apărare – în cazul în care făptuitorul se apără prin mijloacele disproporționat de mari față de gravitatea atacului, de forța atacantului, de mijloacele de atac ale acestuia, de valorile sociale în conflict.

Autorul Hotca M. menționează că dacă nu sunt întrunite oricare dintre celelalte condiții, cu excepția condiției proporționalității, nu este vorba despre depășirea limitelor legitimei apărări. În asemenea cazuri, poate fi incidentă altă cauză de inexistență a infracțiunii, poate fi incidentă provocarea sau pur și simplu riposta rămâne fără nici un efect pe planul existenței infracțiunii sau individualizării răspunderii penale [121, p. 301]. Cu alte cuvinte, problema depășirii limitelor legitimei apărări este creată de intensitatea și de timpul reacției. Dacă apărarea este superioară atacului, atunci acțiunile ei devin, la rândul său, un atac împotriva căruia este posibil de acționat în limitele legitimei apărări.

În literatura de specialitate există mai multe opinii cu privire la faptul care sunt trăsăturile ce diferențiază o faptă săvârșită în legitimă apărare de o depășire a acesteia. Așadar, Popov N.A. susține că diferența se face în baza categoriilor de infracțiuni, Santalov A.I. susțin că în baza intensității atacului, noi însă suntem de acord cu autorul Kiricenko V.F., care afirmă că: „întrebarea ce ține de depășirea limitelor legitimei apărări este întrebarea ce ține de eveniment. Numai în baza analizei concrete a circumstanțelor cauzei se poate de stabilit limitele apărării, în teorie conținându-se numai principii generale” [189, p. 47].

Fiecare atentat infracțional, care nu este însoțit de violență, periculos pentru viață, se caracterizează prin trăsăturile sale particulare, în special semnalmente fizice ale atacatorului, are în posesie sau nu armă de foc, alte mijloace și instrumente ce pot fi folosite la atac etc. Aceste particularități ale atacului în fiecare caz aparte determină pentru fiecare caz aparte particularitățile apărării. De aceea proporționalitatea dintre atac și apărare este posibil de stabilit numai după analiza și aprecierea circumstanțelor cauzei. Este necesar de atenționat că nici o circumstanță, în mod individual nu este principală dar fiecare dintre ele poate să influențeze decizia cu privire la concursul ei cu celelalte circumstanțe ale cauzei.

De exemplu, A. a fost condamnat pentru cauzarea intenționată de vătămări grave sănătății lui B., în timpul depășirii limitelor legitimei apărări.

Din circumstanțele cauzei s-a stabilit că A., refuzând să execute cerințe ilegale, B. L-a lovit cu pumnul în față, l-a apucat de cămașă și a continuat să-l lovească. În scop de apărare A., a scos cuțitul ce-l deținea și l-a lovit pe B., chiar și după lovitura cu cuțitul, B. a continuat să-i aplice

lovituri. Dorind să stopeze fapta infracțională săvârșită de B., A. a început să agite cu cuțitul cauzând trei plăgi, care au fost ulterior calificate drept vătămare gravă a sănătății.

Instanța de judecată a stabilit că a avut loc o depășire a legitimei apărări, care s-a manifestat prin faptul că A. a ales mijloace de apărare disproporțional atacului. Totodată, judecata a ținut cont de faptul că fapta infracțională a avut loc în cazarmă și A. a putut să cheme în ajutor alte persoane.

Cu toate acestea, din circumstanțele cauzei a mai fost stabilit că A., a mai fost anterior bătut de B. Înainte de a se folosi de cuțit, A. l-a preîntâmpinat pe B. că va folosi cuțitul, dar aceasta nu l-a stopat. Judecata nu a luat în considerație și faptul că A. s-a aflat într-o stare emoțională tensionată, cauzată de umilințele lui B.

Sentița a fost atacată de A. în instanța ierarhic superioară, unde cauza penală a fost încetată, stabilindu-se că a acționat în limitele legitimei apărări. Deoarece se cunoaște că fiecare persoană are dreptul la acțiuni active de apărare împotriva atacului, indiferent de faptul dacă a avut posibilitatea să evite atacul sau să se adreseze după ajutor la alte persoane sau organe ale puterii. Fapt care nu e luat în considerație de instanța de fond.

Dacă să vorbim despre forma de vinovăție care însoțește fapta ce depășește limitele legitimei apărări, atunci literatura de specialitate cunoaște două opinii:

1. prima opinie susținută și de Iakubovici M.I. se bazează pe faptul că depășirea limitelor legitimei apărări este posibilă numai prin imprudență [259, p. 147];
2. a doua opinie stabilește că depășirea limitelor legitimei apărări este posibilă atât din intenție, cât și din imprudență.

Analizând cazurile din practica judiciară, putem ajunge la concluzia că fapta va fi calificată drept depășire a legitimei apărări din intenție, în primul rând, când va exista o vădită disproporționalitate între mijloacele folosite de victimă și atacant, iar în al doilea rând, când victima a conștientizat că atacul s-a terminat, dar ea a continuat acțiunile de apărare care s-au transformat în atac.

Depășirea limitelor legitimei apărări din imprudență se va considera atunci când victima ar fi trebuit să-și dea seama, și putea să-și dea seama, că atacul s-a terminat, dar ea a continuat acțiunile de apărare considerând greșit că se află încă în limitele legii.

În opinia noastră, pentru a exclude problema cu privire la forma de vinovăție existentă în timpul depășirii limitelor legitimei apărări legiuitorul trebuie să introducă în dispoziția art.36 CP al RM următoarea prevedere: „acțiuni intenționate care depășesc vădit caracterul și pericolul atacului”.

Este interesantă teoria românească, teoria care diferențiază excesul justificat și scuzabil.

Excesul justificat de apărare – cel care se apără încalcă regula proporționalității dintre gravitatea atacului și consecințele apărării datorită unei alterări a facultăților sale mintale, survenită pe fondul unei pierderi parțiale a controlului energiei fizice [121, p. 302]. Exagerarea comportamentală este justificată de aprecierea subiectivă a victimei care urmărește doar înlăturarea atacului concret, însă fiind surprinsă sau îngrozită de intensitatea și agresivitatea acestuia își pierde controlul comportamental și își depășește condiția de victimă agresată, trecând din cauza excesului, în sfera depășirii limitelor îngăduite de lege, devenind un agresor ce victimizează [42, p. 357]. Legiuitorul român a raportat situația excesului justificat la starea de legitimă apărare, conducându-se de faptul că în situația în care se acționează sub stăpânirea unei tulburări sau temeri generate de pericolul atacului, se poate vorbi de exces din punct de vedere obiectiv, nu și subiectiv, apărarea fiind recunoscută legitimă, chiar dacă există o disproporție între atac și apărare [14, p. 308]

Savantul Hotca M.A. menționează în legătură cu excesul justificat că în acest caz limitele depășirii legitimei apărări intră în conjuncțiune cu eroarea de fapt. După părerea noastră, această afirmație este greșită, deoarece doctrina penală cunoaște mai multe modalități ale erorii de fapt:

- eroarea în obiectul infracțiunii;
- eroarea în caracterul acțiunii sau inacțiunii;
- eroarea în urmările infracționale;
- eroarea în legătură de cauzalitate;
- eroarea în circumstanțele agravante și ale infracțiunii. Unele dintre aceste forme ale erorii de fapt atrag răspunderea penală (de exemplu, eroare în persoana victimei – dimineața când afară încă nu se vede bine, persoana A. a ieșit în parc să facă gimnastică, de după copaci s-au apropiat trei persoane în treninguri, unul dintre ei fiind înarmat cu un cuțit, i-au cerut să le dea banii și ceasul. Persoana A. a reacționat rapid lovindu-l pe unul dintre atacatori și apoi a început să fugă, fiind urmărit de atacatori, dar nu era pregătit bine fizic, de aceea s-a ascuns după un copac luând în mână o piatră. În acest moment tot din această direcție fugeau trei persoane terțe. Considerând greșit că sunt atacatorii persoana A. aruncat în unul din ei cu piatra cauzându-i vătămări corporale medii. În acest caz persoana A. urmează a fi trasă la răspundere penală pentru vătămarea medie a integrității corporale din imprudență.

Excesul scuzabil – constă în depășirea limitelor legitimei apărări determinate de sentimentul de indignare, de revoltă, de mânie față de agresiunea nejustificată produsă de atacul injust al agresorului, în acest caz persoana nu se mai încadrează în limitele legitimei apărări și va fi trasă la răspundere penală [157, p. 564].

Când vorbim despre limitele legitimei apărări este necesar de acordat o atenție sporită *provocării*, deoarece există cazuri când atacul este generat de victimă cu scop de răfuială, mascând această acțiune sub legitima apărare. De aceea nu poate fi recunoscută în legitima apărare persoana care a generat intenționat atacul, pentru a folosi acest atac ca motiv de săvârșire a faptei infracționale. Cel ce a săvârșit o astfel de faptă urmează a fi tras la răspundere penală conform regulilor generale.

Rezumând, cele expuse anterior, putem afirma că ne vom confrunta în permanență cu problema stabilirii limitelor legitimei apărări, din cauza faptului că în legislația penală nu există un criteriu unic, care ar da posibilitate să constatăm că este o legitimă apărare sau o depășire a acesteia. Depășirea acestei situații este posibilă dacă în lege vor fi prevăzute expres criteriile depășirii limitelor legitimei apărări, cum, de exemplu, este prevăzut în Codul penal al Ucrainei, al Federației Ruse.

2.4. Concluzii la capitolul 2

În urma celor relatate în capitolul 2, considerăm necesară evidențierea următoarelor:

1. Cauza de legitimă apărare ca o cauză care înlătură caracterul penal al faptei are următoarele trăsături generale:
 - reprezintă un comportament conștient și volitiv, care cade sub incidența trăsăturilor exterioare ale infracțiunii;
 - conform esenței sale social-politice, este social utilă și acceptată de societate;
 - este prevăzută de normele dreptului penal;
 - înlătură caracterul ilegal al faptei;
 - trebuie să existe în momentul săvârșirii infracțiunii și are efecte numai asupra persoanei care se află într-o astfel de stare, situație sau împrejurare.
2. Cauza de legitimă apărare cunoaște patru etape de evoluție:
 - Prima etapă este caracteristică momentului apariției tribului, numai că aici nu este vorba despre o legitimă apărare în sensul juridic, legitima apărare funcționând numai în cazul respingerii unui atac ce atenta la viața și integritatea corporală a persoanei.
 - A doua etapă este caracteristică statelor sclavagiste și se manifestă prin trecerea de la o apreciere obiectivă a faptelor criminale la o apreciere subiectivă, bazată pe vinovăție.
 - A treia etapă este caracteristică statelor feudale când legitima apărare își pierde caracterul de „drept” pentru a deveni o „necesitate” reprezentând o scuză, supusă penitențelor canonice și

în care apărarea altuia este mai mult o datorie. Inegalitatea în fața legii a diferite lor clase reflectându-se și în legislația cu privire la legitima apărare din acea epocă.

- A patra etapă este caracteristică epocii moderne, instituția legitimei apărări fiind prezentă în toate codurile penale într-o reglementare precisă, cu mici variații de amănunte de la țară la țară.

3. Conducându-ne de dispoziția art.163 CP al RM, constatăm că nu doar pentru angajații structurilor polițienești legitima apărare reprezintă o obligație, dar și pentru alte persoane. După cum a specificat Vincent Coussirat-Coustere profesor de drept public, Universitatea din Lille II, Franța, care a efectuat o expertiză a Codului penal al Republicii Moldova, lăsarea în primejdie poate fi incriminată nu doar persoanelor ce practică o activitate medicală și persoanelor ce sunt obligate să poarte de grija cuiva, dar și altor persoane. Lăsarea în primejdie are o definiție extensivă, astfel încât cuprinde orice situație în care nu s-a acordat ajutor unei persoane aflate în primejdie, dacă vinovatul știa despre primejdie și a avut posibilitatea de a salva persoana aflată în primejdie.”

Legătura dintre legitima apărare ca o cauză care înlătură caracterul penal al faptei și infracțiunea de lăsare în primejdie iese în evidență numai la întrunirea anumitor circumstanțe într-o cauză penală:

- acțiunile făptuitorului întrunesc condițiile atacului, specificate în art.36 CP al RM (atac direct, imediat, material și real), care sunt îndreptate împotriva unei persoane fizice;
- există o persoană terță care lasă cu bună-știință victima într-o stare periculoasă pentru viața ei, având posibilitatea reală de a acorda ajutor, ultima fiind lipsită de posibilitatea de a se salva din cauza vârstei fragede sau înaintate, a bolii sau a neputinței.

La întrunirea acestor condiții persoana terță este pusă sub presiune, datorită faptului că, pe de o parte, ea poate să acționeze conducându-se de art.36 CP al RM, care nu-l obligă să intervină pentru a salva viața și sănătatea persoanei atacate, dar îi oferă dreptul de a alege. Pe de altă parte, există prevederile art.163 CP al RM care o obligă să intervină, deoarece inacțiunea sa va fi calificată drept lăsare în primejdie. Și nu importă că victima se află într-o stare periculoasă pentru viață și este lipsită de posibilitatea de a se salva din cauza vârstei fragede sau înaintate, a bolii sau a neputinței din cauza unei alte persoane sau când ea însăși a pus victima într-o situație periculoasă pentru viață, primordial este ca persoana terță să lase, cu bună-știință, fără ajutor persoana.

3. ESENȚA ȘI ALGORITMUL INVESTIGĂRII FAPTEI SĂVÂRȘITE ÎN LEGITIMĂ APĂRARE

3.1. Caracteristica criminalistică a faptelor săvârșite în legitimă apărare, situațiile tipice

Succesul investigării unei fapte infracționale depinde în mare parte de aptitudinile profesionale ale ofițerului de urmărire penală de a înțelege nu numai esența juridico-penală a faptei, ci și pe cea criminalistică.

Caracteristica criminalistică a infracțiunii, spre deosebire de cea juridico-penală, joacă un rol suplimentar, având un caracter special de serviciu [258, p. 20].

O problemă întâlnită la elaborarea caracteristicii criminalistice a faptei săvârșite în legitimă apărare este lipsa datelor statistice cu privire la numărul de dosare penale ce au tangență cu legitima apărare sau pe care a fost pronunțată o sentință de achitare pe motiv că există o cauză ce înlătură caracterul penal al faptei – legitima apărare.

Pentru realizarea acestei sarcini ne propunem să analizăm practica judiciară a Curții Supreme de Justiție a RM, cercetând dosarele în care se invocă existența faptei săvârșite în legitimă apărare.

Datele statistice de pe site-ul web oficial al CSJ a RM, din perioada anilor 10.01.2008 - 27.06.2012, ne dovedesc că doar 78 dosare din 4420 examinate de CSJ a RM au tangență cu fapta de legitimă apărare, iar din numărul total de 78 de dosare, doar pe 7 dosare a fost pronunțată o sentință de achitare pe motiv că există o cauză de înlăturare a caracterului penal al faptei – legitima apărare.

În opinia noastră, pentru a elaborarea unei metodici complete de investigare a faptelor săvârșite în legitimă apărare, nu este de ajuns doar analiza dosarelor în care a fost pronunțată o sentință de achitare pe motiv că există o cauză de înlăturare a caracterului penal al faptei – legitima apărare, dar și analiza dosarelor în care se invocă existența semnelor legitimei apărări.

Din numărul total de fapte săvârșite în care se invocă existența legitimei apărări predomină cele săvârșite în localități rurale.

Cel mai des aceste fapte sunt săvârșite de:

- a. Bărbați – 84,6% , dintre care treji 63,6% , iar în stare de ebrietate – 36,4% ;
- b. Femei – 15,4%, fiind treaze 58,3%, iar în stare de ebrietate – 41,7%.

Iese în evidență faptul că doar în 8,9% de cazuri persoana ce pretinde că sa aflat în legitimă apărare are studii superioare, studii medii – 56,4% de cazuri și studii medii incomplete – 34,7% de cazuri. Observăm că persoanele cu studii superioare și care cunosc esența legitimei apărări

invocă cel mai puțin că s-au aflat în legitimă apărare. Iar cei care au studii medii și medii incomplete, care nu cunosc esența legitimei apărări invocă această cauză doar ca să ascundă unele circumstanțe existente în timpul săvârșirii infracțiunii, cauza de legitimă apărare fiind invocată de apărătorul persoanei.

În funcție de angajarea în câmpul muncii a persoanei ce invocă că s-a aflat în legitimă apărare constatăm că:

- în 70,5% de cazuri aceasta este șomeră;
- în 27 de cazuri aceasta este angajată în câmpul muncii;
- în 2,5 cazuri este studentă.

În 92,3% de cazuri sunt atacați bărbații, în 5,1% de cazuri sunt atacate femeile și, din păcate, în 2,6% cazuri sunt atacați copii.

Cel mai des persoana invocă că a fost în legitimă apărare când se află în domiciliu – 51,3% de cazuri, sau în apropiere de domiciliu (stradă, drum) – 38,5%. În opinia noastră, aceasta se datorează faptului că în domiciliu se află un număr restrâns de persoane, cel mai des numai atacatorul și victima sa. Ceea ce permite atacatorului ulterior, la etapa inițială de investigare a cauzei, să înainteze propria versiune organului de urmărire penală, referitoare la ce s-a întâmplat. Deoarece ca adversar o are numai pe victimă și nu există nici un martor ocular care să infirme cele spuse de atacator. Cel mai rar persoana invoca că s-a aflat în legitimă apărare atunci când fapta s-a săvârșit în locurile de agrement – 5,1% de cazuri și în locuri deschise – 5,1% de cazuri. Aceasta se datorează faptului că multe persoane pot vedea altercația și pot depune mărturie la poliție, restrângând astfel activitatea celui ce invocă că s-a aflat în legitimă apărare.

Analizând perioada de timp când se invocă cauza de legitimă apărare, constatăm că:

- între orele 24⁰⁰ și 06⁰⁰ – 26,9% de cazuri;
- între orele 06⁰⁰ și 12⁰⁰ – 3,8% de cazuri;
- între orele 12⁰⁰ și 18⁰⁰ – 19,2% de cazuri;
- între orele 18⁰⁰ și 24⁰⁰ – 50,1% de cazuri.

Observăm că după orele de lucru persoanele sunt mult mai conflictuale decât în altă perioadă a zilei.

Persoanele intră în conflict din mai multe motive, și anume:

- ceartă spontană – 58,9% de cazuri;
- relații ostile – 29,6% de cazuri;
- interes material – 6,5% de cazuri;
- atac prin surprindere – 3,8% de cazuri;

- satisfacție sexuală – 1,2% de cazuri.

Analizând aceste date, putem conchide că conflictul este generat de neînțelegerile ce apar între părți. La etapa inițială aceste neînțelegeri se manifestă prin atacuri verbale, iar ulterior trec în violență fizică, fiecare dintre participanții la conflict încercând să-și demonstreze superioritatea prin intermediul forței fizice. Totodată, putem menționa că aceste certuri nu sunt planificate, ci apar în mod spontan.

Persoanele care pretind că s-au aflat în legitimă apărare pentru a se apăra folosesc:

- obiecte tăietoare – înțepătoare (cuțit, topor, coasă etc.) – 60,2% de cazuri;
- obiecte contodente (ciocan) – 2,6% de cazuri;
- forța fizică (lovituri cu pumni, lovituri cu picioarele, lovituri cu capul) – 14,1% de cazuri;
- arma de foc (pistol) – 6,4% de cazuri;
- alte mijloace (bară de metal, ștachetă, picior de scaun, picior de masă etc.) – 16,7% de cazuri.

Deci observăm că împotriva atacului apărut spontan persoana folosește mijloace de apărare pe care le are la îndemână la moment, și anume cuțit, o bucată de lemn, un picior de scaun etc. În opinia noastră, nu se recurge la aplicarea forței fizice din anumite motive:

1. Cel ce se apăra e mai slab dezvoltat fizic decât atacatorul;
2. Persoana nu s-a așteptat la un atac și a reacționat instinctiv;
3. Atacații sunt mai mulți;
4. Cel care se apăra folosește astfel de mijloace de apărare care să stopeze imediat atacul, dar nu să-l întrerupă.

Persoanele care au antecedente penale invocă pretextul că s-au aflat în legitimă apărare în 21,7% de cazuri, iar cele fără antecedente penale – în 78,3% de cazuri. Aceasta se explică prin faptul că persoanele care au antecedente cunosc esența instituției legitimei apărări și nu pretind că au fost în legitimă apărare. Cel mai des, pentru ei aceasta o fac avocații, pentru a obține o sentință mai blândă pentru clientul său. Cei care se întâlnesc pentru prima dată cu organele de drept în cadrul unei cauze penale, având calitatea de bănuț sau învinuit, sunt speriați și recurg la toate instrumentele legale pentru a scăpa de răspunderea penală, astfel invocând ei personal sau prin intermediul avocaților lor că s-au aflat în legitimă apărare.

Cauzele în care se invocă existența legitimei apărări sunt calificate conform:

1. Art. 145 alin.(1) CP al RM – 30,8% cazuri;

2. Art. 145 alin.(2) CP al RM – 11,5% cazuri, dintre care în 22,2% de cazuri persoanele sunt achitate ulterior;
3. Art.151 CP al RM – 21,8% de cazuri, dintre care în 7,14% de cazuri persoanele sunt achitate ulterior;
4. Art.152 CP al RM – 11,5% cazuri, dintre care în 44,4% de cazuri persoanele sunt achitate ulterior;
5. Art.146 CP al RM – 6,4% cazuri;
6. Art.27,145 CP al RM – 5,1% de cazuri;
7. Art.287 CP al RM – 3,8% cazuri;
8. Art.157 CP al RM – 2,6% cazuri;
9. Art.156 CP al RM – 1,3% cazuri;
10. Art.187 CP al RM – 1,3% cazuri;
11. Alin.(3)art.328 CP al RM – 1, 3% cazuri;
12. Art.149 CP al RM – 1,3% cazuri;
13. Art.27,151 CP al RM – 1,3% cazuri;
14. Art.47/¹ CCA al RM (abrogat) – 1,3% cazuri.

Analizând practica judiciară ce are tangență cu instituția legitimei apărări, constatăm că în multe cazuri calificarea acestor fapte se realizează cu mari rezerve. O apărare legitimă este apreciată de către organele de urmărire penală ca pe una ce a depășit limitele legitimei apărări, iar ofițerii de urmărire penală, pentru a se asigura califică, fapta drept infracțiune și transmite cauza penală procurorului cu propunerea transmiterii acesteia în judecată. În opinia noastră, aceasta nu este altceva decât efectul goanei după indici. Deoarece se ia în calcul persoana care a săvârșit fapta infracțională, deci infracțiunea este descoperită, astfel se mărește procentajul de descoperire și se arată societății că organele de drept activează.

Aceasta ne-o dovedesc și datele statistice referitoare la cauzele ce au tangență cu legitima apărare, recalificate în procesul de judecată, astfel:

1. În 27% cazuri dosarul a fost recalificat:
 - în 33% cazuri a fost pronunțată o sentință de achitare pe motiv că există o cauză de înlăturare a caracterului penal al faptei – legitima apărare.;
 - în 52,3% cazuri s-a pronunțat o sentință judecătorească cu o pedeapsă mai blândă;
 - iar în 14,7% cazuri s-a pronunțat o sentință judecătorească ce agravează situația condamnatului.
2. În 67,9% cazuri dosarul nu a fost recalificat;

3. Iar în 5,1% cazuri dosarul a fost transmis la rejudecare instanței de fond.

Datele statistice ale Curții Supreme de Justiție ne demonstrează că societatea noastră nu cunoaște esența instituției legitimei apărări și foarte rar recurge la acest drept. Din numărul total de dosare penale (4420 de dosare) examinate de către CSJ a RM, în perioada de timp 10.01.2008 – 27.06.2012, doar pe 7 dosare a fost pronunțată o sentință de achitare pe motiv că există o cauză de înlăturare a caracterului penal al faptei – legitima apărare, ceea ce constituie 0,15%. Iar din numărul total de dosare penale (78 de dosare) în care s-a invocat existența cauzei de legitimă apărare, examinate de către CSJ în aceeași perioadă de timp, doar în 8,97% de cazuri a fost pronunțată o sentință de achitare pe motiv că există o cauză de înlăturare a caracterului penal al faptei – legitima apărare

Acest procentaj mic ne arată, încă o dată, că cetățenii Republicii Moldova nu-și cunosc drepturile în materia cauzelor care înlătură caracterul penal al faptei și preferă să evite conflictul cedând în fața atacatorului. Cel ce putea să-și apere legal viața, sănătatea sa și a altei persoane, proprietatea sa sau un interes public renunță la acest drept în fața agresorului.

Din numărul total de fapte săvârșite în legitimă apărare cel mai des se află în legitimă apărare bărbații treji.

Dacă e să facem o analiză a locului unde persoana este impusă să recurgă la legitimă apărare pentru a respinge atacul, atunci datele statistice ne demonstrează că avem mai mari șanse să ne demonstrăm nevinovăția când atacul a avut loc în stradă, față de atacul săvârșit în domiciliu – 71,4% în comparație cu 28,4%.

Persoana poate să se apere numai dacă există un atac real, direct, imediat, material, fapt reglementat în art.36 CP al RM. Atacurile se săvârșesc cel mai des în timpul zile între orele 06⁰⁰ - 22⁰⁰, aproximativ 71,4% de cazuri, iar apogeul este între orele 17⁰⁰ - 20⁰⁰, aproximativ 60% de cazuri. Pe parcursul nopții între orele 22⁰⁰ - 06⁰⁰ se săvârșesc atacuri aproximativ 28,6% de cazuri. În opinia noastră, aceasta se explică prin faptul că pe parcursul zilei persoana este în condiții fizice bune, își dă seama de acțiunile sale și le poate controla, ceea ce îi permite să acționeze în limitele legitimei apărări, iar acțiunile sale legale pot fi dovedite de către martori. Cele mai multe atacuri se săvârșesc între orele 17⁰⁰ - 20⁰⁰, deoarece în această perioadă de timp se înregistrează cel mai mare flux de oameni pe străzile orașului sau pe drumurile satului, ceea ce mărește marja de naștere a unui conflict. Pe parcursul nopții persoana are mai puține șanse să i se recunoască că a acționat în legitimă apărare, din cauza lipsei martorilor care poate să ajute ofițerul de urmărire penală în aflarea adevărului. Iar dacă există, de cele mai multe ori au recepționat auditiv și vizual greșit lucrurile de la locul faptei.

Practica judiciară ne demonstrează că atacurile, care sunt stopate prin intermediul legitimei apărări, sunt săvârșite din următoarele motive:

1. persoanele se află în relații ostile – în 14,2% de cazuri;
2. ceartă apărută spontan – în 57,2% de cazuri;
3. nesubordonarea cu rea-voință dispoziției sau cererii legitime a angajatului Ministerului Afacerilor Interne – în 28,6% de cazuri (art.336 C Con. al RM).

În 28,5% de cazuri persoanele care s-au apărat legal, prin intermediul legitimei apărări, aveau studii superioare, iar în 71,5% de cazuri studii medii incomplete sau speciale. Antecedente penale nu avea nici o persoană.

Pentru a respinge atacul, cel ce se află în legitimă apărare se folosește de:

1. forța fizică (lovituri cu pumnii, picioarele, capul) – în 43% de cazuri;
2. arma de foc (pistol) – în 28,5% de cazuri;
3. alte mijloace (bară de metal, leaț, căldare) – în 28,5% de cazuri.

Persoanele ce se apără nu au mult timp la dispoziție pentru a-și alege mijlocul de apărare și folosesc în primul rând forța fizică și alte lucruri care sunt în apropiere. Se recurge la aplicarea armei de foc atunci când sunt mai mulți atacatori sau este atacat angajatul structurilor polițienești, care aplică arma din dotare.

Atacatorul în cele mai multe cazuri este bărbat în stare de ebrietate – 57,3%.

La etapa inițială de investigare, fapta săvârșită în legitimă apărare este calificată conform:

1. Alin.(2) art145. CP al RM – în 28,5% de cazuri;
2. Art.151 CP al RM – în 14,2% de cazuri;
3. Art.152 CP al RM – în 57,3% de cazuri.

În toate aceste cazuri persoana își apără viața și sănătatea proprie și nicidecum proprietatea sa, viața și sănătatea altei persoane sau un interes public.

Pe dosarele penale în care au fost pronunțate sentințe judecătorești de achitare în legătură cu existența cauzei care înlătură caracterul penal al faptei (legitimă apărare) ca mijloace probatorii ce au probat legalitatea apărării au servit:

- procesul-verbal de cercetare la fața locului – în 85,7% de cazuri;
- raportul de expertiză medico-legală de apreciere a leziunilor corporale – în 100% de cazuri;
- procesul-verbal de audiere a celui ce s-a aflat în legitimă apărare – în 100% de cazuri;
- procesul-verbal de audiere a martorilor – în 85,7% de cazuri;
- procesul-verbal de audiere a bănuțului – în 71,4% de cazuri

- procesul-verbal de confruntare – 14,2% de cazuri;
- raportul de expertiză medico-legală a cadavrului cu leziuni corporale provocate de acțiunea armelor de foc – în 28,6% de cazuri;
- raportul de expertiză balistică – în 28,5% de cazuri etc..

În timpul investigării faptei ce conține semne ale legitimei apărări, vom examina următoarele circumstanțe ce necesită a fi stabilite și dovedite:

1. Cine sunt persoanele implicate în conflict;
2. Cine dintre persoane a atacat și cine s-a apărat legal;
3. Cine a atacat primul;
4. Care a fost motivul atacului, scopul urmărit;
5. Unde și când a avut loc atacul;
6. Care au fost mijloacele folosite de atacator și de cel ce s-a apărat;
7. Cui i-au fost provocate leziuni corporale caracterul și gradul acestora;
8. Existența martorilor etc.

Când se va investiga o faptă care conține semne ale depășirii limitelor legale ale legitimei apărări, este necesar de acordat atenție nu numai persoanelor implicate direct în conflict, dar și altor persoane care au participat la săvârșirea acestei fapte în calitate de complice, investigator, autor (în cazul depășirii limitelor legitimei apărări săvârșite cu participație organizator nu există, deoarece fapta dată se săvârșește spontan fără pregătire). Investigând astfel de situații, e necesar de acordat atenție următoarelor [219, p. 89-103]:

- că toți participanții înțelegeau că prin acțiunile întreprinse depășesc limitele legitimei apărări;
- că toți participanții au avut o intenție unică (de exemplu, intenția de a omorî, de a provoca leziuni corporale etc.). Referitor la participația sa la infracțiune, persoana trebuie să aibă o intenție directă, iar față de infracțiune poate fi atât intenție directă, cât și indirectă;
- că există o legătură cauzală între acțiunile participanților etc.

În unele situații la investigarea faptei săvârșite în legitimă apărare organul de urmărire penală se va confrunța cu înscenări și va trebui să stabilească următoarele circumstanțe:

- împrejurările evenimentului în legătură cu care s-a înlăptuit înscenarea (caracterul, timpul, locul, participanții etc.);
- caracteristica înscenării evenimentului (tipul, semnele etc.);
- participanții la înscenare și rolul fiecărui, scopul și motivele de care s-au condus;

- împrejurările în care s-a desfășurat pregătirea înscenării (locul, timpul, consecutivitatea înlăturării acțiunilor de înscenare, obiectele materiale folosite la înscenare);
- consecințele înscenării (intentarea procesului penal întârziată, tragerea la răspundere a persoanelor nevinovate, săvârșirea altor infracțiuni de către persoanele care s-au eschivat de la răspundere penală de prima dată etc.);
- împrejurările legate de darea unor mărturii false.

Altă dată organul se va confrunța cu situația când unul dintre participanți va declara că are alibi, atunci el va trebui să stabilească următoarele circumstanțe:

- locul unde se afla la momentul săvârșirii infracțiunii persoana care a înaintat alibiul și de ce era preocupată acolo;
- de unde, cu cine, cu ce scop a venit acolo, când, la ce oră a părăsit acel loc, ce perioadă de timp s-a aflat în acel loc;
- cine l-a văzut, în ce condiții, pe cine a întâlnit, cu cine a intrat în contact, ce făceau acei care se aflau în locul indicat;
- pe fondul căror fenomene naturale, climaterice (starea timpului, prezența precipitațiilor), s-a scurs prezența lui în acel loc, ce evenimente cu caracter social au avut loc în acel loc;
- cine, în afară de martorii oculari, cunoștea faptul aflării lui acolo, și în ce mod au aflat ei;
- cauzele că ea nu a anunțat despre alibiul ei mai devreme, dacă a avut posibilitatea reală să anunțe despre alibiul ei;
- în ce îmbrăcăminte, încălțăminte a venit ea în acel loc în timpul săvârșirii infracțiunii, ce lucruri avea cu ea în îmbrăcăminte, lucruri care la plecare le-a luat cu sine.

Verificarea versiunilor de lucru și aprecierea probelor acumulate în cazul investigării faptei, care conține semne ale legitimei apărări, se efectuează ținând cont de unele particularități. Aceasta se datorează, în primul rând, faptului că este necesar de probat nu numai faptul că unul dintre participanți (presupusul atacator sau victimă) a săvârșit o infracțiune, dar și legalitatea acțiunilor celuilalt.

O altă particularitate este că la etapa inițială de investigare nu se cunoaște cine în realitate a săvârșit infracțiunea. Astfel nu poate fi identificat și adversarul în această luptă.

Investigarea faptei săvârșite în legitimă apărare nu este altceva decât o luptă pentru informație ce se dă între ofițerul de urmărire penală și făptuitor.

Ținând cont de particularitatea „atac-apărare” la investigarea faptei săvârșite în legitimă apărare, autorul Nevrev A.N. specifică următoarele situații tipice [207, p. 90]:

- s-a săvârșit o faptă în legitimă apărare (sunt întrunite toate condițiile cu privire la atac și apărare);
- s-a săvârșit o faptă ce întrunește condițiile unei apărări fictive (dar este lipsa vinovăției);
- s-a săvârșit o faptă în legitimă apărare cu depășirea limitelor legitimei apărări;
- s-a săvârșit o faptă ce întrunește condițiile unei apărări fictive (fapta fiind săvârșită din imprudență);
- s-a săvârșit o infracțiune intenționată și nu există semne ale legitimei apărări (apărare vădit neproportională atacului, apărarea înainte de atac sau după atac, apărarea împotriva unui pericol inexistent, cauzarea unui prejudiciu intenționat persoanei terțe).

În cazul investigării faptei care se presupune ca s-a săvârșit în legitimă apărare, se înaintează mai multe versiuni de lucru, în funcție de cum e calificată fapta. Toate versiunile au dreptul la viață și urmează a fi verificate. Anume pentru astfel de situații autorul Kopâlov I.A. [192, p. 8] propune folosirea sintagmei „situație de urmărire penală intermediară” – când există bănuieli în privința datelor acumulate. Suntem de acord cu folosirea acestei sintagme, deoarece utilizarea ei de către ofițerul de urmărire penală, i-ar pune în gardă și i-ar determina să fie mai concentrați pe toți ce participă la acumularea probelor, în vederea probării vinovăției și descoperirii infracțiunii. Cu atât mai mult cu cât la investigarea unor astfel de cazuri orice detaliu descoperit poate schimba mersul urmăririi penale în favoarea părții apărării sau acuzării. Această sintagmă e binevenită să fie folosită la întocmirea planurilor calendaristic, pe dosar, pe acțiuni de urmărire penală etc.

Drept temei pentru înaintarea versiunilor că fapta a fost săvârșită în legitimă apărare sau au fost depășite limitele legale ale apărării servesc datele:

- atac sub orice formă a unei persoane asupra alteia;
- există divergențe între declarațiile persoanelor participante la conflict și datele factice de la locul faptei;
- înscenarea atacului de către presupusul făptuitor;
- existența datelor ce confirmă că aceste persoane se află în relații ostile de mult timp;
- disproporționalitatea vădită între corpolența persoanelor participante la conflict;
- unul dintre participanți se află în stare de ebrietate alcoolică sau în stare de stres;
- nu sunt proporționale mijloacele folosite la atac și apărare;
- locul faptei este departe de o zonă locuibilă sau de trasee și drumuri;

- declarațiile martorului sau ale bănuțitului cĂ primul a atacat victima etc.

Pe parcursul verificĂrii versiunilor ĩnaintate ofițerul de urmĂrire penalĂ va desfĂșura o activitate analiticĂ ce trebuie sĂ corespundĂ principiilor verificĂrii sub toate aspectele, complete și imparțiale a circumstanțelor cauzei.

3.2. ParticularitĂțile stabilirii semnelor legitimei apĂrĂri la etapa de ĩncepere a urmĂririi penale

Activitatea de stabilire, ĩntr-o faptĂ, a semnelor legitimei apĂrĂri este una foarte greoaie și complexĂ, generĂnd ĩn practicĂ multe probleme. Chiar de la ĩnceputul investigației faptei sĂvĂrșite ĩn legitimĂ apĂrare se creeazĂ o disproporționalitate ĩntre aprecierea prejudiciului existent și a celui ĩnlĂturat. Organul de urmĂrire penalĂ va atrage o atenție sporitĂ prejudiciului real cauzat, iar prejudiciul preĩntĂmpinat trece pe planul doi, ca unul ce face parte dintr-o categorie abstractĂ.

ĩn vederea soluționĂrii problemei referitoare la prejudiciul creat, autorul Merkuriev V.V. propune ca aprecierea acestuia sĂ se facĂ prin prisma diferențierii agresiunii. El subliniazĂ cĂ existĂ agresiune negativĂ și agresiune pozitivĂ [201, p. 60]. Prin agresiune negativĂ se ĩnțelege acea agresiune care este prezentĂ ĩn timpul unui atac infracțional. Comportamentul victimei, care are legĂturĂ cu apĂrarea sau care reprezintĂ o reacție la un pericol, reprezintĂ o agresiune pozitivĂ. Nu suntem de acord cu aceastĂ opinie, fiindcĂ ofițerului de urmĂrire penalĂ ĩi va fi greu sĂ constate cĂ agresiunea este una pozitivĂ sau negativĂ la faza ĩnițialĂ de investigație a faptei infracționale.

Din punct de vedere procesual este inacceptabil cĂ ofițerul de urmĂrire penalĂ sĂ accepte numai o singurĂ versiune de lucru, ca rezultat, adunĂnd numai probe ĩn favoarea sau defavoarea bănuțitului, ĩnvinutului și inculpatului, deoarece aceasta contravine prevederilor art.100 CPP al RM.

De regulĂ, informația primĂrĂ despre sĂvĂrșirea unei infracțiuni se transmite ĩn unitatea de gardĂ a inspectoratului de poliție. Sursa acestor informații pot fi atĂt atacatorul, cĂt și victima, precum și alte persoane. ĩn opinia noastrĂ existĂ cĂteva situații de sesizare a organelor de poliție despre sĂvĂrșirea unei fapte ĩn legitimĂ apĂrare:

1. DupĂ sĂvĂrșirea unei fapte ĩn legitimĂ apĂrare cel atacat sesizeazĂ despre aceasta organele de poliție, rĂmĂnĂnd la fața locului pentru paza locului faptei, a fĂptuitorului etc.

2. DupĂ sĂvĂrșirea unei fapte ĩn legitimĂ apĂrare cel ce s-a apĂrat se deplaseazĂ la domiciliu sĂu sau la locul de muncĂ, de unde sesizeazĂ organele de poliție despre cele ĩntĂmplare. ĩn aceastĂ situație cel ce s-a apĂrat tĂrĂgĂneazĂ sesizarea organelor de poliție pentru

a-și planifica acțiunile ulterior, ceea ce poate duce la imposibilitatea stabilirii unor mijloace de probă ce au existat la locul faptei.

3. Atacatorului i s-au cauzat leziuni corporale ca rezultat al unei fapte săvârșite în legitimă apărare, ulterior el se adresează la organele de poliție pentru a trimite la constatarea medico-legală, în vederea stabilirii caracterului și gradului de leziuni corporale. În această situație, prin acțiunile sus – enunțate, atacatorul încearcă să-și creeze un alibi, iar cel ce s-a aflat în legitimă apărare nu se adresează organelor de poliție din diferite motive (de exemplu, teama de răfuiala atacatorului, nu are dorință să comunice cu poliția sau nu dorește să piardă timpul participând la diferite acțiuni de urmărire penală). În opinia noastră, cel ce s-a aflat în legitimă apărare, în situația dată, prin acțiunile sale doar întărește alibiul atacatorului.

4. Atacatorul, după ce i s-a cauzat leziuni corporale, s-a adresat sau este transportat la spitalul de urgență, de unde informația parvine în unitatea de gardă a inspectoratului de poliție. În astfel de situații atacatorul cel mai des comunică organelor de poliție că a fost atacat de persoane necunoscute care i-au cauzat leziunile corporale. Cel ce s-a aflat în legitimă apărare nu se adresează la poliție, astfel transformându-se într-un infractor, care este dat în căutare.

5. Polițiștii sau alte persoane au descoperit cadavrul atacatorului, în astfel de situație prima versiune este că s-a săvârșit un omor în condiții necunoscute, iar cel ce s-a aflat în legitimă apărare se află într-o situație neconvenabilă. Deoarece, după săvârșirea faptei în legitimă apărare, el a fugit de la locul infracțiunii, nu a anunțat organele de poliție despre cele întâmplate. Astfel, prin acțiunile sale el se egalează cu un infractor. Probarea nevinovăției sale va fi un lucru foarte greu de realizat.

Din toate aceste situații cea mai favorabilă atât pentru cel ce s-a aflat în legitimă apărare, cât și pentru organul de urmărire penală care va investiga cazul este prima situație – când ofițerul de urmărire penală are posibilitatea să adune probe pentru a stabili existența legitimei apărări. În a doua situație există o rezistență din partea atacatorului în vederea stabilirii adevărului. Ultimele 3 situații îl dezavantajează pe cel ce s-a aflat în legitimă apărare, fiindcă el balansează între limitele: infracțiune - faptă săvârșită în legitimă apărare.

Conform unui sondaj efectuat de savantul rus Tarakanov I.A. în rândul populației, s-a stabilit că doar 24,1% din cei intervievați după ce ar săvârși un omor în legitimă apărare vor rămâne la locul faptei, sesizând organele de poliție. 8,3 % din cei intervievați le-a fost greu să se expună pe marginea acestui subiect, iar 67,7% din cei intervievați preferă să fugă de la locul faptei și să nu sesizeze organele de poliție [233, p. 50].

Rezumând rezultatele sondajului, observăm că se creează un cerc vicios: cel ce s-a aflat în legitimă apărare se teme de răspunderea penală, ceea ce este rezultatul unei calificări greșite, și

fuge de la locul faptei. Dacă ulterior, prin măsurile speciale de investigații, se va stabili identitatea celui aflat în legitimă apărare, la declarațiile lui că a acționat în limitele legii organele de urmărire penală se vor uita foarte sceptic.

În opinia noastră, principală acțiune de urmărire penală care stă la baza identificării semnelor legitimei apărări este cercetarea la fața locului. Această acțiune de urmărire penală are drept scop stabilirea, fixarea și cercetarea locului faptei, a urmelor infracțiunii și a altor date care în cumul cu celelalte probe vor oferi posibilitatea de a înțelege mecanismul infracțional, personalitatea făptuitorului și nu în ultimul rând de a constata existența sau lipsa unei cauze care înlătură caracterul penal al faptei.

Dacă angajații poliției ce efectuează cercetarea la fața locului cunosc sau bănuiesc că fapta s-a săvârșit în legitimă apărare, atunci ei trebuie să fie atenți la faptul că în fața lor se află nu un loc al faptei ordinar, dar un loc unde s-au ciocnit fapta infracțională cu apărarea legală împotriva acestei fapte.

Fapta săvârșită în legitimă apărare, ca și orice tip de infracțiune, își are particularitățile sale de efectuare a cercetării la fața locului. La etapa de pregătire în vederea efectuării cercetării la fața locului este necesar de acordat o atenție sporită pazei sectorului unde s-a săvârșit fapta în legitimă apărare, până la sosirea grupei operative. Această pază sporită este determinată de faptul că, în procesul de dovedire a existenței în acțiunile persoanei a semnelor legitimei apărări, este important să păstrăm intactă ambianța locului faptei, până la fixarea acestuia în procesul-verbal de cercetare la fața locului. Orice mișcare sau înlăturare a obiectelor sau a urmelor la locul faptei aduce un prejudiciu enorm procesului de investigare a faptei. Modificările lor va induce în eroare pe reprezentanții grupei operative.

După sosirea grupei operative la fața locului, conducătorul grupei este obligat să fixeze timpul sosirii și să ia măsuri pentru acordarea de ajutor victimei. Nu mai puțin important este stabilirea și asigurarea prezenței la fața locului a martorilor și a persoanelor ce au depistat urme sau cadavrul atacatorului. Participarea acestora ne va permite să stabilim, cu exactitate, perimetrul ce urmează a fi supus cercetării. Totodată, trebuie să fim atenți la faptul că ei să nu pătrundă în câmpul infracțional și să distrugă urmele, deoarece ei îl pot cunoaște pe atacator sau pe cel ce s-a aflat în legitimă apărare. În cazul în care nu avem martori, perimetrul ce urmează a fi cercetat va putea fi stabilit prin intermediul interogărilor. Se vor purta discuții neprotocolare cu cei care s-au aflat sau locuiesc în apropiere. Este important de stabilit dacă au avut loc schimbări la locul faptei, până la sosirea grupei operative. Dacă astfel de schimbări au avut loc, e necesar de identificat persoana care a făcut schimbările și prin intermediul măsurilor speciale de investigații de stabilit scopul urmărit de ea.

Înainte de a se efectua cercetarea locului infracțiunii, în opinia noastră, e binevenită o cercetare generală a locului faptei. Ofițerul de urmărire penală și cu specialistul criminalist vor pătrunde în câmpul infracțional pentru a descoperi obiecte și urme ce au legătură cu fapta săvârșită în legitimă apărare, pentru a înțelege caracterul acțiunilor ce s-au săvârșit. Această cercetare nu urmărește atât scopul de a descoperi obiecte și urme, cât acela de a înțelege care este legătura între infracțiune și locul unde s-a săvârșit aceasta [233, p. 55]. Însăși așezarea locului infracțiunii poate să livreze grupei operative o informație importantă. De exemplu, locul cercetării este un maidan, atunci apare întrebarea cum au ajuns participanții la conflict acolo. Dacă este un apartament sau scara unui bloc, atunci trebuie analizat care a fost cauza că ei s-au aflat împreună în același moment și loc. Dacă e un bar, discotecă, magazin, aceasta ne va permite să stabilim cercul de martori, care posibil dețin informație cu privire la cele întâmplate.

Este greu de a estima importanța percepției locului infracțiunii de către persoana care va conduce urmărirea penală. Dat fiind faptul că dovedirea existenței legitimei apărări în fapta săvârșită este una anevoioasă, e rațional că persoana care a efectuat cercetarea la fața locului să se ocupe și de investigarea ulterioară a cauzei. De această părere este și autorul român Suciuc C. care menționează că cercetarea locului săvârșirii faptei face parte din activitățile de urmărire penală și constă în cunoașterea nemijlocită a locului unde s-a săvârșit infracțiunea, sau a locului în care au fost descoperite urmele acesteia, în vederea descoperirii, fixării și ridicării urmelor și nu în ultimul rând în stabilirea împrejurărilor în care infracțiunea a avut loc [155, p. 503].

După terminarea acțiunilor prevăzute de faza statică a etapei de lucru a cercetării la fața locului, ofițerul de urmărire penală va proceda la cercetarea detaliată. Luând în considerație faptul că cauza de legitimă apărare se intercalează cu acțiuni active, este important de menționat în procesul-verbal de cercetare la fața locului circumstanțele ce denotă lipsa sau prezența luptei la locul faptei. În locurile deschise aceste urme se pot manifesta prin iarba pătulită, arbuști rușiți și crengi rupte etc., iar în încăperi prin mutarea sau răsturnarea obiectelor, inclusiv a mobilei, geamuri stricate, tapete rupte, deteriorarea sau deformarea covoarelor etc. Descoperirea acestor urme permite grupei operative de a presupune că a avut loc o luptă, dar nu va fi corect să se constate existența unei fapte în legitimă apărare numai în baza acestor urme.

Nu mai puțin important este fixarea urmelor homeoscopice de la locul faptei – urmele lăsate de atacator și de cel ce s-a aflat în legitimă apărare. O atenție sporită trebuie acordată raportului dintre aceste urme, în primul rând dacă se referă la urmele create de încălțăminte sau la cele plantare. Anume în baza interpretării acestor urme e posibil de stabilit care a fost calea de acces la locul faptei a atacatorului și a celui ce s-a aflat în legitimă apărare, cine s-a apropiat de cine, cine a avut primul un caracter agresiv, în ce direcție s-au îndreptat după luptă.

Dar posibilitatea de stabilire și fixare a cărărușii de urme există numai pe suprafețe afânate sau puhave. În încăperi unde podeaua este confecționată din parchet, laminat sau este așternut linoleum, descoperirea și fixarea acestor urme prezintă o activitate laborioasă din partea specialistului criminalist. Pe asfalt, covor, țol sau scânduri negeluite toate eforturile de a descoperi și fixa urme de adâncime sunt nule, datorită suprafeței obiectului primitor de urme. Însă nu trebuie uitat de faptul că există posibilitatea de a descoperi și fixa urme de suprafață, atât de stratificare, cât și de destrăficare, dacă în timpul luptei au fost împrăștiate prafuri și substanțe lichide (de exemplu, ciment, făină, prafuri de spălat, vopsea, pământul din vaza cu flori etc.).

O mare valoare o au urmele digitale, ridicate de pe mijloace, care se presupun că au fost folosite atât pentru atac, cât și pentru apărare, în timpul luptei. Anume aceste urme dau posibilitatea de „a lega” arma de o persoană concretă. Însă această nu reprezintă o regulă, dat fiind faptul că în timpul luptei mijloacele folosite pentru atac și apărare pot trece din posesia atacatorului la cel ce se află în legitimă apărare și invers. Deci ca rezultat pe unul și același obiect, armă pot să existe urmele digitale a mai multor persoane. De asemenea, aceste obiecte, arme pot fi ridicate, după săvârșirea unei fapte în legitimă apărare, de persoane terțe care își vor lăsa urmele digitale proprii, ștergând sau deteriorând urmele precedente.

În opinia lui Tarakanov I.A., microobiectele nu au o importanță majoră în cazul investigării unei fapte săvârșite în legitimă apărare [233, p. 58]. Cu excepția cazului de săvârșire a unei fapte de legitimă apărare împotriva unei pătrunderi în spațiu de locuit prin fereastră sau ușă, însoțită de violență periculoasă pentru viața sau sănătatea persoanei, unde rămân microparticule pe suprafața acestor obiecte.

Prin microobiecte se înțelege acele obiecte materiale ce posedă masă și dimensiuni mici, sunt legate cu infracțiunea, a căror căutare, depistare, ridicare și cercetare necesită mijloace speciale [153, p. 213].

Suntem de acord cu opinia lui Tarakanov I.A., fiindcă microparticulele pot apărea pe obiectul purtător de urme chiar și în cazul inexistenței unei lupte dintre atacator și cel ce s-a aflat în legitimă apărare. Totuși o bogată sursă de informație o reprezintă anume microparticulele ridicate de pe hainele persoanelor ce au fost implicate în luptă.

Luând în considerație faptul că cauza de legitimă apărare reprezintă o activitate agresivă și este legată de cauzarea unui prejudiciu atacatorului, nu de puține ori la fața locului trebuie să existe sânge, care poate să-i aparțină atât atacatorului, cât și celui ce s-a aflat în legitimă apărare.

Urmele de sânge descoperite la fața locului, de regulă, trebuie să fie interpretate de către specialistul criminalist. Forma urmelor de sânge depinde de condițiile ce au existat în momentul creării lor. Studiarea traseologică a formelor urmelor de sânge și descoperirea lor la locul faptei,

pe haine etc. ne va permite să stabilim mecanismul de creare a acestor urme de sânge. Deci cunoscând mecanismul de creare a urmelor de sânge (picătură, baltă de sânge etc.) și luând în considerație ambianța în care a fost creată, e posibil de presupus ce s-a întâmplat la locul faptei. Urmele de sânge se vor fotografia pe toate obiectele purtătoare. Indiferent în ce stare se vor afla la locul faptei urmele de sânge (stare solidă sau lichidă) este binevenit să fie ridicate cu tot cu obiectele purtătoare de urme. Dacă ele se află într-o stare solidă, atunci ele urmează a fi împachetate într-un pachet de hârtie, pentru a nu le distruge. Iar dacă sunt într-o stare lichidă, atunci sângele trebuie să fie uscat. În nici un caz nu trebuie să se efectueze o uscare forțată la temperaturi înalte, ci la temperatura camerei (de exemplu, hainele îmbibate cu sânge nu se vor usca la soare, ci la umbră). Cercetarea la fața locului va fi terminată atunci când sângele va fi uscat și împachetat și nu atunci când se vor încheia acțiunile de căutare a urmelor la locul faptei.

O mare importanță o au mijloacele folosite pentru atac și apărare rămase la locul faptei, după săvârșirea unei fapte în legitimă apărare. La astfel de mijloace se referă armele albe (cuțit, topor etc.), armele de foc și alte mijloace folosite în calitate de armă (bătă, scaun, coasă, pietre etc.). Însă în unele cazuri aceste mijloace pot să nu fie depistate la locul faptei, deoarece cel ce le-a folosit le ascunde sau le ia cu el. Totodată, nu trebuie să uităm și de situația când locul acestor mijloace poate fi schimbat de persoane terțe ce nu au legătură cu fapta săvârșită.

E de menționat faptul că în baza studierii raportului dintre urmele de picioare, mâini și mijloacele folosite de făptuitor e posibil de înaintat versiunea cu privire la continuitatea celor întâmplate și putem determina, după caz, existența cauzei de legitimă apărare.

Dacă există bănuieli că fapta s-a săvârșit în legitimă apărare, în opinia noastră, este necesar de întocmit o schiță, care nu va fi anexată la materialele cauzei. În ea se vor fixa obiectele, clădirile de la locul faptei și poziționarea urmelor descoperite. Pe lângă acestea, în schiță trebuie introduse deplasările atacatorului și ale celui ce s-a aflat în legitimă apărare, locul unde a avut loc altercația, caile de retragere etc. În caz de depistare a acestor căi e necesar de efectuat o cercetare la locul faptei conform metodei subiective, în vederea descoperirii noilor urme.

Aplicarea fotografiei judiciar-operative la fața locului este obligatorie, fiindcă ceea ce nu va vedea ochiul uman, neapărat nu va scăpa de obiectivul fotoaparaturii. Încă Confucius a spus: „*O imagine valorează mai mult decât 10000 de cuvinte*”. Iar în cazul investigării unei fapte de legitimă apărare aplicarea fotografie are un rol aparte datorită faptului că ea oferă posibilitatea:

1. de a fixa rapid urmele și obiectele de la locul faptei, care pot să dispară sau să se modifice;
2. de a fixa obiectiv și cu exactitate detaliile;

3. de a oglindi toate obiectele de la locul faptei indiferent de gradul de importanță care li s-ar acorda pentru moment;

4. de a înregistra unele aspecte, care datorită unor împrejurări subiective, dimensiunilor și așezării lor aparent neînsemnate, nu au fost percepute și evaluate corespunzător de persoanele care au desfășurat activitatea de urmărire penală.

Dacă există posibilitate, organul de urmărire penală, pe lângă efectuarea fotografiilor judiciare la fața locului, trebuie să folosească și video filmul judiciar, deoarece el are anumite avantaje față de fotografia judiciară:

1. posibilitatea surprinderii în mișcare a unor subiecți, din unghiuri multiple, ceea ce permite prezentarea cea mai veridică a plasamentului în spațiu și a raportului dintre subiecți;

2. are un caracter ilustrativ pronunțat în prezentarea procesului de cercetare la fața locului;

3. capacitatea de surprindere a unor activități în evoluția lor firească, de la faza incipientă până la cea finală;

4. exactitatea cu care sunt înregistrate imaginea și sunetul duce la creșterea gradului de obiectivitate și la excluderea oricărei interpretări subiective;

5. capacitatea de a cuprinde toate situațiile, persoanele și obiectele ce se găsesc în câmpul filmat, indiferent de gradul de importanța care li s-a acordat la un moment dat;

6. rapiditatea cu care se pot fixa scenele, persoanele și obiectele ce au legătură cu săvârșirea unor infracțiuni, în special atunci când se găsesc în mișcare;

7. sunetul captat completează cantitatea și calitatea datelor oferite de imagine;

8. filmul judiciar constituie un material după care se pot executa fotografii mărite.

În timpul efectuării cercetării la fața locului, conducătorul grupei operative va însărcina câțiva polițiști să inspecteze teritoriul adiacent. Țelul acestei inspecții este de a identifica noi martorii, de a acumula informații de interes operativ, de a descoperi noi urme ale faptei săvârșite în legitimă apărare. Dacă vor fi identificați martori, ei vor fi audiați, dacă se vor descoperi urme noi în anumite sectoare ce dovedesc existența sau inexistența faptei săvârșite în legitimă apărare, este rațional de efectuat o cercetare separată a locul faptei [233, p. 60].

Informația operativă acumulată poate să ofere date cu privire la persoanele ce au fost implicate în fapta dată și alte date necunoscute până la acel moment.

Toată munca grupei operative va fi apreciată de către ofițerul de urmărire penală în funcție de cât de complet și calitativ a fost realizată această muncă. Probele ridicate în timpul cercetării la fața locului nu vor avea valoare probantă, dacă nu vor fi confirmate prin alte probe administrate legal.

În timpul cercetării la fața locului, printre versiunile primare înaintate de către ofițerul de urmărire penală, în cazul investigării unei fapte săvârșite în legitimă apărare, nu trebuie exclusă versiunea că fapta a fost înscenată. De aceea trebuie acordat o atenție sporită descoperirii circumstanțelor negative. În literatura de specialitate prin circumstanțe negative se înțelege urmele faptice depistate în timpul cercetării la fața locului ce vin în contradicție cu mecanismul obișnuit de creare a urmelor pentru o astfel de faptă săvârșită, cu versiunile înaintate și cu explicațiile date de persoane concrete [171, p. 14].

Circumstanțele enumerate pot fi stabilite, de exemplu, în timpul cercetării la fața locului pe caz de omor (nu corespunde direcția de scurgere, prelingere a sângelui de pe haine și cadavru, talpa încălțăminteii cadavrului este curată, pe când cadavrul se află pe o suprafață murdară etc.), cauzarea leziunilor corporale (lipsa urmelor de luptă pe corpul persoanei, plăgi și echimoze necaracteristice acțiunilor de apărare și atac, lipsa urmele de luptă, cu toate că victima afirmă că a opus rezistență) etc.

Dacă este identificată o astfel de circumstanță negativă, este posibil de tras următoarele concluzii:

1. versiunile înaintate de ofițerul de urmărire penală sunt incorecte;
2. a avut loc o înscenare;
3. mecanismul de săvârșire a infracțiunii este interpretat greșit de persoanele interesate;

Pentru a exclude cazurile de nedepistare a circumstanțelor negative ofițerul de urmărire penală trebuie:

- să nu se limiteze la fixarea obiectelor și a urmelor, dar, luând în considerație versiunile înaintate, să încerce să elucideze localizarea și poziționarea acestora;
- înaintând o anumită versiune, să nu se limiteze la acumularea probelor ce o confirmă, dar să acumuleze și alte tipuri de informații ce confirmă și alte versiuni;
- să suprapună, confrunte informația primită de la persoane concrete cu datele reale de la locul faptei;
- să folosească cât mai mult aptitudinile speciale ale specialiștilor, obținând cât mai multe consultații de la ei pe marginea faptei comise.

Circumstanțele negative trebuie examinate în timpul cercetării la fața locului, lipsa sau prezența lor este necesar de fixat în procesul-verbal de cercetare la fața locului.

Luând în considerație că raportarea unei circumstanțe la cele negative este rezultatul aprecierii lor și nu trebuie să fie calificate ca negative în procesul-verbal.

Circumstanțele negative explicate anterior nu trebuie confundate cu circumstanțele

nefavorabile, care reprezintă circumstanțele ce împiedică sau îngreunează procesul de descoperire, relevare, ridicare a urmelor de la locul faptei (ploaie, ninsoare, vânt puternic etc.).

Pentru efectuarea cercetării la fața locului ofițerul de urmărire penală poate să implice atât atacatorul, cât și pe cel ce s-a aflat în legitimă apărare. În cazul în care îl implicăm totuși pe unul dintre ei necesită să fim atenți la acțiunile pe care le va întreprinde la locul faptei, deoarece ea poate fi o persoană de rea-credință și încă din faza inițială de investigare să inducă în eroare pe reprezentanții grupei operative. Verificarea sincerității acestei persoane de către grupa operativă, la locul faptei, reprezintă o sarcină dificilă.

Cercetarea la fața locului se încheie cu etapa de documentare, când se fixează toate acțiunile întreprinse și urmele ridicate. Ea poate fi două tipuri: fixarea procesuală – presupune întocmirea procesului-verbal de cercetare la fața locului cu respectarea tuturor regulilor procesului penal; fixarea tehnică – reprezintă desenul-schiță sau planul-schiță, planșa fotografică și înregistrările video.

Este recomandabil ca conducătorul grupei de cercetare să stabilească un raportor care în timpul și la finele etapei de lucru a cercetării la fața locului să comunice cu presa. Aceasta se va face, pe de o parte, pentru a nu da posibilitate de inventare a versiunilor de către mass-media, iar pe de altă parte, pentru a implica societatea în acordarea unui ajutor pentru soluționarea unor probleme ce țin de descoperirea cauzei.

La etapa inițială de acumulare a informației este necesar de audiat pe cel ce s-a aflat în legitimă apărare, pe atacator și pe martori în vederea stabilirii acțiunilor întreprinse de ei și a posibilelor urme. Informația prezentată de ei va fi fixată prin intermediul explicațiilor. Anume de la această etapă începe procesul de studiere a personalității acestora, acordând o atenție sporită existenței unui loc de trai permanent, a unui post de muncă și a antecedentelor penale. În timpul interogării necesită a fi stabilite următoarele circumstanțe: cum au ajuns ei la locul faptei, dacă se cunosc între ei și în ce relații se află, ce știu despre fapta ce s-a săvârșit. Privitor la atacator și cel ce s-a aflat în legitimă apărare mai e necesar de stabilit: care a fost motivul altercației, cine e inițiatorul, cine a aplicat primul violența sau a amenințat cu aplicarea unei astfel de violențe.

Specificul explicației, ca document, constă în faptul că în baza informației conținute în ea se vor lua decizia de începere a urmăririi penale sau de neîncepere a urmăririi penale. De aceea angajații poliției care întocmesc explicații trebuie să fie atenți la faptul ca acest proces să nu capete un caracter formal.

În rândurile angajaților structurilor polițienești există opinia precum că în timpul unei lupte dreptul la legitima apărare nu îl are nici unul dintre participanți. Această opinie este greșită, deoarece în astfel de cazuri necesită de stabilit cine a fost inițiatorul, cine a lovit primul etc. La

fel, trebuie luat în calcul că indiferent cine a fost inițiatorul luptei, participanții la această luptă pot să beneficieze de dreptul la legitimă apărare, dacă: 1) unul dintre participanți folosește pentru apărare o forță neproportională atacului; 2) unul dintre ei a refuzat să se mai lupte (a început să fugă, s-a aruncat jos etc.), iar celălalt continuă să-i aplice lovituri. Cu totul este altă situația când persoana are un caracter agresiv față de cei din jur și provoacă pe alte persoane la acțiuni cu caracter violent; în situația dată nu vom putea vorbi despre existența legitimei apărări.

Pentru a constata existența legitimei apărări, este rațional de folosit mijloacele și măsurile speciale de investigații, deoarece prin intermediul lor e posibil de a obținut informații concludente cu privire la cele întâmplate și a demasca persoana ce a dat declarații false.

De asemenea, prin intermediul acestor mijloace și măsuri ar fi binevenit să se efectueze o verificare a informației acumulate la etapa inițială de investigare a faptei săvârșite în legitimă apărare.

Organul de urmărire sesizat în modul prevăzut la art.262 și 273 CPP al RM dispune în termen de 30 de zile, prin ordonanță, începerea urmăririi penale în cazul în care din cuprinsul actului de sesizare sau al actelor de constatare, rezultă o bănuială rezonabilă că a fost săvârșită o infracțiune și nu există vreuna din circumstanțele care exclud urmărirea penală, informând despre aceasta persoana care a înaintat sesizarea sau organul respectiv, conform alin.(1) art.274 CPP al RM

De aceea în cazul investigării unei fapte săvârșite în legitimă apărare, urmărirea penală se va începe împotriva persoanei ce a cauzat un prejudiciu real. Desigur, aceasta nu determină soarta celui ce s-a aflat în legitimă apărare, ca a unui bănuit.

În această ordine de idei, autorul Stragovici M.S. a specificat că în momentul începerii urmăririi penale de cele mai dese ori informația deținută de către organele de urmărire penală nu este completă, precisă și verificată, iar tactica verificării acestor informații reprezintă o stadiu al procesului penal [231, p. 16].

Toate cele menționate anterior ne arată, încă o dată necesitatea elaborării unei metodici de investigare a cauzelor care înlătură caracterul penal al faptei, și anume legitima apărare.

3.3. Particularitățile efectuării acțiunilor de urmărire penală inițiale la investigarea faptei săvârșite în legitimă apărare

Ofițerul de urmărire penală care are în gestiune o faptă săvârșită în legitimă apărare trebuie să stabilească acțiunile inițiale și ulterioare de urmărire penală, ce se vor efectua pe cauza dată, în funcție de situațiile tipice existente. Astfel, urmează de subliniat că una și aceeași acțiune de

urmărire penală poate face parte atât din grupa acțiunile inițiale, cât și ulterioare de investigare a faptei săvârșite în legitimă apărare.

Procesul de audiere a persoanelor implicate în săvârșirea unei fapte ce conține semne ale legitimei apărări impune noi rigori față de ofițerul de urmărire penală. Pe lângă faptul că e necesar de obținut date ce au importanță pentru justa soluționare a cauzei, mai e necesar de stabilit cine este atacator și cine victimă.

După începerea urmăririi penale este rațional de audiat imediat persoanele ce au legătură cu fapta săvârșită. În opinia noastră, îl vom audia primul pe acela pe care îl bănuim ca a săvârșit atacul. Această tactică va ajuta la stabilirea datelor contradictorii. Deoarece, dacă el într-adevăr a săvârșit fapta, atunci în majoritatea cazurilor va avea la dispoziție un timp limitat pentru a-și planifica acțiunile ulterioare. Totodată, ofițerul de urmărire penală în timpul desfășurării audierii își va face înscrisuri cu privire la momentele-cheie, care urmează a fi verificate prin intermediul altor mijloace de probă.

Practicienii sunt de acord cu faptul că în timpul audierii, mai ales în situații de conflict, e util să se facă anumite note. Însă necesită să fie respectată o condiție: audiutul nu trebuie să vadă ce fel de date se fixează și cu privire la ce. De multe ori ofițerii de urmărire penală apelează la conspectări false. Asta presupune că el fixează date ce nu au nimic comun cu cele declarate de audiat, prin aceasta punându-l în gardă pe aceasta din urmă. Fiindcă el nu știe la care cuvinte, fraze a reacționat ofițerul de urmărire penală.

În cazul în care persoanei i s-au cauzat leziuni corporale și necesită sau este internată într-o instituție medicală, audierea urmează să se facă imediat după acordarea ajutorului medical. Cu condiția că audiutul este conștient de ceea ce se întâmplă în jurul lui. Durata timpului de audiere este stabilită de medicul internist, în baza rezultatelor investigațiilor medicale obținute.

În timpul unei astfel de audieri, se obține un nivel ridicat de sinceritate din partea audiutului. Deoarece îi este limitat timpul pentru a gândi o schemă de dare a declarațiilor sau de a crea un alibi ideal.

Dacă ofițerul de urmărire penală nu a avut posibilitatea să audieze, fiindcă persoana este în comă, atunci el trebuie să comunice medicului care îl tratează ce trebuie să-l întrebe acesta când persoana va ieși din comă. Deoarece există cazuri când persoana iese din comă pe o perioadă scurtă timp.

Un aspect nu mai puțin important, care asigură o bună desfășurare a audierii, este studierea persoanei pentru a afla caracterul persoanei, dacă a avut antecedente penale, care a fost pericolul social al faptelor pentru care a fost condamnat. E necesar de cunoscut că la etapa inițială de investigare a faptei persoana poate să ascundă de membrii grupei operative că are antecedente

penale. De aceea în timpul audierii este rațional de acordat atenție comportamentului audiatului în biroul de serviciu, lexiconului și jargoanelor folosite în timpul comunicării, dacă are pe corp tatuaje (unde sunt plasate) care arată despre legătura sa cu lumea criminală.

În cazurile de investigare a faptelor săvârșite în legitimă apărare înainte de audiere e necesar de identificat persoana. Identificarea necesită să fie efectuată în baza documentelor ce demonstrează identitatea persoanei și nu în baza declarațiilor audiatului sau a rudelor acestora.

Cea mai amplă informație despre o persoană e posibil de obținut de la patru categorii de martori [233, p. 69]:

1. membrii de familie și rudele;
2. foștii și prezenții vecini;
3. colegii de lucru sau de studii;
4. prietenii cu care își petrece timpul liber.

Statistica ne demonstrează că în cadrul audierilor, efectuate în cazul investigării faptelor săvârșite în legitimă apărare, persoanele audiate uită anumite detalii de care se interesează urmărirea penală, chiar dacă fapta a avut loc cu câteva ore în urmă. Acest fapt este determinat de spaima care inhibă activitatea de memorare și de frica ce reduce randamentul procesului de percepție, memorare și reproducere.

E necesar de luat în considerație că persoana care s-a aflat în legitimă apărare mai bine memorează cele întâmplate. Deoarece procesul de memorare este influențat de starea emoțională prin care trece persoana în momentul atacului, dar și ea poate avea probleme cu memorarea unor detalii.

Specificul acestor cauze constă în faptul că și cel ce a atacat, și cel ce s-a apărat prin mijloace legitime, sunt victime, ambii trec printr-o stare de stres. Conducându-ne de această regulă, trebuie să fim atenți la procesul de identificare a adevăratei victime și a atacatorului.

Până a începe audierea e necesar de asigurat toate condițiile prevăzute de lege pentru ca ulterior această persoană să nu poată să renunțe la declarațiile sale date anterior. Deoarece în aceste declarații pot fi stabilite acele date contradictorii care vor ajuta la stabilirea adevărului în procesul penal. În timpul audierii un spațiu aparte de manevră urează a fi acordat avocatului, care apără persoana ce s-a aflat în legitimă apărare. Fiindcă el, folosind pârgurile legale, trebuie să influențeze pozitiv activitatea ofițerului de urmărire penală, astfel legalitatea faptei săvârșite.

În timpul audierii atât a atacatorului, cât și a celui ce s-a aflat în legitimă apărare e necesar de stabilit următoarele circumstanțe ce prezintă interes pentru urmărire penală:

1. numărul atacanților și al celor ce s-au aflat în legitimă apărare, poziționarea acestora la momentul atacului, vârsta, statura, descrierea semnalmentelor auxiliare;

2. au fost folosite arme de foc sau alte instrumente în calitate de armă, dacă da, caracteristicile acestora;

3. comportamentul atacatorului, dacă și-a exteriorizat amenințările (vorbire, mimică, prin demonstrarea armelor sau altor instrumente), cum au fost percepute acestea de audiat (ca pe o amenințare reală ce pune în pericol viața și sănătatea, iar dacă nu a fost luată în seamă, de ce anume);

4. s-a reușit dezbaterea sau luarea armei din mâna atacatorului, dacă da, atunci cu ce scop s-a continuat aplicarea loviturilor;

5. considerați că exista, în continuare, pericol pentru viața dvs, (de ce?) sau ați dorit să vă răzbunați pentru atacul efectuat asupra dumneavoastră;

6. au existat alte căi de respingere a atacului, cu cauzarea unui prejudiciu mai mic; dacă da, de ce nu s-au folosit aceste posibilități;

7. care au fost direcțiile de mișcare a armei, a loviturilor, consecutivitatea, puterea și poziționarea urmărilor acestora pe corpurile tuturor participanților;

8. ce urme au rămas la locul faptei, pe haine, pe armele folosite pentru atac și apărare, destinul acestor obiecte purtătoare de urme;

9. unde a dobândit arma sau instrumentele folosite în calitate de armă cel ce a atacat și cel ce s-a aflat în legitimă apărare, au fost pregătite din timp sau nu, în posesia cui s-au aflat până a ajunge la ei;

10. date despre martorii care cunosc anumite circumstanțe despre fapta săvârșită;

11. circumstanțele ce au precedat atacul (datorită căror circumstanțe participanții s-au aflat în același loc și timp, caracterul relațiilor etc.);

12. care a fost motivul altercației, ce scopuri au urmărit prin comportamentul lor, cum au apreciat situația creată, atitudinea față de posibilele consecințe;

13. ce evenimente s-au întâmplat până, în momentul și după săvârșirea faptei infracționale și au legătură cu ea în opinia audiaturului.

În opinia noastră acest set de întrebări poate fi folosit ca element al unui program criminalistic de verificare a versiunilor cu privire la legitima apărare.

Dacă în timpul audierii persoana este foarte emoționată este recomandabil să se folosească videofilmul. La fel va fi util să i se ofere posibilitatea de a desena arma, schema de amplasare a participanților la locul faptei etc., toate acestea urmând a fi anexate la procesul-verbal de audiere.

După încheierea audierii ofițerul de urmărire penală trebuie să insiste ca audiaturul să citească personal procesul-verbal de audiere, pentru a exclude pretențiile din partea audiaturului. Deci ofițerul de urmărire penală nu trebuie să citească procesul-verbal de audiere, deoarece în

cazul constatării unor date false, audiatul poate să declare că a fost indus în eroare intenționat de către angajații poliției, iar procesul-verbal de audiere l-a semnat fără a-l citi.

Toate declarațiile obținute trebuie să fie apreciate obiectiv conform alin.(1) art.95 CPP al RM. Declarațiile false îngreunează investigarea faptei, împiedică aflarea adevărului, târăgănează urmărirea penală, fac astfel în cât cel vinovat să nu fie tras la răspundere penală, astfel ducând la condamnarea unei persoane nevinovate.

Tarkanov I.A. precizează că în cazul investigării unei fapte săvârșite în legitimă apărare există minimum 3 variante de inducere intenționat în eroarea pe ofițerul de de urmărire penală de către audiat [233, p. 73]:

1. folosindu-se de faptul că i s-au cauzat leziuni corporale, atacatorul insistă în vinovăția celui ce s-a apărat, negând existența atacului din partea lui;

2. cel ce s-a apărat a depășit conștient limitele legitimei apărări, dar fiindu-i frică de răspunderea penală, susține că atacul a avut un caracter social mult mai periculos decât cel constat de către organul de urmărire penală;

3. a avut loc cauzarea unui prejudiciu intenționat sau din imprudență sănătății sau vieții, iar persoana vinovată pretinde că a fost în legitimă apărare.

Audierea presupune nu numai cunoașterea problemelor ridicate de materialele cauzei, ci și regulile tactice după care se va desfășura audierea.

În timpul audierii ofițerul de urmărire penală poate folosi mai multe procedee tactice în limitele prevăzute de lege.

Unul din procedeele tactice folosit constă în punerea a cât mai numeroase întrebări de detaliu, prin care se pot controla răspunsurile anterioare.

Un alt procedeu tactic este audierea persoanei imediat după punerea în vedere a faptelor pentru care este făcut răspunzător, pentru a nu-i acorda un timp prea lung în care să-și studieze răspunsurile.

Un alt procedeu tactic este audierea cu folosirea probelor de vinovăție. Prezentarea probelor se poate face progresiv sau frontal [113, p. 341].

Când se dispune de material suficient și bine verificat, se poate adopta tactica povestirii întregului proces al faptei săvârșite, folosind datele reale ale acesteia și probele de la dosar.

Când persoana audiată este nesinceră, dar vorbărează, va fi lăsată să vorbească, admitând chiar unele digresiuni de la problema pe care trebuia s-o lămurească. În această situație se urmărește să se câștige încrederea persoanei, evitându-se notarea în timpul declarațiilor libere, pentru a nu-l face pe audiat mai circumspect și a nu-i da răgazul să-și regrupeze ideile pentru o anumită formă de apărare. Dacă în declarațiile acesteia sunt contradicții, asupra acestora nu li se

va acorda atenție decât după semnarea procesului-verbal. Iar dacă în declarațiile acesteia sunt părți vădit mincinoase, organul de urmărire nu-și va exterioriza nemulțumirea, va trece în procesul-verbal cele declarate, iar în cadrul unei alte audieri va relua din nou aceleași probleme, căutând să lămurească aspectele de detaliu prin întrebări de control.

La investigarea faptei săvârșite în legitimă apărare cu mai muți bănuți, învinuiți, după ce persoana care și-a dat declarațiile în legătura cu situația sa personală, ca un procedeu tactic, este bine să fie întrebată și în legătură cu problemele celorlalți.

În cazul în care audiatul nu dorește să facă nici o declarație în legătura cu fapta, se adoptă metoda tactică a verificării felului în care și-a petrecut timpul, înainte, în timp și după săvârșirea faptei. Verificarea celor afirmate se face în mod riguros, pe zile și ore, insistându-se asupra „golurilor de timp” pe care făptuitorul nu le poate justifica.

O altă metodă este aceea a „întâlnirilor neașteptate”, organizate de organul de urmărire penală, prin care adesea se zdruncină poziția recalcitrantă a persoanei audiate.

În cazuri mai dificile se poate aplica metoda ascultării încrucișate, când două sau trei persoane pun întrebările în mod succesiv, iar audiatul trebuie să răspundă pe rând fiecăruia. Metoda audierii încrucișate, când întrebările sunt bine organizate, poate duce la destrămarea sistemului de apărare a audiatului.

O variantă a audierii încrucișate constă în ascultarea succesivă a audiatului de către două persoane. În aceste cazuri este posibil ca audiatul să aibă o mai mare încredere față de una din persoanele care îl ascultă și să devină mai comunicativă. După fiecare ascultare cele două persoane trebuie să se pună de acord asupra progreselor obținute în declarațiile audiatului și să redacteze împreună întrebările principale pe care le vor pune împreună audiatului în continuarea audierii.

Suntem de acord cu opinia autorului Selinov M.A. că nu trebuie să supraapreciem importanța audierii în procesul investigării faptei săvârșite în legitimă apărare [225, p. 45]. Nu trebuie de acordat o atenție sporită audierilor suplimentare cu scopul de confirmare a probelor, când aceste probe pot fi verificate și apreciate prin intermediul altor acțiuni de urmărire penală și măsuri speciale de investigație.

Luând în considerație faptul că legitima apărare se finisează cu cauzarea de prejudiciu persoanelor implicate în conflict, este rațional să se efectueze examinarea corporală a acestora.

Examinarea corporală se efectuează pentru a constata dacă pe corpul acestora există urme ale infracțiunii sau semne particulare, în cazul în care pentru aceasta nu este necesară expertiza medico-legală.

Prin urme ale infrațiunii ce pot exista pe corpul persoanei se înțeleg echimoze, excoriațiile, plăgile, de asemenea, urmele de sânge, particulele de vopsea și pământ etc. La semne particulare se referă semnele de la naștere, cicatricile, urmele intervențiilor chirurgicale, lipsa sau lezarea unor părți ale corpului uman, existența tatuajelor.

În situația dată valoarea probantă cea mai mare o au leziunile corporale descoperite pe corpul atacatorului și al celui ce s-a aflat în legitimă apărare. Specialistul criminalist împreună cu medicul legist, interpretând forma, aspectul exterior și poziția leziunilor corporale, pot să înainteze versiuni cu privire la aceea ce s-a întâmplat la locul faptei și la caracterul luptei. Totodată, trebuie de evidențiat că cel ce s-a apărat prin mijloace legitime poate să nu aibă leziuni corporale (de exemplu, s-a ferit de lovitura atacatorului, dar ca răspuns i-a aplicat o lovitură în scop de apărare). De aceea în unele cazuri e necesar să fim atenți la aprecierile pe care le facem în legătură cu existența sau lipsa leziunilor corporale.

Este de menționat că în cazul atacului prin surprindere prima lovitură e îndreptată în zona cea mai sensibilă a corpului și care, de regulă, își atinge ținta. Atacul prin surprindere se realizează din spate sau din lateral. De aceea, dacă persoana are leziuni corporale pe spate, după cap, în zona genitală etc., aceste urme pot să confirme că persoana s-a aflat în legitimă apărare. Iar urmele create de dinți, unghii pe corpul persoanei denotă faptul că a avut loc o luptă.

În timpul examinării corporale, ca și în timpul cercetării la fața locului, e rațional de folosit fotografia și video filmul judiciar. Totuși e de preferat folosirea video filmului, deoarece persoana implicată în conflict poate fi întrebată despre mecanismul de creare a leziunilor corporale pe corpul său. Video filmul va permite să se fixeze obiectiv starea persoanei la momentul examinării corporale (agresivitatea, șocul, teama, frica, starea alcoolică etc.).

Dacă se va constata că pe hainele atacatorului sau ale celui care s-a aflat în legitimă apărare există diferite rupturi sau deteriorări, atunci hainele respective urmează a fi ridicate cu scopul de dispunere a expertizei traseologice. Dacă aceste haine se află în posesia altor persoane, acestea urmează a fi audiate pentru a stabili cine este proprietarul hainelor și dacă cunosc mecanismul de crearea, a acestor deteriorări.

După cum a fost menționat anterior, obiectul purtător de urmă trebuie transmis cât mai urgent spre expertiză, întocmind o dispoziție în acest sens.

Disponerea expertizei își are specificul său în cazul investigării faptelor săvârșite în legitimă apărare. Deoarece din fabula descrisă de ofițerul de urmărire penală în ordonanța de dispunere a efectuării expertizei trebuie să reiasă faptul că nu s-a comis o infrațiuni ordinară, ci probabil este vorba despre o faptă săvârșită în legitimă apărare. De exemplu, pe 3 august 2010, aproximativ pe la orele 22¹⁵ cetățeanul B, aflându-se în barul „Marakeș” din strada Gh.Tudor

nr.1 Comrat, i-a aplicat o lovitură cu sticla de șampanie, în regiunea capului, cetățeanului A. Analizând aceasta fabulă, constatăm că persoana B. care s-a aflat în legitimă apărare a săvârșit o infracțiune, deoarece fabula nu conține nici un semn al legitimei apărări.

Mult mai corectă și obiectivă ar fi o astfel de formulare a fabulei: „Pe 3 august 2010 aproximativ pe la orele 22¹⁵, în barul „Marakeș” de pe strada Gh. Tudor nr.1 Comrat, între cetățeanul A. și B. a avut loc un conflict. În timpul conflictului cetățeanul A. i-a aplicat o lovitură cu pumnul în față cetățeanului B., după aceea la doborât la podea și a continuat să-i aplice lovituri cu picioarele. Că răspuns, cetățeanul B., din spusele sale, aflându-se în legitimă apărare, a ridicat de jos o sticlă goală de șampanie și l-a lovit o singură dată pe cetățeanul A. în regiunea capului”.

În opinia noastră, a doua formulare este mult mai reușită decât prima, deoarece este clar ce s-a întâmplat la locul faptei, iar expertul își va da seama că nu s-a săvârșit o infracțiune ordinară, ci o faptă care cuprinde semne ale legitimei apărări.

Expertiza va avea rolul nu numai de a constata circumstanțele ce dovedesc vinovăția făptuitorului, dar și de a descoperi existența sau lipsa semnelor legitimei apărări, ca o cauză care înlătură caracterul penal al faptei.

Întrebările puse experților trebuie să corespundă particularităților investigării faptelor săvârșite în legitimă apărare și să stabilească atât informația care era lipsă, cât și s-o confirme pe cea existentă. Este evident că pe lângă întrebările tradiționale puse experților, pe marginea expertizelor dispuse, mai e necesar de formulat și întrebări care vor oferi posibilitatea stabilirii semnelor legitimei apărări în fapta săvârșită de persoană.

Anterior, analizând particularitățile cercetării la fața locului în cazul investigării faptelor săvârșite în legitimă apărare, noi am specificat unele urme ce pot fi descoperite și ridicate de la locul faptei. Pentru examinarea acestor urme vor fi dispuse diferite tipuri de expertize.

Expertiza dactiloscopică. Specialistul criminalist, interpretând urma digitală descoperită pe armă, poate să determine particularitățile construcției mâinii, formei și construcției palmei, a degetelor și cicatricile, ceea ce va permite de a identifica ultimul posesor al armei.

În cadrul investigării faptei săvârșite în legitimă apărare expertiza dactiloscopică va ajuta la soluționarea următoarelor probleme:

- relevarea urmelor latente;
- identificarea persoanei care a lăsat urmele incriminate;
- identificarea cadavrului necunoscut după desenele papilare;
- stabilirea mecanismului de formare a urmelor digitale.

Întrebări orientative [146, p. 26]:

1. Sunt oare urme papilare valabile pe obiectele prezentate?
2. Aparțin urmele papilare prezentate la expertiză cet. N?
3. Cu care mână au fost create urmele papilare?
4. Cu ce deget și de la care mână a fost lăsată urma?
5. Urma prezentă a fost creată de un copil, de un matur, de o femeie, de un bărbat?
6. Aparțin urmele ridicate de la diverse locuri ale incidentelor uneia și aceleiași persoane sau nu?

Activitatea infracțională presupune prezența făptuitorului la locul faptei și săvârșirea unei fapte infracționale care produce anumite modificări în ambianța existentă. Aceste modificări sunt cunoscute sub denumirea de „urme în sens criminalistic”. Fiind în legătură nemijlocită cu fapta comisă, urmele constituie obiectul cercetării traseologice pentru stabilirea adevărului în cauză [146, p. 28].

Expertiza traseologică cuprinde examinarea diferitor tipuri de urme create de diferite obiecte. În cadrul investigării faptei săvârșite în legitimă apărare expertiza traseologică va soluționa întrebări legate de urmele de picioare și încălțăminte, de dinți, ale instrumentelor de spargere, de mănuși, de animale, ale defectelor mecanice ale îmbrăcăminte, ale întregului după părțile componente.

Expertiza traseologică va ajuta ofițerul de urmărire penală și judecătorul să aprecieze urmele create pe obiectul purtător de urme de către obiecte dure contodente, tăietoare, înțepătoare și zdrobitoare. Ceea ce va permite soluționarea întrebărilor cu privire la cine a atacat, din care parte s-a efectuat atacul, cine s-a apărat, cu ce fel de armă și în care mână o ținea, puterea cu care s-a lovit [226, p. 248].

În situația în care persoana ce pretinde că s-a aflat în legitimă apărare s-a apărat cu arma de foc, este necesară dispunerea expertizei balistice. În cadrul examinărilor de laborator vor fi supuse examinărilor:

- arma de foc;
- munițiile și părțile componente ale cartușelor;
- urmele de împușcătură.

Întrebări orientative:

1. Se referă obiectul prezentat la categoria armelor de foc?
2. La ce tip, model se referă?
3. Din ce armă a fost împușcat și tras tubul de cartuș și glonțul prezentat la expertiză?
4. Tubul și glonțul au constituit anterior un tot întreg?

5. Câte gloanțe au produs o astfel de deteriorare?

6. De la ce distanță a fost efectuată împușcătura?

Dacă în timpul efectuării cercetării la fața locului au fost ridicate microbiecte, este necesar de dispus expertiza chimică. După cum am specificat anterior, concluziile acestei expertize vor stabili că persoana s-a aflat într-un anumit loc și moment, dar nu va demonstra legătura persoanei cu fapta infracțională ce s-a săvârșit în acel loc. Totuși există situații când concluziile acestei expertize ne dovedesc că persoana s-a aflat la un anumit moment într-un anumit loc, în care în condiții obișnuite nu trebuia și nu putea să se afle (în casa sau în apartamentul unei persoane necunoscute, în magazin sau depozit pe timp de noapte, care este dat sub pază etc.). În astfel de situații, organul de urmărire penală poate să înainteze versiunea precum că s-a săvârșit o faptă infracțională care a fost stopată prin intermediul legitimei apărări.

În cadrul examinării tehnico-criminalistice a substanțelor chimice pot fi soluționate următoarele probleme:

- stabilirea faptului dacă se află substanțe chimice ce sunt folosite în scopuri speciale pe suprafața obiectelor prezentate spre cercetare (instrumente de spargere, haine, etc.);
- stabilirea faptului dacă pe tampoanele de vată cu care au fost prelucrate mâinile bănuțitului se află o substanță chimică specială;
- stabilirea faptului dacă substanța depistată pe mâinile bănuțitului are aceeași componență chimică cu substanța prezentată în calitate de mostră.

În cadrul examinării tehnico-criminalistice a vopselelor și peliculelor de vopsea, pot fi soluționate următoarele probleme:

- stabilirea faptului dacă pe obiectele prezentate spre cercetare sunt urme de lac, vopsea sau pelicule de vopsea;
- stabilirea faptului dacă particulele de vopsea descoperite la locul infracțiunii sau pe obiectele de spargere coincid cu particulele de vopsea de pe hainele bănuțitului sau de pe obiectele de spargere;
- stabilirea faptului dacă pe obiectele prezentate sunt urme de vopsea, care este originea și dacă a nimerit ea în stare lichidă sau în urma impactului.

O altă situație este atunci când microparticulele se află pe hainele persoanelor ce s-au luptat. Poziționarea acestora pe suprafața hainei ne arată caracterul și intensitatea luptei, comportamentul persoanei în timpul luptei, consecutivitatea acțiunilor întreprinse. De aceea în timpul dispunerii expertizei chimice urmează a adresa suplimentar următoarele întrebări:

1. au putut microparticulele să apără pe obiectul prezentat spre expertiză ca rezultat al luptei?
2. dacă da, ce caracter a avut lupta?
3. care este intensitatea stratificării obiectului cu microparticule, de ce este condiționată aceasta?

O importanță majoră o are dispunerea expertizei medico-legale. Scopul acestei expertize nu va fi atât aprecierea gradului și caracterului leziunilor corporale, cât stabilirea mecanismului de formare a leziunilor corporale.

Întrebări orientative la dispunerea expertizei medico-legale de apreciere a leziunilor corporale [146, p. 20]:

1. ce leziuni are victima?
2. care este caracterul, numărul, vechimea și localizarea lor?
3. care sunt proprietățile obiectului care a cauzat leziunile?
4. care este mecanismul de creare a leziunilor?
5. care este direcția de acțiune a puterii de lovire?
6. care era poziția victimei și a făptuitorului în momentul cauzării leziunilor?
7. putea fi cauzată leziunea cu mâna proprie a victimei?

O valoare informativă majoră vor avea și concluziile rapoartelor de expertize biologice. În cazul investigării unei fapte săvârșite în legitimă apărare, cel mai des vor fi supuse examinării de laborator sângele, saliva, firele de păr, sperma, particulele de piele.

Pentru soluționarea întrebărilor referitoare la existența legitimei apărări apare necesitatea de dispunere a expertizei psihiatrice atât a celui ce a atacat, cât și a celui ce s-a apărat. În unele cazuri ea poate fi efectuată post-mortem.

Întrebări orientative:

1. a suferit anterior sau suferă în timpul de față cet. N. de o anumită boală psihică, dacă da, care anume și de când?
2. poate oare cet. N. în starea psihică în care s-a aflat să perceapă circumstanțele ce au importanță pentru caz și să ofere depoziții juste?
3. putea oare victima în situația în care se afla să opună rezistență scenei criminale?
4. putea oare victima să perceapă caracterul și importanța acțiunilor periculoase asupra sa?
5. este periculos pentru societate comportamentul persoanei date?
6. este persoana data responsabilă sau iresponsabilă?

Autorul Sinelnikova E. în teza s-a de doctor „Particularitățile demonstrării depășirii limitelor legitimei apărări” a subliniat că există două tipuri de expertize specifice cazurilor de investigare a faptelor săvârșite în legitimă apărare, și anume expertiza psihologică și „expertiza acțiunilor de apărare” [226, p. 170]. Susținem parțial această opinie, fiindcă, după cum a specificat autorul Podolnaia N. „pentru a soluționa corect problema vinovăției persoanei ce a săvârșit o faptă social periculoasă, în vederea apărării sale, e necesar de folosit cunoștințe speciale din domeniul psihologiei sau de dispus expertiza psihologică” [221, p. 10-11].

Concluziile raportului de expertiză psihologică pot conține probe ce demonstrează existența legitimei apărări sau depășirea acesteia. În unele cazuri de investigare a faptei săvârșite în legitimă apărare nu există nici martori, nici probe directe ce dovedesc cele spuse de cel ce s-a apărut sau el a înscenat situația de legitimă apărare pentru a se răzbuna pe persoana care pretinde el că l-ar fi atacat.

Reieșind din competența psihologului-expert și ținând cont de obiectivele și obiectele cercetării psihologic-judiciare în cadrul procesului penal, putem desemna următoarele probleme care se impun activității date:

1. Calificarea stării psihice a bănuitului, învinuitului, inculpatului, victimei sau martorului, determinarea particularităților specifice, tipului și gravității anumitor stări psihice nepatologice cu caracter perturbatoriu, a manifestărilor lor în structura comportamentului individului cercetat, stabilirea corelației dintre normal și anormal, a posibilităților de compensare, adaptare, reflectare în momentele critice.

2. Determinarea calităților psihice constante: a proceselor, însușirilor dinamice, tipului și particularităților reacțiilor afective pe parcursul evenimentului infracțiunii, a caracterului anomaliilor și accentuărilor, a naturii și gradului dezvoltării psihice și a reținerilor în dezvoltarea psihică.

3. Definirea influențelor trăsăturilor de personalitate și stărilor psihice individuale asupra reflectării ambianței, a reacțiilor în raport cu aceasta și capacității de dirijare a conduitelor în situații specifice.

4. Diagnosticarea capacității/incapacității minorilor infractori cu anumite rețineri în dezvoltarea psihică (mintală) de reflectare și apreciere a acțiunilor proprii și de dirijare a comportamentului;

5. Determinarea capacităților senzorial-perceptive și cognitiv-logice ale victimei și martorului în scopul aprecierii corectitudinii mărturiei și caracterului erorilor.

6. Aprecierea capacității minorilor sau a altor victime ale violului sexual de evaluare corectă a caracterului și semnificației acțiunilor violatorului, de reacție adecvată de apărare, opunere de rezistență.

7. Cercetarea cazurilor de suicid: a perioadei care a precedat decizia, a stărilor psihice care au condiționat-o, a cauzelor psihologice ale comportamentului suicidal.

Întrebări orientative:

1. se afla bănuitul în momentul săvârșirii acțiunilor în stare de stres?
2. putea bănuitul, ținând cont de starea emoțională, să conștientizeze proporționalitatea între acțiunile de apărare și cerințele obiective ale situație existente?
3. în momentul comiterii faptei social periculoase bănuitul s-a aflat în stare de stres?

Aplicarea cunoștințelor psihologice este necesară pentru soluționarea problemelor legate de faptul dacă într-adevăr cel ce s-a apărât a perceput situația ca pe una periculoasă pentru viața sa [252, p. 37].

Un nou tip de expertiză propusă de autorii Berlin E.M. [169], Zaripova C.I. [183], Sinelnikova E.V. [226, p. 176], discutată în literatura de specialitate, este „expertiza acțiunilor de apărare” a cărei efectuare este pusă în sarcina specialiștilor din domeniul autoapărării. Autorii citați menționează că anume acest tip de expertiză va soluționa problema lipsei sau existenței legitimei apărări.

În vederea susținerii poziției sale, Berlin E.M. menționează că există problema criteriilor după care se poate de stabilit că a fost nevoie de cauzare unui prejudiciu atacatorului în situația creată sau nu. În prezent această problemă este soluționată de către organul de urmărire penală și instanța de judecată, cu toate că de mult timp există diverse elaborări în domeniul tacticii și tehnicii de luptă corp la corp ce sunt cultivate de către organele de forță, organizațiile de pază și cluburile sportive [169].

Astfel, soluționarea problemei de existență sau lipsă a legitimei apărări în numeroase cazuri nu poate fi rezolvată fără cunoștințe speciale ce trec peste limitele dreptului și erudiției.

Autorul Zaripova C.I. în lucrarea sa „Unele probleme ale instituției legitimei apărări” presupune că odată cu dispunerea „expertizei acțiunilor de apărare” va reduce drastic numărul de sentințe, care provoacă doar confuzie și revoltă societatea [183].

În opinia lui Sinelnikova E. [226, p. 177] și Zaripova C.I. [183] în cadrul „expertizei acțiunilor de apărare” expertul va soluționa următoarele întrebări:

1. a existat un pericol real pentru viața celui ce s-a apărât, dacă nu, care au fost temeiurile ce i-au dat de înțeles că un astfel de pericol a existat?

2. a existat un pericol real pentru sănătatea și patrimoniul celui ce s-a apărat, dacă nu, care au fost temeiurile ce i-au dat de înțeles că un astfel de pericol a existat?
3. a avut posibilitate a celui ce s-a apărat, reieșind din pregătirea sa fizică, starea sănătății etc. să folosească alte mijloace care ar fi stopat atacul?
4. a știut cel ce s-a apărat despre faptul că a avut posibilitatea să folosească mijloace pasive (mai blânde) de apărare și că folosirea lor ar fi stopat imediat atacul?

În opinia noastră, „expertiza acțiunilor de apărare” nu poate să se regăsească printre expertizele judiciare, deoarece nu e clar cine o va putea efectua, conform cărei metodici etc., iar unele circumstanțe pot fi stabilite de organul de urmărire penală și instanța de judecată după consultarea specialiștilor din domeniul autoapărării.

Totuși nu putem nega eficiența întrebărilor formulate de Sinelnikova E. și Zaripov C. care, în opinia noastră, pot fi soluționate în cadrul unui raport de constatare tehnico-științific. În vederea susținerii opiniei respective aduc drept exemplu cererea nr.534 din 25.04.2014 a avocatului Ursachi A. ce solicită opinia specialiștilor de la Catedra Tactici polițienești speciale și pregătire fizică a Academiei „Ștefan cel Mare” la întrebarea: a fost sau nu proporțională necesitatea aplicării forței fizice și mijloacelor speciale de către colaboratorii Penitenciarului nr.13 Chișinău cu comportamentul deținutului din imaginile video în care s-a înregistrat incidentul din data de 12.08.2013?

Concluziile rapoartelor de expertiză au drept scop verificarea veridicității datelor obținute în timpul audierilor cu datele faptice reale descoperite la locul faptei. De aceea în cazul investigării unor fapte săvârșite în legitimă apărare prioritate trebuie să se acorde expertizelor și nu declarațiilor. Declarațiile pot fi parțial sau total eronate, iar concluziile expertului, cu toate că reprezintă o opinie subiectivă a unei persoane, sunt argumentate științific și permit confirmarea sau infirmarea declarațiilor.

Percheziția nu are practic nici o valoare în timpul investigării faptei săvârșite în legitimă apărare. Aceasta se explică prin faptul că atacatorul se va grăbi să scape de arma folosită, existând puține șanse ca această armă să fie păstrată asupra sa sau în domiciliul său. De regulă armele folosite la atac și apărare sunt descoperite la fața locului.

Totuși, dacă atacatorul și cel ce s-a aflat în legitimă apărare au fost reținuți la locul faptei sau imediat după aceasta ofițerul de urmărire penală, dacă are temei de efectuare a percheziției, poate extrage obiecte și documente ce au importanță pentru cauză care se află în hainele, în lucrurile sau pe corpul persoanei.

Angajații poliției trebuie să fie atenți la faptul cine predă benevol arma ce a folosit-o pentru atac sau apărare. Gestul dat, cel mai des, îl face persoana care s-a aflat în legitimă apărare,

deoarece ea este interesată în justa soluționare a cauzei. Iar dacă în timpul apărării a folosit mijloace de apărare neproporționale atacului, ea va încerca să le ascundă. Pentru a descoperi arma trebuie să luăm în calcul urmele lăsate de aceasta pe corpul persoanei.

3.4. Particularitățile efectuării acțiunilor de urmărire penală ulterioare la investigarea faptei săvârșite în legitimă apărare

Dacă în declarațiile persoanelor audiate se întâlnesc anumite divergențe ce împiedică stabilirea adevărului, ofițerul de urmărire penală poate să recurgă la confruntare.

Din motive obiective ori subiective, uneori, între declarațiile persoanelor audiate, cu privire la una și aceeași faptă sau împrejurare de fapt, apar contradicții. De regulă, contradicțiile apar mai ales între declarațiile martorilor și învinuiților sau inculpaților, însă practica judiciară demonstrează că asemenea contradicții există și între declarațiile martorilor, între declarațiile învinuiților sau inculpaților implicați în aceeași cauză etc.

Cauzele contradicțiilor dintre declarațiile învinuiților ori inculpaților și ale celorlalte persoane audiate în cauză sunt mult mai complexe și variate, printre acestea înscriindu-se nesăvârșirea de către cel cercetat în calitate de învinuit a infracțiunii ce i se impută, săvârșirea de către învinuit a mai multor infracțiuni și neputința de a-și aminti împrejurările în care le-a comis; încercarea învinuitului sau a inculpatului de a scăpa de răspundere penală ori de a o atenua, de a scuti alți participanți de răspunderea penală, crearea artificială a unor contradicții de către bănuț, învinuit pentru a împiedica aflarea adevărului etc.

Confruntarea constituie un proces încontinuu de confruntare a declarațiilor a două persoane ascultate concomitent cu folosirea imediată a rezultatelor acestei comparații, pentru înlăturarea contradicțiilor apărute.

Rezultă că această activitate este tot o ascultare, însă de o manieră deosebită. Astfel, prin derogare de la normele privind ascultarea, potrivit cărora fiecare persoană este întrebată individual, separat, despre împrejurările ce urmează a fi lămurite, în cadrul confruntării, persoanele una în prezența celeilalte sunt ascultate despre aspectele, problemele în legătură cu care au apărut contradicțiile.

Parțial nu suntem de acord cu opinia autorului Danșina L.I., care subliniază că în cazul confruntării are loc numai verificarea informației [178, p. 155]. Ci susținem opinia colectivului de autori Odagiu Iu., Andronache A., Popușoi N., Burbulea C. etc. care menționează că confruntarea constituie un mijloc de verificare a probelor, iar uneori și administrare de probe noi [145, p. 105]. Deși scopul principal al confruntării îl constituie înlăturarea contradicțiilor dintre declarațiile persoanelor ascultate anterior cu privire la una și aceeași problemă, totuși nu trebuie

insistat asupra faptului că efectuarea acestui act nu poate duce și la realizarea altor obiective. Astfel, în urma efectuării confruntării se poate ajunge la obținerea unor date, indici, probe noi atunci când în cursul desfășurării ei persoanele respective își amintesc aspectele omise cu ocazia ascultării lor în mod individual. De exemplu, una dintre persoanele confruntate precizează, cu ocazia confruntării, că, în momentul discutării problemelor pe marginea cărora au apărut contradicțiile, de față se află o a treia persoană. Declarația persoanei identificate cu ocazia confruntării, prin care se confirmă discuțiile ce au avut loc, constituie un nou mijloc de probă administrat în cauză.

În practica organelor de urmărire penală, confruntarea mai este efectuată și în scopul verificării și precizării unor declarații ale învinuiților sau inculpaților participanți la aceeași infracțiune, prin care aceștia și-au recunoscut faptele săvârșite.

Referitor la confruntarea efectuată în scopul înlăturării contradicțiilor, trebuie reținut faptul că nu pentru orice contradicție și oricând este necesar să se recurgă la confruntare. Această activitate se efectuează numai în cazul când există contradicții care se referă la probleme esențiale și numai când ele nu pot fi înlăturate în alt mod.

Confruntarea își are particularitățile sale în cazul investigării faptei săvârșite în legitimă apărare:

1. între presupușii atacatori și victimă poate să se iște o ceartă, de aceea pentru a preîntâmpina situațiile ieșit din comun este rațional să participe doi ofițeri de urmărire penală sau un alt polițist;
2. în timpul confruntării unul dintre audiați poate face presiuni asupra celuilalt. Poate pune presiune și cel ce s-a aflat în legitimă apărare, indignat de declarațiile false făcute de celălalt participant la confruntare.

În situația creată ofițerul de urmărire penală trebuie să curme orice presiune, indiferent de la cine vine, păstrându-și neutralitatea.

Ne aliniem la opinia autorilor care susține că puterea confruntării stă în aptitudinile unui participant de a-l impresiona pe celălalt, folosindu-se numai de voce și vorbire.

În opinia noastră, folosirea unui astfel de mijloc de probă ca prezentarea spre recunoaștere, în cazul investigării unei fapte săvârșite în legitimă apărare, va avea un efect minim. Atacul, de regulă, se săvârșește pe neașteptate, de aceea cel ce s-a aflat în legitimă apărare are un timp redus pentru a percepe și memoriza semnalmentele atacatorului (specific infracțiunilor stradale).

Iar atacatorul, dimpotrivă, are un car de timp pentru a studia comportamentul viitoarei victime, posibilitățile fizice, semnalmentele anatomice, funcționale, particulare și auxiliare.

Scopul prezentării spre recunoaștere este identificarea unei persoane, unui obiect, unui animal etc., însă în cazul investigării faptei săvârșite în legitimă apărare persoanele implicate în conflict nu neagă faptul prezenței lor la locul faptei și cauzării de leziuni corporale, dar explică diferit circumstanțele prezente în momentul săvârșirii faptei. Deci prezentarea spre recunoaștere nu ajută la demascarea persoanelor de rea-credință. Totuși prezentarea spre recunoaștere poate fi folosită cu succes la identificarea armelor folosite la atac și apărare.

În cazul în care există un cadavru, prezentarea spre recunoaștere se va înscrie printre activitățile inițiale și imediate deoarece, după cum se știe, cunoașterea identității sale condiționează adesea direcția în care se vor îndrepta investigațiile și totodată poate furniza indicații asupra cercului de persoane din rândul cărora se poate recruta făptuitorul, de aceasta depinzând, nu o dată, identificarea acestuia din urmă [20, p. 370].

O importanță majoră o are acțiunea de urmărire penală – verificarea declarațiilor la fața locului. Esența acestui mijloc de probă constă în faptul verificării sau al precizării declarațiilor martorului, părții vătămate, bănuितului, învinuitului despre evenimentele infracțiunii săvârșite într-un loc concret, reprezentantul organului de urmărire penală fiind în drept să se prezinte la locul infracțiunii împreună cu persoana audiată și, după caz, să propună persoanei audiate să descrie circumstanțele și obiectele despre care a făcut sau poate face și acum declarații.

E necesar de subliniat că în timpul verificării declarațiilor la fața locului e posibil de obținut o informație mai completă decât în timpul audierii, fiindcă ofițerul de urmărire penală în cadrul acestei acțiuni de urmărire penală nu numai că aude ce spune persoana, dar și vede și poate face comparații.

În scopul verificării și precizării datelor ce au importanță pentru cauza penală și care pot fi reproduse în condițiile efectuării unor experimente și a altor activități de investigații, organul de urmărire penală este în drept să efectueze un experiment în procedura de urmărire penală.

În caz de necesitate, organul de urmărire penală este în drept să antreneze în efectuarea experimentului bănuitul, învinuitul, martorul, cu consimțământul acestora, specialistul și alte persoane și să utilizeze diferite mijloace tehnice.

Natura cauzelor și a împrejurărilor care pot reclama efectuarea experimentului sunt extrem de variate. Criteriul după care organele de urmărire penală se pot călăuzi în alegerea împrejurărilor ce ar putea forma obiectul unui experiment îl constituie natura circumstanței, raportul în care se află cu fapta săvârșită, necesitatea și importanța reproducerii pe cale experimentală a unei anumite împrejurări.

Așadar, rezultă că sfera împrejurărilor ce pot fi refăcute experimental, natura acestora sunt extrem de variate, urmând ca organul de urmărire penală, în raport cu criteriul mai sus enunțat,

să decidă dacă împrejurările cauzei impun necesitatea unui experiment. Nu e îngăduită reproducerea acelor împrejurări care ar pune în pericol viața, sănătatea participanților la reconstituire sau ale altor persoane, avutul public ori privat sau care ar leza onoarea ori demnitatea persoanelor ori a acțiunilor a căror reproducere ar fi de natură a dezvălui fapte cu caracter intim.

Deși faptele și împrejurările ce pot fi reproduse pe cale experimentală sunt de o mare diversitate, din punctul de vedere al conținutului lor, acestea ar putea fi așezate în una din următoarele grupe:

1. verificarea și precizarea posibilităților de percepție a unui fapt sau fenomen ce a existat în anumite condiții;
2. verificarea și precizarea posibilităților de îndeplinire a unor acțiuni în anumite condiții;
3. verificarea și precizarea posibilității existenței unui fapt sau fenomen în anumite circumstanțe;
4. determinarea mecanismului infracțional în întregime sau doar a unor etape.

În opinia noastră, în vederea probării existenței semnelor legitimei apărări, e rațional de efectuat tipurile de experimente prevăzute la punctul 2 și 4 de mai sus. În timpul efectuării experimentului, participanților (presupuuși atacatori și victimă) li se propune să repete în detaliu toate acțiunile săvârșite anterior. Rezultatele obținute, după fixarea lor procesuală, necesită a fi comparate cu rezultatele examinării corporale și expertizelor judiciare, de asemenea, cu datele obținute în timpul audierilor tuturor participanților din cauza penală.

După cum o demonstrează practica judiciară, organul de urmărire penală în unele cazuri trebuie să efectueze examinarea cadavrului.

Prin examinarea cadavrului se urmărește stabilirea și obținerea datelor referitoare la:

- cauza și natura morții, precum și la prezența leziunilor, a eventualelor urme tipice luptei dintre victimă și agresor;
- corespondența dintre locul în care a fost găsită victima și locul real al comiterii infracțiunii;
- data și modul în care s-a săvârșit omorul, mijloacele, armele sau instrumentele întrebuințate.

Examinarea cadavrului, fiind o activitate mai amplă, debutează odată cu cercetarea la fața locului și continuă la unitatea medicală la care se efectuează necropsia.

După constatarea morții, medicul legist și ofițerul de urmărire penală vor trece la examinarea cadavrului care, evident, nu poate fi executată în condițiile oferite de o sală de autopsie. În cazul investigării unei fapte ce conține semne ale legitimei apărări, ea trebuie

efectuată cu maximă atenție și minuțiozitate, pentru a se evita concluzii pripite, în primul rând cu privire la cauza și natura morții, căci în eventualitatea punerii unui diagnostic inexact de moarte neviolentă (patologică), cercetarea locului faptei se va face într-un mod sumar, uneori cu superficialitate, ceea ce va prejudicia desfășurarea cercetării viitoare, după constatarea cauzei reale a morții.

După stabilirea și consemnarea elementelor generale, se va trece la examinarea amănunțită a întregului corp, începând cu capul victimei, apoi gâtul, regiunea toracelui, a abdomenului, regiunea dorsală, a membrelor superioare și inferioare.

Leziunile vizibile vor fi descrise ca poziție, formă și mărime, la fel și fiecare pată biologică ori de altă natură, într-un cuvânt, orice urmă ce ar putea avea o anumită legătură cu omorul.

Se vor examina mâinile și unghiile cadavrului, în care pot fi găsite fire de par, resturi de îmbrăcăminte, fire de textile sau nasturi smulși în timpul luptei cu agresorul. În depozitul subunghial se pot descoperi celule epiteliale, urme de sânge, fragmente de fire de păr, provenind de la autorul infracțiunii.

Orificiile naturale ale cadavrului, îndeosebi gura, orificiul anal, orificiul vaginal sunt examinate cu atenție, deși finalizarea investigației se face în condiții de laborator. În gură pot fi găsite obiectele care au servit la sufocarea victimei, sau pentru a o împiedica să strige (batiste, cârpe, hârtie), iar în celelalte orificii, urme de natură biologică sau diverse obiecte.

Totodată, vor fi făcute mențiuni exacte cu privire la cercetarea obiectelor sau materialelor ce au servit la imobilizarea ori la strangularea victimei, cum sunt: bucăți de frânghie, sfoară, sârmă [147].

Foarte rar la investigarea faptelor săvârșite în legitimă apărare se recurge la măsurile speciale de investigație. Eficacitatea redusă a acestor măsuri se datorează faptului că:

- în majoritatea cazurilor la etapa inițială de investigare a faptei săvârșite în legitimă apărare sunt identificate persoanele participante;
- presupusul bănuیت conlucrează cu organele poliției.

La dorința persoanei angajații poliției pot să inițieze testarea la detectorul comportamentului simulat (poligraf), conform alin.(4) art.3 al legii privind aplicarea testării la detectorul comportamentului simulat (poligraf). Acest tip de testare reprezintă o testare benevolă și se efectuează numai în cazul în care persoana dorește acest lucru. Suntem de părerea că la investigarea faptei săvârșite în legitimă apărare organul de urmărire penală poate să propună persoanelor participante la conflict să fie testați la poligraf. Cel ce s-a aflat în legitimă apărare va dori să fie testat pentru a-și demonstra nevinovăția, iar oponentul său va refuza acest tip de testare. În nici un caz refuzul de a fi testat la poligraf trebuie să fie considerat ca o probă ce

dovedește vinovăția persoanei. Conform legislației Republicii Moldova, rezultatele testării (formulate în raportul de cercetare a comportamentului simulat, întocmit de către specialistul poligrafolog) care demonstrează caracterul neautentic al informației comunicate de persoanele testate au valoare orientativă și pot fi utilizate:

- la pregătirea și efectuarea acțiunilor de urmărire penală;
- la înfăptuirea măsurilor speciale de investigație în scopul prevenirii curmării și descoperirii infracțiunilor;
- pot constitui temei pentru efectuarea unor măsuri suplimentare de verificare a persoanei [142].

Cel mai rar mijloc de probă folosit la investigarea faptei săvârșite în legitimă apărare sunt declarațiile specialistului. Iar un specialist din domeniul autoapărării, în general, nu este antrenat în investigarea acestor fapte, ceea ce reprezintă o circumstanță nefavorabilă.

E rațional de efectuat și audierea specialistului criminalist în vederea soluționării următoarei întrebări: e posibil să existe un astfel de mecanism de creare a urmei în condițiile și consecutivitatea acțiunilor indicate de cel ce s-a apărât, atacator sau martor. La fel, nu trebuie uitat că experților criminaliști urmează să se pună întrebări ale căror concluzii să permită stabilirea legăturii cauzale între acțiunile atacatorului, ale celui ce s-a apărât și prejudiciul cauzat.

În timpul investigării faptei săvârșite în legitimă apărare acțiunile ofițerului de urmărire penală au drept scop demascarea participantului de rea-credință, ce induce în eroare pe reprezentanții organului de urmărire penală. Această demascare este posibilă prin intermediul stabilirii unor divergențe obiective între declarațiile lui și alte probe. După cum am enunțat anterior, specificul investigării unor astfel de fapte este că ofițerul de urmărire penală la etapa inițială nu cunoaște cine este persoana de rea-credință. Anume din aceste considerente rezultatele confruntării necesită a fi comparate cu corpurile delictuale ridicate de la locul faptei, de la atacator sau de la cel ce s-a apărât. Numai după o astfel de comparare va putea fi stabilit adevărul pe marginea cauzei penale.

Bineînțeles, probele obținute în timpul investigării care vor sta la baza unor concluzii inițiale și finale urmează a fi verificate ori de câte ori apare necesitatea. Literatura de specialitate rusă definește verificarea versiunii ca o activitate desfășurată de ofițerul de urmărire penală și instanța de judecată ce constă în analiza și sinteza probelor, compararea lor între ele însele și acumularea de probe noi [231, p. 163-164].

Deci persoana care se ocupă de investigarea faptei urmează să îndeplinească un lucru analitic. Acesta va consta în sistematizarea informației obținute, căutarea informației lipsă,

alegerea informației necesară și înlăturarea celei care este în plus. Acest proces analitic are drept scop descoperirea circumstanțelor negative, care va pune la îndoială sinceritatea persoanei. Autorul Tarakanov I.A. susține că se va efectua o verificare obiectivă a versiunilor atunci când se vor compara declarațiile participanților care descriu în mod amănunțit consecutivitatea acțiunilor întreprinse cu rezultatele expertizelor judiciare (în primul rând, expertizele medico-legală și traseologică). Nu susținem în totalitate această opinie, deoarece aflarea adevărului într-o cauză penală nu depinde numai de compararea declarațiilor participanților la conflict cu rezultatele expertizelor dispuse. Adevărul va ieși la iveală numai după ce se vor analiza și compara toate rezultatele procedeele probatorii.

Particularitatea acestei comparări constă în faptul că unele probe, pe de o parte, demască nesinceritatea unei persoane, iar pe de altă parte confirmă declarațiile celeilalte. Însă poate să existe și situația când atât cel ce s-a apărut, cât și cel ce a atacat (cu condiția că este în viață) dau declarații nesincere. În această situație în timpul verificării versiunilor poate să se constate, de exemplu, că concluziile raportului de expertiză medico-legală vin în contradicție cu declarațiile ambilor participanți. Cu toate că concluziile expertului reprezintă o apreciere subiectivă, ele vor avea prioritate față de probele cu care se contrazic.

Pentru a compara probele acumulate în timpul investigării faptei săvârșite în legitimitate apărare, autorul Tarakanov I.A. propune următoarele tabele [233, p. 92-94]:

Tabelul 3.1. Compararea declarațiilor atacatorului și victimei cu rezultatele procedeele probatorii ¹

Participanții la procesul penal	Rezultatele procedeele probatorii	Cercetarea la fața locului	Declarațiile participanților, martorilor	Confruntarea	Examinarea corporală	Verificarea declarațiilor la fața locului	Prezentarea spre recunoaștere	Experimentul în UP	Rapoartele de expertiză medico-legală	Rapoartele altor tipuri de expertize	Interceptarea și înregistrarea convorbirilor telefonice
Atacatorul											
Victima											

Principiile de completare a tabelor:

- „+” – rezultatele procedeele probatorii confirmă declarațiile participanților;
- „-” – rezultatele procedeele probatorii contrazic declarațiile participanților;
- „0” – rezultatele procedeele probatorii sunt neutre.

¹Notă: Procedeele probatorii pot varia în dependența de circumstanțele cauzei

Însă pentru unele situații acest tabel poate fi insuficient, susține I.A. Tarakanov, deoarece procedee probatorii au diferite nivele de obiectivitate (de exemplu, cercetarea la fața locului și declarațiile martorilor).

Toate probele acumulate urmează a fi apreciate și verificate la fel, prioritate având corpurile delictive.

Rezultatele procedeele probatorii pot să intre în contradicție nu numai cu declarațiile presupusului atacator sau victimă, ci și cu ele însăși. Aceasta poate să se întâmple din cauza aprecierii greșite efectuată de ofițerul de urmărire penală sau dacă participanții la conflict modifică intenționat circumstanțele ce au existat în timpul conflictului. Anume din acest considerent probele urmează a fi comparate nu numai cu declarațiile presupusului atacator sau victimă, dar și cu sine însuși.

Tabelul 3.2. Comparare rezultatelor procedeele probatorii ²

Rezultatele procedeele probatorii	Cercetarea la fața locului	Declarațiile participanților, martorilor	Confruntarea	Examinarea corporală	Verificarea declarațiilor la fața locului	Prezentarea spre recunoaștere	Experimentul în UP	Rapoartele de expertiză medico-legală	Rapoartele altor tipuri de expertize	Interceptarea și înregistrarea convorbirilor telefonice
Cercetarea la fața locului	■									
Declarațiile participanților, martorilor		■								
Confruntarea			■							
Examinarea corporală				■						
Verificarea declarațiilor la fața locului					■					
Prezentarea spre recunoaștere						■				
Experimentul în UP							■			
Rapoartele de expertiză medico-legală								■		
Rapoartele altor tipuri de expertize									■	
Interceptarea și înregistrarea convorbirilor telefonice										■

Principiile de completare a tabelelor:

- „+” – rezultatele procedeele probatorii se confirmă;
- „-” – rezultatele procedeele probatorii se contrazic;
- „0” – rezultatele procedeele probatorii sunt neutre.

² Notă: Procedeele probatorii pot varia în funcție de circumstanțele cauzei.

Dacă în urmă folosirii acestor tabele ofițerul de urmărire penală nu va putea stabili care dintre persoane a făcut declarații mincinoase, atunci va putea stabili, pentru sine, care dintre probe urmează a fi verificate suplimentar.

Când este vorba despre o verificare suplimentară nu se are în vedere efectuarea unor anumite procedee probatorii, ci a unui complex de procedee probatorii pentru descoperirea noilor corpuri delictive și probe. Considerăm că din cadrul acestui complex de procedee probatorii vor face parte:

- dispunerea unor expertize adăugătoare (altele decât cele dispuse anterior sau suplimentar);
- efectuarea unor noi confruntări;
- audierea suplimentară a atacatorului și a celui ce s-a apărat.

Algoritmul de verificare suplimentară a probelor va consta în aducerea la cunoștința presupușilor atacator și victimă a concluziilor expertului, după care se vor audia repetat persoanele. Rezultatul unei astfel de verificări poate fi diferit.

1. audiatul își va schimba depozițiile astfel încât să coincidă cu celelalte mijloace de probă. O astfel de schimbare de depoziții trezește dubii în privința sincerității depozițiilor inițiale date de către persoană. Iar în unele cazuri aceste depoziții pot duce la aceea că persoana audiată își va recunoaște vinovăția.
2. audiatul nu-și schimbă declarațiile și continuă să susțină că este nevinovat. În această situație persoanei i se va cere să explice, în mod detaliat, mecanismul de creare a unor urme pe obiectul purtător de urme, ce reprezintă obiect al expertizei. Rezultatele obținute se compară din nou cu concluziile rapoartelor de expertiză.

În cazul comparării și aprecierii probelor se poate constata faptul că declarațiile martorului, după conținut, se deosebesc esențial de masa totală de informații probante. Acesta poate fi rezultatul atât al unei eroare intenționate, cât și al unei greșeli involuntare.

Dacă martorul susține că a făcut aceasta involuntar, este necesar de analizat dacă au existat în acel moment circumstanțe ce ar putea genera o astfel de greșală.

O atenție sporită în timpul soluționării problemei existenței legitimei apărări în acțiunile presupusei victimei trebuie acordat aspectului legat de darea declarațiilor ce țin de cauzarea prejudiciului presupusului atacator. Versiunea falsă despre omor în condițiile legitimei apărări nu este cea mai „favorabilă” pentru vinovat, fiindcă el nu neagă că a lipsit persoana de viață. Această versiune este înaintată de bănuț nu la etapa inițială din investigație, ci ulterior, când se convinge că urmărirea penală deține probe că anume el a lipsit persoana de viață. Nu de puține ori versiunea că a acționat în legitimă apărare este înaintată nu din proprie inițiativă, ci de avocat.

În cadrul investigării infracțiunilor contra vieții și sănătății versiunea că fapta s-a săvârșit în legitimă apărare este o versiune tipică a apărării. Termenul „versiunea apărării” este tratat în literatura de specialitate ca „orice presupunere, bănuială în favoarea bănuțitului, de asemenea, și aceea pe care el nu poate să o cunoască sau despre care tace din diferite motive” [172, p. 3-4, 38-40].

E necesar de subliniat că convingerea lăuntrică a ofițerului de urmărire penală nu joacă ultimul rol în investigarea faptei ce conține semne ale legitimei apărării. Până în prezent specialiștii procesuali nu au ajuns la un numitor comun în privința rolului funcțional al convingerii lăuntrice. Autorul Trusov A.I. este de părerea că ea reprezintă o metodă de evaluare a probelor [240, p. 104], Arseniev V.D. și Fatkulin F.N., Orlov Iu.K. susțin că este o metodă, dar și rezultatul unei aprecieri [164, p. 153; 250, p. 180; 211, p. 95], iar Stragovici M.S. estimează că este un principiu, o metodă și un criteriu de apreciere a probelor. Însă toți sunt de acord că toate probele acumulate pe dosar trebuie să fie apreciate de către ofițerul de urmărire penală de pe poziția convingerii lăuntrice [230, p. 339]. Unei astfel de aprecieri la etapa inițială de investigare pot fi supuse numai probele acumulate și ulterior, în caz de necesitate, personalitatea presupușilor atacator și victimă. Toate acestea vor ajuta la evitarea subiectivismului în procesul de investigare a cauzei.

Analiza situațiilor tipice pentru ofițerul de urmărire penală joacă un rol major în investigarea faptei săvârșite în legitimă apărare. Aprecierea greșită a acestora va genera erori de tactică atât în cadrul desfășurării unor acțiuni de urmărire penală, cât și pentru toată faza de urmărire penală.

Numai o analiză imparțială și completă va oferi posibilitatea de a înțelege corect cele întâmplate. Elucidarea obiectivă a cauzelor penale reprezintă una dintre garanțiile ce apără persoana de acușări neîntemeiate, condamnări, limitări de drepturi și libertăți.

3.5. Concluzii la capitolul 3

În urma celor relatate în capitolul 3, considerăm necesară evidențierea următoarelor:

1. În vederea elaborării unei metodici complete de investigare a faptei săvârșite în legitimă apărare nu este suficient doar analiza dosarelor în care a fost pronunțată o sentință de achitare pe motiv că există o cauză de înlăturare a caracterului penal al faptei – legitima apărare, dar mai este necesară și analiza dosarelor în care se invocă existența semnelor legitimei apărării.

2. Există câteva situații de sesizare a organelor de poliție privind săvârșirea unei fapte în legitimă apărare:

- după săvârșirea unei fapte în legitimă apărare, cel atacat sesizează organele de poliție, rămânând la fața locului pentru paza locului faptei, a făptuitorului etc.;
- după săvârșirea unei fapte în legitimă apărare, cel ce s-a apărat se deplasează la domiciliul său sau la locul de muncă, de unde sesizează organele de poliție despre cele întâmplate;
- atacatorului i s-au cauzat leziuni corporale ca rezultat al unei fapte săvârșite în legitimă apărare, ulterior el se adresează organelor de poliție pentru a primi îndreptare la constatare medico-legală, în vederea stabilirii caracterului și gradului de leziuni corporale;
- atacatorul, după ce i s-au cauzat leziuni corporale, s-a adresat sau este transportat la spitalul de urgență, de unde informația parvine în unitatea de gardă a inspectoratului de poliție;
- angajații poliției sau alte persoane au descoperit cadavrul atacatorului, în astfel de situație prima versiune este că s-a săvârșit un omor în condiții necunoscute, iar cel ce s-a aflat în legitimă apărare s-a pomenit într-o situație neconvenabilă.

3. În timpul investigării faptei ce conține semne ale legitimei apărări, subliniem următoarele circumstanțe ce necesită a fi stabilite și dovedite: cine sunt persoanele implicate în conflict; cine dintre persoane a atacat și cine s-a apărat legal; cine a atacat primul; care a fost motivul atacului, scopul urmărit; unde și când a avut loc atacul; care au fost mijloacele folosite de atacator și de cel ce s-a apărat; cui i-au fost provocate leziuni corporale; caracterul și gradul acestora; existența martorilor etc.

4. Principală acțiune de urmărire penală care stă la baza identificării semnelor legitimei apărări este cercetarea la fața locului. Această acțiune de urmărire penală are drept scop stabilirea, fixarea și cercetarea locului faptei, a urmelor infracțiunii și a altor date care în cumul cu celelalte probe vor oferi posibilitatea de a înțelege mecanismul infracțional, personalitatea făptuitorului și nu în ultimul rând de a constata existența sau lipsa unei cauze care înlătură caracterul penal al faptei.

5. Dintre persoanele implicate în conflict prima va fi audiată aceea pe care ofițerul de urmărire penală o bănuiește ca a săvârșit un atac direct, imediat, material și real, care pune în pericol grav persoana sau drepturile celui atacat ori interesul public. Totodată, ofițerul de urmărire penală în timpul audierii își va face înscrisuri cu privire la aspectele-cheie, care urmează a fi verificate prin intermediul altor mijloace de probă.

6. Dacă din probele acumulate sau din materialele activității speciale de investigații rezultă o presupunere rezonabilă că fapta a fost săvârșită în limitele legitimei apărări, atunci la dispunerea expertizei organul de urmărire penală trebuie să indice în ordonanță mai multe date

astfel încât expertul să-și dea seama că nu s-a săvârșit o infracțiune ordinară, ci o faptă care cuprinde semnele unei cauze care înlătură caracterul penal al faptei – legitimă apărare.

7. La investigarea faptei săvârșite în legitimă apărare urmează să se dispună efectuarea unei constatări tehnico-științifice specialiștilor din domeniul autoapărării, care să ofere răspuns la întrebările: a existat un pericol real pentru viața celui ce s-a apărat, dacă nu, care au fost temeiurile ce i-au dat de înțeles că un astfel de pericol a existat?; a existat un pericol real pentru sănătatea și patrimoniul celui ce s-a apărat, dacă nu, care au fost temeiurile ce i-au dat de înțeles că un astfel de pericol a existat?; a avut posibilitate cel ce s-a apărat, reieșind din pregătirea sa fizică, starea sănătății etc. să folosească alte mijloace care ar fi stopat atacul?; a cunoscut cel ce s-a apărat faptul că a avut posibilitatea să folosească mijloace pasive (mai blânde) de apărare și că folosirea lor ar fi stopat imediat atacul? etc.

8. În timpul investigării faptei care conține semne ale legitimei apărări ofițerul de urmărire penală trebuie să se ghideze de anumite reguli:

- înainte a de a constata că fapta reprezintă o depășire a limitelor legitimei apărări e rațional de probat existența semnelor legitimei apărări, fiindcă nu e posibil să depășești limitele legitimei apărări dacă se constată ca ea nu a existat în general;

- în cazul în care există sesizarea despre comiterea unei infracțiuni, dar din momentul înregistrării faptei și până la pornirea urmăririi penale se constată că persoana în privința căreia a fost depusă sesizarea a acționat în limitele legitimei apărări, organul de urmărire penală înaintează procurorului actele întocmite cu propunerea de a nu porni urmărirea penală. Dacă sesizarea a fost depusă procurorului, în asemenea caz, acesta, din oficiu, va clasa procesul penal;

- atunci când urmărirea penală a fost deja începută și pe parcursul investigației se constată că bănuitul a acționat în limitele legitimei apărări, organul de urmărire penală va întocmi un raport cu propunerea de scoatere a persoanei de sub urmărire penală ori de încetare a urmăririi penale în privința persoanei bănuite și clasare a procesului penal;

- referindu-ne la acționarea persoanei în limitele legitimei apărări, putem menționa că există situații când din momentul înregistrării faptei și până la pornirea urmăririi penale nu sunt administrate toate probele în această privință. Cu alte cuvinte, organul de urmărire penală este pus în fața unei dileme, pe de o parte, din cuprinsul sesizării rezultă bănuiala rezonabilă cu privire la comiterea infracțiunii, iar de altă parte, există date cu privire la comiterea faptei în limitele legitimei apărări. În atare situație practica arată că organul de urmărire penală sau procurorul pornește urmărirea penală cu scopul de a se constata cu exactitate această cauză care înlătură caracterul penal al faptei ori depășirea legitimei apărări.

4. PROBLEMATICA STABILIRII SEMNELOR LEGITIMEI APĂRĂRI ÎN ACȚIUNILE DIFERITOR CATEGORII DE PERSOANE

4.1. Particularitățile dovedirii existenței semnelor legitimei apărări în acțiunile angajaților de poliție

Legitima apărare într-un stat de drept reprezintă un mijloc eficient în lupta cu criminalitatea și un mijloc de apărare a drepturilor celui atacat ori a unui interes public ce este pus în pericol grav. De asemenea, legitima apărare constituie un mijloc eficient de curmare a faptelor infracționale și de prevenire a infracțiunilor. Făptuitorul se abține de la săvârșirea infracțiunii din cauza faptului că consecințele legitimei apărări, pentru el, pot fi mai mari (cauzarea leziunilor corporale sau chiar a decesului) decât sancțiunea prevăzută de legislație.

Legitima apărare reprezintă un drept de sine stătător determinat de un atac, de aceea ar fi greșit să concepem că legitima apărare reprezintă o instituție ce este pusă în serviciul statului cu scopul de curmare și pedepsire a infractorului.

Literatura de specialitate subliniază că legitima apărare reprezintă un drept subiectiv Borodac Al. [4, p. 269], Sokolv N. și Ciupalenkov I. [228, p. 60], Pobegailo E. și Revin V. [220, p. 6], Botnaru St., Șavga A., Grosu Vl., Grama M. [14, p. 299], garantat de constituție [36, art.24], pe care în mod egal îl au toate persoanele indiferent de pregătirea lor profesională sau specială, precum și de serviciu. În acest caz fac excepție de la regula generală persoanele în ale căror atribuții de serviciu intră apărarea drepturilor persoanei, a intereselor publice (de exemplu, polițiștii, militarii, angajații structurilor de pază etc.). În opinia autorilor Kașepov V. și Gravin A. aceasta se explică prin faptul că realizarea dreptului la legitimă apărare este legat de riscul provocării unui prejudiciu celui ce se apără, anume din acest considerent legiuitorul consideră că realizarea lui nu este obligatorie [188, p. 169].

Autorul Eleonski V. menționează că pe toți cei care datorită funcției ce o dețin au drept sarcină apărarea vieții, sănătății, onoarei, demnității, drepturilor, libertăților, intereselor și averii cetățenilor de atentate criminale și de alte atacuri nelegitime e posibil de clasificat în felul următor:

- Persoane cu funcție de răspundere ce au obligația să apere ordinea de drept (angajații poliției, structurilor de pază, unele categorii de militari etc.);
- Persoane ce au obligații speciale (persoana căreia i s-a încredințat paza proprietății statului, persoane ce sunt obligate să aibă grijă de alte persoane a căror viață și sănătate este pusă în pericol și care nu au posibilitatea să se apere etc.) [182, p. 33-34].

Din cadrul sistemului organelor cu atribuții polițienești din Republica Moldova (Serviciul Informații și Securitate, Serviciul Protecție Pază de Stat etc.) și al sistemului judiciar din țara noastră (organele judecătorești și procuratura) prima linie de apărare a ordinii publice și de luptă împotriva criminalității o constituie angajații poliției, care își exercită serviciul în teren, în contact direct cu strada, cu populația, având misiunea de a aplica și a veghea respectarea legii. Anume ei sunt supuși unui pericol de depășire a limitelor legii, atunci când au de aplicat forța fizică, mijloacele speciale sau arma de foc ca să apere de un atac ce pune în pericol grav persoana sau un interes public, ori însăși viața proprie.

Datele unui sondaj cu privire la cauza de legitimă apărare în sfera activității profesionale a angajaților structurilor polițienești ne demonstrează că doar 4,16% din angajații poliției o consideră eficientă, iar 79,16% că are o eficacitate mică, 16,7% din angajații poliției le-a fost greu să aprecieze eficacitatea cauzei de legitimă apărare.

Printre problemele pe care le întâmpină angajații poliției la aplicarea cauzei de legitimă apărare au fost menționate:

- dificultăți în aprecierea corectă a situației – 54% ;
- cunoașterea insuficientă a legislației – 25% ;
- altceva (legislație imperfectă, nu sunt apărat de stat) – 41%.

Date fiind dificultățile pe care le întâmpină, 83,3% de angajați ai poliției recurg la cauza de legitimă apărare rar, iar 16,7% în genere evită folosirea acestei cauze.

Doar 58,3% de angajați ai poliției știu când pot aplica mijloacele speciale din dotare pentru o apărare legitimă.

Este îngrijorător faptul că tocmai 75% din angajații poliției consideră că colegii lor nu cunosc când pot folosi și aplica mijloacele speciale și armele de foc.

Dacă angajații poliției nu înțeleg sau nu aplică corect normele legitimei apărări, atunci dreptul la legitimă apărare poate fi limitat, iar făptuitorul se va bucura de faptul că nu este pedepsit.

Chiar și cele mai ne semnificative restricții în privința legitimei apărări încătușează activitatea cetățeanului de curmare a faptei nelegitime, ceea ce reprezintă un lucru benefic pentru persoanele care săvârșesc fapte ilegale.

Normele legislației penale referitoare la legitima apărare contribuie la apărarea angajaților poliției și permit îndeplinirea obligațiilor legale fără teama că vor urma consecințe negative atunci când i se vor aduce prejudiciu făptuitorului.

Analizând actelor normative ce reglementează activitatea polițistului, putem concluziona că dreptul de aplicare a forței fizice, a mijloacelor speciale și a armei de foc este acordat poliției pentru realizarea cu succes a sarcinilor funcționale și pentru autoapărare.

Este clară situația când polițistul trebuie să respingă un atac care pune în pericol grav drepturile sau interesele celui atacat ori interesul public. Dar până în prezent nu există o opinie unică: legitima apărare reprezintă un drept sau o obligație când este pusă în pericol viața și sănătatea polițistului.

În opinia profesorului Milikova S.F., Pobegailo E.F. și Revin V.P. [203, p. 6,9,10; 220, p. 6], polițistul este obligat să se apere, deoarece nu există nici o diferență între obligația polițistului de a stopa fapta infracțională și obligația de a realiza legitima apărare. Solopanov Iu. V. susține că este o obligație ce derivă din atribuțiile de serviciu, deoarece el a depus jurământul de credință patriei și poporului [229, p. 79]. Sokolov N. și Ciupalenkov I. susțin că este o obligație, deoarece ei cunosc procedeele de luptă, sunt dotați cu mijloace speciale și arme de foc, și anume ei sunt cei care stau la straja ordinii de drept [228, p.61-62]. Kadnikov N.G. susține că acțiunile efectuate în limitele legitimei apărări constituie un drept și nu o obligație, dar polițistul când apără persoane terțe trebuie să acționeze în limitele legii cu privire la poliție [186, p. 6]. Šramko S.N. susține că este vorba despre o obligație specială ce reiese din alte legi, care nu contravin normelor Codului penal și au menirea de a concretiza comportamentul angajaților de poliție. Cu atât mai mult cu cât aplicarea forței fizice, a mijloacelor speciale și a armelor de foc reprezintă un drept al polițistului și nu o obligație. Aplicarea acestor mijloace pentru soluționarea sarcinilor puse în fața polițistului trebuie să fie minime, necesare și suficiente [257, p. 77-79].

Nu suntem de acord cu opinia autorilor ce consideră că polițistul este obligat să se apere atunci când e pusă în pericol viața și sănătatea lui, că nu are dreptul la legitimă apărare ca și orice cetățean. Conform art.26 din Constituția RM, dreptul la apărare îl are fiecare om și el singur hotărăște să reacționeze la încălcarea drepturilor și libertăților sale sau să se abțină de la folosirea acestui drept, indiferent de atribuțiile de serviciu. Iar faptul că angajații poliției cunosc procedeele de luptă și sunt dotați cu mijloace speciale și arme de foc, deci au o pregătire fizică și specială mai bună decât atacatorul, nu este criteriul ce-i obligă la acțiuni de apărare. Când există o confruntare între atacator și polițist, se presupune că ultimul este mai dotat, concepem că aceasta depinde de situație. Nu este rațional ca polițistul să-și pună în pericol propria viață și sănătatea, deoarece aceste cunoștințe și mijloace pot să nu-i asigure securitatea, având obligația de a reține infractorul care este permanentă în comparație cu acțiunile de apărare, care sunt de moment.

Susținem opinia autorului V. Eleonski care a specificat că pentru angajații poliției legitima apărare va fi o obligație numai în cazul în care se săvârșește un atac care pune în pericol grav persoana sau drepturile celui atacat ori interesul public. Iar dacă acțiunile atacatorului atentează la propria viață și sănătate a polițistului, atunci acest polițist se va bucura pe deplin de dreptul la legitimă apărare [182, p. 35].

O astfel de abordare nu exclude activitatea angajatului de poliție în limitele legitimei apărări, atunci când se află la datorie. El poate fi obiect al atacului când este la odihnă, pe stradă, în domiciliu etc. și în aceste situații apărarea nu reprezintă o obligație.

Activitatea polițistului interacționează cu cauza de legitimă apărare în următoarele două situații:

- polițistul, datorită atribuțiilor sale de serviciu, este obligat să apere de un atac ce pune în pericol grav persoana, drepturile sau interesele acesteia sau un interes public;
- polițistul trebuie să se apere de un atac ce îi pune în pericol viața proprie.

Aceste două situații, în ceea ce privește particularitățile de investigare, se deosebesc radical, datorită faptului că în prima situație polițistul va avea calitatea de martor, iar în a doua situație calitatea de victimă, parte vătămată.

Procesul penal în prima situație poate fi pornit atât în baza plângerii victimei, al cărei drept sau interes a fost apărat de polițist, cât și printr-un proces-verbal întocmit de ofițerul de urmărire penală, angajatul organelor de constatare menționate la art. 273 alin. (1) lit. a)–c) sau procuror în care consemnează cele constatate și concomitent dispune înregistrarea imediată a autosesizării pentru a începe urmărirea penală. Cu excepția infracțiunilor prevăzute la alin.(1) art.276 CPP al RM.

În situația a doua procesul penal va fi pornit în baza plângerii indiferent că se afla polițistul în exercițiul funcției sau nu. Deoarece dacă atacul s-a produs când nu se afla în exercițiul funcției, el are dreptul, ca și oricare cetățean, să se adreseze la organele de resort, iar dacă se afla în exercițiul funcției, va depune o plângere, deoarece s-a săvârșit o infracțiune prevăzută de art.349 CP al RM (**Amenințarea sau violența săvârșită asupra unei persoane cu funcție de răspundere sau a unei persoane care își îndeplinește datoria obștească**). Concepem că urmărirea penală în această situație nu poate fi pornită prin autosesizarea sau autodenunțul polițistului.

Cauza de legitimă apărare în care este implicat un polițist își are particularitățile sale, care influențează vădit metodică de investigare.

Există circumstanțe care facilitează procesul de investigare:

- aflându-se la locul faptei, polițistul va întreprinde toate măsurile pentru păstrarea și protejarea probelor;
- nici un participant la conflict nu va părăsi locul faptei, făptuitorul fiind reținut;
- nu necesită să se întreprindă acțiuni în vederea identificării martorilor, deoarece polițistul îi va identifica până la sosirea grupei operative;
- persoanele implicate în conflict nu vor nega și nu vor induce în eroare reprezentanții organelor abilitate de a desfășura activitatea de urmărire penală, deoarece la locul faptei a fost prezent și s-a implicat în conflict un reprezentant al organelor de drept și care a perceput nemijlocit situația existentă;
- fapta va fi investigată conform regulilor de investigare a „infracțiunilor pe urme proaspete”, ceea ce mărește procentajul de descoperire a faptei;
- lipsa situației de conflict la efectuarea audierii etc.

Circumstanțe nefavorabile procesului de investigare:

- dacă polițistul a depășit limitele legitimei apărări, atunci va încerca să modifice locul faptei;
- dacă polițistul a depășit limitele legitimei apărări, atunci va încerca să facă presiuni asupra participanților ca aceștia să dea declarații favorabile lui în dauna propriilor interese;
- apriori, reprezintă o persoană care trebuie să spună adevărul și la etapa inițială de investigare se va considera că declarațiile ei sunt veridice;
- fenomenul colegialității etc.

Pe lângă circumstanțele ce necesită a fi stabilite și demonstrate la investigarea faptei săvârșite în legitimă apărare, enumerate în capitolul anterior, mai e necesar de stabilit următoarele [190, p. 14-17]:

- acțiunile concrete întreprinse de polițist la locul faptei (caracterul, timpul, localizarea, legalitatea acestora etc.);
- se afla polițistul în exercițiul funcției sau nu;
- cum se caracterizează polițistul la locul de muncă;
- daunele interesului public sau drepturilor și intereselor ocrotite de lege a persoanelor fizice și juridice au fost cauzate prin acțiuni ce depășesc în mod vădit limitele drepturilor și atribuțiilor acordate prin lege polițistului ori au fost cauzate legal;
- stabilirea legăturii cauzale între acțiunile întreprinse de polițist și daunele cauzate etc.

E necesar de specificat că angajatul poliției care a întreprins acțiuni de apărare a drepturilor și intereselor persoanei sau a unui interes public trebuie să se abțină de la efectuarea acțiunilor de urmărire penală cu excepția reținerii presupusului făptuitor. Toate acțiunile se vor limita la paza, protejarea și acordarea de asistență medicală urgentă, dat fiind faptul că el ulterior va avea calitatea de martor. Legiuitorul, conform alin.(2) art.273 CPP al RM, acordă dreptul organului de constatare și nu-l obligă să efectueze acțiuni de urmărire penală sau orice alte acțiuni care nu suferă amânare. Anume din acest considerent susținem că polițistul care a respins un atac ce pune în pericol grav viața și sănătatea persoanei sau interesele acesteia trebuie să se abțină de la efectuarea acțiunilor de urmărire penală. Pți aceasta pentru a nu pune la îndoială veridicitatea probelor acumulate, fiindcă el putea și trebuia să prevadă că îi va fi atribuită în viitor calitatea de martor în procesul penal.

Nu de fiecare dată intervenția polițistului în vederea curmării unei fapte infracționale se încheie cu reținerea infractorului, există și cazuri când din cauza unor circumstanțe subiective și obiective făptuitorul reușește să fugă de la locul faptei. Crecedem că, indiferent dacă a fost reținut făptuitorul sau nu, fapta de legitimă apărare în care este implicat un polițist necesită să fie investigată conform regulilor de investigare a infracțiunilor după urme proaspete. Deoarece această investigare decurge în condiții specifice: situația apare în mod spontan și cere acțiuni care nu pot fi amânate, timp redus pentru luarea unei decizii, procesul de investigare are un grad înalt de dinamism, există pericolul de dispariție, de modificare sau de ascundere a urmelor [162, p. 830].

Cele mai tipice acțiuni de urmărire penală care urmează să fie efectuate la etapa inițială de investigare a unei fapte săvârșite în legitimă apărare de către un polițist sunt: cercetarea la fața locului, examinarea corporală, reținerea făptuitorului, audierea bănuțului, părții vătămate și a martorului, confruntarea, prezentarea spre recunoaștere, percheziția și dispunerea expertizelor.

Cercetarea la fața locului, conform datelor statistice, se efectuează în 85,7% de cazuri și reprezintă acțiunea de urmărire penală primordială, fiind numită de către Lavrov V.P. baza informativă pentru descoperirea și investigarea infracțiunii pe urme proaspete [196, p. 17].

Perimetrul ce urmează a fi cercetat se va stabili ținând cont de urmele existente și de declarațiile participanților la conflict, îndeosebi ale polițistului care a curmat fapta infracțională. Dacă făptuitorul nu a fost reținut și nu se cunoaște identitatea lui, cercetarea la fața locului va avea ca sarcină primară dobândirea informației cu privire la locul, modalitatea de săvârșire a infracțiunii și persoana făptuitorului. În acest caz, în primul rând, e necesar de acordat atenție informațiilor ce pot fi utilizate imediat pentru identificarea, localizarea și reținerea făptuitorului.

Concepem că cercetarea locului faptei când există semne ale cauzei de legitimă apărare trebuie să se efectueze conform regulilor metodei mixte de cercetare. Se vor cerceta în primul rând, acele sectoare în care pot să existe urme și obiecte care vor ajuta la descoperirea rapidă a faptei infracționale. Nu importă procedeul tactic aplicat la cercetarea locului faptei, deoarece de la o situație la alta, ținând cont de circumstanțele existente, se poate aplica orice procedeu.

Dacă făptuitorul nu a fost reținut, de regulă, se va folosi câinele de serviciu pentru stabilirea direcției refugiului în vederea urmăririi și reținerii lui. Atât chinologul, cât și specialistul-criminalist sunt obligați să ajute ofițerul de urmărire penală la ridicarea și conservarea urmelor de miros.

Acestea trebuie să fie fixate înainte de a fi descoperite și fixate alte urme, deoarece ele se pierd foarte ușor. Mirosul făptuitorului se poate amesteca cu ușurință cu mirosul celor ce efectuează cercetarea la fața locului. Anume din acest considerent e rațional ca în timpul efectuării acțiunilor de pază a locului faptei, până a începe cercetarea la fața locului, polițistul care a respins atacul să acopere urmele create de făptuitor cu o pânză. Acest lucru se efectuează atent pentru a păstra urmele (de exemplu, urmele de încălțăminte) care sunt valabile pentru dispunerea expertizei traseologice. Ideal ar fi dacă s-ar conserva obiectul purtător de urme de miros (de exemplu, batistă, mănuși, căciulă, cuțitul aruncat etc.).

Existența sau lipsa mirosului pe corpul bănuțului poate fi stabilită ulterior prin intermediul metodei de „Sampling” folosind câinele de serviciu special antrenat. Veridicitatea metodei de „sampling” se probează cu ajutorul mai multor câini [196, p. 17].

Paralel cu cercetarea la fața locului sau imediat după încheierea angajației poliției, la indicația ofițerului de urmărire penală sau din proprie inițiativă, folosindu-se de urmele descoperite la fața locului trebuie să se ocupe de căutarea făptuitorului folosind măsurile de investigație specială (ca de exemplu, documentarea cu ajutorul metodelor și mijloacelor tehnice, precum și localizarea sau urmărirea prin sistemul de poziționare globală (GPS) ori prin alte mijloace tehnice, colectarea mostrelor pentru cercetarea comparată), dacă el a fugit. În cazul în care făptuitorul este reținut măsurile speciale de investigație au o eficacitate redusă.

Circumstanțele negative descoperite necesită a fi fixate în procesul-verbal de cercetare la fața locului. Consemnarea acestor circumstanțe denotă faptul că posibil un participant la conflict, inclusiv polițistul, a depus declarații mincinoase. Conducătorul grupei operative, nemijlocit la locul faptei, poate să ceară fiecărui participant să explice mecanismul de creare a acestor circumstanțe. Datele obținute vor sta la baza înaintării versiunilor de lucru.

În situația în care polițistul a stopat un atac ce pune în pericol grav drepturile și interesele persoanei, iar făptuitorul a reușit să fugă de la locul faptei, considerăm că polițistul nu trebuie să-

l urmărească pe făptuitor, dar trebuie să-i acorde asistență medicală victimei și să asigure paza și protecția urmelor, din următoarele considerente:

- la baza probării vinovăției vor sta anume aceste urme; urmărind făptuitorul, există riscul pierderii lor sau ca victima să decedeze.;
- obligativitatea de reținere a infractorului nu dispare, ea putând fi executată ulterior, în condiții mai prielnice;
- polițistul nu este obligat să-și pună propria viață în pericol, cu atât mai mult cu cât el a încercat să-l rețină, dar făptuitorul i-a opus rezistență și a fugit. Fapt ce denotă că infractorul este pregătit bine, atât fizic, cât și psihologic. Conform regulilor tactice, raportul între infractori și angajații poliției participanți la reținere trebuie să fie de 1 la cel puțin 2. Raport ce lipsește în situația enunțată anterior.

Particularitățile tactice ale audierii părții vătămate în mare parte depinde de situațiile tipice și de faptul cât de bine s-au reținut semnalmentele făptuitorului. Ținând cont de aceste criterii, putem evidenția următoarele situații tipice:

1. victima cunoaște făptuitorul și poate comunica unde el se află, informație necesară pentru reținerea sau citarea acestuia;
2. victima nu cunoaște făptuitorul, dar îl poate descrie, comunica alte date care vor permite limitarea cercului de persoane printre care urmează să fie căutat făptuitorul;
3. victima nu cunoaște făptuitorul și nu-l poate descrie complet;
4. victima nu poate să comunice nimic despre făptuitor.

Pentru prima situație audierea trebuie să fie concisă atrăgându-se atenție asupra acțiunilor întreprinse de făptuitor, care au fost intențiile lui, dacă era înarmat. Semnalmentele exterioare se descriu atât încât să fie suficient pentru reținerea făptuitorului.

În situația a doua și a treia, pe lângă circumstanțele existente în timpul săvârșirii infracțiunii, e necesar de obținut maximum de informație în vederea întocmirii portretului vorbit. Ar fi oportun ca procesul de audiere să se încheie cu întocmirea portretului făptuitorului. Este important de stabilit imediat dacă victima a perceput numele, porecla sau unele particularități de vorbire ale făptuitorului.

De asemenea, e rațional de întrebat victima dacă cineva l-a mai văzut pe făptuitor și dacă va putea să-l descrie. În această situație trebuie să fie audiat polițistul care a respins atacul, iar informația obținută să fie comparată cu declarațiile victimei. Dacă există divergențe între declarațiile victimei și ale polițistului necesită a fi identificați alți martori. Când nu avem o astfel de posibilitate, trebuie să constatăm care sunt circumstanțele ce stau la baza acestor declarații. Totodată, nu trebuie uitat că fenomenele precum vederea crepusculară, perspectiva liniară,

iradierea luminii etc. influențează procesul de percepție [20, p. 170-175]. În cazul divergențelor conducătorul grupei operative trebuie să pună pe picior de egalitate ambele declarații, căutând totodată alte probe în susținerea sau negarea acestora. Concepem că în această situație contradicțiile apărute nu influențează procesul de urmărire penală, deoarece el se referă la semnalmente exterioare ale făptuitorului, circumstanțele infracțiunii.

Ulterior pot apărea contradicții între polițist și făptuitorul, care este reținut. Acest fapt ne vorbește despre o posibilă depășire a limitelor legitimei apărări din partea polițistului.

Situația a patra este cea mai complicată pentru descoperirea și investigarea faptei, în timpul audierii toată atenția trebuie de fixat asupra polițistului care a respins atacul.

Audierea în situația a 2-a și a 4-a necesită a mai fi efectuată pentru stabilirea unor relații și contacte trainice ce vor fi de folos ulterior la investigarea faptei. Declarațiile obținute pot fi folosite la cercetarea la fața locului, la întocmirea portretului vorbit, la prezentarea spre recunoaștere etc. La finele audierii este necesar de convenit cu victima asupra modalităților de legătură pentru următoarele ore sau zile.

Pentru fixarea declarațiilor victimei, în lipsă de timp, e rațional de folosit dictafonul. Este deosebit de important de a face acest lucru în timpul audierii persoanelor rănite, bolnave, a minorilor, persoanelor ce călătoresc (de exemplu, angajați ai întreprinderii de stat „Calea ferată din Moldova”, însoțitoare de bord, turiști etc.). Dictafonul este rațional de folosit și atunci când polițistul a apărut un cetățean străin care depune declarații prin intermediul interpretului. Însă nu trebuie de uitat că toate înregistrările făcute nu vor reprezenta probe în instanța de judecată și pot fi folosite numai ca date informative.

Celelalte acțiuni de urmărire penală precum examinarea corporală, audierea bănuitului și a martorului, confruntarea, prezentarea spre recunoaștere, percheziția și dispunerea expertizelor nu vor fi descrise, dat fiind faptul că nu prezintă o particularitate și au fost caracterizate în capitoul anterior.

E important de specificat că în cazul în care polițistul intervine pentru a curma un atac ce pune în pericol grav drepturile și interesele persoanei sau un interes public el trebuie să se conducă de prevederile legii cu privire la activitatea poliției și statutul polițistului, ale legii cu privire la modul de aplicare a forței fizice, a mijloacelor speciale și a armelor de foc, ale legii cu privire la trupele de carabinieri (trupele interne) ale Ministerului Afacerilor Interne, ale hotărârii cu privire la aprobarea mijloacelor speciale și ale regulilor de aplicare a acestora de către colaboratorii organelor de interne și militarii trupelor de carabinieri ale Ministerului Afacerilor Interne etc.

Luând decizia de aplicare a armei, polițistul, dacă situația permite, desigur, trebuie să o aplice pentru a respinge un atac sau pentru a reține persoana care opune o rezistență armată. În toate cazurile de aplicare și de folosire a armei de foc polițistul este dator să ia toate măsurile posibile ca dauna cauzată sănătății, onoarei, demnității și bunurilor lor să fie cât mai mică, precum și să evite pricinuirea de daune persoanelor din preajmă.

Polițistul trebuie să cunoască foarte bine în care situații este inadmisibilă aplicarea sau folosirea armei. El nu poate aplica sau folosi arma de foc:

1. în clădirile, încăperile și pe teritoriul reprezentanțelor diplomatice și consulare ale statelor străine, ale reprezentanțelor diplomatice și consulare ale statelor străine, ale reprezentanțelor care se bucură de inviolabilitate în temeiul acordurilor internaționale, contra vehiculelor care se bucură de inviolabilitate diplomatică, cu excepția cazurilor în care șefii competenți ai reprezentanțelor dispun aprobarea sau a cazurilor reglementate de alte acorduri internaționale;
2. în clădirile și încăperile în care se produc sau se păstrează substanțe ușor inflamabile, toxice sau explozive ori substanțe, care generează un pericol direct pentru viața și sănătatea oamenilor;
3. dacă în urma acestei acțiuni vor avea de suferit persoane străine.
4. la fel, se interzice aplicarea armelor de foc:
 - împotriva minorilor, dacă vârsta acestora este evidentă sau este cunoscută, împotriva femeilor, persoanelor în etate și a persoanelor cu semne vizibile de invaliditate, cu excepția cazurilor când acestea atacă subiectul legii ori altă persoană în grup sau cu utilizarea armelor, când opun rezistență periculoasă pentru viața și sănătatea oamenilor, dacă acțiunile de acest gen nu pot fi curmate pe alte căi și cu alte mijloace;
 - în situațiile când ar putea fi pusă în pericol viața altor persoane;
 - în timpul acțiunilor de restabilire a ordinii publice în cazul dezordinilor în masă;
 - asupra aeronavelor, navelor fluviale și asupra altor mijloace de transport cu pasageri, cu excepția cazurilor când ar putea fi cauzate pagube sau urmări vădit mai grave decât cele ce s-ar produce dacă pericolul nu ar fi înlăturat;
 - asupra persoanelor care au trecut sau încearcă să treacă ilegal frontiera de stat dacă faptul se produce fie vădit întâmplător, fie în legătură cu un accident sau cu o calamitate naturală;
 - pentru reținerea contraveniențelor sau pentru curmarea tentativei acestora de a evada de la locul reținerii dacă acțiunile lor nu pun în pericol viața și sănătatea oamenilor sau dacă ei nu opun rezistență armată;

- în situațiile în care ar putea fi violat teritoriul, spațiul aerian sau apele teritoriale ale unui stat vecin, cu excepția cazurilor de autoapărare ori de apărare a oamenilor împotriva unor atacuri ce prezintă un pericol real pentru viața și sănătatea acestora [134].

Suntem de acord cu noile reglementări în privința minorului prevăzute în legea cu privire la modul de aplicare a forței fizice, a mijloacelor speciale și a armelor de foc, unde la lit.a art.12 este reglementat că arma de foc se interzice a fi aplicată față de minori dacă vârsta lor este evidentă sau cunoscută. Considerăm reușită această reglementare de aplicare a armei de foc față de minori, luând în considerație accelerarea, în prezent, a dezvoltării fizice a noilor generații. Un tânăr de azi, care are 15 ani, după semnalmentele fizice seamănă cu un tânăr de 20 de ani. Este foarte greu de stabilit, la o simplă apreciere vizuală, care tânăr are 15 ani și care are 18 - 20 de ani.

5. Funcționarul de poliție nu poate recurge la aplicarea armei de foc și în cazul în care atacul neînarmat asupra lui, fie unul la unul, este săvârșit de către o persoană, acțiunile ale cărei în virtutea superiorității fizice evidente ale funcționarului de poliție nu prezintă pericol real pentru viața și sănătatea lui (agresorul are o vârstă înaintată, este bolnav sau se află într-o stare de ebrietate puternică, făcând ireală realizarea pericolului menționat).

Situația se schimbă radical când atacul, pentru respingerea căruia funcționarul de poliție nu poate să se bazeze pe ajutorul eficient din afară, este săvârșit de către o persoană care nu cedează după calitățile fizice funcționarului de poliție, nemaivorbind de cazurile când agresorul este mai dezvoltat fizic sau acționează în grup [114, p. 67].

Încălcarea acestor condiții de către polițist atrage după sine răspunderea prevăzută de lege.

Autorul Minghes A. subliniază că dacă atacul asupra funcționarului de poliție este săvârșit de un singur atacant neînarmat, atunci superioritatea fizică a agresorului poate fi clarificată numai în timpul luptei, când polițistul începe evident să piardă, și această pierdere poate să-l coste viața [204, p. 23]. Nu suntem de acord cu aceasta și susținem opinia autorului Grati V. care menționează că opinia dată nu se află în concordanță cu conținutul normelor juridico-penale care înlătură caracterul penal al faptei și poziționează polițistul într-o situație dezavantajoasă, supunându-i viața și sănătatea unui risc nejustificat. Polițistul poate să-și apere pe deplin viața și sănătatea cu ajutorul aplicării armei de foc în cazul în care superioritatea fizică a agresorului este evidentă sau cunoscută fără luptă [114, p. 67].

Nu trebuie uitat și de faptul că în scopul asigurării securității personale polițistul, respingând un atac, are dreptul să stabilească în caz de necesitate „zona de asigurare”, să țină agresorul la o distanță în limitele a 3 metri.

Aplicarea armei de foc de către polițist se finalizează cel mai des cu cauzare de vătămări corporale sau cu decesul. Este firesc că orice caz de aplicare sau de folosire a armelor de foc necesită să fie investigat minuțios.

Reieșind din aceste considerente, polițistul este obligat:

- să acorde asistență medicală urgentă persoanei rănite;
- să asigure paza cadavrului și să nu permită survenirea modificărilor în aspectul inițial al locului faptei;
- să comunice despre cele întâmplate șefului său direct prin întocmirea unui raport, pentru ca acesta să înștiințeze organele procuraturii.

Un rol foarte important îl are raportul depus de polițist, deoarece constituie primul document în care se fixează circumstanțele existente la locul faptei. Acest document obține o importanță deosebită în cazul în care locul faptei poate să se modifice (de exemplu, ploaie, ninsoare puternică etc.).

Raportul trebuie să conțină date cu privire la: când, unde, fața de cine a fost aplicată arma de foc, circumstanțele și consecințele aplicării armei de foc, cantitatea de cartușe folosite, dacă aplicarea armei a fost precedată de un avertisment etc. Aplicarea armei de foc se face numai după somația: „Stai! ... și denumirea autorităților pe care le reprezintă persoana”. În caz de nesupunere, se somează din nou prin cuvintele: „Stai că trag!”. Dacă persoana somată nu se supune nici de data asta, se somează prin tragerea focului de armă în sus, în plan vertical, cu excepția cazurilor în care subiectul legii se află în încăpere. În cazul prevăzut la lit. h alin.(1) art.10 al legii cu privire la modul de aplicare a forței fizice, a mijloacelor speciale și a armelor de foc, arma se aplică numai după ce s-a repetat de trei ori, la intervale de timp suficiente pentru dispersarea participanților, somația: „Părășiți ... vom aplica arma de foc!”. Conform acestei legi, aplicarea armei de foc împotriva mijlocului de transport folosit de persoana care prezintă pericol pentru viața și sănătatea polițistului sau a altor persoane arma trebuie să fie precedată de o somație, care prevede efectuarea unei trageri de armă în sus, în plan vertical, iar apoi se va trage în componentele ce asigură deplasarea mijlocului de transport, în scopul imobilizării acestuia.

Acordând asistență medicală persoanei rănite, polițistul trebuie să fie vigilent și precaut. Nu este exclusă situația în care persoana, fiind rănită ușor, simulează o rănire mai gravă și atacă polițistul ce îi acordă asistență medicală.

În cazul în care polițistul apără o persoană terță sau pe el însuși aplicând arma de foc, investigarea va avea drept scop stabilirea legalității aplicării armei de foc. Din acest considerent, în cazul aplicării armei de foc cu consecințe letale trebuie păstrat locul faptei intact, inclusiv

poziția cadavrului până la cercetarea locului faptei de către organul de urmărire penală [259, p. 184].

Legitima apărare este posibilă și împotriva acțiunilor ilegale ale angajaților poliției care depășesc în mod vădit limitele drepturilor și atribuțiilor acordate prin lege (art.328 CP al RM Excesul de putere sau depășirea atribuțiilor de serviciu) și care pun în pericol grav drepturile sau interesele persoanei. Deci pentru existența cauzei de legitime apărări urmează ca aceste acțiuni nu numai să fie prevăzute de atribuțiile de serviciu a polițistului, dar să fie depășite.

Sușinem opinia autorilor Pobegailo E., Revin V., Sokolov N., Cepalencov I., Barbăneagră Al., Gurschi C., Holban Vl., Popovici T., Ulianovschi Gh., Ulianovschi X., Ursu N. care subliniază că persoana poate folosi cauza de legitimă apărare împotriva polițistului numai pentru a apăra persoana, deoarece drept obiect material al infracțiunii este corpul uman [220, p. 10; 228, p. 72-73; 3, p. 264].

Dacă polițistul săvârșește o faptă periculoasă care nu este prevăzută de atribuțiile sale, atunci el acționează ca o persoană particulară și autorul Șavgulidze T. a menționat corect: „În astfel de cazuri de aplicare a legitimei apărări nu importă dacă el este persoană cu funcție de răspundere” [254, p. 60].

Desigur, legitima apărare este posibilă față de polițist numai atunci când persoana este sigură de faptul că acțiunile acestuia sunt ilegale. Concluzia în privința ilegalității acțiunilor trebuie bazată pe circumstanțele concrete de la locul faptei (ca de exemplu, excesul de putere sau depășirea atribuțiilor de serviciu este însoțit de aplicarea armei, violenței, torturii etc.). Dacă acțiunile polițistului coincid după formă cu cele legale, de regulă, împotriva lor nu poate fi aplicată legitima apărare.

Nu se consideră atac periculos pentru viața și sănătatea polițistului: nesubordonarea cu reavoință dispoziției sau cererii legitime a funcționarului de poliție, ultragierea anagajatului organelor de ocrotire a normelor de drept, opunerea de rezistență, precum și comiterea altor contravenții asemănătoare [114, p. 67].

Autorul Trainin A.N., încă în anul 1929, sublinia că: „legea nu poate acorda cetățenilor dreptul de apreciere în fond a deciziilor luate de persoanele cu funcție de răspundere: este o hotărâre rațională sau nu, este determinată de circumstanțele cauzei sau nu etc. Acțiunile reprezentantului puterii statale nu trebuie să depășească limitele competenței sale, orice acțiune întreprinsă în afara acestor limite nu este legală” [239, p. 472].

4.2. Particularitățile dovedirii existenței semnelor legitimei apărări în acțiunile persoanelor deținute în penitenciar

Odată ajunsă în locurile de detențiune, persoana își dă seama că a nimerit într-o lume necunoscută pentru ea, cu regulile și tradițiile sale.

Persoanele ce își ispășesc pedeapsa în penitenciar reprezintă un pericol pentru societate, deoarece au fost condamnate la una dintre cele mai aspre pedepse – privarea de libertate (închisoare, detențiunea pe viață) [181, p. 22].

Din cauza faptului că toată societatea trăiește sub nivelul mediu necesar, condițiile în care sunt deținuți condamnații la închisoare sunt și mai deplorabile, astfel generându-se o instabilitate între interrelațiile condamnaților, agresivitate, iritație etc. Care, neputând fi îndreptată asupra statului, se revarsă asupra obiectelor din apropiere – condamnații mai slab dezvoltat fizic și psihic.

Autorul Merkuriev V.V. subliniază că persoana condamnată la închisoare nu se poate bucura pe deplin de dreptul la legitimă apărare [202, p. 14]. El consideră că condamnatul trebuie să se folosească de dreptul la legitimă apărare numai în acele limite care-i permit să se apere de un atac săvârșit asupra sa de către un alt condamnat. Nu susținem această opinie, deoarece Codul de executare al RM la alin.(1) art.168 prevede: condamnatul are drepturile, libertățile și obligațiile cetățenilor Republicii Moldova, cu excepțiile și restricțiile stabilite de prezentul cod și de actele normative adoptate în conformitate cu acesta. Restricția drepturilor proclamate în art.20-24 din Constituția Republicii Moldova nu se admite.

În urma unui sondaj efectuat de către E. Selnikova [226, p. 105] în rândurile condamnaților, s-a stabilit că 28,8% nu vor fi în stare să cauzeze un prejudiciu atacatorului, iar 40,9% din condamnați sunt în stare să apere viața și sănătatea altui condamnat. Printre factorii care îi stopează sunt menționați: frica de a nu fi trași la răspundere penală (54,4%), teama ca atacatorul să nu se răzbună ulterior pentru acțiunile de apărare întreprinse de el (6,5%), statutul pe care îl are în ierarhia criminală (12%), religia (6,5%), alți factori (de exemplu, educația, simțul stăpânirii etc.) – 14,1%.

Din aceste considerente, condamnatul atacat, în cele mai multe cazuri, va trebui să se bazeze numai pe propriile puteri, riscând să fie tras la răspundere penală pentru acțiunile de apărare întreprinse de el.

Specificul locului de detențiune influențează organizarea și tactica investigării faptelor de legitimă apărare săvârșite în penitencia, existând circumstanțe care facilitează și care nu sunt favorabile procesului de investigare.

Circumstanțe care facilitează procesul de investigare:

- condamnatul ce a săvârșit fapta infracțională nu poate să părăsească locul de detențiune (sectorul locativ, sectorul de producere etc.);
- căutarea făptuitorului se face într-un cerc restrâns de condamnați, printre cei care au fost acolo la momentul săvârșirii infracțiunii;
- datorită faptului că pe un teritoriu mic există o concentrație mare de condamnați care sunt supravegheați încontinuu de către administrația penitenciarului, fapta se săvârșește în condiții evidente;
- codul execuțional la art.6 la prevede efectuarea unor acțiuni de urmărire penală fără autorizația judecătorului de instrucție (de exemplu, percheziția) [22];
- existența în instituțiile penitenciare a ofițerilor de investigație care își desfășoară activitatea în conformitate cu art.222 CE al RM. În cazul în care s-a săvârșit o infracțiune, de ei depinde asigurarea pazei locului, identificarea martorilor, reținerea infractorului etc. până vine grupa operativă.
- conducerea penitenciarului poate să antreneze în descoperirea infracțiunii întreaga administrație a penitenciarului.

Totodată, există și circumstanțe nefavorabile procesului penal la care se atribuie dificultățile în activitatea cu martorii oculari. Practica ne demonstrează că, în pofida faptului că infracțiunea s-a săvârșit într-un loc aglomerat, identificarea martorilor, cu atât mai mult obținerea declarațiilor de la ei, este un obiectiv greu de realizat. Deoarece unii dintre ei îl compătimesc pe făptuitor și refuză să dea declarații, alții refuză să dea declarații veridice, fiindu-le frică de făptuitor, alții refuză să dea declarații până nu vor fi transferați în altă cameră sau în alt penitenciar, alții sunt indiferenți față de infracțiunea săvârșită și nu doresc să participe la procesul de investigare a infracțiunii, refuzând să dea declarații sub pretextul: „că ei nu au văzut nimic”, „dormeau, nu au atras atenție la cele ce s-a întâmplat”, „au fost ocupați cu alte lucruri” etc.

Particularitățile sus-numite, fără îndoială, trebuie luate în considerație la înaintarea versiunilor de lucru, alegerea strategiei de investigare și tacticii de efectuare a acțiunilor de urmărire penală.

De îndată ce a fost înregistrată informația despre săvârșirea infracțiunii, administrația penitenciarului, în primul rând, trebuie să întreprindă toate măsurile de pază și protecție a locului faptei, a persoanei ce s-a apărut și a martorilor, de curmare a influenței negative din partea altor condamnați asupra acestora.

Fără îndoială, cercetarea locului faptei în astfel de situații este o sursă bogată de informații. Considerăm este foarte important stabilirea corectă a perimetrului ce va fi supus cercetării în scopul descoperirii și fixării tuturor urmelor și identificării posibililor martori.

Locurile de săvârșire a infracțiunilor împotriva vieții și sănătății condamnatului, în instituțiile penitenciare, nu sunt alese întâmplător, dar sub influența anumitor factori, atât subiectivi, cât și obiectivi.

Cunoscând care sunt legăturile ce se formează între locul faptei și alte elemente ale infracțiunii, este posibil de înaintat versiuni cu privire la persoana ce a săvârșit infracțiunea, cât de bine a fost organizată și care au fost circumstanțele în care s-a săvârșit infracțiunea.

Rezultatele studiului efectuat de Kostiuk M.F. ne demonstrează că cele mai multe infracțiuni se săvârșesc pe teritoriile ce se află sub supraveghere 86,6% și doar 13,2% pe teritoriile ce nu se află sub supraveghere [194, p. 129].

Teritoriile ce se află sub pază și supraveghere se împart în sectoare de producere și sectoare locative. În sectoarele de producere se săvârșesc aproximativ 46,5% de infracțiuni dintre care 16,7% la locul de muncă, iar 18,7% pe sector.

În sectoarele locative se săvârșesc aproximativ 40,3% de infracțiuni (clădirea administrației penitenciarului, punctul medical, baia etc.).

Pe teritoriile ce fac parte din sectoarele de producție care nu se află sub supraveghere de către condamnații ce se bucură de dreptul de deplasare liberă, se săvârșesc aproximativ 13,2% de infracțiuni.

Analizând aceste date, putem conchide că, în primul rând, majoritatea infracțiunilor se săvârșesc pe sectoarele ce se află sub pază și supraveghere continuă. În al doilea rând, locurile cele mai favorabile sunt sectoarele de producere. În al treilea rând, cea mai criminogenă zonă din sectorul locativ este încăperea detașamentului, acolo unde condamnații își petrec cea mai mare parte din timpul liber.

Cercetarea împrejurărilor infracțiunilor permite înaintarea unor propuneri despre o posibilă existență a cauzei de legitimă apărare în acțiunile condamnatului ce s-a apărât.

În timpul efectuării cercetării la fața locului, în locurile de detențiune, trebuie ținut cont de faptul că o parte din corpurile delictive, în primul rând, cele cu care s-a săvârșit infracțiunea au putut fi aruncate, transmise în afara teritoriului cercetat sau chiar a penitenciarului. În scopul descoperirii acestora este rațional de întreprins acțiuni de căutare în alte încăperi și sectoare ale penitenciarului, acordând o atenție sporită fâșiilor de protecție a sistemului de pază a perimetrului penitenciarului. De asemenea, poate să dea rezultate și cercetarea teritoriului adiacent penitenciarului.

Când cercetarea la fața locului se efectuează în locurile de detențiune, trebuie ținut cont de faptul că unele urme pot fi deteriorate sau distruse de către condamnați, atât involuntar, cât și intenționat.

Audierea condamnatului, la fel, își are particularitățile sale. De aceea, pe lângă studierea materialelor cauzei, pregătirea locului și mijloacelor, asigurarea prezenței persoanelor ce urmează a fi audiate, ofițerul de urmărire penală trebuie să afle care este poziția atacatorului și a celui ce s-a apărât în ierarhia neformală a penitenciarului, statutul lor. Dacă atacatorul se află pe o treaptă ierarhic superioară față de cel ce s-a apărât, atunci e posibilă auto incriminarea. Motivul auto incriminării este evident – persoana se teme de o răzbunare din partea apropiaților atacatorului, care în penitenciar se bucură de o autoritate mai mare.

Este important de analizat pentru ce infracțiune își ispășește atacatorul pedeapsa în momentul de față și ce tipuri de infracțiuni a săvârșit acesta în trecut.

Autorul Kiselikov A.V. subliniază că în mare parte infracțiunile săvârșite în penitenciar sunt săvârșite de către condamnații care sunt în conflict cu administrația penitenciarului [195, p. 288].

Informația dată poate fi de folos ofițerului de urmărire penală pentru a înțelege mai bine nivelul de pregătire criminală a condamnatului în vederea săvârșirii unei infracțiuni. Bazându-se pe aceasta el poate să presupună cine dintre participanții la conflict a atacat și cine s-a apărât.

Ofițerul de urmărire penală va studia mai bine persoana audiată luând cunoștință de dosarul personal al condamnatului. O atenție deosebită e necesar de acordat documentelor referitoare la sancțiunile disciplinare aplicate în timpul executării pedepsei. Dacă în dosarul personal sunt prezente astfel de însemnări, atunci e rațional de aflat în legătură cu ce au fost aplicate sancțiunile disciplinare și cum a reacționat condamnatul la acestea.

La probarea caracterului acțiunilor de apărare, o importanță mare o are stabilirea atitudinii condamnatului față de disciplina și subcultura criminală din penitenciar. Astfel, conform datelor statistice prezentate de Sinelnikova E., marea majoritatea din infracțiunile săvârșite în penitenciar au tangență cu respectarea tradițiilor, obiceiurilor antisociale din penitenciar [226, p. 111]. Victimele acestor infracțiuni sunt condamnații care nu și-au plătit la timp datoriile (de exemplu, datorii apărute în urma jocurilor de cărți), care au acordat ajutor administrației penitenciarului și au conlucrat cu organele de urmărire penală în privința descoperii și prevenirii infracțiunilor, care au refuzat să îndeplinească cerințele „autorităților criminale” (*авторитетов*) sau care au cauzat daune „societății criminale”.

În mod corespunzător, caracteristica pozitivă a condamnatului ce se presupune că s-a apărât poate fi o probă indirectă a legalității acțiunilor întreprinse de el (de exemplu, anterior a curmat

alte încălcări, are o conduită bună și a depus eforturi simțitoare pentru reintegrarea sa socială în special în cadrul activităților: socio-educativă, a învățământului, a instruirii profesionale etc.)

Pe lângă acestea, este necesar de discutat cu șeful de sector, cu alți angajați ai penitenciarului care dețin informații despre condamnații ce au fost implicați în conflict și ce tip de relații există între ei. În cazul în care a fost descoperită informație cu valoare probantă este necesar de efectuat audierea acestor angajați.

Ar fi rațional ca ofițerul de urmărire penală să ceară să i se prezinte ample materiale ce caracterizează condamnații - participanți la procesul penal.

Permanent, pe fiecare condamnat se întocmesc caracteristici în care se indică dinamica de reeducare și corijare, recomandările propuse pentru lucrul individual cu condamnatul, concluzii etc. O astfel de caracteristică se anexează obligatoriu la dosarul personal când condamnatul săvârșește o infracțiune pe durata în care își ispășește pedeapsa în penitenciar. Ținând cont de particularitățile investigării faptei săvârșite în legitimă apărare, că la etapa inițială nu se cunoaște care dintre condamnați a săvârșit infracțiunea sau tentativa de infracțiune, este rațional să se întocmească caracteristici atât presupusului atacator, cât și a victimei.

Șeful de sector trebuie să indice în caracteristică următoarele date:

1. datele ce identifică persoana condamnatului (nume, prenume, patronimicul, anul nașterii, locul nașterii, când și de către ce instanță a fost condamnat, începutul și sfârșitul termenului de detențiune, la fel se indică antecedentele penale);
2. data sosirii în penitenciar, în ce detașament a fost repartizat;
3. unde și în ce funcție lucrează, atitudinea lui față de munca în penitenciar;
4. caracterul, studiile, dezvoltarea generală a condamnatului;
5. starea sănătății și particularitățile fiziologice. Dacă este bolnav, ce atitudine are față de tratament. Datele necesare pentru completarea acestei părți a caracteristicii sunt selectate de șeful sectorului în unitatea medicală a instituției;
6. particularitățile aspectului psihologic al personalității, necesitățile și interesele sale;
7. atitudinea față de administrația penitenciarului (atitudinea negativă nu poate servi temei de recunoaștere a condamnatului drept o persoană înrăită față de regim);
8. statutul condamnatului în colectivul de deținuți și atitudinea lor față de acesta (poziția în ierarhia criminală);
9. atitudinea față de infracțiunea săvârșită și pedeapsa stabilită pentru aceasta;
10. atitudinea față de activul penitenciarului;
11. atitudinea față de tradițiile și legile criminale (pe minorii care au o atitudine pozitivă față de acestea nu trebuie să se considere că au o atitudine negativă față de

administrația penitenciarului, deoarece, din cauza vârstei fragede, ei idealizează aceste legi, recunoscându-le drept valori morale pe unele dintre ele: „îi respectă pe cei mai mari”, „o respectă pe mama și pe tata” etc.);

12. caracterul relației cu familia, rudele apropiate, dacă le acordă suport material;
13. hotărâri privind încasările periodice (pensia de întreținere, repararea prejudiciului cauzat prin schilodire sau printr-o altă vătămare a sănătății, în legătură cu pierderea întreținătorului etc.);
14. atitudinea față de instruire;
15. atitudinea față de măsurile cu caracter educativ;
16. comportamentul condamnatului pe perioada de executare a pedepsei (dacă au fost aplicate în privința lui măsuri de stimulare și sancțiuni disciplinare, temeiul aplicării acestora);
17. aprecierea și recomandările comisiei de atestare și executarea lor.
18. concluzia în caracteristică.

Caracteristică negativă nu constituie un temei pentru a presupune că condamnatul nu a întreprins acțiuni legale de apărare.

În timpul audierii condamnatului, ce se presupune că s-a apărat, este necesar de atras atenție asupra comportamentului lui. Agitația excesivă a acestuia ne va demonstra faptul că există teama de o răzbunare din partea atacatorului sau din cercul de apropiați al acestuia. De aceea, încă de la etapa inițială de investigare, trebuie să fie întreprinse măsuri pentru a asigura securitatea participanților la proces.

Dacă ofițerul de urmărire penală are bănuieli întemeiate că audiatul se auto-incriminează, atunci primul trebuie să ia o atitudine critică față de declarațiile acestuia. După relatarea liberă ar fi rațional să-i comunicăm că atacatorul și-a recunoscut vina și să-i propunem să relateze totul din nou, explicându-i că nu are sens să se auto-incrimineze, deoarece nu există alte probe care să confirme vinovăția sa.

În timpul audierii participanților la conflict este necesar de stabilit în ce relații se află aceștia și care a fost motivul conflictului.

Desigur, nu trebuie contat mult pe faptul că vor fi identificați martorii care vor dori să depună declarații, deoarece „principiile morale ale condamnatului” exclud orice formă de conlucrare cu administrația penitenciarului. Considerăm că respectarea acestor principii de către condamnat reprezintă un garant al securității personale.

Suntem de acord cu opinia autorului Andreev N.A. care menționează că „întreg sistemul de reguli din instituțiile penitenciare se reduce la faptul că nu trebuie să părăști, să fii devotat

«societății criminale», să te desolidarizezi de administrația penitenciarului” [163, p. 105]. Anume din aceste considerente, în timpul audierii condamnatului, care posibil a fost martor ocular la săvârșirea infracțiunii, ofițerul de urmărire penală înregistrează astfel de declarații: în acel moment dormeam și nu am văzut nimic, mă afluam prea departe de locul altercației, m-am apropiat de ei prea târziu și nu am văzut ce s-a întâmplat.

Nu va avea efect preîntâmpinarea martorului despre răspunderea penală ce o poartă pentru darea declarațiilor mincinoase (art. 312 CP al RM) și refuzul sau eschivarea de a face declarații (art. 313 CP al RM), deoarece ei nu refuză să dea declarații. Însă informația oferită nu va ajuta cu nimic urmărirea penală.

Organul de urmărire penală trebuie să-l convingă pe potențialul martor să deponă declarații veridice folosind metodele de convingere și chiar de stimulare. Pentru stabilirea contactului psihologic, ofițerul de urmărire penală va înlătura următoarele bariere:

- frica condamnatului pentru securitatea personală. Dacă va depune declarații ce demonstrează nesinceritatea atacatorului, conform legilor criminale, acesta va fi considerat turnător și ca pedeapsă pentru aceasta va fi retrogradat în ierarhia criminală și aplicată față de el violența fizică (de exemplu, lipsirea de viață, cauzarea vătămarilor corporale grave etc.);
- condamnatul nu conștientizează cum poate fi stimulat de către administrația penitenciarului pentru conlucrarea cu ea.

Impedimentele din prima grupă pot fi depășite prin intermediul promisiunilor de asigurare a securității condamnatului (bineînțeles, acestea necesită a fi confirmate prin acțiuni concrete întreprinse de administrația penitenciarului). Impedimentele din a doua grupă pot fi depășite ținând cont de particularitățile persoanei condamnatului. Pentru o categorie de condamnați va fi îndeajuns să-l convingem că nu este un turnător, ci este persoana care ajută organul de urmărire penală să dovedească nevinovăția celui ce s-a apărut. Iar pentru o altă categorie de condamnați vor trebui luate măsuri radicale: folosirea materialului compromițător adunat de serviciile speciale de investigație sau anunțarea condamnatului că față de el pe viitor nu va fi posibil aplicarea măsurilor de stimulare în legătura cu nesinceritatea sa etc.

Este necesar de subliniat faptul că condamnații cunosc metodele de lucru ale organelor de drept, de aceea vor insista că pe fapta dată nu pot să explice nimic. O astfel de poziție reprezintă o problemă pentru organul de urmărire penală, deoarece, pentru a stabili adevărul pe cauza penală, ofițerul de urmărire penală va trebui să demonstrează că audiatul nu a putut să nu vadă ce s-a întâmplat. Complexitatea acestei probleme se manifestă prin faptul că, în primul rând, este anevoios de stabilit unde s-au aflat potențialii martori în timpul conflictului, iar în al doilea rând,

chiar dacă se va stabili locul aflării acestora nu se va putea spune cu certitudine că condamnatul a perceput corect cele întâmplate.

Ținând cont de cele enunțate anterior putem conchide că va fi foarte greu să se probeze că martorul este nesincer cu organul de urmărire penală.

Este rațional de efectuat examinarea corporală a condamnaților implicați în conflict. Scopul examinării constând nu numai în descoperirea urmelor de violență de pe corpul persoanei, dar și a semnelor individuale, în special a tatuajelor.

Tatuajele joacă rol special în rândurile condamnaților. Ele exprimă apartenența sau înregistrează istoria personală a condamnatului – abilități, specializări, realizări și condamnări [40].

În timpul efectuării examinării corporale trebuie luat în calcul că anumite vătămări corporale (plăgi, echimoze, excoriații etc.) au putut apărea pe corpul condamnatului în alte circumstanțe, străine infracțiunii investigate. De aceea, în cadrul examinării corporale, condamnatul trebuie să fie întrebat despre mecanismul de formare și vechimea unor leziuni corporale. Aceasta va permite, în primul rând, excluderea concluziilor pripite despre existența atacului. În al doilea rând, compararea acestora cu concluziile raportului de expertiză medico-legală poate scoate la suprafață faptul că condamnatul a depus declarații mincinoase și încearcă să ascundă adevărul.

La fel, e rațional de efectuat examinarea medicală în vederea constatării stării de ebrietate a condamnatului. Consumul alcoolului sau al surrogatului influențează sistemul nervos și generează un comportament agresiv, reprezentând una din cauze ce determină condamnatul la săvârșirea infracțiunilor contra persoanei (omor, vătămarea gravă cu premeditare etc.) și justiției (nesupunerea administrației penitenciarului etc.).

Efectuarea confruntării la investigarea faptelor de legitimă apărare săvârșite în locurile de detențiune este limitată și depinde, în mare măsură, de faptul dacă cel ce s-a apărut va avea capacitatea de a rezista presiunii atacatorului. Dacă totuși s-a decis să se efectueze confruntarea, trebuie să fim atenți și să întreprindem toate măsurile pentru a nu permite ca un condamnat să îl influențeze pe celălalt în timpul confruntării. O astfel de influență se poate termina cu aceea că cel ce s-a apărat legal „își reamintește” că asupra sa nu a fost săvârșit nici un atac periculos și va depune declarații ce dovedesc nesinceritatea sa, la etapa inițială de investigare. Confruntarea în această situație nu atrage scopul de înlăturare a divergențelor pentru aflarea adevărului.

Înainte de a efectua confruntarea este necesar de purtat o discuție cu cel ce probabil s-a aflat în legitimă apărare pentru a stabili dacă va fi în stare să dovedească vinovăția atacatorului. În cazul unui răspuns negativ este necesar a fi stabilite cauzele.

Considerăm că la investigarea unei fapte de legitimă apărare săvârșită în penitenciar se va recurge la efectuarea confruntării numai atunci când divergențele, între declarațiile participanților la urmărirea penală, nu pot fi înlăturate prin intermediul altor acțiuni de urmărire penală.

Efectuarea prezentării spre recunoaștere în cazul săvârșirii infracțiunii în penitenciar, de regulă, nu-și atinge scopul, deoarece ambii participanți la conflict nu neagă existența altercației, dar fiecare explică în felul său cele întâmplate. Ca excepție, prezentarea spre recunoaștere va avea succes la prezentarea obiectului cu care s-a săvârșit infracțiunea. Dacă condamnatul recunoaște cu fermitate obiectul, aceasta poate reprezenta o dovadă indirectă a sincerității persoanei ce s-a aflat în legitimă apărare.

Efectuarea percheziției în locurile de detenție decurge conform unei proceduri mai simple și poate avea un succes mai mare; în comparație cu percheziția la domiciliul persoanei. În primul rând, datorită faptului că penitenciarul este permanent supravegheat, iar în al doilea rând, pentru transmiterea sau aruncarea obiectelor cu care s-a săvârșit infracțiunea în afara locului faptei sau a penitenciarului este necesară așteptarea unei anumite ore și întrunirea anumitor circumstanțe.

Dacă o astfel de posibilitate nu a apărut, atunci este sigur că condamnatul va încerca să ascundă acest obiect pe teritoriul penitenciarului: sectorul locativ, sectorul de producție etc. În unele cazuri, când ofițerul de urmărire penală are bănuieli întemeiate că obiectul cu care s-a săvârșit infracțiunea a fost luat de la locul faptei și este în posesia altui condamnat, care nu a participat la conflict, este necesar de efectuat percheziția corporală a acestuia și percheziția spațiului locativ. În cadrul unei astfel de percheziții nu este exclus faptul să fie descoperit obiectul căutat. Dacă acest obiect a fost descoperit, posesorul reprezintă un potențial martor care este în stare să răspundă la unele întrebări și, în primul rând, să explice cum a ajuns acest obiect la el. Posesorul poate fi un complice care deține informații despre circumstanțele infracțiunii.

Referitor la verificarea declarațiilor la locul infracțiunii și la experimentul în urmărirea penală, considerăm că rezultate obținute nu vor avea un impact major asupra procesului de investigarea a faptei săvârșite în legitimă apărare. Deoarece condamnații, de regulă, se orientează foarte bine pe teritoriul penitenciarului și sunt în stare să descrie locul faptei adăugând de la sine detalii care nu au existat în momentul săvârșirii infracțiunii.

Rezultatele obținute în urma efectuării acestor acțiuni de urmărire penală pot fi comparate cu rezultatele altor acțiuni de urmărire penală în scopul verificării versiunilor de lucru și constatării declarațiilor mincinoase.

Procedura de dispunere și de efectuare a constatărilor tehnico-științifice și medico-legale și a expertizelor judiciare este aceeași și pentru infracțiunile săvârșite în penitenciar.

Ofițerul de urmărire penală trebuie să întreprindă toate măsurile necesare pentru a ridica cât mai rapid de la locul faptei urmele infracțiunii în vederea dispunerii expertizelor. Rezultatele obținute urmează a fi studiate atent de către organul de urmărire penală și comparate cu rezultatele altor acțiuni de urmărire penală, în vederea obținerii unor informații care vor confirma sau vor contrazice versiunile de urmărire penală, evidențiind existența circumstanțelor negative.

În timpul efectuării măsurilor speciale de investigație există posibilitatea de a urmări fenomenele criminale din interior, de a monitoriza încontinuu schimbările ce se produc în mediul criminal și de a obține informații cu privire la activitățile tainice ce au loc în penitenciar, focarul infracționalității și persoanele criminal active etc.

Chiar dacă în unele cazuri măsurile speciale de investigație nu vor avea succesul dorit, există probabilitatea obținerii unei informații utile ce va prezenta interes pentru ofițerul care efectuează activitatea specială de investigație, în vederea soluționării altor cauze.

La etapa inițială de investigare a faptei săvârșite în legitimă apărare în penitenciar când nu se cunoaște cu certitudine cine este făptuitorul și cine s-a apărat legal, acest tip de informații poate fi important la planificarea activității de urmărire penală și la înaintarea versiunilor.

Analizând cele enunțate anterior, putem conchide că particularitățile investigării faptei săvârșite de condamnat ce conține semne ale cauzei de legitimă apărare sunt:

1. posibilitatea de studiere mai aprofundată a personalității condamnaților implicați în conflict, relația dintre ei prin intermediul caracteristicilor, atestărilor și, de asemenea, prin convorbirile purtate cu administrația penitenciarului;
2. aplicarea procedurilor tactice de audiere depinde de statutul condamnatului în ierarhia criminală;
3. în vederea efectuării confruntării este necesar de întreprins toate măsurile ca făptuitorul să nu influențeze pe cel ce s-a apărat, pentru a evita auto incriminarea;
4. trebuie folosit la maxim posibilitățile ofițerului de investigație în vederea obținerii informației din surse confidentiale.

Un conflict pe teritoriul penitenciarului poate apărea nu numai între condamnați, dar și între condamnați și angajații penitenciarului. Cel mai des aceste conflicte apar din cauza faptului că toate cerințele înaintate de administrația penitenciarului sunt percepute negativ de către condamnați. Orice recomandare, observație, ordin emis de administrație urmărind întărirea disciplinei trezește nemulțumiri în rândurile condamnaților. Dar nu trebuie de uitat că conflictele pot apărea și din cauza acțiunilor incorecte și ilegale ale angajaților penitenciarului. Acțiunile incorecte sunt generate de: lipsa experienței în lucru cu condamnații, deformarea profesională,

încălcarea legislației ce se manifestă prin înjosirea demnității condamnatului, aplicarea de lovituri etc.

Regulile drastice și amorale din penitenciar; influențează într-o măsură mai mare sau mai mică pe cei care participă la reeducarea condamnaților. Unii dintre angajați, observând că efectele cruzimii aplicate de către condamnați față de alți condamnați este liniștea și subordonarea, se înarmează cu astfel de metode ștergând limitele între măsurile de constrângere legale și ilegale, săvârșind infracțiuni.

Situațiile când condamnatul este victimă, iar angajatul penitenciarului atacator sunt foarte greu de investigat. Aceasta se explică prin existența următoarelor circumstanțe:

- ofițerul de urmărire penală apriori îl tratează pe condamnat ca pe o persoană ce a săvârșit atacul, iar pe angajat ca pe o persoană ce a curmat acțiunea dată;
- stabilirea martorilor printre condamnați reprezintă o problemă, deoarece pe lângă motivele enunțate anterior condamnaților le este frică de presiunile ce pot veni din partea colegilor;
- martorii identificați din rândul administrației penitenciarului vor depune declarații precum că condamnatul avea un comportament social periculos și aplicarea forței fizice față de el a fost o necesitate.

La investigarea unor astfel de cazuri este necesar de atras atenție asupra locului și timpului săvârșirii infracțiunii. Considerăm că un angajat de rea-credință nu va atenta la viața și sănătatea condamnatului în zonele unde pot exista martori. El va alege un loc unde apariția altor persoane este minimală. În astfel de situații urmează a se stabili cum au ajuns ei în același loc și timp.

Existența divergențelor în declarațiile depuse sau lipsa unui răspuns cert ne demonstrează faptul că una dintre persoanele implicate în conflict este nesinceră și necesită a fi verificate versiunile ce țin de existența semnelor legitimei apărări în acțiunile condamnatului [226, p. 128].

Înainte de a efectua audierea persoanelor implicate în conflict, este rațional de studiat persoana condamnatului, dar și de acumulat informație ce caracterizează angajatul. O importanță deosebită se va acorda existenței sau lipsei sancțiunilor disciplinare, caracterului, comportamentului, atitudinii față de atribuțiile de serviciu și de condamnați. Analiza acestor date oferă posibilitatea de a înainta anumite versiuni de lucru.

Audierea condamnatului va decurge mai simplu, deoarece el nu depune declarații împotriva unui alt condamnat, dar împotriva unui angajat al penitenciarului. În acest caz el nu va fi retrogradat în ierarhia criminală și față de el nu se va aplica violența fizică, deoarece conform regulilor criminale angajatul nu este unul dintre ei și declarațiile depuse nu prejudiciază interesele lumii criminale.

Trebuie asigurată securitatea condamnatului fiindcă, există pericolul unei influențe psihice în urma căreia condamnatul să-și schimbe declarațiile. Este puțin probabil ca angajatul sau colegii acestuia să întreprindă acțiuni în vederea lezării sănătății. Considerăm că transferarea condamnatului în altă instituție penitenciară nu exclude posibilitatea influenței asupra lui.

Identificarea martorilor este o problemă pentru organele de urmărire penală, cauzele fiind enunțate anterior.

Efectuarea confruntării este obligatorie, deoarece condamnatul care a acționat în limitele legitimei apărări nu are nici un interes să-și schimbe declarațiile.

O altă situație se creează în cazul în care condamnatul face o denunțare calomnioasă împotriva angajatului penitenciarului. În asemenea situații, în cadrul confruntării condamnatul trebuie să depună declarații mincinoase în prezența angajatului, fapt din punct de vedere psihologic mai greu de realizat. Dacă în timpul confruntării condamnatul renunță la declarațiile depuse anterior sau le modifică, aceasta reprezintă un indiciu al nesincerității sale.

O atenție deosebită trebuie acordată obiectelor folosite la săvârșirea infracțiunilor și procedurii de efectuare a ridicării de obiecte și înscrisuri, examinării corporale și de dispunere a expertizelor judiciare.

De asemenea, în penitenciar nu este exclusă situația când mai mulți condamnați înscenează fapta de legitimă apărare cu scopul de a se răzbuna pe unul dintre angajații penitenciarului. În asemenea situații trebuie să atragem atenție asupra următoarelor circumstanțe:

- condamnații implicați în conflict se caracterizează negativ;
- au existat anterior conflicte între angajat și condamnați pe motivul nerespectării de către ultimii a cerințelor legale;
- condamnații sunt prea sinceri și doresc să depună declarații, inclusiv martorii. Trebuie să ne pună în gardă răspunsul-șablon al condamnaților și cât de greu răspund la întrebările detaliu;
- existența unui martor ce nu este complice la infracțiune. În această situație asupra lui se vor face presiuni din partea altor condamnați că să nu depună declarații veridice. Iar dacă a fost influențat nu va avea suficient timp ca să-și planifice toate răspunsurile asemenea celorlalți condamnați implicați în conflict și nu va putea răspunde la întrebările-detaliu.

Rămâne de adăugat că în cazul constatării în acțiunile condamnatului a cauzei de legitimă apărare nu trebuie să ne creăm impresia că toți condamnații sunt la fel.

4.3. Particularitățile dovedirii existenței semnelor legitimei apărări împotriva atacului săvârșit de o persoană iresponsabilă

Practica judiciară ne demonstrează că unele infracțiuni sunt săvârșite de persoane iresponsabile, precum și de persoane care simulează o boală psihică pentru a nu fi trase la răspundere penală. Despre existența unui făptuitor iresponsabil pot stă mărturie infracțiunile săvârșite în serie (de exemplu, omor, viol etc.) sau fără motiv.

Conform legislației penale, nu este pasibilă de răspundere penală persoana care, în timpul săvârșirii unei fapte prejudiciabile, se afla în stare de iresponsabilitate, adică nu putea să-și dea seama de acțiunile ori inacțiunile sale sau nu putea să le dirijeze din cauza unei boli psihice cronice, a unei tulburări psihice temporare sau a altei stări patologice.

Starea de responsabilitate este construită pe baza a două criterii: juridic și medical. Primul criteriu se referă la factorul volitiv și intelectual și constă în incapacitatea persoanei, în momentul săvârșirii infracțiunii, de a conștientiza (a-și da seama, a realiza) caracterul de fapt și pericolul social al comportamentului său și de a-l dirija.

Criteriul medical reprezintă enumerarea celor trei tipuri de dereglări psihice: 1) boală psihică; 2) tulburare psihică temporară; 3) altă stare patologică [14, p. 181].

Numai stabilirea prezenței ambelor criterii în timpul săvârșirii infracțiunii oferă posibilitatea de a recunoaște persoana iresponsabilă.

E necesar de a diferenția persoana iresponsabilă de persoana ce se află în stare de afect sau care din cauza stării psihice nu își dădea seama pe deplin de consecințele acțiunilor sau inacțiunilor sale și nu le putea dirija. Din această categorie fac parte: epilepsia, nevroza, psihoza, debilitatea, alcoolismul cronic, psihopatia, infantilismul etc.

Referitor la existența cauzei de legitimă apărare împotriva unui atac săvârșit de o persoană iresponsabilă, în literatura de specialitate există diverse opinii.

Prima categorie de autori precum Grișaeva P.I. și Zdravomâslova B.V. [177, p.175], Solopanova I.V, Sokolov N. și Ciupalenkov I. numai menționează o posibilă existență a cauzei de legitimă apărare împotriva unui atac săvârșit de o persoană iresponsabilă [229, p. 82; 228, p. 27-29].

A doua categorie de autori precum Vetrov N.I., Gabdrahmanov R.L. etc, Botnaru S., Șavga A., Grosu V., Grama M. subliniază că apărarea împotriva atacului survenit din partea unei persoane iresponsabile reprezintă o situație excepțională [175, p. 367; 174, p. 244; 14, p.300]. Dacă celui ce s-a apărat îi sunt cunoscute aceste „calități” ale atacantului, apărătorul este obligat să întreprindă toate măsurile pentru a opri declanșarea atacului, iar dacă acest lucru este imposibil, ca excepție se admite cauzarea de daune atacantului. Deci ei consideră că poate exista

cauza de legitimă apărare împotriva unui atac săvârșit de o persoană iresponsabilă numai atunci când cel atacat știe despre iresponsabilitatea acesteia.

A treia categorie de autori precum Borodac Al., Boroî Al., Hotca M.A., Jescchek H.H., Merle R., Vitu A., Betiol G. Subliniază, că luând în considerație că faptele prejudiciabile săvârșite de persoane ireponsabile nu se consideră infracțiuni, de regulă, legitima apărare împotriva acestor fapte nu se admite, cu excepția cazurilor în care cel atacat nu știa despre iresponsabilitatea atacantului [10, p. 273; 13, p.199; 126, p. 287]. El va riposta în legitimă apărare înlăturând pericolul prin mijloacele pe care le consideră eficiente, nefiind obligat să caute o soluție mai puțin periculoasă. În acest context autorul C. Bulai menționează că împotriva unui atac dezlănțuit de un iresponsabil se va riposta în stare de extremă necesitate, dacă cel ce ripostează cunoștea starea de iresponsabilitate a agresorului și deci va trebui să comită fapta prevăzută de legea penală numai dacă nu putea înlătura altfel pericolul [18, p. 244].

Susținem opinia autorilor ce fac parte din a treia categorie, din simplul motiv că nu poate fi impusă în sarcina victimei obligația cercetării sănătății celui ce atacă.

În cazul în care o persoană iresponsabilă este atacată de către o persoană responsabilă, reacția iresponsabilului concretizată într-o faptă prevăzută de legea penală nu va constitui infracțiune pe temeiul incapacității sale (a iresponsabilității) și nu pe temeiul legitimei apărări (iresponsabilul neavând semnificația atacului injust al agresorului) [38].

În cadrul investigării unei fapte săvârșite în legitimă apărare, poate să se constate că atât atacatorul, cât și cel ce s-a apărat legal sau s-a aflat în stare de iresponsabilitate sau care s-a îmbolnăvit după săvârșirea infracțiunii de o boală psihică, din care motive ele nu-și pot da seama de acțiunile lor sau nu le pot dirija. Considerăm că aceste două situații se deosebesc esențial în ceea ce privește metodica investigării.

Legislația procesual-penală în cazul investigării unei fapte săvârșite de o persoană iresponsabilă la alin.(2) art. 489 CP al RM prevede chestiunile ce urmează a fi verificate în cadrul efectuării urmăririi penale:

1. timpul, locul, modul și alte circumstanțe ale săvârșirii faptei prejudiciabile;
2. dacă fapta prejudiciabilă a fost săvârșită de către acea persoană;
3. dacă persoana care a săvârșit fapta prejudiciabilă a suferit în trecut de boli psihice, gradul și caracterul bolii psihice în momentul săvârșirii faptei prejudiciabile sau în timpul cercetării cauzei;
4. comportamentul persoanei care a săvârșit fapta prejudiciabilă atât înainte, cât și după săvârșirea ei;
5. caracterul și mărimea pagubei cauzate de fapta prejudiciabilă.

În baza probelor acumulate și materialului activității speciale de investigație pot fi înaintate următoarele versiuni în legătură cu starea psihică a făptuitorului:

- fapta prejudiciabilă a fost săvârșită de o persoană iresponsabilă;
- persoana s-a îmbolnăvit de o boală psihică după săvârșirea infracțiunii;
- fapta prejudiciabilă a fost săvârșită de o persoană care s-a aflat într-o tulburare psihică temporară;
- persoana este responsabilă, dar simulează starea de ireponsabilitate;
- persoană fiind alienat mintal ascunde aceasta.

În timpul investigării acestor cazuri trebuie să se atragă atenție asupra faptului că persoanele ireponsabile pot fi influențate ușor, de aceea în unele cazuri trebuie căutați și investigatorii.

Dacă una din versiunile înaintate prevede că fapta a fost săvârșită de o persoană ireponsabilă, atunci pe lângă circumstanțele obișnuite ce urmează a fi stabilite, trebuie acumulat informații cu privire la starea psihică a făptuitorului. Acest tip de informații este posibil de acumulat, începând cu etapa inițială de investigație, în cadrul acțiunii de cercetare la fața locului.

Sunt martori ai infracțiunii săvârșite de o persoană ireponsabilă: lipsa motivului, haosul în acțiunile făptuitorului, cruzimea cu care s-a săvârșit infracțiunea, deteriorările și distrugerile lipsite de logică ale împrejurărilor locului faptei.

La investigarea faptei săvârșite în legitimă apărare, unde atacatorul este ireponsabil, o atenție deosebită trebuie acordată procesului de audiere a victimei, martorilor oculari, rudelor, altor cunoscuți etc.

Audierea victimei sau a martorului ocular are drept scop stabilirea următoarelor circumstanțe: dacă există motiv, care este el; cu ce se ocupa și ce comportament avea făptuitorul până la săvârșirea, în momentul săvârșirii și după săvârșirea atacului; comportamentul făptuitorului avea anumite particularități, în ce anume constau acestea; cum a reacționat făptuitorul la rezistența opusă de către victimă; semnalmente funcționale precum vorbirea, vocea, mimica, mersul etc. aveau unele particularități. Dacă identitatea făptuitorului este cunoscută de către victimă sau martor este necesar de stabilit ce cunosc ei despre starea psihică a acestuia. Dacă identitatea făptuitorului nu se cunoaște, dar atât victima cât și martorul au dubii în privința stării de ireponsabilitate, atunci prin intermediul măsurilor de investigație specială urmează să se verifice dacă o astfel de persoană, cu astfel de semnalmente, nu se află la evidență psihiatrică într-o instituție medicală.

Starea psihică a făptuitorului reprezintă obiectul audierii rudelor, cunoscuților, prietenilor etc. Ofițerul de urmărire penală are posibilitatea de a afla nu numai modul de viață al acestei persoane, dar și traumele, bolile de care a suferit, dacă se află la evidența medicului psihiatru, dacă da, în care instituție medicală, cu ce diagnoză, când a fost externat, dacă a mai săvârșit anterior astfel de fapte prejudiciabile, dacă da, ce anume și care au fost consecințele etc.

Referitor la acțiunea de percheziție considerăm că e rațional de efectuat percheziția la domiciliul, locul de muncă al bănuțului iresponsabil, iar în caz de necesitate se recomandă efectuarea percheziției la persoanele cu care el întreține legături de prietenie. Această acțiune de urmărire penală va avea drept scop descoperirea obiectului cu care s-a săvârșit infracțiunea, a cartei medicale sau a altor documente ce dovedesc starea psihică a acesteia, literaturii în domeniul psihiatriei, rețetelor vechi ce conțin preparate psihotrope. Despre faptul că persoana suferă de anumite boli psihice ne pot vorbi colecțiile de obiecte pe care le deține (de exemplu, fetișism), de picturi executate într-o manieră neobișnuită (vezi figura A2.1-A2.3), versuri stranii (vezi figura A2.4) etc.

În timpul efectuării percheziției trebuie să urmărim reacțiile bănuțului, deoarece reacțiile isterice, caracterul agitat sau agresivitatea etc. pot să ne indice starea lui psihică.

Considerăm, că dacă în timpul investigării faptei se constată că persoana dată necesită o supraveghere îndelungată, din cauza faptului că prezintă un pericol nemijlocit pentru sine sau pentru cei din jur, atunci conform lit.a alin.(4) art.22 al legii privind sănătatea mentală, trebuie întreprinse toate măsurile pentru a o izola. O astfel de izolare e posibilă la dispoziția expertizei psihiatrice.

Unele date despre natura celor întâmplare pot fi obținute chiar de la bănuț. Însă nu trebuie uitat de faptul că el este o persoană iresponsabilă și va putea participa la acțiuni de urmărire penală unde va avea un rol pasiv – prezentarea spre recunoaștere, examinarea corporală etc.

Dacă nu există impedimente în privința chestionării persoanei iresponsabile, atunci trebuie să întreprindem activități pregătitoare de genul: analiza materialului de urmărire penală și activității de investigație specială, stabilirea esenței și consecutivității întrebărilor - temă și detaliu, efectuarea unei consultări cu medicul psihiatru în privința mijloacelor emoționale și logice de influență asupra chestionatului.

Bănuțul anterior judecat, de regulă, nu ascunde faptul că suferă de boli psihice, aceasta o fac numai debilii mintal. Foarte des persoanele iresponsabile nu spun despre boala psihică de care suferă, dar se plâng de memoria slabă, de sistemul nervos etc. [162, p. 900]

În timpul chestionării persoanei iresponsabile este necesar de stabilit:

- dacă recunoaște că suferă de o boală psihică, tulburări psihice temporare sau alte stări patologice, dacă da, de când este bolnav, dacă s-a tratat și dacă se află la evidența medicului psihiatru, în ce instituție medicală;
- care este motivul și când a apărut intenția de săvârșire a faptei prejudiciabile, dacă s-a pregătit, a relatat cuiva despre planurile sale, l-a instigat cineva, cine anume și în ce circumstanțe, i-au fost promise recompense;
- ce a simțit după săvârșirea infracțiunii, cui i-a comunicat despre infracțiunea săvârșită;
- dacă anterior a mai comis astfel de fapte, dacă da, ce anume, când și în ce circumstanțe.

Cea mai mare importanță în cadrul investigării faptei săvârșite în legitimă apărare împotriva unui atac săvârșit de o persoană iresponsabilă o are expertiza psihiatrică. După cum a subliniat autorul B.I. Derogai, expertiza psihiatrică este una specifică cazurilor de investigarea a faptelor de legitimă apărare [179, p. 9].

Conform alin.(3) art.143 CPP al RM, dispunerea unei astfel de expertize este obligatorie pentru constatarea stării psihice și fizice a bănuțului, învinuțului, inculpatului – în cazurile în care apar îndoieli cu privire la starea de responsabilitate sau la capacitatea lor de a-și apăra de sine stătător drepturile și interesele legitime în procesul penal.

Internarea persoanei în instituția medicală pentru efectuarea expertizei este permisă numai în temeiul deciziei ordonatorului expertizei judiciare, în modul stabilit de legislația de procedură. În ordonanța sau încheierea de efectuare a expertizei se indică numele și prenumele persoanei care urmează a fi internată, denumirea instituției medicale, iar în caz de necesitate, se indică și decizia privind măsura preventivă sau de aducere forțată în instituția medicală.

Ordonatorul expertizei, în urma deciziei căruia persoana a fost internată în instituția medicală pentru efectuarea expertizei, este obligat, în termen de 24 de ore, să anunțe despre aceasta membrii familiei persoanei internate, rudele ei sau alte persoane indicate de ea, iar în cazul lipsei acestora, organul de poliție de la locul de trai.

Decizia privind efectuarea examenului psihiatric fără liberul consimțământ al persoanei sau al reprezentantului ei legal, cu excepția cazurilor prevăzute la art.22 alin.(5) legea cu privire la sănătatea mentală, o ia medicul psihiatru.

Cererea privind efectuarea examenului psihiatric poate fi depusă de rudele persoanei, de orice medic, de factori de decizie (organul abilitat al administrației publice locale, procuratură, poliție, serviciul de pompieri). Motivarea solicitării examenului psihiatric fără liberul consimțământ se autentifică prin semnăturile persoanelor menționate la alin.(2) art. 24 legea cu privire la sănătatea mentală, cu specificarea propriilor date de identitate, cu descrierea

circumstanțelor care au condus la solicitarea unui astfel de examen, cu specificarea datelor de identitate ale persoanei în cauză și a antecedentelor medicale cunoscute.

Conform alin.(4) art.24 al legii privind sănătatea mintală, medicul psihiatru are dreptul să ceară date suplimentare pentru luarea deciziei. Constatând că în cerere lipsesc date care ar confirma existența circumstanțelor prevăzute la art.22 alin.(4) lit.c legea cu privire sănătatea mentală, medicul psihiatru motivează în scris refuzul de a efectua examenul psihiatric.

În funcție de circumstanțele cauzei, expertiza psihiatrică poate fi efectuată staționar, ambulatoriu și în lipsa persoanei. Este posibilă și efectuarea expertizei medico-legală post-mortem în baza materialului cauzei.

La dispoziția expertului trebuie să fie puse toate materialele ce caracterizează persoana supusă expertizei, circumstanțele și consecințele faptei prejudiciabile. Fără aceste date, expertul nu va formula o concluzie certă, deoarece numai examinarea persoanei nu este suficient.

De o importanță deosebită sunt datele despre starea psihică a persoanei în perioadele: până la săvârșirea, în momentul săvârșirii și după săvârșirea infracțiunii. Întrebarea despre tulburările psihice temporare este practic imposibil de soluționat fără astfel de date.

Dacă ofițerul de urmărire penală a înaintat, cu titlu de versiune, simulația de către atacator a unei boli psihice, față de expert va fi pusă întrebarea: ce date ale examinării demonstrează o simulare și care sunt semnalmentele acesteia. Dacă boala psihică este simulată de o persoană iresponsabilă, atunci aceasta poate ajuta la stabilirea motivului simulării [162, p. 902].

Autorii Drăghici P., Constantin R., Ioniță M. subliniază că simulația poate îmbrăca următoarele forme:

1. simulația propriu-zisă, când individul sănătos încearcă să simuleze tulburările psihice pentru a fi considerat lipsit de discernământ, cu scopul obținerii unei concluzii de neresponsabilitate pentru fapta comisă;
2. suprasimulația, când un individ realmente bolnav exagerează simptomele afecțiunii psihice existente, urmărind să pară și mai bolnav decât este (este vorba de simulația patologică întâlnită în cazuri mai rare);
3. disimularea presupune preocuparea bolnavului psihic de a-și ascunde boala, pentru a obține avantajele dorite (de exemplu, paranoicul încearcă să pară cât mai normal cu putință pentru a fi crezut în tema delirantă).

Cu toate că unii indivizi se pregătesc intens și consultă persoane și cursuri de specialitate, nu ajung la o simulare fidelă a simptomatologiei unei afecțiuni psihice și sunt relativ ușor „demascați”. Simulația nu reușește pentru că:

- simulantul nu ajunge să cunoască detaliile bolii psihice simulate, pe care expertul psihiatru le „așteaptă”, iar ele nu apar;
- simulantul alege afecțiuni psihice „impresionante”: plâns, țipete, gesticulații, distrugeri de obiecte, crize psihomotorii etc. trădându-se prin felul în care își dirijează astfel de crize, deci prin felul în care apelează la exagerări conștiente;
- simulantul își modifică tabloul clinic de la o zi la alta, căutând manifestări de succes. După câteva zile de internare, cei mai mulți „obosesc” și renunță la tensiunea rolului, recunoscând adevărata lor stare. Cei cu infracțiuni grave încearcă să-și joace „cartea” până la capăt, motiv pentru care expertul psihiatru va dovedi răbdarea necesară până va obține renunțarea la simulare [121, p. 90].

Dacă concluzia expertului psihiatru este cert pozitivă, în privința simulării, atunci ofițerul de urmărire penală trebuie să întreprindă toate acțiunile pentru a demasca simulația și a obține declarații veridice.

Expertiza medico-legală psihiatrică se efectuează post-mortem atunci când persoana iresponsabilă care a săvârșit fapta prejudiciabilă a decedat în timpul efectuării urmăririi penale. La fel, se va dispune această expertiză atunci când persoana s-a sinucis și nu s-a stabilit motivul sinuciderii, dar există date că persoana era psihic nesănătoasă.

Pe lângă expertiza psihiatrică, pot fi dispuse și alte expertize care vor ajuta la stabilirea stării psihice a persoanei. De exemplu, expertiza grafologică – poate constata caracteristicile individuale ale scrisului de mână ce arată schimbarea patologică a acestuia, despre stilul dezorganizat al scrisului (vezi imaginea 8). Orice afectare a stării fiziologice normale a persoanei care vizează în special procesele nervoase complexe, precum și mișcările membrilor superioare are influență directă asupra scrisului executat în condiții patologice.

4.4. Concluzii la capitolul 4

În urma celor relatate în capitolul 4, considerăm necesară evidențierea următoarelor:

1. Dacă acțiunile făptuitorului atentează la viața și sănătatea polițistului, atunci acesta se va bucura pe deplin de dreptul la legitimă apărare. Pentru polițist, legitima apărare va fi o obligație numai în cazul în care se săvârșește un atac care pune în pericol grav persoana sau drepturile celui atacat ori interesul public;

2. legitima apărare este posibilă și față de polițist atunci când suntem siguri că acțiunile acestuia sunt ilegale și pun în pericol grav viața și sănătatea persoanei. Totodată, nu trebuie de uitat faptul că legea nu poate acorda cetățenilor dreptul de apreciere în fond a deciziilor luate de persoanele cu funcție de răspundere;

3. în cazul dovedirii existenței semnelor legitimei apărări în acțiunile persoanelor deținute în penitenciar trebuie ținut cont de statutul criminal pe care îl are persoana în cadrul ierarhiei criminale a penitenciarului;

4. legitima apărare se admite nu numai în cazul în care cel atacat nu știa despre iresponsabilitatea atacantului, dar și în cazul în care știa însă, în circumstanțele create, nu vedea o altă cale de protejare a valorilor ocrotite de lege;

5. boală psihică, tulburarea psihică temporară sau altă stare patologică se poate de constatat nu numai prin dispunerea expertizei psihiatrice, dar și prin dispunerea expertizei grafologice.

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

În ipoteza studiului științific realizat, generalizând cele consemnate în conținutul propriu-zis al tezei de doctorat, s-au înaintat anumite concluzii generale și recomandări, în special:

1. Ținând cont de funcțiile pe care le are cauza de legitimă apărare, ca o cauză care înlătură caracterul penal al faptei, într-o societate, ea are propria istorie și propriile etape de evoluție. Legitimă apărare a existat dintotdeauna, dar la diferite faze ale dezvoltării societății i s-au dat diferite conotații uzuale.

2. Legitimă apărare, spre deosebire de alte cauze care înlătură caracterul penal al faptei, se caracterizează prin faptul că ea nu înlătură vinovăția sau pericolul social al faptei, dar înlătură caracterul ilegal al faptei săvârșite.

3. Acțiunile întreprinse în scopul apărării unei persoane constituie un drept al fiecărui cetățean indiferent de profesia practică cu excepția a două situații în care ea devine obligație:

- pentru persoanele obligate să asigure paza, protecția intereselor publice, drepturilor și libertăților persoanelor fizice sau juridice – în cazurile în care în circumstanțele create de atacant nu pot asigura aceste sarcini prin alte mijloace;
- pentru orice persoană fizică responsabilă care a atins vârsta generală a răspunderii penale (16 ani) – în cazurile în care este atacată o altă persoană fizică ce se află într-o stare periculoasă pentru viață și este lipsită de posibilitatea de a se salva din cauza vârstei fragede sau înaintate, a bolii sau a neputinței, iar persoana fizică știa despre primejdie sau ea însăși a creat această situație și a avut posibilitatea de a acorda ajutor persoanei aflate în primejdie.

4. Caracteristica criminalistică a faptelor săvârșite în legitimă apărare reprezintă prin sine un sistem de particularități criminalistice care evidențiază specificul împrejurărilor, metodelor, a mecanismului de săvârșire a faptei, personalitatea făptuitorului și a altor participanți ce au importanță în procesul de descoperire și cercetare a faptei săvârșite în legitimă apărare.

5. Principalele procedee probatorii ce stau la baza identificării semnelor legitimei apărări sunt:

- cercetarea la fața locului – are drept scop stabilirea, fixarea și cercetarea locului faptei, a urmelor și a altor date care în cumul cu celelalte probe vor oferi posibilitatea de a înțelege mecanismul infracțional, personalitatea făptuitorului și nu în ultimul rând de a constata existența sau lipsa martorilor;
- audierea persoanelor implicate în conflict și a martorilor – are drept scop stabilirea persoanelor implicate în conflict; cine dintre persoane a atacat și cine s-a apărat legal; cine a

atacat primul; care a fost motivul atacului, scopul urmărit; unde și când a avut loc atacul; care au fost mijloacele folosite de atacator și de cel ce s-a apărat; cui i-au fost provocate leziuni corporale etc.;

- expertiza medico-legală – din fabula descrisă de ofițerul de urmărire penală în ordonanța de dispunere a efectuării expertizei trebuie să reiasă faptul că nu s-a comis o infracțiune ordinară, ci probabil este vorba despre o faptă săvârșită în legitimă apărare.

6. Verificarea versiunilor de lucru la investigarea faptelor ce conțin semne ale legitimei apărări se efectuează nu numai prin compararea rezultatelor procedeele probatorii cu declarațiile presupusului atacator sau victimă, dar și cu sine însuși. În urma unei astfel de comparări se constată cât de mare este posibilitatea existenței semnelor legitimei apărări în acțiunile întreprinse de presupusa victimă.

7. La probarea existenței semnelor legitimei apărări în acțiunile polițiștilor trebuie să se atragă atenție asupra următoarelor elemente: existența circumstanțelor care favorizează și care sunt nefavorabile procesului de investigație; acțiunile întreprinse de polițist la locul faptei (caracterul, timpul, localizarea, legalitatea acestora); existența legăturii cauzale între acțiunile întreprinse de polițist și daunele cauzate; modalitatea de aplicare a armei de foc; raportul depus de polițist cu referire la cele întâmplate.

8. La probarea existenței semnelor legitimei apărări în acțiunile persoanelor deținute în penitenciar trebuie să se atragă atenție asupra următoarelor elemente: existența circumstanțelor care favorizează și care sunt nefavorabile procesului de investigație; statutul pe care îl are deținutul în ierarhia criminală; religia; locul săvârșirii faptei; caracteristica deținutului; atitudinea deținutului față de procesul de investigație; sursele confidențiale de informație.

9. La probarea existenței semnelor legitimei apărări împotriva atacului săvârșit de o persoană iresponsabilă trebuie să se atragă atenție asupra următoarelor elemente: chestiunile prevăzute la alin.(2) art. 489 CPP al RM; existența instigatorilor; procesul de audiere a victimei, martorilor oculari, rudelor, altor cunoscuți; existența în domiciliu, la locul și în alte încăperi a picturilor executate într-o manieră neobișnuită sau versuri stranii; datele despre starea psihică a persoanei în perioadele: pînă la săvârșirea, în momentul săvârșirii și după săvârșirea faptei; simularea simptomalogiei unei afecțiuni psihice.

Problema științifică de importanță majoră soluționată rezidă în *elaborarea* tacticii de investigare a faptei săvârșite în legitimă apărare și *determinarea* semnelor apărării, fapt care a *condus* la clarificarea pentru practicieni și teoreticieni din domeniul urmăririi penale și criminalistici a circumstanțelor ce necesită a fi stabilite și dovedite, în *vederea direcționării*

organului judiciar spre perfecționarea metodicii criminalistice, pentru a asigura eficiența urmăririi penale și realizarea reală a scopurilor acesteia.

Luând în considerație concluziile formulate mai sus, în scopul perfecționării activității tactice de cercetare a faptelor săvârșite în legitimă apărare, înaintăm următoarele **recomandări**:

Ø La investigarea faptei săvârșite în legitimă apărare să se dispună efectuarea unei constatări tehnico-științifice, în domeniul autoapărării, care va soluționa următoarele întrebări: 1) a existat un pericol real pentru viața celui ce s-a apărat, dacă nu, care au fost temeiurile ce i-au dat de înțeles că un astfel de pericol a existat? 2) a existat un pericol real pentru sănătatea și patrimoniul celui ce s-a apărat, dacă nu, care au fost temeiurile ce i-au dat de înțeles că un astfel de pericol a existat? 3) a avut posibilitate cel ce s-a apărat, reieșind din pregătirea sa fizică, starea sănătății etc. să folosească alte mijloace care ar fi stopat atacul? 4) a cunoscut cel ce s-a apărat despre faptul că a avut posibilitatea să folosească mijloace pasive (mai blânde) de apărare și că folosirea lor ar fi stopat imediat atacul? etc.

Ø Aplicarea detectorului comportamentului simulat la investigarea faptelor săvârșite în legitimă apărare.

Ø Procesului de interpretare a urmelor de conferit o importanță majoră.

Ø Modificarea alin. (2) art.36 CP al RM după cum urmează:

Este în stare de legitimă apărare persoana care săvârșește fapta pentru a respinge un atac direct, imediat, material și real îndreptat împotriva sa, a altei persoane sau împotriva unui interes public și care pune în pericol grav persoana sau drepturile celui atacat ori interesul public, dacă nu au fost depășite limitele apărării, adică comise acțiuni intenționate ce depășesc vădit caracterul și pericolul atacului.

Avantajele unor asemenea recomandări sunt:

- Eficientizarea procesului de investigarea a faptelor săvârșite în legitimă apărare, astfel încât organele judiciare să nu se confrunte cu dificultăți în activitatea de constatare a semnelor legitimei apărări.

- Se vor evita cheltuielile în legătură cu rejudecarea cauzelor ca efect al reîncadrării.

Planul de cercetări de perspectivă include următoarele subiecte:

1. Investigarea criminalistică a depășirii limitelor legitimei apărării.

2. Perspectivele expertizelor judiciare și constatărilor tehnico-științifice și medico-legale la investigarea faptei de legitimă apărare.

3. Investigarea concurenței cauzelor care înlătură caracterul penal al faptei.

BIBLIOGRAFIE

1. Alecu Gh. Legitima apărare: noțiune, condiții și efecte juridice. În: *Legea și viața*, 2010, nr.2, p. 11.
2. Antoniu G. Partea generală a Codului penal într-o viziune europeană. În: *Revista de drept penal* nr. 1/2004, p. 37.
3. Barbăneagră A. ș.a. Cod penal comentat și adnotat. Chișinău: Cartier Juridic, 2005. 641 p.
4. Basarab M. Drept penal. Partea generală, vol.II, ediția a IV-a revăzută și adăugită. București: Lumina Lex, 2002. 464 p.
5. Bârgău M., V. Florea, Principiile dreptului penal. Legitima apărare în legislația penală a diferitor țări. În: *Revista națională de drept*, 2003, nr.8, p.24.
6. Bernicova M. Definiția, temeiurile și condițiile legalității acțiunilor de reținere a infractorului. În: *Revista națională de drept*, 2003, nr.5, p.56.
7. Biblia Vechiul Testament. Exodul 22.
8. Bitoleanu I. Introducere în istoria dreptului. București: Fundația România de mâine, 2006. 328 p. <http://www.scribd.com/doc/7058753/Intr-Ist-Drept> (vizitat 11.01.2013).
9. Bontea O. Evoluția modelului represiv de reacție socială împotriva criminalității. În: *Legea și viața*, 2011, nr.3, p.20.
10. Borodac Al. Manual de drept penal. Partea generală. Chișinău: Tipografia Centrală, 2005. 512 p.
11. Boroș A. ș.a., Dicționar de drept penal, București: All Beck, 2004. 424 p.
12. Boroș A., Nistoreanu Gh., Drept penal și Drept procesual penal. Curs selectiv pentru licență, Ediția 4, București: All Beck, 2005. 435 p.
13. Boroș A., Drept penal. Partea generală, București: C.H. Beck, 2006. 372 p.
14. Botnaru S. ș.a. Drept penal. Partea generală, vol. I. Chișinău: Cartier Juridic, 2005. 610 p.
15. Botnaru S. Cauzele care exclud caracterul penal al faptei în reglementările statutului Curții Criminale Internaționale. În: *Analele științifice ale Universității de Stat din Moldova*, 2004, nr.7, p.220.
16. Brânză S., Statii V., Drept Penal partea specială Volumul I, Editorial-Poligrafic „Tipografia Centrală”, Chișinău, 2011, 1062 p.
17. Bulai C. Drept penal român. Partea generală, vol. I., București, 1979. 284 p.
18. Bulai C. Drept penal. Partea generală. Timișoara: ALL Beck, 1997. 494 p.
19. Carp S. ș.a. Drept execuțional penal, Academia „Ștefan cel Mare”, Chișinău, 2007, 353p.
20. Cepraga Au. Criminalistica. Tratat de tactică. Iași: GAMA, 1996. 481 p.

21. Chirița Gh. ș.a. Cadrul legal de aplicare și specificarea mijloacelor speciale. Material didactic, Chișinău, 2011. 144 p.
22. Codul de executare al Republicii Moldova. Nr. 443-XV din 24.12.2004. În: Monitorul oficial al Republicii Moldova, 03.03.2005 nr. 34-35. Comitetul Helsinki Moldova.
23. Codul penal al Australiei.
http://www.austlii.edu.au/au/legis/cth/consol_act/cca1995115/sch1.html.(vizitat 15.01.2013).
24. Codul de procedură penală al Republicii Moldova. Nr. 122-XV din 14 martie 2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 28.12.2012, nr. 273-279.
25. Codul civil al Republicii Moldova. Nr. 1107-XV din 6 iunie 2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 22.06.2002, nr. 82-86.
26. Codul contravențional al Republicii Moldova. Nr.218-XVI din 24 octombrie 2008. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 16.01.2009, nr.3-6/15.
27. Codul de procedură civilă al Republicii Moldova. Nr.225-XV din 30 mai 2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 12.06.2003, nr.111-115/451.
28. Codul penal al Republicii Moldova. Nr.985-XV din 18.04.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 14.04.2009, nr. 72-74.
29. Codul penal al Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești (R.S.S.M.) din 24.03.1961 (abrogat). În: Vestile R.S.S.M., 1961, nr.10.
30. Codul penal al Italiei. [Codice Penale libro primo dei reati v generale](http://translate.google.md/translate?hl=ru&langpair=en|ru&u=http://www.drze.de/in-focus/euthanasia/modules/the-penal-code-of-italy%3Fset_language%3Den),
http://translate.google.md/translate?hl=ru&langpair=en|ru&u=http://www.drze.de/in-focus/euthanasia/modules/the-penal-code-of-italy%3Fset_language%3Den. (vizitat 19.09.2012).
31. Codul penal al Poloniei. (<http://www.infor.pl/dziennik-ustaw,rok,1997,num,88/poz,553,ujednolicony,ustawa-kodeks-karny.html>)
32. Cod penal al României. Legea nr.286/2009 În: Monitorul Oficial al României. Partea I, 24.07.2009, nr.510. <http://www.lex.ro/Codul-Penal-124015.aspx> (vizitat 09.10.2012).
33. Codul penal al României (Carol al II-lea) din 18 martie 1936. În: Monitorul Oficial al României. Partea I, 18.03.1936, nr.65 [http://legestart.ro/Codul-Penal-1936-Carol-II-lea-\(MTU3Mzk-\).htm](http://legestart.ro/Codul-Penal-1936-Carol-II-lea-(MTU3Mzk-).htm) (vizitat 09.10.2012).
34. Codul penal al Ucrainei. <http://zakon2.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2341-14> (vizitat 24.10.2012).
35. Codul penal al Ungariei.
<http://www.ilga.gov/legislation/ilcs/ilcs4.asp?DocName=072000050HArt%2E+7&ActID=1876&ChapterID=53&SeqStart=8500000&SeqEnd=10000000> (vizitat 22.11.2012)

36. Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994, în vigoare la 27 august 1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 12.08.1994, nr.1.
37. Curtea de Apel. Culegeri de practică judiciară (august 1996 - aprilie 1999). Chișinău: Garuda-art, 1999, 228 p.
38. Danileț V. Cristi. Judecătoria Cluj-Napoca. Condițiile legitimei apărări, mai 2003, p. 12. www.cristidanilet.ro/docs/Conditii%20leg.aparare.doc. (vizitat 26.09.2012).
39. David Diana-Bianca. Excesul justificat de legitimă apărare. În: Revista Institutului Național al Magistraturii, Nr.2/2005, p.51.
40. Desene criminale <http://www.crimetime.ro/dosare/desene-criminale-top-5-tatuaje-ale-infractorilor.html>. (vizitat 10.01.2013).
41. Dobrinoiu V. Drept penal. Partea generală (Note de curs). București: Romfel, 1992. 223 p.
42. Dongoroz V. ș.a., Explicații teoretice ale Codului penal român, vol.I. București: Academia Română și ALL BECK, 2003. 450 p.
43. Doroș S., Criminalistica, vol. I, Chișinău: Știința, 1996. 271 p.
44. Dosarul nr. 1ra – 1/2008 din 22 ianuarie 2008 // Arhiva Curții Supreme de Justiție.
45. Dosarul nr. 1ra-44/08 din 26 februarie 2008 // Arhiva Curții Supreme de Justiție.
46. Dosarul nr. 1ra-46/08 din 25 martie 2008 // Arhiva Curții Supreme de Justiție.
47. Dosarul nr. 1ra-667/08 din 30 aprilie 2008 // Arhiva Curții Supreme de Justiție.
48. Dosarul nr. 1ra-598/08 din 27 mai 2008 // Arhiva Curții Supreme de Justiție.
49. Dosarul nr. 1ra-885/2008 din 25 iunie 2008 // Arhiva Curții Supreme de Justiție.
50. Dosarul nr. 1ra-1077/08 din 24 septembrie 2008 // Arhiva Curții Supreme de Justiție.
51. Dosarul nr. 1ra-1147/08 din 15 octombrie 2008 // Arhiva Curții Supreme de Justiție.
52. Dosarul nr. 1ra-1239/08 din 05 noiembrie 2008 // Arhiva Curții Supreme de Justiție.
53. Dosarul nr. 1ra-1283/08 din 19 noiembrie 2008 // Arhiva Curții Supreme de Justiție.
54. Dosarul nr. 1ra-1314/08 din 26 noiembrie 2008 // Arhiva Curții Supreme de Justiție.
55. Dosarul nr. 1ra-1405/08 din 17 decembrie 2008 // Arhiva Curții Supreme de Justiție.
56. Dosarul nr. 1ra-165/09 din 28 ianuarie 2009 // Arhiva Curții Supreme de Justiție.
57. Dosarul nr. 1ra-261/2009 din 25 februarie 2009 // Arhiva Curții Supreme de Justiție.
58. Dosarul nr. 1ra-440/09 din 08 aprilie 2009 // Arhiva Curții Supreme de Justiție.
59. Dosarul nr. 1ra-641/09 din 13 mai 2009 // Arhiva Curții Supreme de Justiție.
60. Dosarul nr. 1re-270/09 din 02 iunie 2009 // Arhiva Curții Supreme de Justiție.
61. Dosarul nr. 1ra-630/09 din 16 iunie 2009 // Arhiva Curții Supreme de Justiție.
62. Dosarul nr. 1ra-650/09 din 16 iunie 2009 // Arhiva Curții Supreme de Justiție.
63. Dosarul nr. 1ra-832/09 din 01 iulie 2009 // Arhiva Curții Supreme de Justiție.

64. Dosarul nr. 1ra-905/09 din 03 noiembrie 2009 // Arhiva Curții Supreme de Justiție.
65. Dosarul nr. 1ra-1071/09 din 24 noiembrie 2009 // Arhiva Curții Supreme de Justiție.
66. Dosarul nr. 1ra-1159/09 din 26 ianuarie 2010 // Arhiva Curții Supreme de Justiție.
67. Dosarul nr. 1ra-283/10 din 24 februarie 2010 // Arhiva Curții Supreme de Justiție.
68. Dosarul nr. 1ra-427/10 3 din 1 martie 2010 // Arhiva Curții Supreme de Justiție.
69. Dosarul nr. 1ra-341/10 din 10 martie 2010 // Arhiva Curții Supreme de Justiție.
70. Dosarul nr. 1ra-70/10 din 16 martie 2010 // Arhiva Curții Supreme de Justiție.
71. Dosarul nr. 1ra-267/2010 din 23 martie 2010 // Arhiva Curții Supreme de Justiție.
72. Dosarul nr. 1ra-335/10 din 27 aprilie 2010 // Arhiva Curții Supreme de Justiție.
73. Dosarul nr. 1ra-579/10 din 28 aprilie 2010 // Arhiva Curții Supreme de Justiție.
74. Dosarul nr. 1ra-214/10 din 04 mai 2010 // Arhiva Curții Supreme de Justiție.
75. Dosarul nr. 1ra-423/10 din 11 mai 2010 // Arhiva Curții Supreme de Justiție.
76. Dosarul nr. 1ra-629/10 din 12 mai 2010 // Arhiva Curții Supreme de Justiție.
77. Dosarul nr. 1ra-568/10 din 18 mai 2010 // Arhiva Curții Supreme de Justiție.
78. Dosarul nr. 1ra-510/10 din 18 mai 2010 // Arhiva Curții Supreme de Justiție.
79. Dosarul nr. 1ra-712/10 din 16 iunie 2010 // Arhiva Curții Supreme de Justiție.
80. Dosarul nr. 1ra – 803/10 din 20 iulie 2010 // Arhiva Curții Supreme de Justiție.
81. Dosarul nr. 1ra-768/10 din 16 iunie 2010 // Arhiva Curții Supreme de Justiție.
82. Dosarul nr. 1ra-998/2010 din 27 octombrie 2010 // Arhiva Curții Supreme de Justiție.
83. Dosarul nr. 1ra-999/10 din 27 octombrie 2010 // Arhiva Curții Supreme de Justiție.
84. Dosarul nr. 1ra-978/10 din 16 noiembrie 2010 // Arhiva Curții Supreme de Justiție.
85. Dosarul nr. 1ra-1061/10 din 17 noiembrie 2010 // Arhiva Curții Supreme de Justiție.
86. Dosarul nr. 4-1re-1558/10 din 09 decembrie 2010 // Arhiva Curții Supreme de Justiție.
87. Dosarul nr. 1ra-71/2011 din 11 ianuarie 2011 // Arhiva Curții Supreme de Justiție.
88. Dosarul nr. 1ra-7/11 din 15 februarie 2011 // Arhiva Curții Supreme de Justiție.
89. Dosarul nr. 1ra-250/11 din 16 martie 2011 // Arhiva Curții Supreme de Justiție
90. Dosarul nr. 1ra-151/11 din 22 martie 2011 // Arhiva Curții Supreme de Justiție.
91. Dosarul nr. 1ra-275/11 din 23 martie 2011 // Arhiva Curții Supreme de Justiție
92. Dosarul nr. 1ra-306/11 din 06 aprilie 2011 // Arhiva Curții Supreme de Justiție.
93. Dosarul nr. 1ra-323/11 din 13 aprilie 2011 // Arhiva Curții Supreme de Justiție.
94. Dosarul nr. 1ra-347/11 din 20 aprilie 2011 // Arhiva Curții Supreme de Justiție.
95. Dosarul nr. 4-1re-154/11 din 21 aprilie 2011 // Arhiva Curții Supreme de Justiție.
96. Dosarul nr. 1ra-440/11 din 18 mai 2011 // Arhiva Curții Supreme de Justiție.
97. Dosarul nr. 1ra-519/11 din 22 iunie 2011 // Arhiva Curții Supreme de Justiție.

98. Dosarul nr. 1re-259/2011 din 28 septembrie 2011 // Arhiva Curții Supreme de Justiție.
99. Dosarul nr.1 ra-670/11 din 28 septembrie 2011 // Arhiva Curții Supreme de Justiție.
100. Dosarul nr.1 ra-712/11 din 12 octombrie 2011 // Arhiva Curții Supreme de Justiție.
101. Dosarul nr. 1ra-704/11 din 12 octombrie 2011 // Arhiva Curții Supreme de Justiție.
102. Dosarul nr. 1ra-782/2011 din 26 octombrie 2011 // Arhiva Curții Supreme de Justiție.
103. Dosarul nr. 4-1re-252/11 din 27 octombrie 2011 // Arhiva Curții Supreme de Justiție.
104. Dosarul nr.1 ra-174/12 din 25 ianuarie 2012 // Arhiva Curții Supreme de Justiție.
105. Dosarul nr.1ra-52/12 din 07 februarie 2012 // Arhiva Curții Supreme de Justiție.
106. Dosarul nr. 1ra-386/12 din 28 martie 2012 // Arhiva Curții Supreme de Justiție.
107. Dosarul nr. 1 ra-285/12 din 03 aprilie 2012 // Arhiva Curții Supreme de Justiție.
108. Dosarul nr. 1ra-336/12 din 17 aprilie 2012 // Arhiva Curții Supreme de Justiție.
109. Draghici P. ș.a. Expertizele – mijloc de probă în procesul penal. București, 2000. 271 p.
110. George P., ș.a. Concepte de bază ale justiției penale. Chișinău: ARC, 2001. 411 p.
111. Gladchi Gh., Victimologia criminologică: Probleme teoretice, metodologice și aplicative, Autoref. la teza de doctor habilitat în drept, specialitatea drept penal. Chișinău, 2005, 44 p.
<http://ro.scribd.com/doc/26143753/Gheorghe-Gladchi-Abstract#scribd> (vizitat 23.09.2014).
112. Golubenco Gh., Urmele infracțiunii. Teoria și practica examinării la fața locului, Garuda – Art, Chișinău, 1999, 160 p.
113. Golunski S.A. Criminalistica. București: Ediția Științifică, 1961. 559 p.
114. Grati V. Aspecte administrativ-juridice ale aplicării și folosirii armelor de foc de către funcționarii de poliție. Monografie. Chișinău: Tipografia Centrală, 2005. 196 p.
115. Grati V. Aplicarea de către funcționarii de poliție a armei de foc în condițiile apărării cetățenilor contra unor agresiuni violente. În: Legea și viața, 2005, nr.2, p. 33.
116. Grigoriu N. Drept penal general, vol.I. Iași: Sunset. 1997. 333 p.
117. Heghel G.W.F. Filosofia dreptului. București, 1998.
<http://www.scribd.com/doc/54199946/G-W-F-Hegel-Principiile-Filosofiei-Dreptului>
(vizitat 14.01.2013).
118. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova. Cu privire la măsurile de asigurare a ocrotirii pădurilor, perdelelor forestiere de protecție și a altor plantații silvice. Nr. 106 din 27.02.1996. În: Monitorul Oficial, 30.05.1996, nr. 032.
119. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova. Cu privire la aprobarea Nomenclatorului mijloacelor specifice din dotare și a Regulilor de aplicare a acestora de către colaboratorii Serviciului Grăniceri. Nr. 784 din 01.09.2010. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 07.09.2010, nr. 160-162.

120. Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova. Cu privire la aprobarea mijloacelor speciale și a regulilor de aplicare a acestora de către colaboratorii organelor de interne și militarii trupelor de carabinieri ale Ministerului Afacerilor Interne. Nr. 1275 din 15.02.1993. În Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 28.02.1993, nr. 002.
121. Hotca M.A. Drept penal. Partea generală. București: C.H.Beck, 2007. 708 p.
122. Ionuș R.-G. Aspecte tranzitorii privind cauzele care înlătură caracterul penal al faptei. În: Revista națională de drept, 2006, nr.4, p. 74.
123. Lari Iu, Criminologie, Academia „Ștefan cel Mare” a Ministerului Afacerilor Interne, Tipografia „Elena V.I.”, Chișinău 2004, 150 p.
124. Legea cu privire la Sistemul penitenciar. Nr. 1036 din 17.12.1996. Publicat: 10.10.2008 în Monitorul oficial al Republicii Moldova nr. 183-185.
125. Legea cu privire la protecția martorilor și altor participanți la procesul penal. Nr.105-XVI din 16.05.2008. Publicat: 07.04.11 în Monitorul oficial al Republicii Moldova nr.110-112.
126. Legea privind organele securității statului. Nr. 619-XIII din 31.10.1995. Publicat: 13.02.1997 în Monitorul oficial al Republicii Moldova nr. 10.
127. Legea privind activitatea particulară de detectiv și de pază. Nr. 283-XV din 04.07.2003. Publicat: 19.09.2003 în Monitorul oficial al Republicii Moldova nr. 200-203.
128. Legea cu privire la Poliția de Frontieră Nr. 283 din 28.12.2011 Publicat: 20.04.2012 în Monitorul oficial al Republicii Moldova nr. 76-80 .
129. Legea cu privire la gărzile populare. Nr. 1101-XIII din 06.02.1997. Publicat: 10.04.1997 în Monitorul oficial al Republicii Moldova nr. 22-23.
130. Legea privind Serviciul de Informații și Securitate al Republicii Moldova. Nr. 753-XIV din 23.12.1999. Publicat: 31.12.1999 în Monitorul oficial al Republicii Moldova nr. 156.
131. Legea privind statutul ofițerului de informații și securitate. Nr. 170-XVI din 19.07.2007. Publicat: 02.11.2007 în Monitorul oficial al Republicii Moldova nr. 171-174.
132. Legea privind activitatea specială de investigație. Nr.59 din 29.03.2012. Publicat: 08.06.2012 în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 113-118.
133. Legea cu privire la activitatea Poliției și statutul polițistului. Nr. 320 din 27.12.2012. Publicat: 01.03.2013 în Monitorul oficial al Republicii Moldova nr. 42-47.
134. Legea privind modul de aplicare a forței fizice, a mijloacelor speciale și a armelor de foc. Nr. 218 din 19.10.2012. Publicat: 14.12.2012 în Monitorul oficial al Republicii Moldova nr. 254-262.
135. Legea privind sănătatea mentală. Nr.1402-XIII din 16.12.1997. Publicat: 21.05.1998 în Monitorul oficial al Republicii Moldova nr. 44-46

136. Legea cu privire la Serviciul de Protecție și Pază de Stat. Nr. 134-XVI din 13.06.2008. Publicat: 08.07.2007 în Monitorul oficial al Republicii Moldova nr. 120-121.
137. Legea privind aplicarea testării la detectorul comportamentului simulat (poligraf), legea Nr. 269-XVI din 12.12.2008. Publicat: 20.03.2009 în Monitorul oficial al Republicii Moldova nr. 57-58.
138. Legea privind Serviciul de Stat de Curieri Speciali. Nr. 402-XV din 02.12.2004. Publicat: 01.01.2005 în Monitorul oficial al Republicii Moldova nr. 1-4.
139. Legea cu privire la protecția martorilor și altor participanți la procesul penal. Nr. 105-XVI din 16.05.2008. Publicat: 27.06.2008 în Monitorul oficial al Republicii Moldova nr. 112-114.
140. Macari Iv. Drept penal al Republicii Moldova, partea generală. Chișinău: CE USM, 2002. 398 p.
141. Manole N. Înlăturarea caracterului penal al faptei și cauzele justificative, Teză de doctor în drept, Chișinău, 2014, 190 p.
142. Mârzac V. Valoarea juridică a rezultatelor obținute în cadrul testărilor la poligraf. Chișinău, 2011. http://reviste.asm.md/files/Anale_stiint%2011_2011.pdf (vizitat 14.01.2013).
143. Mitrache C. Reflecții privind prezumția de legitimă apărare. În: Dreptul (România), 2008, nr.3, p. 153.
144. Morega D.-E., Legitima apărare și starea de necesitate. Teză de doctor în drept, Chișinău, 2013, 215 p.
145. Odagiu Iu., ș.a., Acte procedurale întocmite în faza de urmărire penală. Chișinău, 2008. 282 p.
146. Odagiu Iu. Luchin L. Expertize judiciare (Ghid practic). Chișinău: Academia „Ștefan cel Mare” a MAI, 2011. 131 p.
147. Reguli tactice criminalistice de investigare a scenei infracțiunii. <http://www.stiucum.com/drept/criminologie/Reguli-tactice-criminalistice-62884.php> (vizitat 24.12.2012).
148. Rusnac C. Apariția și dezvoltarea instituției legitimei apărări în materie de drept penal al statelor sclavagiste și feudale. În: Anale Științifice ale Academiei „Ștefan cel Mare” a Ministerului Afacerilor Interne al Republicii Moldova, Științe socioumane, Ediția a XI-a, nr. 1, Chișinău, 2011, 148-154 p. http://academy.police.md/assets/files/pdf/Anale_stiint_ed_11_1.pdf (vizitat 11.12.2014).

149. Rusnac C. Atacul ca parte componentă a legitimei apărări. În: Anale Științifice ale Academiei „Ștefan cel Mare” a Ministerului Afacerilor Interne al Republicii Moldova, Științe socioumane Ediția a XII-a, nr. 1, Chișinău, 2012, p. 159-164.
http://academy.police.md/assets/files/pdf/Anale_stiint_ed_12_1.pdf. (vizitat 11.12.2014).
150. Rusnac C. Particularitățile cercetării la fața locului în cazul investigării faptelor săvârșite în legitimă apărare. În: Anale Științifice ale Academiei „Ștefan cel Mare” a Ministerului Afacerilor Interne al Republicii Moldova, Științe socioumane, Ediția a XII-a, nr. 2, Chișinău, 2012, p. 144-148.
http://academy.police.md/assets/files/pdf/Anale_stiint_ed_12_2.pdf. (vizitat 11.12.2014).
151. Rusnac C. Problematika definirii cauzelor care înlătură caracterul penal al faptei în dreptul penal al Republicii Moldova. În: Anale Științifice ale Academiei „Ștefan cel Mare” a Ministerului Afacerilor Interne al Republicii Moldova, Științe socioumane, Ediția a XIII-a, nr. 1, Chișinău, 2013, p. 81-88.
http://academy.police.md/assets/files/pdf/Anale_stiint_ed_13_1.pdf (vizitat 11.12.2014)
152. Stănoiu Rodica-Mihaela ș.a., Drept penal. Partea generală, note de curs. București: Hyperion XXI, 1992. 242 p.
153. Stancu E. Tratat de criminalistică, Ediția a III-a (revăzută și adăugită). București: Universul Juridic, 2004. 736 p.
154. Stefani G. ș.a., Droit penal general, 14e Editura. Paris: Editions Dalloz, 1992. 682 p.
155. Suciuc C. Criminalistica vol. III. București: Didactica și Pedagogica, 1972. 648 p.
156. Talabă A. Doctrinile penale și influența lor asupra erorii de fapt, ca și cauze care înlătură caracterul penal al faptei. În: Закон и жизнь, 2010. nr.5, p. 47.
157. Tănăsescu I. ș.a. Drept penal general. Ediția a II-a. București: ALL BECK, 2003. 881 p.
158. Tănăsescu I. Circumstanțele atenuante. În: Dreptul, 1996. nr.10, p. 78.
159. Ungureanu Aug, Drept penal român. Partea generală. București: Lumina Lex, 1995. 463 p.
160. Vincent Coussirat-Coustere. 19 februarie 2003. Programul de cooperare al Consiliului Europei pentru consolidarea statului de drept (2003) – Expertiza Codului Penal al Republicii Moldova.
161. Zolyneak M., Michinici M.I. Drept penal. Partea generală. Iași: Fundației Chemarea, 1999. 507 p.
162. Аверьянова Т.В., Р.С. Белкин. Криминалистика. Учебник для вузов, 3-е издание переработанное и дополненное. Москва: Норма, 2010. 927 с.
163. Андреев Н.А. Социология исполнения уголовного наказаний. Москва, 2001. 137 с.

164. Арсеньев В.Д. Вопросы общей теории судебных доказательств в советском уголовном процессе. Москва: Юридическая литература, 1964. 179 с.
165. Баулин Ю.В. Обстоятельства исключают преступности деяния, Харьков: ОСНОВА, при Харьковском Государственном Университете, 1991. 360 с.
166. Беляев Н.А. Шаргородский М.Д. Курс уголовного право. Часть общая. Ленинград: [Изд-во Ленингр. ун-та](#), 1968. 648 с.
167. Берестовой А.Н. Обоснованный риск как обстоятельство, исключают преступность деяние. Автореф. Дис. канд. юрид. наук. Санкт-Петербургский университет, 1999. 9 с.
168. Берлин А.А. Право необходимой обороны. Ярославль: Типогр. Губернского Правления, 1911. 106 с.
169. Берлин Е.М. Гражданин и право, N 9/10, сентябрь-октябрь 2002. <http://www.jurpom.ru/oborona.html>. (vizitat 13.01.2013).
170. Блинников В.А. Система обстоятельств, исключают преступности деяние, в уголовном праве России: Автореферат, дисс. док. юрид. наук. Нижний Новгород, 2002. 15 с.
171. Боховский И.Е. Осмотр места происшествия: справочник следователя, издание второе. Москва: Юридическая литература, 1982. 269 с.
172. Бурданов В.С, Выдвижение и проверка версий защиты при расследований преступлений. Ленинград, 1983. 3-4, с. 38-40.
173. Ведомости Верховного Совета СССР О временном применении кодексов Украинской ССР на территории Молдавской ССР: Указ Президиума Верховного Совета СССР от 14 декабря 1940года, 1940 - № 51.
174. Ветров Н.И. Уголовное право. Общая часть. Москва: Юнити, 1999. 414 с.
175. Ветров Н.И., Габдрахманов Р.Л. Уголовное право. Общая часть (Учебник). Москва: Новый юрист, 1997. 584 с.
176. Герцензон А.А. История советского уголовного права. Москва: Мин. юст. СССР – 1948. 465 с.
177. Гришаева П.И., Здравомыслова Б.В. Советское уголовное право. Часть общая. Москва: Юридическая литература, 1982. 439 с.
178. Даньшина Л.И. Возбуждение уголовного дела и предварительное расследование в уголовном процессе России: Учеб. Пособие для вузов, Москва: Экзамен, 2003. 192 с.
179. Дергай Б.И. Особенности расследования по делам невменяемых. Волгоград: НИИРИО ВСШ МВД СССР, 1976. 32 с.

180. Домахин С.А. Крайняя необходимость по советскому уголовному праву. Москва: Госюриздат, 1966. 79 с.
181. Донец Е.В. Причинение вреда при задержании лица, совершившего преступление в процессе отбывания наказания в виде лишения свободы. Автореф. дис. канд. юрид. Наук. Рязань, 2004. 24 с.
182. Елеонский В.А. Поощрительные нормы уголовного права и их значение в деятельности органов внутренних дел, учебное пособие. Хабаровск, 1984. 107 с.
183. Зарипов Ч.И. Некоторые проблемные вопросы института необходимой обороны. Вестник Тисби, 2008. <http://old.tisbi.org/science/vestnik/2008/issue4/Zaripova2.htm> (vizitat 17.09.2012).
184. Здравомыслова Б.В. Уголовное право российской федерации, общая часть. Москва: Юрист, 2001. 479 с.
185. Зуев В.Л. Необходимая оборона и крайняя необходимость. Вопросы квалификации и судебно-следственной практики. Москва: КРОСНА-ЛЕКС, 1996. 94 с.
186. Кадников Н.Г. Обстоятельства исключают преступность деяния. Москва, 1998, 47 с.
187. Казак В.Н. Вопросы теории и практике крайней необходимости. Саратов, 1981. 154 с.
188. Кашепов В.П., А.А. Гравина. Уголовное право. Общая и особенная часть (Учебник) Москва: Былина, 2001. 559 с.
189. Кириченко В.Ф., Основные вопросы учения о необходимой обороне по советскому уголовному праву, Москва: Изд-во АН СССР, 1948. 107 с.
190. Клим А.М. Криминалистическая методика расследования злоупотребления властью или служебными полномочиями. Минск, 2000. 232 с.
191. Кони А.Ф. О праве необходимой обороны (рассуждения студента Анатолия Кони, написанные для получения степени кандидата по юридическому факультету). Москва, 1866. 112 с.
192. Копылов И.А., Следственная ситуация и тактическое решение. Волгоград, 1998. 193 с.
193. Косарев А.В. Актуальные проблемы института необходимой обороны. Диссертация кандидата юридических наук. Ростов-на-Дону, 2001. 205 с.
194. Костюк М.Ф. Уголовно-правовые и криминологические проблемы борьбы с преступностью в исправительных учреждениях. Москва, 2000. 463 с.
195. Кисельков А.В. Преступное поведение в тюрьме, криминологические аспекты. Закономерности преступности, стратегия борьбы и закон. Москва, 2001. 452 с.

196. Лавров В.П. Расследование преступлений по горячим следам. Москва, 1989. 87 с.
197. Лосев В. Необходимая оборона и причинение вреда преступнику при его задержании в условиях воинской службы. Судовы веснік. Минск, 2006. № 2, с. 40.
198. Лупашку З. С. История румынского государства и права. Кишинев: Cartdidact, 2003. 148 с.
199. Максимов С.В. Обстоятельство, исключают преступность деяния. Уголовное право. Часть Общая и Особенная: Учебник. Москва: Юриспруденция, 1999. 784 с.
200. Мацокина Г. Н. Уголовно-правовая характеристика института необходимой обороны. Диссертация кандидата юридических наук. Ставрополь, 2002. 166 с.
201. Меркурьев В.В. О праве на необходимую оборону, Исторические и социально-правовые аспекты. Владимир, 1999. 80 с.
202. Меркурьев В.В. Необходимая оборона: уголовно-правовые и криминологические аспекты: Автореф. дис. канд. юрид. наук, Рязань, 2005. 14 с.
203. Милюков С.Ф. Обстоятельства, исключают общественную опасность деяния: Учебно-научное издание. Санкт-Петербург: Знание, 1998. 40 с.
204. Мингес А. Применения сотрудниками органов внутренних дел огнестрельного оружия, приемов рукопашного боя и специальных средств. Москва: МВД России, 1997. 97 с.
205. Наумов А.В. Российское уголовное право, Общая Часть: Курс лекций, 1996. 710 с. <http://www.twirpx.com/file/587656/> (vizitat 12.12.2012).
206. Наумов А.В. Новый уголовный кодекс Украины. Государство и право. 2002, № 2, с. 89.
207. Неврев А.В. Необходимая оборона: проблемы квалификации и правоприменения. Дис. канд. юрид. наук. Москва, 2003. 166 с.
208. Никифорова А.С. Примерный уголовный кодекс США, перевод с английского. Москва, 1969. 303 с.
209. Оба-Апуну Жислен Патрусия. Обстоятельства, исключают ответственность по уголовному праву Франции, Дисс. канд. юр. наук. Москва, 2001. 187 с.
210. Орехов В.В. Необходимая оборона и иные обстоятельство, исключают преступность деяния. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003. 360 с.
211. Орлов Ю.К. Основы теории доказательств в уголовном процессе. Москва, 2000. 144 с.
212. Павлухина А.Н. Причины и условия умышленных убийств в исправительно-трудовых колониях. Рязань, 1985. 85 с.

213. Паше-Озерский Н.Н. Необходимая оборона и крайняя необходимость по советскому уголовно праву. Москва, 1962. 180 с.
214. Пархоменко С. Почему необходимая оборона является необходимой? Уголовное право, 2003. № 1, с. 49.
215. Рене Давид. Основные правовые системы современности. Москва: Прогресс, 1999. 400 с.
216. Пионтковский А.А. Уголовное право РСФСР. Часть общая. Москва, 1924. 153 с.
217. Перцев Д. В. Уголовно-правовые и криминологические проблемы необходимой обороны. Дисс. Канд. Юрид. Наук. Калининград, 2004. 258 с.
218. Попов А.Н. Преступления против личности при смягчающих обстоятельствах. Ассоциация Юридический центр. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001. 465 с.
219. Попов К. И. Ответственность за превышение пределов необходимой обороны и некоторые институты общей части уголовного права. Дисс. Канд. Юрид. Наук. Москва, 2001. 180 с.
220. Побегайло Э.Ф., Ревин В.П. Необходимая оборона и задержание преступника в деятельности органов внутренних дел. Москва: Академия МВД СССР, 1987. 54 с.
221. Подольная Е. Оценка действий лица, обороняющегося от нападения. Советская юстиция, 1986. №24, с. 45.
222. Попов К.И. Ответственность за превышение пределов необходимой обороны и некоторые институты общей части уголовного процесса. дисс. канд. юрид. наук. Москва, 2001. 180 с.
223. Рейнгардт Н.В. Необходимая оборона, Казань, 1898.
<http://allpravo.ru/library/doc101p/instrum2064/>. (vizitat 17.09.2013)
224. Санталов А.И. Курс советского уголовного право. Часть общая. Том 1, Ленинград: Изд-во Ленингр. ун-та, 1968. 648 с.
225. Сельнов М.А. Допрос как средство процессуального доказывания на предварительном следствии. Автореферат дисс. канд. юрид. наук. Москва, 1988. 28 с.
226. Синельникова Е.В. Особенности доказывания по делам о превышении пределов необходимой обороны. дисс. канд. юрид. наук. Сургут, 2005. 248 с.
227. Слущкий И.И. Обстоятельство, исключают уголовное ответственность. Ленинград: Изд-во Ленингр. ун-та, 1965. 118 с.
228. Соколов Н., Чупаленков И. Необходимая оборона. Московский рабочий, 1972. 94 с

229. Солопанова Ю.В. Советское уголовное право. Общая и особенная часть. Москва: Юридическая литература, 1981. 465 с.
230. Страгович М.С. Курс советского уголовного процесса. Т.1, Москва: Наука, 1968. 468 с.
231. Страгович М.С. Курс советского уголовного процесса. Т.2, Москва: Наука, 1970. 616 с.
232. Таганцев Н.С. Русское уголовное право, лекций. Часть общая. Т.1, Москва: Наука, 1994. 380 с.
233. Тараканов И.А. Особенности доказывания состояние необходимой обороны в стадии предварительного расследования. Дисс. канд. юрид. наук. Владимир, 2006. 216 с.
234. Титова Ю.П., Гончарова А.Ф История государства и права СССР: Учебник. Москва: Юридическая литература, 1968.
235. Тишкевичи И.С. Условия и пределы необходимой обороны. Москва: Юридическая литература, 1969. 189 с.
236. Ткаченко В.И. Необходимая Оборона по уголовному праву. Москва: Юридическая литература, 1979. 119 с.
237. Ткаченко В.И. Принуждение к повиновению и выполнению правовой обязанности. Советская юстиция. 1990, №3, с. 28.
238. Ткаченко В.И. Обстоятельство, исключают преступность деяние. Уголовное право Российской Федерации. Общая Часть, Учебник. Москва, 1996. 300 с.
239. Трайнин А.Н. Уголовное право. Общая часть. Москва, 1929. 472 с.
240. Трусов А.И. Основы теории судебных доказательств. Москва: Госюриздат, 1960. 176 с.
241. Уголовный кодекс Голландии. Науч. ред. проф. Б.В.Волженкин, пер. с англ. И.В.Мироновой. 2-е изд. Санкт-Петербург: Юрид. центр Пресс, 2001. 510 с.
242. Уголовный кодекс Российской Федерации с комментариями.
<http://ukrf.narod.ru/glavy/g8.htm>. (vizitat 11.12.2012).
243. Уголовный кодекс Испании.
<http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1247923&subID=100111282,100111283,10011298,100111306,100111323#text>. (vizitat 13.11.2012).
244. Уголовный кодекс Латвийской Республики.
<http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1243424&subID=100106935,100106942,100106950,100107296#text>. (vizitat 12.11.2012).
245. Уголовный Кодекс Республики Беларусь.

- <http://pravo.kulichki.com/vip/uk/00000003.htm#g6>. (vizitat 12.11.2012).
246. Уголовный кодекс Российской Федерации. <http://www.uk-rf.com/>. (vizitat 12.11.2012).
247. Уголовный кодекс Франции.
<http://www.law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1243018&subID=100104265,100104266,100104297,100105713,100105996,100106010#text>, sau
http://noticias.juridicas.com/base_datos/Penal/lo10-1995.11t1.html#a21. (vizitat 12.11.2012).
248. Уголовный кодекс Федеративной Республики Германии.
<http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1242733&subID=100102942,100102943,100102946,100103005,100103026#text>. (vizitat 12.11.2012).
249. Уголовный кодекс Японии.
<http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1241616&subID=100097517,100097518,100097566,100097866#text>. (vizitat 12.11.2012).
250. Фаткуллин Ф.Н. Общие проблемы процессуального доказывания. Казань, 1976. 318 с.
251. Фельдштень Г.С. О необходимой обороне и ее отношении к так называемому правомерному самоуправству, Санкт-Петербург, 1899. 53 с.
252. Холопова Е.Н. Использование судебно-психологической экспертизы как средства доказывания обстоятельств, исключаяющих преступность деяния. Рос. Следователь. 2005, №11. с. 37.
253. Чистяков О. И. Российское законодательство X – XX веков. Т.6, Москва: Юридическая Литература, 1988. 432 с.
254. Шавгулидзе Т.Г. Необходимая оборона. Тбилиси, 1966. 157 с.
255. Шаргородский М.Д. Наказание по уголовному праву эксплуататорского общества. Москва: Госюриздат, 1957. 304 с.
256. Шаргородский М.Д. Вопросы общей части уголовного права. Ленинград: Изд-во Ленингр. ун-та, 1955. 256 с.
257. Шрамко С.Н. Уголовная ответственность за причинение вреда здоровью при превышении пределов необходимой обороны либо при превышение мер, необходимых для задержание лица, совершившего преступление. Дисс. канд. юрид. наук. Москва, 2004. 164 с.
258. Яблокова Н.П. Криминалистика. Московский Государственный Университет имени М. В. Ломоносова юридический факультет. Москва: Юристь, 2001. 718 с.

259. Якубович М.И. Вопросы теории и практики необходимой обороны. Москва, 1961. 225 с.
260. Якубович М.И. Обстоятельство, исключаящие общественность опасность и противоправность деяния. Москва, 1979.
261. Эльманович С.Д. Законы Ману. Санкт-Петербург. 1913, 304 с.

ANEXE

Anexa 1. Figuri privind caracteristica criminalistică a faptelor săvârșite în legitimă apărare

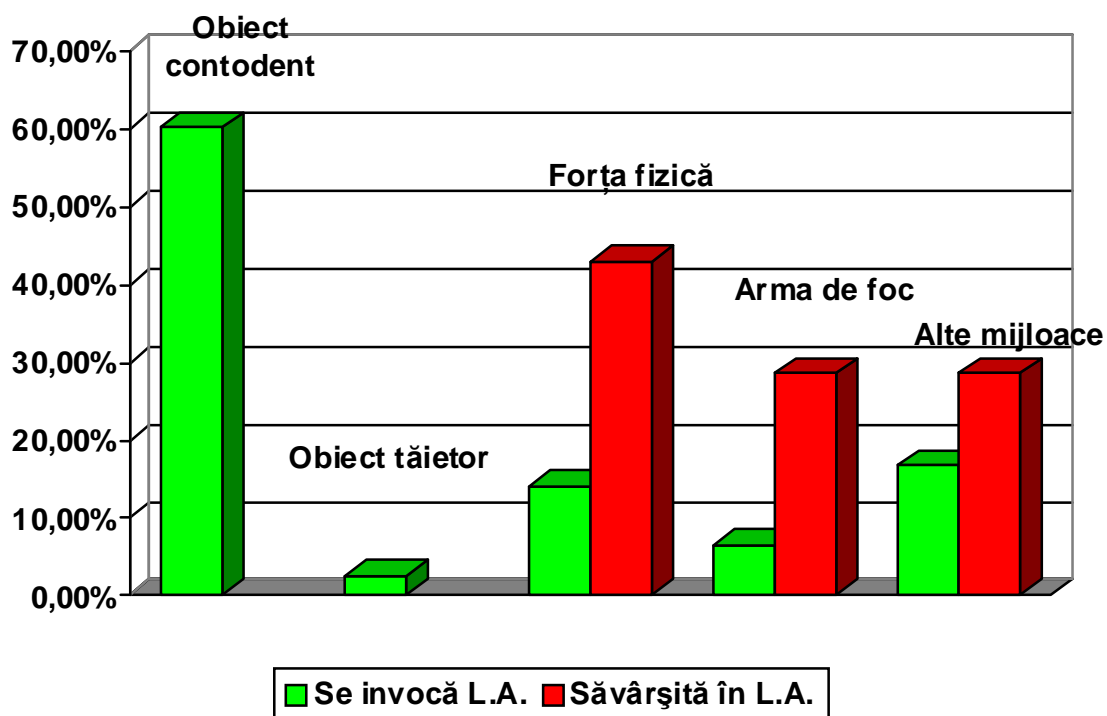

Figura A1.1 Mijloacele folosite la apărare

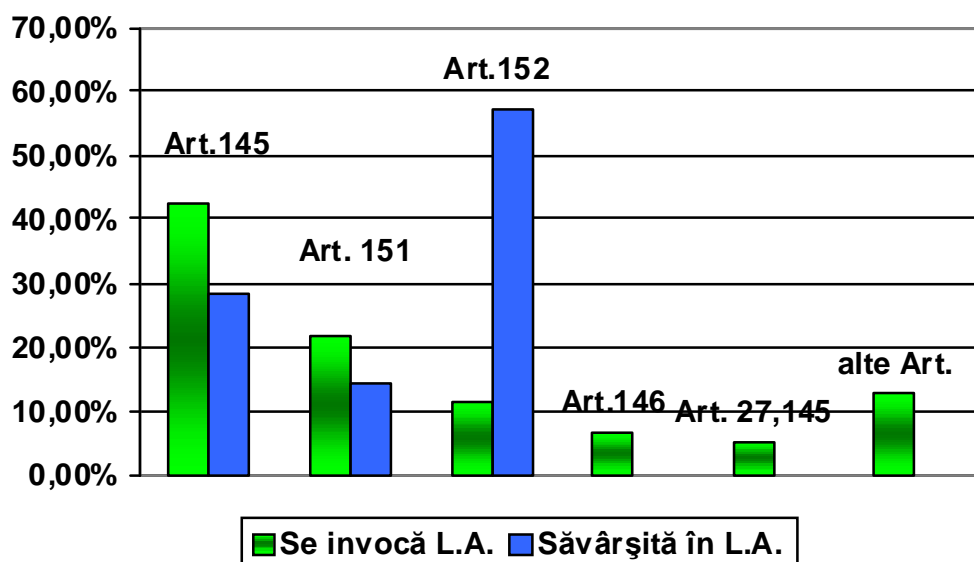

Figura A1.2 Calificarea faptelor ce au tangență cu cauza de legitimă apărare conform CP al RM

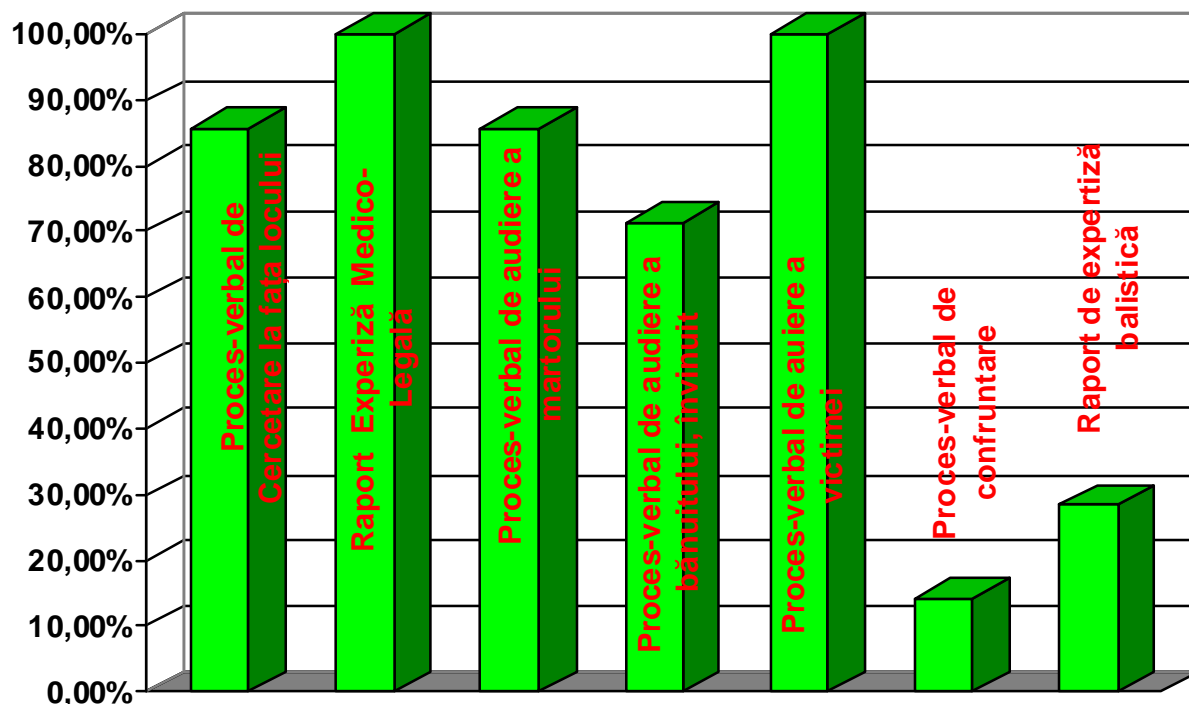

Figura A1.3 Mijloacele de probă folosite la probarea cauzei de legitimă apărare

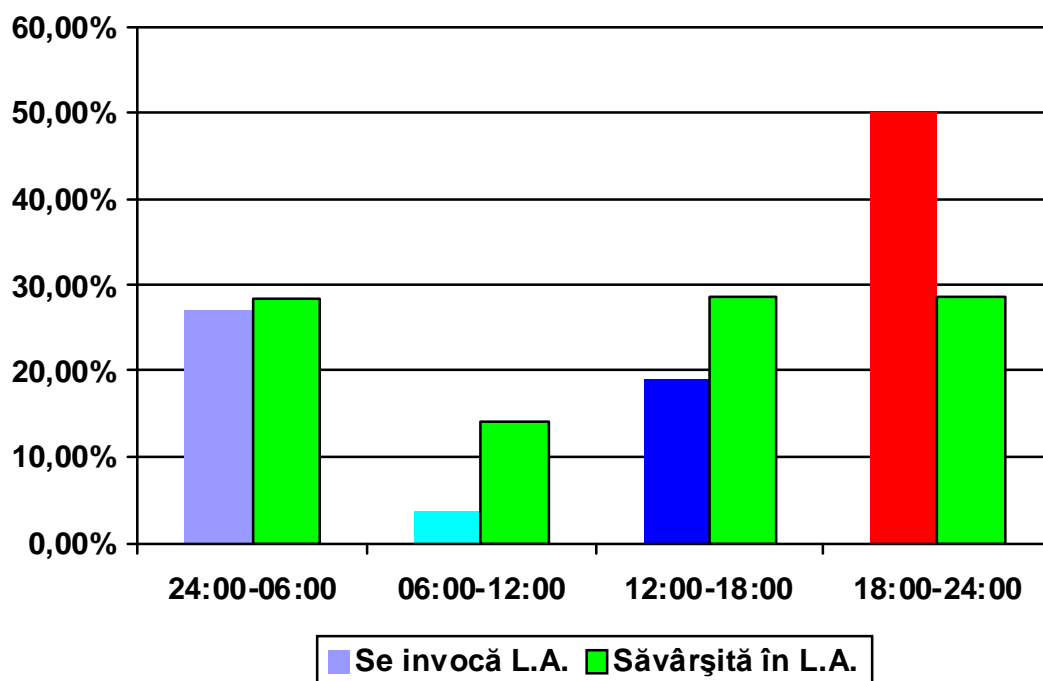

Figura A1.4 Structura faptei săvârșite în care se invocă existența legitimei apărări după perioada zilei

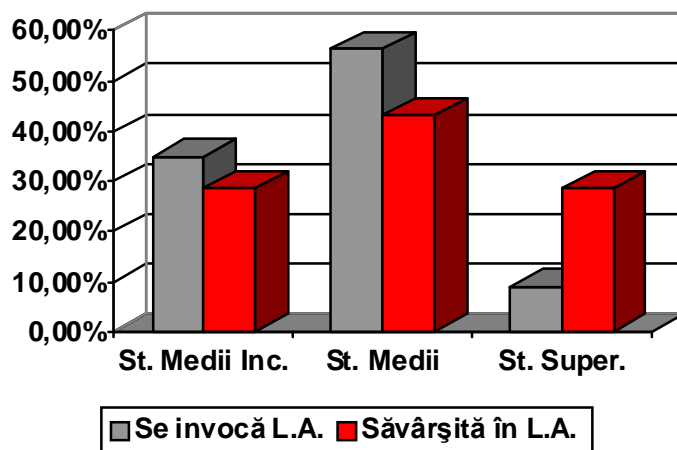

Figura A1.5 Structura faptei ce are tangență cu cauza de legitimă apărare în funcție de studiile presupusei victimei

Anexa 2. Figuri realizate de persoane iresponsabile

Figura A2.1 Desen realizat de persoană iresponsabilă

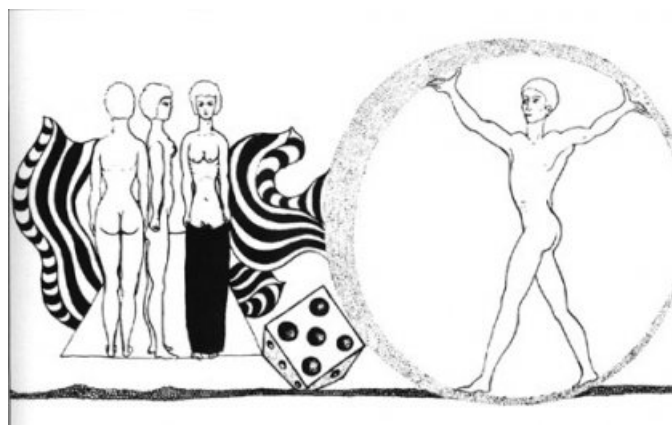

Figura A2.2 Desen realizat de persoană iresponsabilă

Figura A2.3 Desen realizat de persoană iresponsabilă

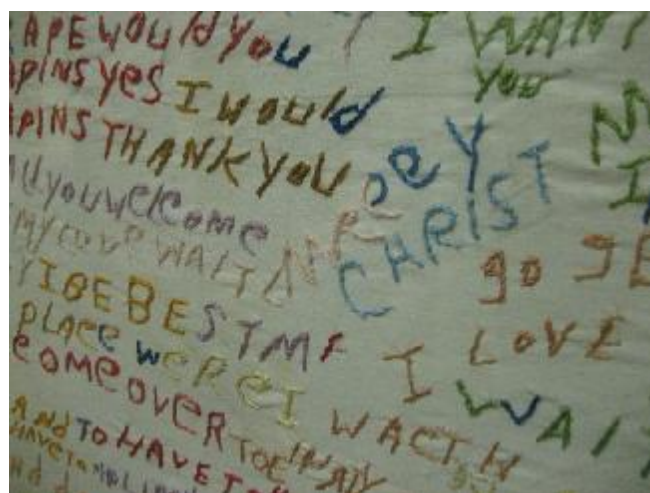

Figura A2.4 Manuscris realizat de persoană iresponsabilă

Anexa 3. Anchete sociologice în privința determinării complexității problemei legitimei apărări

Ancheta nr.1

Stimate coleg! Rog să vă exprimați părerea dvs referitor la problema legitimei apărări ca o cauză care înlătură caracterul penal al faptei. Vă asigurăm că se va păstra confidențialitatea, iar răspunsurile dvs. vor fi prelucrate cantitativ și prezentate analitic.

Vă suntem anticipat recunoscători pentru ajutor.

1. Cât de efectivă este legislația penală referitoare la legitima apărare?
 - are o eficacitate înaltă – 4,16%;
 - are o eficacitate mică – 79,16%;
 - îmi vine greu să răspund – 16,7%;
 - altceva (indicați).
2. De către ce, în opinia dvs., este condiționată activitatea redusă a cetățenilor în aplicarea legitimei apărări?
 - necunoașterea legislației – 25%;
 - teama de a fi trași la răspundere penală – 79,16%;
 - îmi vine greu să răspund – 4%;
 - altceva (indicați).
3. Ce dificultăți întâmpină polițiștii în aplicarea legitimei apărări?
 - cunoașterea insuficientă a legislației – 4%;
 - dificultăți în aprecierea corectă a situației – 54%;
 - altceva – 41% (nu sunt apărut de stat, legislație imperfectă).
4. Cât de des aplicați în activitatea dvs. normele referitoare la legitima apărare?
 - foarte des;
 - rar – 83,3%;
 - în genere nu le aplic – 16,7%;
 - altceva – 4,1%.
5. Care este raportul între dispozițiile Codului penal și Legii cu privire la poliție în domeniul aplicării armelor și mijloacelor speciale în condițiile apărării de infracțiune și curmării ei?
 - Este necesar de a perfecționa ambele documente – 83%;
 - Nu este necesar de perfecționat nici unul dintre documente – 16,7%;
 - Este necesar de perfecționat (indicați care) – 8,1% (Codul penal – 5%; L.P. – 3,1%).
6. Vă este clar de când puteți folosi mijloacele speciale din dotare pentru a preîntâmpina și curma faptele infracționale?
 - Da – 58,3%;
 - Nu – 37,5%;
 - Îmi vine greu să răspund.
7. În cadrul MAI au loc antrenamente privind aplicarea și folosirea mijloacelor speciale din dotare?
 - Da, au loc destul de des – 12,5%;
 - Nu, au loc – 12,5%;
 - Da, au loc destul de rar – 75%;
 - Îmi vine greu să răspund.
8. Dețineți material didactic sau recomandări metodice privind metodică investigării faptelor săvârșite în legitimă apărare?
 - Da – 20,8%;
 - Nu - 62,6%;
 - Imi vine greu să răspund – 8,3%;

- Altceva (indicați) – 8,3%.
- 9. Aveți nevoie de astfel de materiale didactice și recomandări metodice?
 - Da – 87,5%;
 - Nu – 8,4%;
 - Îmi vine greu să răspund – 4,1%.
- 10. MAI și subdiviziunile acestuia au suficiente mijloace speciale de apărare?
 - Da – 0 %
 - Nu – 100%;
 - Îmi vine greu să răspund.
- 11. Cum apreciați nivelul de dotare a structurilor polițienești cu mijloace speciale de apărare?
 - Foarte înalt;
 - Înalt;
 - Mediu – 12,5%;
 - Mic – 87,5%;
 - Îmi vine greu să răspund.
- 12. În opinia dvs., tot efectivul poliției cunoaște cum să folosească mijloacele speciale de apărare (vestă antiglonț, scut etc.)?
 - Da – 25%;
 - Nu – 75%;
 - Îmi vine greu să răspund.
- 13. Vă satisface cadrul legal ce reglementează folosirea și aplicarea mijloacelor speciale în activitatea poliției?
 - Da – 29,2%;
 - Nu – 62,5%;
 - Îmi vine greu să răspund – 8,3%.
- 14. Cum apreciați rolul legitimei apărări în dreptul penal?
 - Este un mijloc eficient de combatere a criminalității – 12,5%;
 - Este o metodă de autoapărare – 66,6%;
 - Este o infracțiune, dar din cauza caracterului său social-util nu intervine răspunderea penală – 29,1%;
 - Nu au dat răspuns – 4,1%.
- 15. Din conținutul art.36 CP a RM înțelegeți care sunt limitele legitimei apărări?
 - Da – 54,1%;
 - Nu – 29,1%;
 - Îmi vine greu să răspund – 20,9%.
- 16. Necesită a fi modificat art.36 CP a RM, în special modificări ce țin de limitele legitimei apărări?
 - Da – 54,1%;
 - Nu – 16,6%;
 - Trebuie să fie indicate situațiile în care atacatorului i se pot cauza daune sănătății și vieții (până la lipsirea de viață) – 20,9%;
 - Esența depășirii limitelor legitimei apărări trebuie să fie reglementată într-un articol aparte – 8,3%;
 - Dispoziția art.36 CP a RM trebuie să conțină trimiteri la articole din partea specială a Codului penal, dacă fapta a fost săvârșită cu depășirea limitelor legitimei apărări – 20,9%;
 - Altceva – 12,5%;
 - Nu au dat răspuns – 8,3%.

17. Întâlniți dificultăți la calificarea faptelor pe cauzele ce s-au săvârșit cu depășirea limitelor legitimei apărări?
- Da – 79,1%;
 - Nu – 20,9%.
18. Dacă da, în ce au constat acestea
- Dificultăți la stabilirea semnelor legitimei apărări – 12,5%;
 - Dificultăți la stabilirea limitelor legitimei apărări – 29,1%;
 - Dificultăți la stabilirea caracterului atentatului infracțional, care a generat legitima apărare – 8,3%;
 - Dificultăți la stabilirea faptului că apărarea a fost proporțională atacului – 16,6%;
 - Dificultăți la stabilirea momentului apariției legitimei apărări – 16,6%;
 - Nu au dat răspuns – 41,6%.
19. Câte cauze penale ați încetat conform alin.(2) art.285, când se invocă cauza de legitimă apărare?
- 0% – 37,5%;
 - 10% – 25%;
 - 10% - 40% – 0;
 - În mai mult de 40% de cazuri – 4,1%;
 - Îmi vine greu să răspund – 29,1%.

Ancheta nr.2

Stimate cetățean! Rog să vă exprimați părerea dvs referitor la problema legitimei apărării ca o cauză care înlătură caracterul penal al faptei. Vă asigurăm că se va păstra confidențialitatea, iar răspunsurile dvs. vor fi prelucrate cantitativ și prezentate analitic.

1. Cunoașteți existența în legislația penală a normelor ce asigură dreptul la apărarea vieții, sănătății și proprietății prin cauzarea unui prejudiciu atacatorului?
 - Cunosc existența acestor norme – 72,7 %;
 - Nu cunosc – 0 %;
 - Cunosc din auzite – 27,3 %.
2. În ce măsură le cunoașteți?
 - Bine – 45,4 %;
 - Rău – 36,4 %;
 - Nu cunosc – 9,1 %.
3. Cât de des a-ți fost supuși atacurilor?
 - Foarte des – 0,1 %;
 - Foarte rar (o dată) – 54,5 %;
 - Niciodată – 45,4 %.
4. Prin intermediul căror mijloace o să încercați să vă apărați pe sine, pe altă persoană de atac?
 - Orice mijloace – 9,1 %;
 - Chem ajutor – 9,1 %;
 - Încerc să evit conflictul – 63,6 %;
 - Altceva (indicați) – 0 %;
 - Dacă există un conflict, atunci orice mijloc – 27,3 %.
5. Ce mijloace de apărare cunoașteți?
 - Orice obiect ce se află la îndemână – 0 %;
 - Ajutorul care poate veni din partea cuiva (inclusiv poliția) – 45,4 %;
 - Mijloacele individuale de apărare permise – 72,7 %;

- Altceva (indicați) – 0 %.
6. Înțelegeți clar esența normei legitimei apărări?
 - Da – 81,8 %;
 - Nu – 9,1 %;
 - Îmi vine greu să răspund – 9,1 %;
 - Altceva – 0 %.
 7. Ce o să întreprindeți dacă ați fost martor al unui atac?
 - Anunț poliția – 72,7 %;
 - Voi încerca să resping atacul – 63,6 %;
 - Consider că nu mă privește pe mine – 0 %;
 - Altceva – 0 %.
 8. În opinia dvs., cât de informată este populația despre existența în Codul penal al RM a normei ce reglementează cauza de legitimă apărare?
 - Este informată bine – 9,1 %;
 - Este informată parțial – 81,8 %;
 - Nu este informată în genere – 9,1 %;
 - Altceva – 0 %.
 9. În ce măsură vă simiți apărați de organele de drept?
 - Sunt apărat, dar nu foarte bine – 54,5 %;
 - Sunt apărat parțial – 36,4 %;
 - Nu sunt apărat în genere – 9,1 %.
 10. Cât de des vă adresați la organele de poliție pentru ajutor?
 - Foarte des – 0 %;
 - Foarte rar – 54,5 %;
 - Nu mă adresez în genere – 36,4 %;
 - Când există o astfel de posibilitate – 36,4 %;
 - Altceva – 72, %.
 11. În opinia dvs., poliția asigură eficient securitatea populației?
 - Asigură eficient – 72,7 %;
 - Asigură ineficient – 18,8 %;
 - Îmi vine greu să răspund – 9,1 %.
 12. Cât de des, în opinia dvs., cetățenii se află în situația ce oferă dreptul la legitimă apărare?
 - Foarte des – 18,1 %;
 - Foarte rar – 36,4 %;
 - Îmi vine greu să răspund – 27,3 %;
 - În ultimul timp foarte des – 18,2, %.

DECLARAȚIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII

Subsemnatul, declar pe răspundere personală că materialele prezentate în teza de doctorat sunt rezultatul propriilor cercetări și realizări științifice. Conștientizez că, în caz contrar, urmează să suport consecințele în conformitate cu legislația în vigoare.

Rusnac Constantin

/ /

/ / iunie 2015

CV-UL AUTORULUI

Date personale: Constantin Rusnac, născut la 6 ianuarie 1986 în satul Ruseni r-nul Edineț.

Studii: 2003-2007 – Academia „Ștefan cel Mare” a MAI, Facultatea Drept, licențiat în drept;

2007-2008 – Studii masterat în cadrul Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI (specializarea Drept procesual penal);

2008-2012 – Studii doctorat în cadrul Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI, profilul științificdrept penal (Criminalistică, expertiză judiciară, investigații operative)

Activitatea profesională:

05.07.07-16.11.07 – Comandant de pluton al plutonului 3 de carabinieri al companiei 1 de carabinieri al batalionului 1 mobil operativ al Brigăzii NR.2 mobil operative (Unitatea Militară NR. 1002) a Departamentului Trupelor de Carabinieri;

16.11.07-15.01.08 – Inspector de sector al secției de poliție a orașului Edineț a CPR Edineț;

15.01.08-18.04.08 – Ofițer operativ de sector al secției de poliție a orașului Edineț a CPR Edineț;

18.04.08 - prezent – Lector la catedra „Procedură penală și Criminalistică” a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI.

Domeniul de activitate științifică: Criminalistica, Expertize judiciare.

Participări la foruri științifice internaționale:

- Conferința științifico-practice internațională cu genericul „*Probleme de prevenire și combatere a criminalității de către organele afacerilor interne în perioada recesiunii economice*”, Chișinău, 15 octombrie 2009.
- Conferința științifico-practice internațională cu genericul „*Asigurarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului în timpul manifestărilor de masă*”, Chișinău, 28-29 ianuarie 2010.
- Conferința științifico-practică internațională cu genericul „*Criminalitatea politică: reflecții istorico-juridice, manifestări, consecințe*”, Chișinău, 28 februarie 2013.
- Conferința științifico-practică internațională „*Problemele actuale privind protecția și securitatea persoanelor implicate în procesul penal*”, Chișinău, 21-22 martie 2013.
- Conferința științifico-practică internațională „*Delicvența și justiția juvenilă: evaluare, probleme, soluții*”, Chișinău, 31.10.2014.

Lucrări științifice publicate: lucrări metodico-didactice – 4, articole – 12; materiale ale comunicărilor – 6.

Cunoașterea limbilor (limba de stat și limbile străine): româna – f. bine; rusa – bine; franceza – începător.

Date de contact: Adresa de serviciu: Chișinău, str. Gh. Asachi nr. 21, catedra „Științe Penale” a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI, tel.: 79603423, e-mail: navrucnd1@rambler.ru